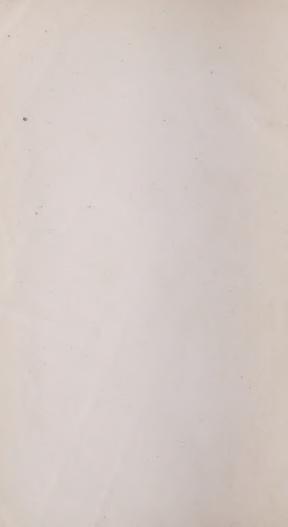
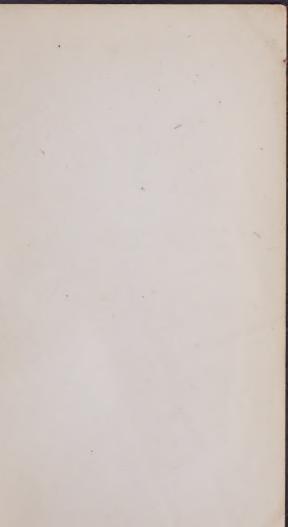

Sofohia Lo. Thelps. Sept. 1865. Deyden Win. Phel Kovember 184

Digitized by the Internet Archive in 2023 with funding from Kahle/Austin Foundation

PUBLI VERGILI MARONIS OPERA

EX RECENSIONE

J. CONINGTON, A.M.

LINGUAE ET LITTERARUM LATINARUM APUD OXONIENSES PROFESSORIS.

NEW YORK:

HARPER AND BROTHERS, FRANKLIN SQUARE.
M.DCCC.LXIV.

Harper's Greek and Latin Texts.

Carefully Reprinted from the Fest Editions.

ELEGANTLY PRINTED, 18MO, FLEXIBLE CLOTH BINDING,

FIFTY CENTS A VOLUME.

This Series is intended to supply, for the use of Schools and Students, cheap and accurate Editions of the Classics, which shall be superior in mechanical execution to other editions, and more convenient in form.

- CÆSAR. C. Julii Cæsaris Commentarii de Bello Gallico. Recognovit Geo. Long, M.A.
- C. SALLUSTI CRISPI CATILINA ET JUGURTHA. Recognovit Geo. Long, M.A.
- VERGILIUS. Ex Recensione J. Conington, A.M.
- HORATIUS. Quinti Horatii Flacci Opera Omnia. Ex Recensione A. J. MAGLEANE.
- CICERO DE SENECTUTE ET DE AMICITIA. M. Tulii Ciceronis Cato Major sive de Senectute, Lælius sive de Amicitia, et Epistolæ Selectæ. Recensuit G. Long.
- LUCRETIUS. T. Lucreti Cari de Rerum Natura Libri Sex. Recognovit Hugo A. I. Munroe, M.A.
- XENOPHONTIS ANABASIS. Recensuit J. F. MACMICHAEL, A.B.
- ÆSCHYLUS. Ex Novissima Recensione Frederici A. Paley. Accessit Verborum quæ præcipue notanda sunt et Nominum Index.
- EURIPIDES. EX Recensione Frederici A. Palex. Accessit Verborum et Nominum Index. 3 vols.
- HERODOTUS. Recensuit Josephus Williams Blakesley, S.T.B. Coll. ss. Trin. apud Cantabr. Quondam Socius. 2 vols.
- THUCYDIDES. Recensuit Joannes Gulielmus Donaldson, S.T.P. Coll. ss. Trin. apud Cantabr. Quondam Socius. 2 vols.

Published by HARPER & BROTHERS, - Franklin Square, New York.

HARPER & BROTHERS will send either of the above Volumes by Mail, postage pre-paid (for any distance in the United States under 3000 miles), on receipt of Fifty Cents.

LECTORI.

De hac mea opella non est cur multa dicam. Volueram certe textus Vergiliani recensionem non ante emittere quam post absolutum illum cuius tertiam partem ante aliquot menses edidi commentarium: cum autem instaret redemptor, consultius tandem duxi ut quid possem ipse experirer quam ut alius minorem alius maiorem editionem iisdem scilicet auspiciis curaret. Unde factum est ut nonnullas lectiones admiserim quarum aut nunc poenitet aut posthac fortasse poenitebit. Verbi causa, re maturius perpensa, in Aen. lib. III. 614, nomine, in Aen. lib. vi. 332 animi praeferendum censeo, illic Medicei aliorumque codicum auctoritate, hic partim eiusdem Medicei auctoritate partim loci germani Aen. lib. x. 686, ubi codices potiores pro animi pugnant, testimonio permotus. Dolendum sane hoc, neque tamen pluris aequo faciendum. Quippe ea est hodie textus Vergiliani conditio ut qui modica rei criticae scientia instructus novam poetae recensionem instituere velit vix committere possit ut rem non feliciter gerat, modo ne, ut nuper a non nemine factum est, in tanta librorum manuscriptorum copia aut suis aut alienis coniecturis abutatur. Illud vero optandum ut ipsi codices, praesertim Romanus Palatinusque, diligentius excutiantur: id quod a doctissimo Ribbeckio iamdudum exspectamus.

In hac, prout in maiore editione, Wagneri editionem minorem ita secutus sum ut orthographiam quam vocant vix unquam, punctorum distributionem rarius mutarem. In lectionibus eligendis meo semper usus sum iudicio: quo tamen effectum est ut textus evaderet Heinsiano non multum dissimilis. Quae nova ex codicibus intuli leviora sunt quam ut lectori festinanti quicquam morae faciant. Itaque quaecunque de his rebus dicenda sint ea omnia commentario reservavi. Si quis interim lectionum a nobis admissarum rationem quaerat, consulat velim apparatum criticum Heynio-Wagnerianum.

BUCOLICON

LIBER.

.

ECLOGA I.

TITYRUS.

MELIBOEUS. TITYRUS.

M. TITYRE, tu patulae recubans sub tegmine fagi Silvestrem tenui Musam meditaris avena: Nos patriae finis et dulcia linguimus arva: Nos patriam fugimus; tu, Tityre, lentus in umbra Formosam resonare doces Amaryllida silvas. T. () Meliboee, deus nobis hacc otia fecit. Namque erit ille mihi semper deus; illius aram Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus. Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti. M. Non equidem invideo; miror magis: undique totis Usque adeo turbatur agris. En, inse capellas Protinus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco. Hic inter densas corylos modo namque gemellos, Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit. 15 Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset, De caelo tactas memini praedicere quercus. [Saepe sinistra cava praedixit ab ilice cornix.] Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis. T. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboce, putavi 20 Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus Pastores ovium teneros depellere fetus. Sic canibus catulos similis, sic matribus haedos Noram, sic parvis conponere magna solebam. Verum haec tantum alias inter caput extulit urbes, 25

Quantum lenta solent inter viburna cupressi. M. Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi? T. Libertas; quae sera, tamen respexit inertem. Candidior postquam tondenti barba cadebat; Respexit tamen, et longo post tempore venit, 30 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat. Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Quamvis multa meis exiret victima saeptis. Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi. 35 Non umquam gravis acre domum mihi dextra redibat. M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares, Cui pendere sua patereris in arbore poma : Titvrus hine aberat. Ipsae te, Titvre, pinus, Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant. 40 T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat. Nec tam praesentis alibi cognoscere divos. Hie illum vidi iuvenem, Meliboee, quot annis Bis senos cui nostra dies altaria fumant. Hic mihi responsum primus dedit ille petenti; Pascite, ut ante, boves, pueri, submittite tauros. M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt, Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus Limosoque palus obducat pascua iunco! Non insueta gravis temptabunt pabula fetas, Nec mala vicini pecoris contagia laedent. Fortunate senex, hic, inter flumina nota Et fontis sacros, frigus captabis opacum! Hinc tibi, quae semper, vicino ab limite, saepes Hyblaeis apibus florem depasta salieti, Saepe levi somnum suadebit inire susurro; Hine alta sub rupe canet frondator ad auras; Nec tamen interen rancae, tua cura, palumbes, Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo. T. Ante leves ergo pascentur in aethere cervi, Et freta destituent nudos in litore pisces, Ante, peregratis amborum finibus exsul Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim, Quam nostro illius labatur pectore voltus. M. At nos hine alii sitientis ibimus Atros,

Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxen, Et penitus toto divisos orbe Britannos. En umquam patrios longo post tempore finis, Pauperis et tuguri congestum caespite culmen, Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas? Impius haec tam culta novalia miles habebit ? Barbarus has segetes? en, quo discordia civis Produxit miseros! en, quis consevimus agros! Insere nunc, Meliboce, piros, pone ordine vitis. Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae. Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro. Dumosa pendere procul de rupe videbo; Carmina nulla canam: non, me pascente, capellae, Florentem cytisum et salices carpetis amaras. T. Hie tamen hanc meeum poteras requiescere noctem Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma, Castaneae molles, et pressi copia lactis; Et jam summa procul villarum culmina fumant, Maioresque cadunt altis de montibus umbrac.

ECLOGA II.

ALEXIS.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim, Delicias domini, nec, quid speraret, habebat. Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos Adsidue veniebat. Ibi haec incondita solus Montibus et silvis studio iactabat inani: O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas ! Nil nostri miserere ! mori me denique coges. Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant; Nune viridis etiam occultant spineta lacertos, Thestylis et rapido fessis messoribus aestu Allia serpyllumque herbas contundit olentis. At mecum raucis, tua dum vestigia lustro, Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis. Nonne fuit satius tristis Amaryllidis iras Atque superba pati fastidia! nonne Menalcan, 15 Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses?

() formose puer, nimium ne crede colori! Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur, Despectus tibi sum, nec, qui sim, quaeris, Alexi. Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans: 20 Mille meae Siculis errant in montibus agnae ; Lac mihi non aestate novum, non frigore defit. Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat, Amphion Direaeus in Actaeo Aracyntho. Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi. Cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim Iudice te metuam, si numquam fallit imago. O tantum libeat mecum tibi sordida rura Atque humilis habitare casas, et figere cervos, Haedorumque gregem viridi compellere hibisco! 30 Mecum una in silvis imitabere Pana canendo. Pan primus calamos cera coniungere pluris Instituit; Pan curat ovis oviumque magistros. Nec te poeniteat calamo trivisse labellum: Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas ? 35 Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim, Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum. Dixit Damoetas: invidit stultus Amyntas. Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti, 40 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo, Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo. Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat; Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra. Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis 45 Ecce ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais, Pallentis violas et summa papavera carpens, Narcissum et florem jungit bene olentis anethi; Tum, casia atque aliis intexens suavibus herbis, Mollia luteola pingit vaccinia caltha. 50 Ipse ego cana legam tenera lanugine mala. Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat; Addam cerea pruna: honos crit huic quoque pomo; Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte, Sic positae quoniam suavis miscetis odores. Rusticus es. Corydon: nec munera curat Alexis,

Nec, si muneribus certes, concedat Iollas. Hen, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum Perditus et liquidis inmisi fontibus apros. Quem fugis, ah. demens? habitarunt di quoque silvas Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces, Ipsa colat; nobis placeant ante omnia silvae. Torva leaena lupum sequitur; lupus ipse capellam; Florentem cytisum sequitur lasciva capella; Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas. 65 Aspice, aratra jugo referent suspensa juvenci, Et sol crescentis decedens duplicat umbras: Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori? Ah. Corydon, Corydon, quae te dementia cepit! Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus, Viminibus mollique paras detexere iunco? Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

ECLOGA III.

MENALCAS, DAMOETAS, PALAEMON.

M. Drc mihi, Damoeta, cuium pecus? an Meliboei? D. Non, verum Aegonis; nuper mihi tradidit Aegon. M. Infelix o semper, ovis, pecus! ipse Neaeram Dum fovet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur, Hic alienus ovis custos bis mulget in hora, Et sucus pecori et lac subducitur agnis. D. Parcius ista viris tamen obiicienda memento. Novimus, et qui te, transversa tuentibus hircis, Et quo-sed faciles Nymphae risere-sacello. M. Tum, credo, cum me arbustum videre Miconis 10 Atque mala vitis incidere falce novellas. D. Aut hie ad veteris fagos cum Daphnidis arcum Fregisti et calamos: quae tu, perverse Menalca, Et, cum vidisti puero donata, dolebas, Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses. 15 M. Quid domini faciant, audent cum talia fures! Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum

Excipere insidiis, multum latrante Lycisca? Et eum clamarem : Quo nunc se proripit ille? Tityre, coge pecus; tu post careeta latebas. D. An mihi cantando victus non redderet ille. Quem mea carminibus meruisset fistula caprum? Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat. M. Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera 25 Iuncta fuit ! non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen? D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim Experiamur? ego hanc vitulam-ne forte recuses. Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus-Depono : tu dic, mecum quo pignore certes. M. De grege non ausim quicquam deponere tecum: Est mihi namque domi pater, est iniusta noverca; Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos, Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius, 35 Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam Fagina, caelatum divini opus Aleimedontis: Lenta quibus torno facili superaddita vitis Diffusos hedera vestit pallente corymbos. In medio duo signa, Conon, et-quis fuit alter, 40 Descripsit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quae messor, quae curvus arator haberet! Necdum illis labra admovi, sed condita servo. D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit. Et molli circum est ansas amplexus acantho. 45 Orpheaque in medio posuit silvasque sequentis. Needum illis labra admovi, sed condita servo. Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes. M. Nunquam hodie effugies; veniam, quocumque vocaris. Audiat haec tantum-vel qui venit, ecce, Palaemon. Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas. D. Quin age, si quid habes, in me mora non erit ulla, Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palaemon, Sensibus hace imis, res est non parya, reponas. P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba. 55 Et nune omnis ager, nune omnis parturit arbos; Nunc frondent silvae : nunc formosissimus annus.

Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca. Alternis dicetis; amant alterna Camenae.

D. Ab Iove principium, Musae; Iovis omnia plena: 60 Ille colit terras: illi mea carmina curae

M. Et me Phoebus amat; Phoebo sua semper apud me Munera sunt, lauri et suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit, lasciva puella, Et fugit ad salices, et se cupit ante videri M. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas,

Notior ut iam sit canibus non Delia nostris

D. Parta meae Veneri sunt munera: namque notavi Ipse locum, aeriae quo congessere palumbes. M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

D. O quotiens et quae nobis Galatea locuta est! Partem aliquam, venti, divom referatis ad auris! M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta, Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

D. Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iolla: Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito, M. Phyllida amo ante alias; nam me discedere flevit.

Et longum Formose, vale, vale, inquit, Iolla,

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.

M. Dulce satis humor, depulsis arbutus haedis,

Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam: Pierides, vitulam lectori pascite vestro. M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum, Iam cornu petat et pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet; Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum. M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi. 90

Atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga. Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba. M. Parcite, oves, nimium procedere: non bene ripae Creditur; ipse aries ctiam nunc vellera siccat.

D. Tityre, pascentis a flumme reice capellas: Ipse ubi tempus crit, omnis in fonte lavabo.

M. Cogite ovis, pueri; si lac praeceperit aestus, Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

D. Heu, heu, quam pingui macer est mihitaurus in ervo! Idem amor exitium pecori pecorisque magistro. 101 M. His certe neque amor caussa est; vix ossibus haerent. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

D. Dic, quibus in terris—et eris mihi magnus Apollo— Tris pateat caeli spatium non amplius ulnas.

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum

Nascantur flores, et Phyllida solus habeto.

P. Non nostrum inter vos tantas conponere lites. Et vitula tu dignus, et hic, et quisquis amores Aut metuet duleis, aut experietur amaros.

Claudite iam rivos, pueri: sat prata biberunt.

ECLOGA IV.

POLLIO.

Sicelides Musae, paulo maiora canamus! Non omnis arbusta iuvant humilesque myricae; Si canimus silvas, silvae sint Consule dignae.

Ultima Cymaei venit iam carminis actas; Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo. Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna; Iam nova progenies caelo demittitur alto. Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum Desinet ac toto surget gens aurea mundo, Casta fave Lucina: tuus iam regnat Apollo. Teque adeo decus hoc aevi, te Consule, inibit, Pollio, et incipient magni procedere menses; Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri, Inrita perpetua solvent formidine terras. Ille deum vitam accipiet divisque videbit Permixtos heroas et ipse videbitur illis, Pacatumque reget patriis virtutibus orbem. At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu Errantis hederas passim cum bacchare tellus Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.

Ipsae lacte domum referent distenta capellae

Ubera, nec magnos metuent armenta leones. Insa tibi blandos fundent cunabula flores. Occidet et servens, et fallax herba veneni Occidet: Assyrium volgo nascetur amomum. At simul heroum laudes et facta parentis Iam legere et quae sit poteris cognoscere virtus, Molli paulatim flavescet campus arista, Incultisque rubens pendebit sentibus uva, Et durae quercus sudabunt roscida mella. 30 Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis. Quae temptare Thetim ratibus, quae cingere muris Oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos. Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo Delectos heroas; erunt etiam altera bella, Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles. Hine, ubi iam firmata virum te fecerit aetas. Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus Mutabit merces: omnis feret omnia tellus. Non rastros patietur humus, non vinea falcem; Robustus quoque iam tauris iuga solvet arator; Nec varios discet mentiri lana colores, Ipse sed in pratis aries iam suave rubenti Murice, iam croceo mutabit vellera luto; Sponte sua sandyx pascentis vestiet agnos. 45 Talia saecla, suis dixerunt, currite, fusis Concordes stabili fatorum numine Parcae. Adgredere o magnos-aderit iam tempus-honores. Cara deum suboles, magnum Iovis incrementum! Aspice convexo nutantem pondere mundum, Terrasque tractusque maris caclumque profundum, Aspice, venturo laetantur ut omnia saeclo! O mihi tam longae maneat pars ultima vitae, Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta: Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus, Nec Linus, huic mater quamvis atque huic pater adsit, Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo. Pan etiam, Arcadia mecum si iudice certet, Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum. Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem: Matri longa decem tulerunt fastidia menses;

Incipe, parve puer: cui non risere parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V. DAPHNIS.

MENALCAS. MOPSUS.

Me. Cur non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo, Tu calamos inflare levis, ego dicere versus, Hic corvlis mixtas inter considimus ulmos? Mo. Tu maior; tibi me est acquum parere, Menalca, Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras, Sive antro potius succedimus. Aspice, ut antrum Silvestris raris sparsit labrusca racemis. Me. Montibus in nostris solus tibi certat Amvntas. Mo. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo? Me. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phyllidis ignis. Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri. Incipe; pascentis servabit Tityrus haedos. Mo. Immo hace, in viridi nuper quae cortice fagi Carmina descripsi et modulans alterna notavi. Experiar: tu deinde iubeto ut certet Amyntas. Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae, Puniceis humilis quantum saliunca rosetis. Iudicio nostro tantum tibi cedit Amvntas. Mo. Sed tu desine plura, puer; successimus antro. Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnim Flebant; vos coryli testes et flumina Nymphis; Cum conplexa sui corpus miserabile nati Atque deos atque astra vocat crudelia mater. Non ulli pastos illis egere diebus Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla nec amnem 25 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Cum conplexa sui corpus miserabile nati
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla nec amnem 25
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Poenos ctiam ingemuisse leones
Interitum montesque feri silvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
Instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi
Instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi
Instituit, arboribus decori est, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis,

60

65

Tu decus omne tuis. Postquam te fata tulerunt, Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo. 35 Grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis. Infelix lolium et steriles nascuntur avenae: Pro molli viola, pro purpureo narcisso, Carduus et spinis surgit paliurus acutis. Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, 40 Pastores : mandat fieri sibi talia Daphnis ; Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen: Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus, 45 Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Me. Tale tuum carmen nobis, divine poeta, Quale sopor fessis in gramine, quale per aestum Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo. Nec calamis solum aequiparas, sed voce magistrum. Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo. Nos tamen haec quocumque modo tibi nostra vicissim 50 Dicemus, Daphningue tuum tollemus ad astra; Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis. Mo. An quicquam nobis tali sit munere maius? Et puer ipse fuit cantari dignus, et ista

Iam pridem Stimicon laudavit carmina nobis. 55 Me. Candidus insuctum miratur limen Olympi Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis. Ergo alacris silvas et cetera rura voluptas Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas. Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis. Ipsi laetitia voces ad sidera iactant Intensi montes; ipsae iam carmina rupes, Insa sonant arbusta: deus, deus ille, Menalca! Sis bonus o felixque tuis! en quattuor aras: Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo. Pocula bina novo spumantia lacte quot annis Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi, Et multo in primis hilarans couvivia Baccho, Ante focum, si frigus crit, si messis, in umbra, Vina novum fundam calathis Ariusia nectar. Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon; Saltantis Satyros imitabitur Alphesiboeus.

Haec tibi semper crunt, et cum sollemnia vota Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros. Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit, Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae, Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt. Ut Baccho Cererique, tibi sie vota quot annis Agricolae facient: dammabis tu quoque votis.

Agricolae facient; damnabis tu quoque votis.

Mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?

Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nee percussa iuvant fluctu tam litora, nee quae
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.

Haec nos, Formosum Corydon ardebat Alexim,
Haec eadem docuit, Cuium pecus? an Meliboei?

Mo. At tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret,
Non tulit Antigenes—et erat tum dignus amari—
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

ECLOGA VI.

VARUS.

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra nec erubuit silvas habitare Thalia.
Cum canerem reges et proclia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pinguis
Pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.
Nunc ego—namque super tibi crunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant et tristia condere bella—
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non iniussa cano. Si quis tamen hace quoque, si quis
Captus amore leget, te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro

Silenum pueri somno videre iacentem, Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho: Serta procul tantum capiti delapsa iacebant, Et gravis attrita pendebat cantharus ansa. Adgressi—nam sacpe senex spe carminis ambo Luserat—iniiciunt ipsis ex vincula sertis.

Addit se sociam timidisque supervenit Aegle, 20 Aegle, Naiadum pulcherrima, iamque videnti Sanguineis frontem moris et tempora pingit. Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit. Solvite me, pueri; satis est potuisse videri. Carmina, quae voltis, cognoscite; carmina vobis, Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse. Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus; Nec tantum Phoebo gaudet Parnasia rupes, Nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea. 30 Namque canebat, uti magnum per inane coacta Semina terrarumque animaeque marisque fuissent It liquidi simul ignis; ut his exordia primis Omnia et ipse tener mundi concreverit orbis; Tum durare solum et discludere Nerea ponto 35 Coeperit et rerum paulatim sumere formas; Iamque novum terrae stupeant lucescere solem, Altius atque cadant submotis nubibus imbres; Incipiant silvae cum primum surgere, cumque Rara per ignaros errent animalia montis. 40 Hine lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna, Caucasiasque refert volucres furtumque Promethei. His adjungit, Hylan nautae quo fonte relictum Clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret; Et fortunatam, si numquam armenta fuissent. 45 Pasiphaen nivei solatur amore iuvenci. Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit! Proctides implerent falsis mugitibus agros: At non tam turpis pecudum tamen ulla secuta est Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum 50 Et saepe in levi quaesisset cornua fronte, Ah, virgo infelix, tu nune in montibus erras: Ille, latus niveum molli fultus hyacintho, Ilice sub nigra pollentis ruminat herbas, Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite, Nymphae, Dictaeae Nymphae nemorum iam claudite saltus, Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris Errabunda bovis vestigia; forsitan illum, Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,

Perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae. 60 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam: Tum Phaethontiadas musco circumdat amarae Corticis, atque solo proceras erigit alnos. Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum Aonas in montis ut duxerit una sororum, Utque viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis; Ut Linus haec illi, divino carmine pastor, Floribus atque apio crinis ornatus amaro, Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipo Musae. Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat Cantando rigidas deducere montibus ornos His tibi Grynei nemoris dicatur origo. Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo. Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est Candida succinetam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates et gurgite in alto Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis, Aut ut mutatos Terei narraverit artus. Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit, Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante 80 Infelix sua tecta supervolitaverit alis? Omnia, quae, Phoebo quondam meditante, beatus Audiit Eurotas iussitque ediscere laurus, Ille canit : pulsae referent ad sidera valles ; Cogere donec ovis stabulis numerumque referri Iussit et invito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII. MELIBOEUS.

MELIBOEUS. CORYDON, THYRSIS.

M. Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
Thyrsis ovis, Corydon distentas lacte capellas,
Ambo florentes actatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnim
Aspicio. Ille ubi me contra videt: Ocius, inquit,

45

Huc ades, o Meliboee! caper tibi salvus et haedi; Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra. 10 Huc ipsi potum venient per prata iuvenci: Hic viridis tenera praetexit arundine ripas Mincius, eque sacra resonant examina quercu. Quid facerem? neque ego Alcippen, neque Phyllida habebam. Depulsos a lacte domi quae clauderet agnos; Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum. Posthabui tamen illorum mea seria ludo. Alternis igitur contendere versibus ambo Coepere: alternos Musae meminisse volebant. Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. C. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen. Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi Versibus ille facit : aut, si non possumus omnes, Hic arguta sacra pendebit fistula pinu. T. Pastores, hedera nascentem ornate poetam. 25 Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro: Aut, si ultra placitum laudarit, bacchare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro, C. Saetosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus Et ramosa Micon vivacis cornua cervi 30 Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota Puniceo stabis suras evincta cothurno. T. Sinum lactis et haec te liba, Priape, quot annis Exspectare sat est: custos es pauperis horti. Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu. Si fetura gregem suppleverit, aureus esto. C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae, Candidior evenis, hedera formosior alba, Cum primum pasti repetent praesepia tauri, Si qua tui Corydonis habet te cura, venito. T. Immo ego Sardoniis videar tibi amarior herbis, Horridior rusco, projecta vilior alga,

Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.

C. Muscosi fontes et somno mollior herba,

Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,

Si mihi non haec lux toto iam longior anno est.

Solstitium pecori defendite : iam venit aestas Torrida, iam laeto turgent in palmite gemmae. T. Hie focus et taedae pingues, hie plurimus ignis Semper, et adsidua postes fuligine nigri; 50 Hie tantum Boreae curamus frigora, quantum Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

C. Stant et iuniperi et castaneae hirsutae; Strata iacent passim sua quaque sub arbore poma; Omnia nunc rident : at si formosus Alexis Montibus his abeat, videas et flumina sicca. T. Aret ager : vitio moriens sitit aeris herba ; Liber pampineas invidit collibus umbras: Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit,

55

60

Iuppiter et lacto descendet plurimus imbri. C. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho, Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo; Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit, Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phoebi. T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis, 65 Populus in fluviis, abies in montibus altis; Saepius at si me, Lycida formose, revisas, Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

M. Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsim.

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII PHARMACEUTRIA.

DAMON. ALPHESIBOEUS.

Pastorum Musam Damonis et Alphesiboei. Inmemor herbarum quos est mirata iuvenea Certantis, quorum stupefactae carmine lynces, Et mutata suos requierunt flumina cursus, Damonis Musam dicemus et Alphesiboei.

Tu mihi seu magni superas iam saya Timavi, Sive oram Illyrici legis acquoris, en crit umquam Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta ! En erit, ut liceat totum milii ferre per orbem Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno !

A te principium, tibi desinet. Accipe iussis Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum Inter vietricis hederam tibi serpere laurus.

Frigida vix caelo noctis decesserat umbra, Cum ros in tenera pecori gratissimus herba,

Incumbens tereti Damon sic coepit olivae.

D. Nascere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum, Coniugis indigno Nisae deceptus amore Dum queror, et divos, quamquam nil testibus illis Profeci, extrema moriens tamen adloquor hora. Incipe Maenalios meeum, mea tibia, versus. Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis Semper habet; semper pastorum ille audit amores. Panaque, qui primus calamos non passus inertis. Incipe Mienalios mecum, mea tibia, versus. Mopso Nisa datur : quid non speremus amantes ? Iungentur iam grypes equis, aevoque sequenti Cum canibus timidi venient ad pocula dammae. Monse, novas incide faces: tibi ducitur uxor: Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Octam. 30 Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus. O digno coniuncta viro, dum despicis omnis, Dumque tibi est odio mea fistula dumque capellae Hirsutumque supercilium promissaque barba, Nec curare deum credis mortalia quemquam! 35 Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus. Saepibus in nostris parvam te roscida mala-Dux ego vester cram-vidi cum matre legentem. Alter ab undecimo tum me iam acceperat annus; Iam fragilis poteram ab terra contingere ramos. 40) Ut vidi, ut perii! ut me malus abstulit error! Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus. Nunc scio, quid sit Amor; duris in cotibus illum Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes, Nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt. 15 Incipe Macnalios mecum, mea tibia, versus. Saevus Amor docuit natorum sanguine matrem Commaculare manus; crudelis tu quoque, mater; Crudelis mater magis, an puer inprobus ille ! * Inprobus ille puer; crudelis tu quoque, mater. 50

Incipe Maenalios meeum, mea tibia, versus.

Nunc et ovis ultro fugiat lupus, aurea durae
Mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
Pinguia corticibus sudent electra myricae,
Certent et eyenis ululae, sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion,
(Incipe Maenalios meeum, mea tibia, versus)
Omnia vel medium fiant mare. Vivite, silvae:
Praeceps aerii specula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Maenalios, iam desine, tibia, versus.

Haec Damon; vos, quae responderit Alphesiboeus, Dicite. Pierides; non omnia possumus omnes.

A. Effer aquam, et molli cinge hace altaria vitta. Verbenasque adole pinguis et mascula tura: Coniugis ut magicis sanos avertere sacris Experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt, Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Carmina vel caelo possunt deducere Lunam; Carminibus Circe socios mutavit Ulixi: 70 Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Terna tibi haec primum triplici diversa colore Licia circumdo, terque hace altaria circum Efficiem duco: numero deus inpare gaudet. [Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.] Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores; Necte, Amarylli, modo, et, Veneris, dic, vincula necto. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit Uno codemque igni, sic nostro Daphuis amore. Sparge molam, et fragilis incende bitumine laurus. Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Talis amor Daphnim, qualis cum fessa invencum Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva, Perdita, nec serae meminit decedere nocti, Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit, Pignora cara sui; quae nunc ego limine in ipso, Terra, tibi mando ; debent hace pignora Daphnim. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Has herbas atque hacc Ponto mihi lecta venena Inse dedit Moeris: nascuntur plurima Ponto. His ego saepe lupum fieri et se condere silvis Moerim, saepe animas imis excire sepulchris Atque satas alio vidi traducere messis. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti Transque caput face ; nec respexeris. His ego Daphnim Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit! Nescio quid certe est, et Hylax in limine latrat. ('redimus ! an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt ! Parcite, ab urbe venit, iam, carmina, parcite, Daphnis.

ECLOGA IX.

MOERIS

LYCIDAS. MOERIS.

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem? M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri. Quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli Diceret: Haec mea sunt; veteres migrate coloni. Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat, Hos illi-quod nec vertat bene mittimus haedos. L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles Incipiunt, mollique iugum demittere clivo, Usque ad aquam et veteris, iam fracta cacumina, fagos Onmia carminibus yestrum servasse Menalcan. M. Audieras, et fama fuit : sed carmina tantum Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum Chaonias dicunt aquila veniente columbas. Quod nisi me quacumque novas incidere lites Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix. vec tuus hic Moeris, nee viveret ipse Menaleas.

L. Heu, cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nobis

Paene simul tecum solatia rapta, Menalca? Quis cancret Nymphas ! quis humum florentibus herbis Spargeret, aut viridi fontis induceret umbra ! Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper, Cum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras? "Tityre, dum redeo-brevis est via-pasce capellas, Et potum pastas age, Tityre, et inter agendum Occursare capro, cornu ferit ille, caveto." M. Immo hace, quae Varo necdum perfecta canebat: "Vare, thum nomen, superet mode Mantua nobis, Mantua, vae, miserae nimium vicina Cremonae, Cantantes sublime ferent ad sidera cycni." L. Sie tua Cyrneas fugiant examina taxos, 30 Sic cytiso pastae distendant ubera vaccae, Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam Pierides : sunt et mihi carmina ; me quoque dicunt Vatem pastores; sed non ego credulus illis. Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores. M. Id anidem ago et tacitus, Lycida, mecum inse voluto.

Si valeam meminisse; neque est ignobile carmen. "Hue ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis! Hic ver purpureum, varios hic flumina circum Fundit humus flores, hic candida populus antro Imminet, et lentae texunt umbracula vites : Huc ades: insani feriant sine litora fluctus." L. Quid, quae te pura solum sub nocte canentem Audieram? numeros memini, si verba tenerem. M. "Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus? Ecce Dionaei processit Caesaris astrum. Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo Duceret apricis in collibus uva colorem. Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes." 50 Omnia fert aetas, animum quoque: saepe ego longos Cantando puerum memini me condere soles: Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerim Iam fugit ipsa: lupi Moerim videre priores.

Sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.

L. Caussando nostros in longum dueis amores.

Et nunc omne tibi stratum silet aequor, et omnes,
Aspice, ventosi ceciderunt murmuris aurae;
Hinc adeo media est nobis via; namque sepulchrum
Incipit adparere Bianoris: hic, ubi densas 60
Agricolae stringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone, tamen veniemus in urbem.
Aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque—minus via laedit—eamus;
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65

M. Desine plura puer, et, quod nunc instat, agamus;
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem: Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris, Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo? Sie tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam, Incipe; sollicitos Galli dicamus amores, Dum tenera attondent simae virgulta capellae. Non canimus surdis; respondent omnia silvae.

Quae nemora, aut qui vos saltus habuere, puellae Naides, indigno cum Gallus amore peribat! Nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi Ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe. Illum etiam lauri, etiam flevere myricae: Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem Maenalus et gelidi fleverunt saxa Lycaci. Stant et oves circum ;-nostri nec poenitet illas, Nec te poeniteat pecoris, divine poeta: Et formosus ovis ad flumina pavit Adonis-Venit et upilio; tardi venere subulci; Uvidus hiberna venit de glande Menaleas. 20 Omnes, Unde amor iste, rogant, tibi! Venit Apollo: Galle, quid insanis! inquit; tua cura Lycoris Perque nives alium perque horrida castra secuta est.

Venit et agresti capitis Silvanus honore, Florentis ferulas et grandia lilia quassans. Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi Sanguineis ebuli bacis minioque rubentem. Ecquis erit modus! inquit; Amor non talia curat: Nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina rivis. Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellae. Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit, Montibus haec vestris: soli cantare periti Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant, Vestra meos olim si fistula dicat amores! Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem Aut custos gregis, aut maturae vinitor uvae! Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas, Seu quicumque furor, -quid tum, si fuscus Amyntas? Et nigrae violae sunt et vaccinia nigra-Mecum inter salices lenta sub vite jaceret: 40 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas. Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori, Hic nemus: hic ipso tecum consumerer aevo. Nunc insanus amor duri me Martis in armis Tela inter media atque adversos detinet hostis: Tu procul a patria-nec sit mihi credere tantum !--Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni Me sine sola vides. Ah, te ne frigora laedant! Ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas! Ibo, et, Chalcidico quae sunt mihi condita versu 50 Carmina, pastoris Siculi modulabor avena. Certum est in silvis inter spelaea ferarum Malle pati tenerisque meos incidere amores Arboribus: crescent illae, crescetis, amores. Interea mixtis lustrabo Maenala Nymphis, 55 Aut acris venabor apros. Non me ulla vetabunt Frigora Parthenios canibus circumdare saltus. Iam mihi per rupes videor lucosque sonantis Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu Spicula.—Tamquam haec sit nostri medicina furoris, 60 Aut deus ille malis hominum mitescere discat! Iam neque Hamadryades rursus nec carmina nobis Ipsa placent; ipsae rursus concedite silvae.

Non illum nostri possunt mutare labores,
Nee si frigoribus mediis Hebrumque bibamus
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae,
Nee si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum versemus ovis sub sidere Caneri.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.
Haee sat erit, divae, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides; vos haee facietis maxuma Gallo,

Dum sedet et gracili fiscellam texit hibisco, Pierides; vos haec facietis maxuma Gallo, Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas, Quantum vere novo viridis se subiicit ahuus. Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra; Iuniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbrae. Ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

P. VERGILI MARONIS

GEORGICON

LIBER PRIMUS.

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram Vertere, Maccenas, ulmisque adiungere vitis Conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo Sit pecori, apibus quanta experientia parcis, Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi Lumina, labentem caelo quae ducitis annum; Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista, Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis; Et vos, agrestum praesentia numina, Fauni, Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae: Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem Fudit equum magno tellus percussa tridenti, Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae Ter centum nivei tondent dumeta iuvenci; Ipse, nemus linguens patrium saltusque Lycaei, Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae, Adsis, o Tegeace, favens, oleacque Minerva Inventrix, uncique puer monstrator aratri, Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum, Dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri, Quique novas alitis non ullo semine fruges, Quique satis largum caelo demittitis imbrem; Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum Concilia, incertum est, urbesne invisere, Caesar, 25 Terrarumque velis curam, et te maxumus orbis Auctorem frugum tempestatumque potentem Accipiat, cingens materna tempora myrto,

An deus inmensi venias maris, ac tua nautae Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule 30 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis. Anne novum tardis sidus te mensibus addas, Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis Panditur; ipse tibi jam bracchia contrahit ardens Scorpios, et caeli iusta plus parte reliquit; Quidquid eris,—nam te nec sperant Tartara regem, Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido; Quamvis Elysios miretur Graecia campos. Nec repetita sequi curet Proserpina matrem-Da facilem cursum, atoue audacibus adnue coeptis, 40 Ignarosque viae mecum miseratus agrestis Ingredere, et votis iam nunc adsuesce vocari. Vere novo, gelidus canis cum montibus humor Liquitur et Zephyro putris se glaeba resolvit, Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro 15.5 Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer. Illa seges demun votis respondet avari Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit: Illius immensae ruperunt horrea messes. At prius ignotum ferro quam scindimus acquor. 50 Ventos et varium caeli praediscere morem Cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum, Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuset. Hic segetes, illie veniunt felicius uvae; Arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt Gramina. Nonne vides, croccos ut Tmolus odores, India mittit ebur, molles sua tura Sabaei, At Chalybes mudi ferrum, virosaque Pontus Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum! Continuo has leges acternaque foedera certis 60 Inposuit natura locis, quo tempore primum Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem, Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae Pingue solum primis extemplo a mensibus anni Fortes invertant tauri, glaebasque iacentis 6.5 Pulverulenta coquat maturis solibus aestas ; At si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum

Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:

P. VERGILI MARONIS Illic, officiant lactis ne frugibus herbae. Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam. Alternis idem tonsas cessare novales. Et segnem patiere situ durescere campum: Aut ibi flava seres mutato sidere farra. Unde prius laetum siliqua quassante legumen Aut tenuis fetus viciae tristisque lupini Sustuleris fragilis calamos silvamque sonantem. Urit enim lini campum seges, urit avenae, Urunt Lethaeo perfusa papavera somno: Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve Effetos cinerem inmundum iactare per agros. Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva, Nec nulla interea est inaratac gratia terrac. Saepe etiam sterilis incendere profuit agros Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis: 85 Sive inde occultas viris et pabula terrae Pinguia concipiunt : sive illis omne per ignem Excognitur vitium, atque exsudat inutilis humor; Seu pluris calor ille vias et caeca relaxat Spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas; Seu durat magis, et venas adstringit hiantis, Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat. Multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis Vimineasque trabit cratis, invat arva: neque illum Flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo; Et qui, proscisso quae suscitat aequore terga, Rursus in obliquum verso perrumpit aratro, Exercetque frequens tellurem, atque inperat arvis. Humida solstitia atque hiemes orate serenas, Agricolae; hiberno laetissima pulvere farra, Laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu lactat et ipsa suas mirantur Gargara messis. Quid dicam, iacto qui semine comminus arva Insequitur cumulosque ru't male pinguis arenae, 105 Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis,

Et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,

Ecce supercilio clivosi tramitis undam

Elicit? illa cadens raucum per levia murmur Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis, Luxuriem segetum tenera depascit in herba, Cum primum sulcos aequant sata ! quique paludis Collectum humorem bibula deducit arena. Praesertim incertis si mensibus amnis abundans Exit, et obducto late tenet omnia limo, Unde cavae tepido sudant humore lacunae? Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores Versando terram experti, nibil improbus anser Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris Officiunt aut umbra nocet. l'ater ipse colendi Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem Movit agros, curis acuens mortalia corda, Nec torpere gravi passus sua regna veterno. Ante Iovem nulli subigebant arva coloni; Ne signare quidem aut partiri limite campum Fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus Omnia liberius, nullo poscente, ferebat. Ille malum virus serpentibus addidit atris, Praedarique lupos iussit, pontumque moveri, Mellaque decussit foliis, ignemque removit, Et passim rivis currentia vina repressit, L't varias usus medicando extunderet artis Paulatim, et sulcis frumenti quaereret herbam, Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem. Tune alnos primum fluvii sensere cavatas; Navita tum stellis numeros et nomina fecit, Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton; Tum laqueis captare feras, et fallere visco Inventum, et magnos canibus circumdare saltus. Atque alius latum funda iam verberat amnem, Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina. Tum ferri rigor atque argutae lamina serrae,-Nam primi cuneis scindebant fissile lignum-Labor omnia vicit

Inprobus et duris urguens in rebus egestas. Prima Ceres ferro mortalis vertere terram Instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrao Deficerent silvae et victum Dodona negaret.

Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset robigo segnisque horreret in arvis
Carduus; intereunt segetes, subit aspera silva,
Lappaeque tribolique, interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenae.
Quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbram, votisque vocaveris imbrem,
Heu, magnam alterius frustra spectabis acervum,
Concussaque famem in silvis solabere quercu.
Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma.

Quis sine nec potuere seri nec surgere messes: Vomis et inflexi primum grave robur aratri. Tardaque Eleusinae matris volventia plaustra, Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere rastri; Virgea praeterea Celei vilisque supellex, 165 Arbuteae crates et mystica vannus Iacchi. Omnia quae multo ante memor provisa repones, Si te digna manet divini gloria ruris. Continuo in silvis magna vi flexa domatur In burim et curvi formam accipit ulmus aratri. Huic ab stirpe pedes temo protentus in octo, Binae aures, duplici aptantur dentalia dorso. Caeditur et tilia ante iugo levis, altaque fagus Stivaque, quae cursus a tergo torqueat imos; Et suspensa focis explorat robora fumus. Possum multa tibi veterum praecepta referre,

Area cum primis ingenti acquanda cylindro
Et vertenda manu et creta solidanda tenaci,
Ne subcant herbae, neu pulvere victa fatiscat,
Tum variac inludant pestes: sacpe exignus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpae;
Inventusque cavis bufo, et quae plurima terrae
Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metucus formica senectae.
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
Induct in florem et ramos curvabit olentis:

Ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.

Si superant fetus, pariter frumenta sequentur. Magnaque cum magno veniet tritura calore: 190 At si luxuria foliorum exuberat umbra. Nequiquam pinguis palea teret area culmos. Semina vidi equidem multos medicare serentis Et nitro prius et nigra perfundere amurga. Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset. Et, quamvis igni exiguo, properata maderent. Vidi lecta diu et multo spectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quot annis Maxuma quaeque manu legeret. Sic omnia fatis In peius ruere, ac retro sublapsa referri: 200 Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum Remigiis subigit, si bracchia forte remisit, Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni. Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis, Quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi. Libra die somnique pares ubi fecerit horas. Et medium luci atque umbris iam dividit orbem, Exercete, viri, tauros, serite hordea campis, 210 Usque sub extremum brumae intractabilis imbrem; Nec non et lini segetem et Cereale papaver Tempus humo tegere, et iamdudum incumbere aratris, Dum sicea tellure licet, dum nubila pendent. Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres Accipiunt sulci, et milio venit annua cura, Candidus auratis aperit cum cornibus amuum Taurus, et adverso cedens Canis occidit astro. At si triticeam in messem robustaque farra Exercebis humum solisque instabis aristis, Ante tibi Eoac Atlantides abscondantur Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae, Debita quam sulcis committas semina, quamque Invitae properes anni spem credere terrae. Multi ante occasum Maiae coepere; sed illos Exspectata seges vanis elusit aristis.

Si vero viciamque seres vilenque phaselum Nec Pelusiacae curam aspernabere lentis,

Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes: Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.

Ideireo certis dimensu a partibus orbem Per duodena regit mundi Sol aureus astra. Quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco Semper sole rubens of torrida semper ab igni; Quam circum extremae dextra laevaque trahuntur, Caerulea glacie concretae atque imbribus atris: Has inter mediamque duae mortalibus aegris Munere concessae divom, et via secta per ambas, Obliquus qua se signorum verteret ordo. Mundus, ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arces 240 Consurgit, premitur Libyae devexus in austros. Ilic vertex nobis semper sublimis; at illum Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi. Maxumus hie flexu sinuoso elabitur Anguis Circum perque duas in morem fluminis Arctos, 245 Arctos Oceani metuentis acquore tingui. Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox Semper, et obtenta densantur nocte tenebrae, Aut redit a nobis Aurora diemque reducit, Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis, Illie sera rubens accendit lumina Vesper. Hine tempestates dubio praediscere caelo Possumus, hine messisque diem tempusque serendi, Et quando infidum remis inpellere marmor Conveniat, quando armatas deducere classis, 255 Aut tempestivam silvis evertere pinum: Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,

Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtunsi dentem, cavat arbore lintres,
Aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.

265

Temporibusque parem diversis quattuor annum,

Nunc facilis rubea texatur fiscina virga; Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo. Quippe etiam festis quaedam exercere diebus

295

Fas et jura sinunt: rivos deducere pulla Religio vetuit, segeti praetendere saepem. Insidias avibus moliri, incendere vepres. Balantumque gregem fluvio mersare salubri. Saepe oleo tardi costas agitator aselli Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens Incusum aut atrae massam picis urbe reportat. 275 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna Felicis operum. Quintam fuge: pallidus Oreus Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando Cocumque la petumque creat, sacvumque Typhoea, Et conjuratos caelum rescindere fratres. 280 Ter sunt conati inponere Pelio Ossam Scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum; Ter Pater exstructos disjecit fulmine montis. Septuma post decumam felix et ponere vitem, Et prensos domitare boves, et licia telac Addere; nona fugae melior, contraria furtis. Multa adeo gelida melius se nocte dedere, Aut cum sole novo terras inrorat Eous. Nocte leves melius stipulae, nocte arida prata 290

Tondentur: noctes lentus non deficit humor. Et quidam seros hiberni ad luminis ignis Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto: Interea longum cantu solata laborem Arguto coniunx percurrit pectine telas, Aut dulcis musti Volcano decoguit humorem Et foliis undam trepidi despumat aeni. At rubicunda Ceres medio succiditur aestu, Et medio tostas aestu terit area fruges.

Nudus ara, sere nudus; hiemps ignava colono. Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,

Mutuaque inter se lacti convivia curant; Invitat genialis hiemps curasque resolvit: Cen pressae cum iam portum tetigere carinae, Puppibus et lacti nautae inposuere coronas. Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus 305 Et lauri bacas oleamque cruentaque myrta;

Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis, Auritosque sequi lepores; tum figere dammas, Stuppea torquentem Balearis verbera fundae. Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt. 310 Quid tempestates autumni et sidera dicam, Atque, ubi iam breviorque dies et mollior aestas. Quae vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver. Spicea iam campis cum messis inhorruit, et cum Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315 Saepe ego, cum flavis messorem induceret arvis Agricola et fragili iam stringeret hordea culmo, Omnia ventorum concurrere proclia vidi, Quae gravidam late segetem ab radicibus imis Sublimem expulsam eruerent; ita turbine nigro Ferret hiemps culmumque levem stipulasque volantis. Saepe etiam inmensum caelo venit agmen aquarum, Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris Collectae ex alto nubes; ruit arduus aether, Et pluvia ingenti sata laeta boumque labores Diluit: inplentur fossae, et cava flumina crescunt Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus aequor. Ipse Pater media nimborum in nocte corusca Fulmina molitur dextra; quo maxuma motu Terra tremit, fugere ferae, et mortalia corda 330 Per gentis humilis stravit pavor; ille flagranti Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo Deiicit; ingeminant austri et densissimus imber; Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt. Hoc metuens, caeli menses et sidera serva. 335 Frigida Saturni sese quo stella receptet, Quos ignis caeli Cyllenius erret in orbis. In primis venerare deos, atque annua magnae Sacra refer Cereri lactis operatus in herbis, Extremae sub casum hiemis, iam vere sereno. 340 Tum pingues agni, et tum mollissima vina, Tum sommi dulces densaeque in montibus umbrae. Cuneta tibi Cererem pubes agrestis adoret, Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho. Terque novas circum felix eat hostia fruges, 345 Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,

Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante Falcem maturis quisquam supponat aristis,

GEO	RGI	CON	LIB.	I.

33

Quam Cereri torta redimitus tempora quercu Det motus inconpositos et carmina dicat. Atque hace ut certis possemus discere signis,

Aestusque, pluviasque, et agentis frigora ventos, Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret:

355

Quo signo caderent austri; quid saepe videntes Agricolae propius stabulis armenta tenerent. Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti Incipiunt agitata tumescere et aridus altis

3(5)

Montibus audiri fragor, aut resonantia longe Litora misceri et nemorum increbescere murmur. Iam sibi tum curvis male temperat unda carinis, Cum medio celeres revolant ex acquore mergi Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae In sieco ludunt fulicae, notasque paludis Descrit atque altam supra volat ardea nubem.

365

Saepe etiam stellas, vento inpendente, videbis Praecipitis caelo labi, noctisque per umbram Flammarum longos a tergo albescere tractus; Saepe levem paleam et frondes volitare caducas, Ant summa nantis in aqua colludere plumas. At Boreae de parte trucis cum fulminat, et cum

. 370

Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis Rura natant fossis, atque omnis navita ponto Humida vela legit. Numquam inprudentibus imber Obfuit: aut illum sargentem vallibus imis•

37.5

Aeriae fugere grues, aut bucula caelum Suspiciens patulis captavit naribus auras, Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo, Et veterem in limo ranae cecinere querelam. Saepius et tectis penetralibus extulit ova

380

Angustum formica terens iter, et bibit ingens Arcus, et e pastu decedens agmine magno Corvorum increpuit densis exercitus alis. Iam varias pelagi volucres, et quae Asia circum

345

Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri, Certatim largos humeris infundere rores, Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,

Et studio incassum videas gestire lavandi.

Tum cornix plena pluviam vocat inproba voce

Et sola in sieca secum spatiatur arena. Ne nocturna quidem carpentes pensa puellae Nescivere hiemem, testa cum ardente viderent Scintillare olcum et putris concrescere funços.

390

Nec minus ex imbri soles et aperta serona Prospicere et certis poteris cognoscere signis: Nam neque tum stellis acies obtunsa videtur, 395 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna, Tenuia nec lanae per caelum vellera ferri; Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt Dilectae Thetidi alevones, non ore solutos Inmundi meminere sues iactare maniplos. At nebulae magis ima petunt campoque recumbunt, Solis et occasum servans de culmine summo Nequiquam seros exercet noctua cantus. Advaret liquido sublimis in acre Nisus, Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo; Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis, Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras Insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras, Illa levem fugiens rapcim secat aethera pennis. Tum liquidas corvi presso ter gutture voces 410 Aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis, Nescio qua praeter solitum dulcedine laeti, Inter se in folis strepitant; iuvat imbribus actis Progeniem Parvam dulcisque revisere nidos; Haud, equidem credo, quia sit divinitus illis 415 Ingenium aut rerum fato prudentia maior; Verum, ubi tempestas et caeli mobilis humor Mutavere vias et Iuppiter uvidus austris Denset, crant quae rara modo, et, quae densa, relaxat. Vertuntur species animorum, et pectora motus Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat, Concipiunt: hine ille avium concentus in agris, Et lactae pecudes, et ovantes gutture corvi.

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentis Ordine respicies, numquam te crastina fallet Hora, neque insidiis noctis capiere serenae. Luna, revertentis cum primum colligit ignis, Si nigrum obscuro conprenderit aera cornu,

425

Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber; At si virgineum suffuderit ore ruborem. 430 Ventus crit; vento semper rubet aurea Phoebe. Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor, Pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit. Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt. 435 Votaque servati solvent in litore nautae Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae. Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas, Signa dabit; solem certissima signa sequuntur, Et quae mane refert, et quae surgentibus astris. Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum Conditus in nubem, medioque refugerit orbe, Suspecti tibi sint imbres; namque urguet ab alto Arboribusque satisque Notus pecorique sinister. Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445 Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget Tithoni croceum linguens Aurora cubile, Heu, male tum mitis defendet pampinus uvas: Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando. Hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo, 450 Profuerit meminisse magis; nam saepe videmus Ipsius in voltu varios errare colores; Caeruleus pluviam denuntiat, igneus Euros; Sin maculae incipient rutilo inmiscerier igni, Omnia tum pariter vento nimbisque videbis 455 Fervere. Non illa quisquam me nocte per altum Ire, neque a terra moneat convellere funem. At si, cum referetque diem condetque relatum, Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis, Et claro silvas cernes Aquilone moveri. 460 Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster. Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum Audeat! Ille etiam caecos instare tumultus Saepe monet, fraudemque et operta tumescere bella. 465 Ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam, Cum caput obscura nitidum ferrugine texit, Impiaque aeternam timnerunt saecula noctem.

Tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti. Obscenaeque canes, inportunaeque volucres Signa dabant. Quotiens Cyclopum effervere in agros Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam. Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa! Armorum sonitum toto Germania caelo Audit: insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475 Vox quoque per lucos volgo exaudita silentis. Ingens, et simulacra modis pallentia miris Visa sub obscurum noctis; pecudesque locutae, Infandum! sistunt amnes, terraeque dehiscunt, Et maestum inlacrimat templis ebur, aeraque sudant. 480 Proluit insano conterquens vertice silvas . Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnis Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem Tristibus aut extis fibrae adparere minaces, Aut puteis manare cruor cessavit, et altae 485 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes. Non alias caelo ceciderunt plura sereno Fulgura, nec diri totiens arsere cometae. Ergo inter sese paribus concurrere telis Romanas acies iterum videre Philippi: 490 Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro Emathiam et latos Haemi pinguescere campos. Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis Agricola, incurvo terram molitus aratro, Exesa inveniet scabra robigine pila. 405 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis, Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris. Di patrii, Indigetes, et Romule Vestaque mater, Quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas, Hunc saltem everso iuvenem succurrere saeclo Ne prohibete! Satis iam pridem sanguine nostro Laomedonteae luimus periuria Troiae; Iam pridem nobis caeli te regia, Caesar, Invidet, atque hominum queritur curare triumphos; Quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem, Tam multae scelerum facies: non ullus aratro Dignus honos; squalent abductis arva colonis. Et curvae rigidum falces conflantur in ensem.

GEORGICON LIB. I.

Hine movet Euphrates, illine Germania bellum; Vicinae ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt; saevit toto Mars impius orbe;
Ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
Addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VERGILI MARONIS

GEORGICON

LIBER SECUNDUS.

Hactenus arvorum cultus et sidera caeli, Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum Virgulta et prolem tarde crescentis olivae. Hue, pater o Lenace; tuis hic omnia plena Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno Floret ager, spumat plenis vindemia labris; Hue, pater o Lenace, veni, nudataque musto Tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis.

Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae
Sponte sua veniunt camposque et flumina late
Curva tenent, ut molle siler, lentaeque genestae.
Populus et glauca canentia fronde salicta;
Pars autem posito surgunt de semine, ut altae
Custameae, nemorumque Iovi quae maxuma frondet
Aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva,
Ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
Parva sub ingenti matris se subiicit umbra.
Hos natura modos primum dedit; his genus omne
Silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.

Sunt alii, quos îpse via sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis; hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, et acuto robore vallos;
Silvarumque aliae pressos propaginis arcus

25

Exspectant et viva sua plantaria terra; Nil radicis egent aliae, summumque putator Hand dubitat terrae referens mandare cacumen: Onin et caudicibus sectis-mirabile dictu-30 Truditur e sieco radix oleagina ligno: Et saepe alterius ramos inpune videmus Vertere in alterius, mutatamque insita mala Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna. Quare agite o, proprios generatim discite cultus. Agricolae, fructusque feros mollite colendo. Neu segnes iaceant terrae. Iuvat Ismara Baccho Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum. Tuque ades, inceptumque una decurre laborem. O decus, o famae merito pars maxuma nostrae, 40 Maccenas, pelagoque volans da vela patenti. Non ego cuncta meis amplecti versibus opto, Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum, Ferrea vox; ades, et primi lege litoris oram, In manibus terrae; non hic te carmine ficto 45 Atque per ambages et longa exorsa tenebo. Sporte sua quae se tollunt in luminis oras, Infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt; Ouippe solo natura subest. Tamen haec quoque, si quis Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, Exuerint silvestrem animum, cultuque frequenti In quascumque voces artis haud tarda sequentur. Nec non et sterilis, quae stirpibus exit ab imis, Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros; Nunc altae frondes et rami matris opacant, Crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem. Iam, quae seminibus iactis se sustulit arbos,

Et turpis avibus praedam fert uva racemos. 60 Scilicet omnibus est labor inpendendus, et omnes Cogendae in sulcum, ac multa mercede domandae. Sed truncis oleae melius, propagine vites Respondent, solido Paphiae de robore myrtus; Plantis et durae corvli nascuntur, et ingens 65 Fraxinus, Herculeaeque arbos umbrosa coronae,

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram, Pomaque degenerant sucos oblita priores,

Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentis;
Castaneae fagus, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.

70

Nec modus inserere atque oculos inponere simplex.

Nam, qua se medio trudunt de cortice gemmae

Et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nudo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.

Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
Plantae inmittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad caelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes et non sua poma.

Praeterea genus haud unum, nec fortibus ulmis, Nec salici lotoque, neque Idaeis cyparissis; Nec pingues unam in faciem nascuntur olivae, Orchades, et radii, et amara pausia baca, Pomaque et Alcinoi silvae: nec surculus idem Crustumiis Syriisque piris gravibusque volemis. Non cadem arboribus pendet vindemia nostris, Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos; 90 Sunt Thasiae vites, sunt et Marcotides albae. Pinguibus hae terris habiles, levioribus illae; Et passo Psithia utilior, tenuisque Lageos, Temptatura pedes olim vincturaque linguam; Purpureae, preciaeque; et quo te carmine dicam, 95 Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis. Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina. Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus; Argitisque minor, cui non certaverit ulla Aut tantum fluere aut totidem durare per annos. Non ego te, Dis et mensis accepta secundis, Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis. Sed neque, quam multae species, nec, nomina quae sint, Est numerus; neque enim numero conprendere refert; Quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem Discere quam multae Zephyro turbentur arenae,

Hinc bellator equus campo sese arduus infert;

Hinc albi, Clitumne, greges et maxuma taurus

145

Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro, Romanos ad templa deum duxere triumphos. Hic ver adsiduum atque alienis mensibus aestas: Bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos. At rabidae tigres absunt et saeva leonum Semina, nec miseros fallunt aconita legentis. Nec rapit inmensos orbis per humum, neque tanto Squameus in spiram tractu se colligit anguis. Adde tot egregias urbes operumque laborem. Tot congesta manu pracruptis oppida saxis. Fluminaque antiquos subterlabentia muros. An mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra! Anne lacus tantos, te, Lari maxume, teque, Fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino? 160 An memorem portus Lucrinoque addita claustra Atque indignatum magnis stridoribus acquer. Iulia qua ponto longe sonat unda refuso Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Avernis? Haec eadem argenti rivos aerisque metalla 165 Ostendit venis, atque auro plurima fluxit. Haec genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam, Adsuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos Extulit, haec Decios, Marios, magnosque Camillos, Scipiadas duros bello, et te, maxume Caesar. Qui nunc extremis Asiae jam victor in oris Inbellem avertis Romanis arcibus Indum. Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus, Magna virum; tibi res antiquae laudis et artis Ingredior, sanctos ausus recludere fontis, Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

Nunc locus arvorum ingeniis, quae robora cuique,
Quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae collesque maligni,
Temis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivae.
Indicio est tractu surgens oleaster codem
Plurimus et strati bacis silvestribus agri.
At quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus—
185
Qualem saene cava montis convalle solemus

Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes, Felicemone trahunt limum-quique editus austro, Et filicem curvis invisam pascit aratris: Hic tibi praevalidas olim multoque fluentis 190 Sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae, Hic laticis, qualem pateris libamus et auro, Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras Lancibus et pandis fumantia reddimus exta. Sin armenta magis studium vitulosque tueri, Aut fetus ovium, aut urentis culta capellas, Saltus et saturi petito longinqua Tarenti, Et qualem infelix amisit Mantua campum, Pascentem niveos herboso flumine cycnos: Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt, 200 Et, quantum longis carpent armenta diebus, Exigua tantum gelidus ros nocte reponet. Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra, Et cui putre solum, -namque hoc imitamur arando-Optuma frumentis; non ullo ex aequore cernes 205 Plura domum tardis decedere plaustra iuvencis; Aut unde iratus silvam devexit arator Et nemora evertit multos ignava per annos, Antiquasque domos avium cum stirpibus imis Eruit; illae altum nidis petiere relictis; 210 At rudis enituit inpulso vomere campus. Nam ieiuna quidem clivosi glarea ruris Vix humilis apibus casias roremque ministrat: Et tofus scaber, et nigris exesa chelydris Creta negant alios aeque serpentibus agros 215 Dulcem ferre cibum et curvas praebere latebras. Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris, Et bibit humorem, et, cum volt, ex se ipsa remittit, Quaeque suo semper viridis se gramine vestit, Nec scabie et salsa laedit robigine ferrum, Illa tibi laetis intexet vitibus ulmos, Illa ferax oleae est, illam experiere colendo Et facilem pecori et patientem vomeris unci. Talem dives arat Capua et vicina Vesevo Ora iugo et vacuis Clanius non aequus Acerris. Nune, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.

Rara sit an supra morem si densa requires. Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho, Densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo: Ante locum capies oculis, alteque iubebis 230 In solido puteum demitti, omnemque repones Rursus humum, et pedibus summas aequabis arenas. Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis Aptius uber erit; sin in sua posse negabunt Ire loca et scrobibus superabit terra repletis. 235 Spissus ager; glaebas cunctantis crassaque terga Exspecta, et validis terram proscinde iuvencis. Salsa autem tellus et quae perhibetur amara-Frugibus infelix ea, nec mansuescit arando, Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat-240 Tale dabit specimen: Tu spisso vimine qualos, Colaque prelorum fumosis deripe tectis; Huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae Ad plenum calcentur; aqua eluctabitur omnis Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae; 945 At sapor indicium faciet manifestus, et ora Tristia temptantum sensu torquebit amaro. Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto Discimus: haud umquam manibus iactata fatiscit, Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250 Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto Lactior. Ah nimium ne sit mihi fertilis illa, Neu se praevalidam primis ostendat aristis! Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit. Quaeque levis. Promptum est oculis praediscere ni-255 gram.

Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus Difficile est: piceae tantum taxique nocentes Interdum aut hederae pandunt vestigia nigrae.

His animadversis, terram multo ante memento Excoquere et magnos scrobibus concidere montis, Ante supinatas aquiloni ostendere glaebas, Quam laetum infodias vitis genus. Optuma putri Arva solo: id venti curant gelidaeque pruinae Et labefacta movens robustus iugera fossor.

At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit, 265

Arboribus seges, et quo mox digesta feratur. Mutatam ignorent subito ne semina matrem. Quin etiam caeli regionem in cortice signant. Ut, quo quaeque modo steterit, qua parte calores 270 Austrinos tulerit, quae terga obverterit axi. Restituant : adeo in teneris consuescere multum est. Collibus an plano melius sit ponere vitem. Quaere prius. Si pinguis agros metabere campi, Densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus: Sin tumulis adelive solum collisque supinos, Indulge ordinibus, nec setius omnis in unguem Arboribus positis secto via limite quadret. Ut saepe ingenti bello cum longa cohortes Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto, 280 Directaeque acies, ac late fluctuat omnis Aere renidenti tellus, necdum horrida miscent Proclia, sed dubius mediis Mars errat in armis; Omnia sint paribus numeris dimensa viarum: Non animum modo uti pascat prospectus inanem, Sed quia non aliter viris dabit omnibus aequas Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami, Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras. Ausim vel tenui vitem committere sulco. Altior ac penitus terrae defigitur arbos, 2500

Ausim vel tenui vitem committere sulco.

Altior ac penitus terrae defigitur arbos,

Aesculus in primis, quae, quantum vertice ad auras

Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.

Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres

Convellunt; inmota manet, multosque nepotes,

Multa virum volvens durando saccula vincit;

Tum fortis late ramos et bracchia tendens

Hue illue, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Neve tibi ad solem vergant, vineta cadentem.

Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem;
Neve inter vitis corylum sere; neve flagella
Summa pete, aut summa defringe ex arbore plantas;
Tantus amor terrae; neu ferro laede retunso
Semina: neve oleae silvestris insere truncos:
Nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora conprendit, frondes que elapsus in altas

Ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad caelum picea crassus caligine nubem,
Praesertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a stirpe valent caesaeque reverti
Possunt atque ima similes revirescere terra;
Infelix superat foliis oleaster amaris.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor 315 Tellurem Borea rigidam spirante movere. Rura gelu tunc claudit hiemps, nec semine iacto Concretam patitur radicem adfigere terrae. Optuma vinetis satio, cum vere rubenti Candida venit avis longis invisa colubris. 320 Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol Nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas. Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis, Vere tument terrae et genitalia semina poscunt. Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether Coniugis in gremium lactae descendit, et omnis Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus, Avia tum resonant avibus virgulta canoris, Et Venerem certis repetunt armenta diebus; Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris 330 Laxant arva sinus; superat tener omnibus humor; Inque novos soles audent se gramina tuto Credere; nec metuit surgentis pampinus austros Aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem, Sed trudit gemmas et frondes explicat omnis. Non alios prima crescentis origine mundi Inluxisse dies aliumve habuisse tenorem Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri: Cum primae lucem pecudes hausere, virumque 340 Ferrea progenies duris caput extulit arvis, Inmissaeque ferae silvis et sidera caelo. Nec res hunc tenerae possent perferre laborem, Si non tanta quies iret frigusque caloremque Inter, et exciperet caeli indulgentia terras. 345

355

Quod superest, quaecumque premes virgulta per agros, Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra. Aut lapidem bibulum, aut squalentis infode conchas. Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit Halitus, atque animos tollent sata; iamque reperti. Qui saxo super atque ingentis pondere testae Urguerent: hoc effusos munimen ad imbris. Hoc ubi hiulca siti findit canis aestifer arva.

Seminibus positis, superest diducere terram Saepius ad capita, et duros jactare bidentis. Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa Flectere luctantis inter vineta iuvencos: Tum levis calamos et rasae hastilia virgae Fraxineasque aptare sudes, furcasque valentis, Viribus eniti quarum et contemnere ventos 360 Adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas, Parcendum teneris, et, dum se lactus ad auras l'almes agit laxis per purum inmissus habenis, Ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis 365 Carpendae manibus frondes, interque legendae: Inde ubi iam validis amplexae stirpibus ulmos Exierint, tune stringe comas, tune bracchia tonde: Ante reformidant ferrum ; tum denique dura Exerce inperia, et ramos compesce fluentis. Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,

Praecipue dum frons tenera inprudensque laborum; Cui super indignas hiemes solemque potentem Silvestres uri adsidue capreaeque sequaces Inhulunt, pascuntur oves avidaeque invencae. Frigora nec tantum cana concreta pruina, Aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas, Quantum illi nocucre greges, durique venenum Dentis et admorso signata in stirpe cicatrix. Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris 380 Caeditur et veteres ineunt proscaenia ludi, Praemiaque ingeniis pagos et compita circum Thesidae posuere, atque inter pocula laeti Mollibus in pratis unctos saluere per utres. Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni 385 Versibus incomptis ludunt risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
Et te, Bacche, vocant per carmina lacta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu,
Conplentur vallesque cavae saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis lancesque et liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter.

Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quot annis

Terque quaterque solum scindendum, glaebaque versis Acternum frangenda bidentibus; omne levandum 400 Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem, Atque in se sua per vestigia volvitur annus. Ac iam olim seras posuit cum vinea frondes Frigidus et silvis aquilo decussit honorem. Iam tum acer curas venientem extendit in annum 405 Rusticus, et curvo Saturni dente relictam Persequitur vitem attondens fingitque putando. Primus humum fodito, primus devecta cremato Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto; Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra: 410 Bis segetem densis obducunt sentibus herbae; Durus uterque labor: laudato ingentia rura, Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo Caeditur, incultique exercet cura salicti. 415 Iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt, Iam canit effectos extremus vinitor antes: Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus, Et iam maturis metuendus Iuppiter uvis.

Contra non ulla est oleis cultura; neque illae Procurvam exspectant falcem rastrosque tenacis, Cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt; Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco, Sufficit humorem et gravidas cum vomere fruges;

450

GEORGICON LIB. II. Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam. Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis Et viris habuere suas, ad sidera raptim Vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae. Nec minus interea fetu nemus omne gravescit, Sanguineisque inculta rubent aviaria bacis: 430 Tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat, Pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt: Et dubitant homines serere atque inpendere curam? Quid maiora sequar? salices humilesque genestae, Aut illae pecori frondem aut pastoribus umbras Sufficiunt, saepemque satis et pabula melli. Et invat undantem buxo spectare Cytorum Narveiaeque picis lucos, iuvat arva videre Non rastris, hominum non ulli obnoxia curae. Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae, 440 Quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque, Dant alios aliae fetus, dant utile lignum Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque; Hine radios trivere rotis, hine tympana plaustris Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas; 445

Agricolae, et pandas ratibus posuere carinas;
Viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,
At myrtus validis hastilibus et bona bello
Cornus; Ituracos taxi torquentur in arcus;
Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt ferroque cavantur acuto;
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado; nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam caussas dedit: ille furentis

O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas, quibus ipsa, procul discordibus armis, Fundit humo facilem victum iustissima tellus! Si non ingentem foribus domus alta superbis Mane salutantum totis vomit aedibus undam, Nec varios inhiant pulchra testudine postis, Inlusasque auro vestes, Ephyreiaque aera,

460

Centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno, 465 Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi: At secura quies et nescia fallere vita. Dives onum variarum, at latis otia fundis, Speluncae, vivique lacus, at frigida Tempe, Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni 470 Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum. Et patiens operum exiguoque adsueta iuventus. Sacra deum, sanctique patres: extrema per illos Iustitia excedens terris vestigia fecit. Me vero primum dulces ante omnia Musae, 4.75 Quarum sacra fero ingenti percussus amore.

480

Accipiant, caelique vias et sidera monstrent. Defectus solis varios, lunaeque labores, Unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant Obiicibus ruptis rursusque in se ipsa residant, Quid tantum Oceano properent se tinguere soles Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet. Sin, has ne possim naturae accedere partis, Frigidus obstiterit circum praecordia sanguis, Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes; 485 Flumina amem silvasque inglorius. O, ubi campi Spercheusque, et virginibus bacchata Lacaenis Taygeta! o, qui me gelidis convallibus Haemi Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra! Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas, 490 Atque metus omnis et inexorabile fatum Subject pedibus strepitumque Acherontis avari! Fortunatus et ille, deos qui novit agrestis. Panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores! Illum non populi fasces, non purpura regum 495 Flexit et infidos agitans discordia fratres, Aut coniurato descendens Dacus ab Histro, Non res Romanae perituraque regna; neque ille Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti. Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500 Sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura Insanumque forum aut populi tabularia vidit. Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque In ferrum, penetrant aulas et limina regum;

	2.4
GEORGICON LIB. II.	51
Hic petit exscidiis urbem miserosque Penatis,	505
Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;	
Condit opes alius, defossoque incubat auro;	
Hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem	l
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque	
Corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum,	510
Exsilioque domos et dulcia limina mutant,	
Atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.	
Agricola incurvo terram dimovit aratro:	
Hine anni labor, hine patriam parvosque Penatis	
Sustinet, hinc armenta boum meritosque iuvencos.	515
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,	
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,	
Proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.	
Venit hiemps, teritur Sicyonia baca trapetis,	
Glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae;	520
Et varios ponit fetus autumnus, et alte	
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.	
Interea dulces pendent circum oscula nati,	
Casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae	505
Lactea demittunt, pinguesque in gramine lacto	525
Inter se adversis luctantur cornibus haedi.	
Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,	
Ignis ubi in medio et socii cratera coronant,	
Te, libans, Lenace, vocat, pecorisque magistris	530
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo,	990
Corporaque agresti nudant praedura palaestrae.	
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,	
Hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit	
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,	535
Septemque una sibi muro circumdedit arces.	900
Ante etiam sceptrum Dictaei regis, et ante	
Impia quam caesis gens est epulata iuvencis,	
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat:	

Inpositos duris crepitare incudibus enses. Sed nos inmensum spatiis confecimus acquor, Et iam tempus equum fumantia solvere colla.

Necdum etiam audierant inflari classica, necdum

540

P. VERGILI MARONIS

GEORGICON

LIBER TERTIUS.

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus Pastor ab Amphryso, vos, silvae amnesque Lycaei. Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentes, Omnia iam volgata: quis aut Eurysthea durum, Aut inlaudati nescit Busiridis aras? Cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos, Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno, Acer equis? Temptanda via est, qua me quoque possim

Tollere humo victorque virum volitare per ora. Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit, 10 Aonio rediens deducam vertice Musas, Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas, Et viridi in campo templum de marmore ponam Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat Mincius et tenera praetexit arundine ripas. In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit. Illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus; Cuneta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi, Cursibus et crudo decernet Graecia caestu. Ipse, caput tonsae foliis ornatus olivae, Dona feram. Iam nunc sollemnis ducere pompas Ad delubra invat caesosque videre invencos, Vel scaena ut versis discedat frontibus, utque Purpurea intexti tollant aulaea Britanni. 25 In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto Gangaridum faciam victorisque arma Quirini,

65

Atque hic undantem bello magnumque fluentem Nilum ac navali surgentis aere columnas. Addam urbes Asiae domitas pulsumque Niphaten 30 Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis, Et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea Bisque triumphatas utroque ab litore gentis. Stabunt et Parii lapides, spirantia signa, Assaraci proles demissacque ab Iove gentis Nomina, Trosque parens, et Troiae Cynthius auctor. Invidia infelix Furias amnemque severum Cocvti metuet tortosque Ixionis anguis Inmanemque rotam, et non exsuperabile saxum. Interea Dryadum silvas saltusque sequamur 40 Intactos, tua, Maecenas, haud mollia iussa. Te sine nil altum mens inchoat: en age, segnis Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron Tavgetique canes domitrixque Epidaurus equorum, Et vox adsensu nemorum ingeminata remugit. 45 Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos, Tithoni prima quot abest ab origine Caesar. Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae, Pascit equos, seu quis fortis ad aratra iuvencos, Corpora praecipue matrum legat. Optuma torvae Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix, Et crurum tenus a mento palearia pendent; Tum longo nullus lateri modus; omnia magna, Pes etiam; et camuris hirtae sub cornibus aures. Nec mihi displiceat maculis insignis et albo, Aut iuga detrectans interdumque aspera cornu,

Pes etiam; et camuris hirtae sub cornibus aures.
Nee mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut iuga detrectans interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quacque ardua tota,
Et gradiens ina verrit vestigia cauda.
Aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos;
Cetera nec feturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum lacta iuventas,
Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.

Optuma quaeque dies miseris mortalibus acvi Prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus,

70

90

Et labor et durae rapit inclementia mortis. Semper erunt, quarum mutari corpora malis: Semper enim refice, ac, ne post amissa requiras, Anteveni, et subolem armento sortire quot annis.

Nec non et pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Praecipuum iam inde a teneris inpende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis 7
Altius ingreditur, et mollia crura reponit;
Primus et ire viam et fluvios temptare minacis
Audet et ignoto sese committere polici.
Nec vanos homest et positiva. Elli pentis

Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga,
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices glaucique, color deterrimus albis
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus et tremit artus,
Collectumque fremens volvit sub naribus ignem.

Bensa iuba, et dextro iactata recumbit in armo;

Densa mba, et dextro iactata recumbit m armo; At duplex agitur per lumbos spina; cavatque Tellurem et solido graviter sonat ungula cornu. Talis Amyclaci domitus Pollucis habenis Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetae, Martis equi biiuges, et magni currus Achilli:

Talis et ipse iubam cervice effudit equina Coniugis adventu pernix Saturnus, et altum Pelion hinnitu fugiens inplevit acuto.

Hune quoque, ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis 95

Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectae:
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad proclia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos aevumque notabis
Praecipue; hine alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, cum praecipiti certamine campum
Corripuere ruuntque effusi carcere currus,
Cum spes arrectae iuvenum, exsultantiaque haurit
Corda payor pulsans? Illi instant verbere torto

Et proni dant lora; volat vi fervidus axis; Iamque humiles, iamque elati sublime videntur Aera per vacuum ferri, atque adsurgere in auras: Nec mora, nec requies; at fulvae nimbus arenae 110 Tollitur: humescunt spumis flatuque sequentum: Tantus amor laudum, tantae est victoria curae. Primus Erichthonius currus et quattuor ausus Iungere equos, rapidusque rotis insistere victor. Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere Inpositi dorso, atque equitem docuere sub armis Insultare solo, et gressus glomerare superbos. Aequus uterque labor; aeque iuvenemque magistri Exquirunt calidumque animis et cursibus acrem, Quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis, 120 Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenas, Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus, et omnis Inpendunt curas denso distendere pingui, Quem legere ducem et pecori dixere maritum; 125 Florentisque secant herbas, fluviosque ministrant Farraque, ne blando nequeat superesse labori, Invalidique patrum referant iciunia nati. Ipsa autem macie tenuant armenta volentes, Atque, ubi concubitus primos iam nota voluptas 130 Sollicitat, frondesque negant et fontibus arcent. Saepe etiam cursu quatiunt et sole fatigant, Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et eum Surgenton ad Zephyrum paleae iactantur inanes. Hoe faciunt, nimio ne luxu obtunsior usus 135 Sit genitali arvo et sulcos oblimet inertis, Sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum Incipit. Exactis gravidae cum mensibus errant.

Non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustris, 110

Non saltu superare viam sit passus et acri

Carpere prata fuga fluviosque innare rapacis.

Saltibus in vacuis pascunt et plena secundum

Flumina, muscus ubi et viridissima gramine ripa,

Speluncaeque tegant, et saxea procubet umbra.

145

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem

Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether
Concussus silvaeque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno pestem meditata iuvencae.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto aut noctem ducentibus astris

Post partum cura in vitulos traducitur omnis: Continuoque notas et nomina gentis inurunt. Et quos aut pecori malint submittere habendo. Aut aris servare sacros, aut seindere terram 160 Et campum horrentem fractis invertere glaebis. Cetera pascuntur viridis armenta per herbas: Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem, Iam vitulos hortare, viamque insiste domandi, Dum faciles animi iuvenum, dum mobilis aetas: Ac primum laxos tenui de vimine circlos Cervici subnecte; dehine, ubi libera colla Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos lunge pares, et coge gradum conferre juvencos: Atque illis iam saepe rotae ducantur inanes Per terram, et summo vestigia pulvere signent: Post valido nitens sub pondere faginus axis Instrepat, et iunctos temo trahat aereus orbis. Interea pubi indomitae non gramina tantum, Nee vescas salicum frondes ulvamque palustrem. Sed frumenta manu carpes sata; nec tibi fetae. More patrum, nivea inplebunt muletraria vaccae. Sed tota in dulcis consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium turmasque ferocis,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Iovis in luco currus agitare volantis:
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantis;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus et plausae sonitum cervicis amare.

Atque hacc iam primo depulsus ab ubere matris Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris Invalidus etiamque tremens, etiam inscius aevi. At tribus exactis ubi quarta accesserit aestas, 190 Carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare Conpositis, sinuetque alterna volumina crurum, Situue laboranti similis: tum cursibus auras, Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis. Acquora vix summa vestigia ponat arena; Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris Incubuit. Scythiaeque hiemes atque arida differt Nubila; tum segetes altae campique natantes Lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem Dant silvae longique urguent ad litora fluctus: 209 Ille volat, simul arva fuga, simul acquora verrens. Hie vel ad Elei metas et maxuma campi Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas, Belgica vel molli melius feret esseda collo. Tum demum crassa magnum farragine corpus Crescere iam domitis sinito: namque ante domandum Inventis tollent animos, prensique negabunt Verbera lenta pati et duris parere lupatis. Sed non ulla magis viris industria firmat, Quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris, 210 Sive boum sive est cui gratior usus equorum.

Atque ideo tauros procul atque in sola relegant Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata; Aut intus clausos satura ad praesepia servant. Carpit enim viris paulatim uritque videndo Femina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae. Dulcibus illa-quidem inlecebris et saepe superbos Cornibus inter se subigit decernere amantis. Pascitur in magna Sila formosa iuvenca: Illi alternantes multa vi proelia miscent Volneribus crebris; lavit ater corpora sanguis, Versaque in obnixos urguentur cornua vasto t'um gemitu; reboant silvaeque et longus Olympus. Nec mos bellantis una stabulare; sed alter Victus abit, longeque ignotis exsulat oris, 225 Multa gemens ignominiam plagasque superbi

Victoris, tum, quos amisit inultus, amores; Et stabula adspectans regnis excessit avitis. Ergo omni cura viris exercet, et inter Dura iacet pernox instrato saxa cubili. 230 Frondibus hirsutis et carice pastus acuta, Et temptat sese, atque irasci in cornua discit Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena. Post, ubi collectum robur viresque refectae, Signa movet, praecepsque oblitum fertur in hostem: Fluctus uti medio coepit cum albescere ponto Longius, ex altoque sinum trahit; utque volutus Ad terras inmane sonat per saxa, neque ipso Monte minor procumbit; at ima exaestuat unda 240 Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque, Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres, In furias ignemque ruunt. Amor omnibus idem. Tempore non alio catulorum oblita leaena 245 Saevior erravit campis, nec funera volgo Tam multa informes ursi stragemque dedere Per silvas: tum saevus aper, tum pessima tigris; Heu, male tum Libyae solis erratur in agris. Nonne vides, ut tota tremor pertemptet equorum Corpora, si tantum notas odor attulit auras? Ac neque eos iam frena virum, neque verbera saeva, Non scopuli rupesque cavae atque obiecta retardant Flumina, correptosque unda torquentia montis. Ipse ruit dentesque Sabellieus exacuit sus, Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas, Atque hine atque illine humeros ad volnera durat. Quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem Durus amor! Nempe abruptis turbata procellis Nocte natat caeca serus freta; quem super ingens 200 Porta tonat caeli, et scopulis inlisa reclamant Aequora; nec miseri possunt revocare parentes, Nec moritura super crudeli funere virgo. Quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum Atque canum? quid, quae inbelles dant proelia cervi? Scilicet ante omnis furor est insignis equarum;

Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci Potniades malis membra absumpsere quadrigae. Illas ducit amor trans Gargara transque sonantem Ascanium; superant montis et flumina tranant. Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis-Vere magis, quia vere calor redit ossibus—illae Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis, Exceptantque levis auras, et saepe sine ullis Conjugiis vento gravidae-mirabile dictu-275 Saxa per et scopulos et depressas convallis Diffugiunt, non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus, In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster Nascitur et pluvio contristat frigore caelum. Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt 280 Pastores, lentum destillat ab inguine virus; Hippomanes, quod saepe malae legere novercae. Miscueruntque herbas et non innoxia verba.

Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus, Singula dum capti circumvectamur amore. Hoe satis armentis: superat pars altera curae, Lanigeros agitare greges hirtasque capellas. Hic labor; hine laudem fortes sperate coloni. Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem; 290 Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis Raptat amor; iuvat ire iugis, qua nulla priorum Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum, Incipiens stabulis edico in mollibus herbam Carpere ovis, dum mox frondosa reducitur aestas, Et multa duram stipula filicumque maniplis Sternere subter humum, glacies ne frigida laedat Molle pecus, scabiemque ferat turpisque podagras. Post hine digressus iubeo frondentia capris Arbuta sufficere et fluvios praebere recentis, Et stabula a ventis hiberno opponere soli Ad medium conversa diem, cum frigidus olim Iam cadit extremoque inrorat Aquarius anno. Haec quoque non cura nobis leviore tuenda. Nec minor usus erit, quamvis Milesia magno

305

Vellera mutentur Tyrios incocta rubores: Densior hinc suboles, hinc largi copia lactis; Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra, Laeta magis pressis manabunt flumina mammis. Nec minus interea barbas incanaque menta Cinvohii tondent hirci saetasque comantis Usum in castrorum et miseris velamina nautis. Pascuntur vero silvas et summa Lycaei, Horrentisque rubos et amantis ardua dumos; 315 Atque insae memores redeunt in tecta, suosque Ducunt, et gravido superant vix ubere limen. Ergo omni studio glaciem ventosque nivalis, Quo minor est illis curae mortalis egestas, Avertes, victumque feres et virgea lactus 320 Pabula, nec tota claudes faenilia bruma. At vero Zephyris cum lacta vocantibus aestas In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet, Luciferi primo cum sidere frigida rura Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent, 325 Et ros in tenera pecori gratissimus herba. Inde, ubi quarta sitim caeli collegerit hora Et cantu querulae rumpent arbusta cicadae. Ad puteos aut alta greges ad stagna iubeto Currentem ilignis potare canalibus undam: 330 Aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem, Sicubi magna Iovis antiquo robore quercus Ingentis tendat ramos, aut sicubi nigrum Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra; Tum tenuis dare rursus aquas, et pascere rursus Solis ad occasum, cum frigidus aera vesper Temperat, et saltus reficit iam roscida luna, Litoraque alevonen resonant, acalanthida dumi. Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu

Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem
Pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi iacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque Laremque
Armaque Amyclaeumque canem Cressamque phare-

385

Non secus ac patriis acer Romanus in armis Iniusto sub fasee viam cum carpit, et hosti Ante exspectatum positis stat in agmine castris.

At non, qua Scythiae gentes Macotiaque unda, Turbidus et torquens flaventis Hister arenas. Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem. Illic clausa tenent stabulis armenta, nec ullae Aut herbae campo adparent aut arbore frondes. Sed jacet aggeribus niveis informis et alto Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas. 355 Semper hiemps, semper spirantes frigora cauri. Tum sol pallentis hand umquam discutit umbras. Nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum Praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum. Concrescunt subitae currenti in flumine crustae. 360 Undaque iam tergo ferratos sustinet orbis. Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris; Aeraque dissiliunt volgo, vestesque rigescunt Indutae, caeduntque securibus humida vina. Et totae solidam in glaciem vertere lacunae 365 Stiriaque inpexis induruit horrida barbis. Interea toto non setius aere ninguit: Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis Corpora magna boum, confertoque agmine cervi Torpent mole nova et summis vix cornibus exstant. 370 Hos non inmissis canibus, non cassibus ullis Puniceaeve agitant pavidos formidine pennae, Sed frustra oppositum trudentis pectore montem Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentis Caedunt, et magno laeti clamore reportant. 375 Ipsi in defossis specubus secura sub alta Otia agunt terra, congestaque robora totasque Advolvere focis ulmos ignique dedere. Hie noctem ludo ducunt, et pocula lacti Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380 Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni Gens effrena virum Rhipaeo tunditur Euro, Et pecudum fulvis velatur corpora saetis.

Si tibi lanitium curae, primum aspera silva, Lappaeque tribolique, absint; fuge pabula laeta; Continuoque greges villis lege mollibus albos.

Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum, plenoque alium circumspice campo.

Munere sic niveo lanae, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
Ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas.

Hine et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.

Multi iam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capistris.

Quod surgente die mulsere horisque diurnis,

Vocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor),
Aut parco sale contingunt hiemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
Velocis Spartae catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui. Numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem incursusque luporum,
Aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere dammas;
Saepe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens, montisque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare gravis nidore chelydros.
Saepe sub inmotis praesepibus aut mala tactu
Vipera delituit caelumque exterrita fugit,
Aut tecto adsuetus coluber succedere et umbrae,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Deiice. Iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus extremacque agmina caudae
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,

465

Squamea convolvens sublato pectore terga Atque notis longam maculosus grandibus alvum, Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum Vere madent udo terrae ac pluvialibus austris, Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram Inprobus ingluviem ranisque loquacibus explet; Postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt, Exsilit in siceum, et flammantia lumina torquens Saevit agris, asperque siti atque exterritus aestu. Nec mihi tum mollis sub divo carpere somnos, 435 Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas, Cum positis novus exuviis nitidusque iuventa Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens, Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis. Morborum quoque te caussas et signa docebo. 410

Turpis ovis temptat scabies, ubi frigidus imber Altius ad vivum persedit et horrida cano Bruma gelu, vel cum tonsis inlotus adhaesit Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres. Dulcibus ideirco fluviis pecus omne magistri 445 Perfundunt, udisque aries in gurgite villis Mersatur, missusque secundo defluit anni; Aut tonsum tristi contingunt corpus amurga, Et spumas miscent argenti vivaque sulfura Idaeasque pices et pinguis unguine ceras 450 Scillamque elleborosque gravis nigrumque bitumen. Non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est, Quam si quis ferro potuit reseindere summum Ulceris os: alitur vitium vivitque tegendo, Dum medicas adhibere manus ad voluera pastor 455 Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens. Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa Cum furit atque artus depaseitur arida febris, Profuit incensos aestus avertere et inter Ima ferire pedis salientem sanguine venam; 460 Bisaltae quo more solent acerque Gelonus, Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Quam procul aut molli succedere saepius umbrae Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, Extremanque sequi, aut modio procumbere campo Pascentem, et serae solam decedere nocti, Continuo culpam ferro compesce, prius quam Dira per incautum serpant contagia volgus. Non tam creber agens hiemem ruit acquore turbo, 470 Quam multae pecudum pestes. Nec singula morbi Corpora corripiunt, sed tota aestiva repente, Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.

Tum sciat, aerias Alpes et Norica si quis Castella in tumulis et Iapydis arva Timavi Nunc quoque post tanto videat desertaque regna

Pastorum et longe saltus lateque vacantis.

Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est Tempestas totoque autumni incanduit aestu. Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum, Corrupitque lacus, infecit pabula tabo. Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus. Rursus abundabat fluidus liquor omniaque in se Ossa minutatim morbo conlapsa trahebat. Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram, Lanea dum nivea circumdatur infula vitta. Inter cunctantis cocidit moribunda ministros. Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos. Inde neque inpositis ardent altaria fibris, 4510 Nec responsa potest consultus reddere vates, Ac vix suppositi tinguuntur sanguine cultri Summaque iciuna sanie infuscatur arena. Hinc lactis vituli volgo moriuntur in herbis, Et dulcis animas plena ad praesepia reddunt; 495 Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros Tussis anhela sues ac faucibus angit obesis. Labitur infelix studiorum atque inmemor herbae Victor equus fontisque avertitur et pede terram Crebra ferit; demissae aures, incertus ibidem 500 Sudor, et ille quidem morituris frigidus, aret Pellis et ad tactum tractanti dura resistit. Haec ante exitium primis dant signa diebus; Sin in processu coepit crudescere morbus,

Fum vero ardentes oculi atque attractus ab alto 505 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo Ilia singultu tendunt, it naribus ater Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua. Profuit inserto latices infundere cornu Lenaeos · ea visa salus morientibus una: Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti Ardebant, ipsique suos iam morte sub aegra-Di meliora piis erroremque hostibus illum!-Discissos nudis laniabant dentibus artus. Ecce autem duro fumans sub vomere taurus Concidit et mixtum spumis vomit ore cruorem Extremosque ciet gemitus. It tristis arator, Macrentem abiungens fraterna morte iuvencum; Atque opere in medio defixa relinquit aratra. Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt 520 Prata movere animum, non, qui per saxa volutus Purior electro campum petit amnis; at ima Solvuntur latera, atque oculos stupor urguet inertis, Ad terramque fluit devexo pondere cervix. Quid labor aut benefacta invant? quid vomere terras Invertisse gravis? atqui non Massica Bacchi 526 Munera, non illis epulae nocuere repostae: Frondibus et vietu pascuntur simplicis herbae, Pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu Flumina, nec somnos abrumpit cura salubris. 530 Tempore non alio dicunt regionibus illis Quaesitas ad sacra boves Iunonis, et uris Inparibus ductos alta ad donaria currus. Ergo aegre rastris terram rimantur, et opsis Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos 535 Contenta cervice trahunt stridentia plaustra. Non lupus insidias explorat ovilia circum, Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum Cura domat; timidi dammae cervique fugaces Nunc interque canes et circum tecta vagantur. Iam maris inmensi prolem et genus omne natantum Litore in extremo, cen naufraga corpora, fluctus Proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae. Interit et curvis frustra defensa latebris

Vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri. 545 Ipsis est aer avibus non aequus, et illae Praecipites alta vitam sub nube relinquent. Praeterea iam nec mutari pabula refert, Quaesitaeque nocent artes; cessere magistri, Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus. 550 Saevit, et in lucem Stygiis emissa tenebris Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque. Inque dies avidum surgens caput altius effert. Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes Arentesque sonant ripae collesque supini. 555 Iamque catervatim dat stragem atque aggerat ipsis In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo, Donee humo tegere ac foveis abscondere discunt. Nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam Aut undis abolere potest, aut vincere flamma; 500 Ne tondere quidem morbo inluvieque peresa Vellera nec telas possunt attingere putris: Verum etiam, invisos si quis temptarat amictus, Ardentes papulae atque inmundus olentia sudor Membra sequebatur, nec longo deinde moranti Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

P. VERGILI MARONIS GEORGICON

LIBER QUARTUS.

Exsequar. Hanc etiam, Maeccuas, aspice partem.

Protinus aerii mellis caelestia dona

Admiranda tibi levium spectacula rerum Magnanimosque duces totiusque ordine gentis Mores et studia et populos et proelia dicam. In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem Numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo. Principio sedes apibus statioque petenda, Quo neque sit ventis aditus,—nam pabula venti Ferre domum prohibent—neque oves haedique petulci Floribus insultent, aut errans bucula campo Decutiat rorem, et surgentis atterat herbas. Absint et picti squalentia terga lacerti Pinguibus a stabulis, meropesque, aliaeque volucres, Et manibus Procne pectus signata cruentis; Omnia nam late vastant, ipsasque volantis Ore ferunt dulcem nidis inmitibus escam. At liquidi fontes et stagna virentia musco Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus, Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret, Ut, cum prima novi ducent examina reges Vere suo, ludetque favis emissa inventus, Vicina invitet decedere ripa calori, Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos. In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,

Transversas salices et grandia coniice saxa,

Pontibus ut crebris possint consistere et alas Pandere ad aestivum solem, si forte morantis Sparserit aut pracceps Neptuno immerserit Eurus. Haec circum casiae virides et olentia late 30 Serpylla et graviter spirantis copia thymbrae Floreat, inriguumque bibant violaria fontem. Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis, Sen lento fuerint alvearia vimine texta. Anoustos habeant aditus: nam frigore mella 35 Cogit hiemps, eademque calor liquefacta remittit. Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illae Nequiquam in tectis certatim tenuia cera Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras Explent, collectumque haec ipsa ad munera gluten Et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae. Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris Sub terra fovere larem, penitusque repertae Pumicibusque cavis exesaeque arboris antro. Tu tamen et levi rimosa cubilia limo Ungue fovens circum, et raras superiniice frondes. Neu propius tectis taxum sine, neve rubentis Ure foco cancros, altae neu crede paludi, Aut ubi odor caeni gravis, aut ubi concava pulsu Saxa sonant vocisque offensa resultat imago. Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit Sub terras caclumque aestiva luce reclusit. Illae continuo saltus silvasque peragrant Purpureosque metunt flores et flumina libant Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lactae Progeniem nidosque fovent, hinc arte recentis Excudunt ceras et mella tenacia fingunt. Hine ubi iam emissum caveis ad sidera caeli Nare per aestatem liquidam suspexeris agmen Obscuramque trahi vento mirabere nubem, Contemplator: aquas dulcis et frondea semper Tecta petunt. Hue tu iussos adsperge sapores,

Trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen, Tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum: Iosae consident medicatis sedibus, iosae

Intima more suo sese in cunabula condent.

65

Sin autem ad pugnam exicrint-nam saepe duobus Regibus incessit magno discordia motu. Continuoque animos volgi et trepidantia bello Corda licet longe praesciscere: namque morantis Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox Auditur fractos sonitus imitata tubarum: Tum trepidae inter se cocunt, pennisque coruscant, Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos, Et circa regem atque ipsa ad praetoria densae Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem. Ergo ubi ver nactae sudum camposque patentis, Erumpunt portis: concurritur aethere in alto; Fit sonitus: magnum mixtae glomerantur in orbem, Praecipitesque cadunt: non densior aere grando, Nec de concussa tantum pluit ilice glandis. Ipsi per medias acies insignibus alis Ingentis animos angusto in pectore versant, Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos Aut hos versa fuga victor dare terga subegit. Hi motus animorum atque haec certamina tanta Pulveris exigui iactu compressa quiescunt.

Verum ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, cum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter crit maculis auro squalentibus ardens;
Nam duo sunt genera, hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis, ille horridus alter
Desidia latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora plebis.
Vamque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit et sicco terram spuit ore viator
Aridus; elucent aliae et fulgore coruscant,
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Hace potior suboles; hine caeli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida et durum Bacchi domitura saporem.

At cum incerta volant caeloque examina ludunt, Contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt, Instabilis animos ludo prohibebis inani. Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas Eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter aut castris audebit vellere signa.
Invitent croccis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curae;

Ipse labore manum duro terat, ipse feracis

Figat humo plantas et amicos inriget imbris. Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum Vela traham et terris festinem advertere proram, Forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi Ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti, Quoque modo potis gauderent intiba rivis Et virides apio ripae, tortusque per herbam Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem Narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi l'allentisque hederas et amantis litora myrtos. Namque sub Ochaliae memini me turribus altis. 125 Qua niger humectat flaventia culta Galaesus, Corycium vidisse senem, cui pauca relicti Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuvencis, Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum Lilia verbenasque premens vescumque papaver, Regum aequabat opes animis, seraque revertens Nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis. Primus vere rosam atque autumno carpere poma. Et eum tristis hiemps etiamnum frigore saxa Rumperet et glacie cursus frenaret aquarum. Ille comam mollis iam tondebat hvacinthi, Aestatem increpitans seram zephyrosque morantis. Ergo apibus fetis idem atque examine multo Primus abundare et spumantia cogere pressis 140 Mella favis; illi tiliae atque uberrima pinus; Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos Induerat, totidem autumno matura tenebat. Ille etiam seras in versum distulit ulmos Eduramque pirum et spinos iam pruna ferentis Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.

Verum hace ipse equidem spatiis exclusus iniquis Practereo atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse Addidit expediam, pro qua mercede, canoros Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae, Dictaeo caeli Regem pavere sub antro. Solae communis natos, consortia tecta Urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevum, Et patriam solae et certos novere penatis; Venturaeque hiemis memores aestate laborem Experiuntur et in medium quaesita reponunt. Namque aliae victu invigilant et foedere pacto Exercentur agris; pars intra saepta domorum Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten 160 Prima favis ponunt fundamina, deinde tenacis Suspendunt ceras: aliae spem gentis adultos Educunt fetus: aliae purissima mella Stipant et liquido distendunt nectare cellas: Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti, 165 Inque vicem speculantur aquas et nubila caeli; Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto Ignavum fucos pecus a praescpibus arcent. Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella. Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis 170 Cum properant, alii taurinis follibus auras Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt Aera lacu; gemit inpositis incudibus Aetna; Illi inter sese magna vi bracchia tollunt In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum: Non aliter, si parva licet conponere magnis, Cecropias innatus apes amor urguet habendi, Munere quamque suo. Grandaevis oppida curae, Et munire favos, et daedala fingere tecta. At fessae multa referent se nocte minores, 180 Crura thymo plenae; pascuntur et arbuta passim Et glaucas salices casiamque crocumque rubentem Et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos. Omnibus una quies operum, labor omnibus unus. Mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem 185 Vesper ubi e pastu tandem decedere campis

Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant: Fit sonitus, mussantque oras et limina circum. Post, ubi iam thalamis se conposuere, siletur In noctem, fessosque sopor suus occupat artus. 19) Nec vero a stabulis pluvia inpendente recedunt Longius, aut credunt caelo adventantibus Euris; Sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur, Excursusque brevis temptant, et saepe lapillos, Ut eymbae instabiles fluctu iactante saburram. Tollunt; his sese per inania nubila librant. Illum adeo placuisse apibus mirabere morem, Quod neque concubitu indulgent, nec corpora segues In Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt, Verum insae e foliis natos et suavibus herbis Ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites Sufficient, aulasque et cerea regna refingunt. Saepe etiam duris errando in cotibus alas Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere. Tantus amor florum et generandi gloria mellis. 205 Ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi Excipiat-neque enim plus septuma ducitur aestas-At genus inmortale manet, multosque per annos Stat Fortuna domus, et avi numerantur avorum. Praeterea regem non sic Aegyptes et ingens Lydia, nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes Observant. Rege incolumi mens omnibus una est: Amisso rupere fidem, constructaque mella Diripuere ipsae et cratis solvere favorum; Ille operum custos, illum admirantur, et omnes 215 Circumstant fremitu denso stipantque frequentes, Et saepe attollunt humeris, et corpora bello Obiectant pulchramque petunt per volnera mortem.

His quidam signis atque haec exempla secuti
Esse apibus partem divinae mentis et haustus
Aetherios dixere; deum namque ire per omnis
Terrasque tractusque maris caelumque profundum;
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas;
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia, nec morti esse locum, sed viva volare

Sideris in numerum atque alto succedere caclo. Si quando sedem angustam servataque mella Thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum Ora fove, fumosque manu praetende sequacis. Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis, Taygete simul os terris ostendit honestum Plias et Oceani spretos pede reppulit amnis, Aut cadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi Tristior hibernas caelo descendit in undas. 235 Illis ira modum supra est, laesaeque venenum Morsibus inspirant, et spicula caeca relinquent Adfixae venis, animasque in volnere ponunt. Sin duram metues hiemem parcesque futuro Contunsosque animos et res miserabere fractas: 240 At suffire thymo cerasque recidere inanis Quis dubitet! nam saepe favos ignotus adedit Stellio et lucifugis congesta cubilia blattis Immunisque sedens aliena ad pabula fucus, Aut asper crabro inparibus se inmiscuit armis, 245 Aut dirum, tiniae, genus, aut invisa Minervae Laxos in foribus suspendit aranea casses. Quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes Incumbent generis lapsi sarcire ruinas. Complebuntque Toros et floribus horrea texent. Si vero, quoniam casus apibres quoque nostros Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;-Quod iam non dubiis poteris eognoscere signis: Continuo est aegris alius color; horrida voltum Deformat macies; tum corpora luce carentum Exportant tectis et tristia funera ducunt;

Aut illae pedibus connexae ad limina pendent, Aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes Ignavaeque fame et contracto frigore pigrae. Tum soms auditur gravior, tractimque susurrant, Frigidus ut quondam silvis inmurmurat Auster; Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis; Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis. Hic iam galbaneos suadebo incendere odores, Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro

Hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.

265

Proderit et tunsum gallae admiscere saporem Arentisque rosas, aut igni pinguia multo Defruta, vel Psithia passos de vite racemos Cecropiumque thymum et grave olentia ce taurea. 270 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba: Namque uno ingentem tollit de caespite silvam. Aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum Fundantur, violae sublucet purpura nigrae: Saepe deum nexis ornatae torquibus arae; Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum Pastores et curva legunt prope flumina Mellae. Huius odorato radices incoque Baccho. Pabulaque in foribus plenis adpone canistris. 280 Sed si quem proles subito defecerit omnis, Nec, genus unde novae stirpis revocetur, habebit: Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri Pandere, quoque modo caesis iam saepe invencis Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem 285 Expediam prima repetens ab origine famam. Nam qua l'ellaei gens fortunata Canopi Accolit effuso stagnantem flumine Nilum Lt circum pictis vehitur sua rura phaselis, Quaque pharetratae vicinia Persidis urguet, 290 Et diversa ruens septem discurrit in ora Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena Usque coloratis amnis devexus ab Indis. Omnis in hac certam regio jacit arte salutem. Exiguus primum atque ipsos contractus ad usus 295 Eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti Parietibusque premunt artis, et quattuor addunt. Quattuor a ventis, obliqua luce fenestras. Tum vitulus bima curvans iam cornua fronte Quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris 300 Multa reluctanti obstruitur, plagisque perempto Tunsa per integram solvuntur viscera pellem. Sie positum in clauso linguunt, et ramea costis Subilciunt fragmenta, thymum casiasque recentis. Hoc geritur, Zephyris primum inpellentibus undas, 305

Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante

Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo. Interea teneris tepefactus in ossibus humor Aestuat, et visenda modis animalia miris. Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis, Miscentur, tenuemque magis magis aera carpunt. Donec, ut aestivis effusus nubibus imber. Erupere, aut ut, nervo pulsante, sagittae, Prima leves incunt si quando proelia Parthi. Quis deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem? 315 Unde nova ingressus hominum experientia cepit! Pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe, Amissis, ut fama, apibus morboque fameque, Tristis ad extremi sacrum caput adstitit annis, Multa querens, atque hac adfatus voce parentem: Mater, Cyrene mater, quae gurgitis huius Ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum-Si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apollo-Invisum fatis genuisti ! aut quo tibi nostri Pulsus amor! quid me caelum sperare iubebas? En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem, Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers Omnia temptanti extuderat, te matre, relinquo. Quin age, et ipsa manu felicis erue silvas, Fer stabulis inimicum ignem atque interfice messis, 330 Ure sata, et validam in vitis molire bipennem, Tanta meae si te ceperunt taedia laudis. At mater sonitum thalamo sub fluminis alti Sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphae Carpebant, hyali saturo fucata colore, Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque, Caesariem effusac nitidam per candida colla, [Nesaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,] Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo, Altera tum primos Lucinae experta labores, 340 Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae, Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,

Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea, Et tandem positis velox Arethusa sagittis. Inter quas curam Clymene narrabat inanem

Volcani, Martisque dolos et dulcia furta,

345

Aque Chao densos divom numerabat amores. Carmine quo captae dum fusis mollia pensa Devolvent, iterum maternas inpulit auris Luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes Obstipuere; sed ante alias Arethusa sorores Prospiciens summa flavum caput extulit unda. Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto, Cyrene soror, ipse tibi, tua maxuma cura. Tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam 3:5 Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit. Huic percussa nova mentem formidine mater. Duc, age, duc ad nos; fas illi limina divom Tangere, ait. Simul alta jubet discedere late Flumina, qua iuvenis gressus inferret. At illum 360 Curvata in montis faciem circumstetit unda Accepitque sinu vasto misitque sub amnem. Iamque domum mirans genetricis et humida regna Speluncisque lacus clausos lucosque sonantis Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum 365 Omnia sub magna labentia flumina terra Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque, Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus, Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta, Saxosusque sonans Hypanis, Mysusque Caicus, 370 Et gemina auratus taurino cornua voltu Eridanus, quo non alius per pinguia culta In mare purpureum violentior effluit amnis. Postquam est in thalami pendentia pumice tecta Perventum, et nati fletus cognovit inanis 375 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontis Germanae, tonsisque ferunt mantelia villis; Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt Pocula; Panchaeis adolescunt ignibus arae; Et mater, Cape Maconii carchesia Bacchi: 380 Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur Oceanumque patrem rerum Nymphasque sorores, Centum quae silvas, centum quae flumina servant. Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam, Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit. 385 Omine quo firmans animum sic incipit ipsa:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor Et juneto bipedum curru metitur equorum. Hic nunc Emathiae portus patriamque revisit 390 Pallenen; hunc et Nymphae veneramur et ipse Grandaevus Nereus; novit namque omnia vates, Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur. Ouippe ita Neptuno visum est, inmania cuius Armenta et turpis pascit sub gurgite phocas. 395 Hie tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem -Expediat morbi caussam, eventusque secundet. Nam sine vi non ulla dabit praecepta, neque illum Orando flectes: vim duram et vincula capto Tende: doli circum haec demum frangentur inanes. Ipsa ego te, medios cum sol accenderit aestus. Cum sitiunt herbae, et pecori iam gratior umbra est, In secreta senis ducam, quo fessus ab undis Se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem. Verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis, 405 Tum variae eludent species atque ora ferarum. Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris, Squamosusque draco, et fulva cervice leaena; Aut acrem flammae sonitum dabit, atque ita vinelis Excidet, aut in aquas tenuis dilapsus abibit. Sed quanto ille magis formas se vertet in omnis, Tanto, nate, magis contende tenacia vinela, Donec talis crit mutato corpore, qualem Videris, incepto tegeret cum lumina somno

Hace ait, et liquidum ambrosiae diffundit odorem, 415
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Duleis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese unda reductos, 420
Deprensis olim statio tutissima nautis;
Intus se vasti Proteus tegit obiice saxi.
Hie iuvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat; ipsa procul nebulis obscura resistit.
Iam rapidus torrens sitientis Sirius Indos 425
Ardebat caelo, et medium sol igneus orbem

Hauserat; arebant herbae, et cava flumina siccis Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant: Cum Proteus consucta petens e fluctibus antra Ibat; eum vasti circum gens humida ponti 430 Exsultans rorem late dispergit amarum. Sternunt se somno diversae in litore phocae; Ipse, velut stabuli custos in montibus olim, Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit Auditisque lupos acuunt balatibus agni, 435 Considit scopulo medius, numerumque recenset. Cuius Aristaco quoniam est oblata facultas. Vix defessa senem passus conponere membra, Cum clamore ruit magno, manicisque iacentem Occupat. Ille suae contra non immemor artis 440 Omnia transformat sese in miracula rerum, Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem. Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus In sese redit, atque hominis tandem ore locutus: Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras lussit adire domos? quidve hinc petis! inquit. At ille: Scis, Proteu, seis ipse; neque est te fallere quicquam; Sed tu desine velle. Deum praecepta secuti Venimus, hinc lassis quaesitum oracula rebus. Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa 450 Ardentis oculos intorsit lumine glauco, Et graviter frendens sic fatis ora resolvit: Non te nullius exercent numinis irae. Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus Haud quaquam ob meritum poenas, ni Fata resistant,

Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus Haud quaquam ob meritum poenas, ni Fata resista Suscitat, et rapta graviter pro coniuge saevit. Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps, Inmanem ante pedes hydrum moritura puella Servantem ripas alta non vidit in herba. At chorus aequalis Dryadum clamore supremos Inplerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces, Altaque Pangaea, et Rhesi Mavortia tellus, Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia. Ipse, cava solans aegrum testudine amorem, Te, duleis coniunx, te solo in litore secum, Te veniente die, te decedente canebat.

460

465

Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis, Et caligantem nigra formidine lucum Ingressus, Manisque adiit Regemque tremendum, Nesciaque humanis precibus mansuescere corda. 470 At cantu commotae Erebi de sedibus imis Umbrae ibant tenues simulaeraque luce carentum, Quam multa in foliis avium se milia condunt, Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber, Matres atque viri, defunctaque corpora vita 475 Magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae, Inpositique rogis iuvenes ante ora parentum; Quos circum limus niger et deformis arundo Cocyti tardaque palus inamabilis unda Alligat, et noviens Styx interfusa coercet. 480 Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti Tartara caeruleosque inplexae crinibus anguis Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora, Atque Ixionii vento rota constitit orbis. Iamque pedem referens casus evaserat omnis, 485 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras, Pone sequens, namque hanc dederat Proserpina

legem—

Cum subita incautum dementia cepit amantem, Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes: Restitit, Eurydicenque suam, iam luce sub ipsa, 490 Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis Effusus labor, atque inmitis rupta tyranni Foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis. Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit,

Orpheu,

Quis tantus furor? En iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina sommus.
Iamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diversa, neque illum,
Prensantem ucquiquam umbras et multa volentem
Dicere. praeterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret! quo se rapta bis coniuge ferret!

Quo fletu Manis, qua Numina voce moveret? 505 Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba. Septem illum totos perhibent ex ordine menses Rupe sub aeria deserti ad Strymonis undam Flevisse, et gelidis haec evolvisse sub antris, Mulcentem tigris et agentem carmine quercus: 510 Qualis populea maerens philomela sub umbra Amissos queritur fetus, quos durus arator Observans nido inplumis detraxit: at illa Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen Integrat, et maestis late loca questibus inplet. Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei. Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem Arvaque Rhipacis numquam viduata pruinis Lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis Dona querens; spretae Ciconum quo munere matres Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi Discerptum latos iuvenem sparsere per agros. Tum quoque marmorea caput a cervice revolsum Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua, Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat: Eurydicen toto referebant flumine ripae.

Hace Proteus, et se iactu dedit acquor in altum, Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit. At non Cyrene: manque ultro adfata timentem: 530

Nate, licet tristis animo deponere curas.

Hace omnis morbi caussa; hine miserabile Nymphae,
Cun quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende, petens pacem, et facilis venerare Napaeas; 535
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios praestanti corpore tauros,
Qui tibi mune viridis depascunt summa Lycaei,
Delige, et intacta totidem cervice iuveneas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem,
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus.

GEORGICON LIB. IV.

81

Inferias Orphei Lethaea papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises;
Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa.

Haud mora; continuo matris praecepta facessit;
Ad delubra venit, monstratas excitat aras,
Quattuor eximios praestanti corpore tauros
Dueit, et intacta totidem cervice iuvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero et ruptis effervere costis,
Immensasque trahi nubes, iamque arbore summa
Confluere et lentis uvan demittere ramis.

Haec super arvorum cultu pecorumque canebam
Et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat iura, vianque adfectat Olympo.
Illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti,
Carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER PRIMUS.

• Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris Italiam, fato profugus, Lavinaque venit Litora, multum ille et terris iaetatus et alto Vi superum, saevae memorem lunonis ob iram, Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem, 5 Inferretque deos Latio, genus unde Latinum Albanique patres atque altae moenia Romae.

Musa, mihi caussas memora, quo numine laeso, Quidve dolens, regina deum tot volvere casus Insignem pietate virum, tot adire labores Inpulerit. Tantaene animis caelestibus irae?

10

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe Ostia, dives opum studiisque asperrima belli; Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo; hic illius arma, Hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse, Si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque, Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci Audierat, Tyrias olim quae verteret arces; Hine populum late regem belloque superbum Venturum exscidio Libvae: sic volvere Parcas, Id metuens veterisque memor Saturnia belli. Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis -Needum etiam caussae irarum saevique dolores Exciderant animo: manet alta mente repostum Indicium Paridis spretaeque iniuria formaq Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores;

35

10

His accensa super iactatos aequore toto
Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,
Arcebat longe Latio, multosque per annos
Errabant, acti fatis, maria omnia circum.
Tantae molis crat Romanam condere gentem.

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant lacti, et spumas salis aere ruebant,
Cum Iuno, aeternum servans sub pectore volnus,
Haee secum: Mene incepto desistere victam,
Nee posse Italia Teuerorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivom atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam et furias Aiacis Oilei?
Ipsa, Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitque rates evertique aequora ventis,
Illum exspirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit scopuloque infixit acuto;

Turbine corripuit scopuloque infixit acuto;
Ast ego, quae divom incedo regina, Iovisque
Et soror et coniunx, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Iunonis adorat
Practerea, aut supplex aris inponit honorem?
Talia flammato secum dea corde volutans

Taha flammato secum dea corde volutans Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris, Acoliam venit. Hie vasto rex Acolus antro Luctantis ventos tempestatesque sonoras Inperio premit ac vinclis et carcere frenat. Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt; celsa sedet Acolus arce Sceptra teneus, mollitque animos et temperat iras; Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum Quippe ferant rapidi secum verrantque per auras. Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris, Hoe metuens, molemque et montis insuper altos Inposuit, regemque dedit, qui foedere certo Et premere et laxas sciret dare iussus habenas. Ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:

Acole, namque tibi divom pater atque hominum rex 65 Et inulcere dedit fluctus et tollere vento, cons inimica mihi Tyrrhenum navigat acquer, in Italiam portans victosque Penatis: Incute vim ventis submersasque obrue puppis,
Aut age diversos et disiice corpora ponto.

Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
Quarum quae forma pulcherrima Deiopea,
Connubio iungam stabili propriamque dicabo,
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat et pulchra faciat te prole parentem.

Acolus hacc contra: Tuus, o regina, quid optes, Explorare labor; mihi iussa capessere fas est. Tu mihi, quodeumque hoc regni, tu sceptra Iovemque Concilias, tu das epulis accumbere divom, Nimborumque facis tempestatumque potentem.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem Inpulit in latus: ac venti, velut agmine facto, Qua data porta, ruunt et terras turbine perflant. Incubuere mari, totumque a sedibus imis Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus. Insequitur clamorque virum stridorque rudentum. Eripiunt subito nubes caelumque diemque Tenerorum ex eculis: ponto nox incubat atra. Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether, 90 Praesentemque viris intentant omnia mortem. Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra; Ingemit, et duplicis tendens ad sidera palmas Talia voce refert: () terque quaterque beati, Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis 95 Contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis Tydide! mene Iliacis occumbere campis Non potuisse tuaque auimam hanc effundere dextra, Saevus ubi Acacidae telo jacet Hector, ubi ingens Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis 100 Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit?

Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi; tum prora avertit, et undis
Datlatus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons. 105
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit aestus arenis.
Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet—

145

Saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus Aras-Dorsum inmane mari summo; tris Eurus ab alto 110 In brevia et Syrtis urguet, miserabile visu, Inliditque vadis atque aggere cingit arenae, Unam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten, Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus In puppim ferit: excutitur prenusque magister Volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vertex. Adparent rari nantes in gurgite vasto, Arma virum, tabulacque, et Troia gaza per undas. Iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae. Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes. Vicit hiemps; laxis laterum conpagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt. Interea magno misceri murmure pontum, Emissamque hiemem sensit Neptunus et imis Stagua refusa vadis, graviter commotus: et alto Prospiciens, summa placidum caput extulit unda. Disjectum Acneae toto videt acquore classom. Fluctibus oppressos Troas caelique ruina, Nec latuere doli fratiem Iunonis et irae. Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur: Tantane vos generis tenuit fiducia vestri? Iam caelum terramque meo sine numine, Venti, Miscere, et tantas audetis tollere moles? Quos ego-! Sed motos praestat componere fluctus.

Faram at se Zephyrunque vocat, dehine talia fatur:

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Iam caclum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?

Quos ego—! Sed motos praestat componere fluctus. 135

Post mihi non simili poena commissa luctis.

Maturate fugam, regique hace dicite vestro:

Non illi imperium pelagi saevunque tridentem,
Sed mihi sorte datum. Tenet ille innania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se iactet in aula

Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.

Sie ait, et dicto citius tumida aequora placat,

Collectasque fugat nubes solemque reducit.
Cymothoe simul et Triton adnixus acuto
Detru lunt navis scopulo: levat ipse tridenti;
Et vastas aperit Syris, et temperat acquer,
Atogo rotis summus levibus perlabitur undas.
Se veh ti macno in populo cum scepe coorta est

Seditio, saevitque animis ignobile volgus,
Iamque faces et saxa volant (furor arma ministrat);
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant;
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet:
Sie cunctus pelagi cecidit fragor, acquora postquam
Prospiciens genitor caeloque invectus aperto
155
Flectit equos curruque volans dat lora secundo.

Defessi Aeneadae, quae proxuma litora, cursu Contendunt petere, et Libyac vertuntur ad oras. Est in secessu longo locus: insula portum Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto Francitur inque sinus scindit sese unda reductos; Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur In caclum scopuli, quorum sub vertice late Aequera tuta silent; tum silvis scaena coruscis Desuper horrentique atrum nemus imminet umbra; 165 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum, Intus aquae dulces vivoque sedilia saxo, Nympharum domus: hie fessas non vincula navis Ulla tenent, unco non alligat ancora morsu, Huc septem Aeneas collectis navibus omni 170 Ex numero subit; ac magno telluris amore Egressi optata potiuntur froes arena Et sale tabentis artus in litore ponunt, Ac primum silici scintillam excudit Achates Succepitone ignem foliis atque arida circum 175 Nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam. Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma Expedient fessi rerum, frugesque receptas Et torrere parant flammis et frangere saxo.

Acneas scopulum interea conscendit et omnem Prospectum late pelago petit, Anthea si quem Iactatum vento videat Phrygiasque biremis, Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici. Navem in conspectu nullam, tris litore cervos Prospicit errantis; hos tota armenta sequuntur A tergo, et longum per vallis pascitur agmen. Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas Corripuit, fidus quae tela gerebat Achates,

190

185

Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit, tum volgus, et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam;
Nee prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi et numerum cum navibus aequet.
Hine portum petit, et socios partitur in omnis.
Vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
Litore Trinaerio dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis maerentia pectora mulcet:

O socii,—neque enim ignari sumus ante malorum—
O passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaean rabiem penitusque sonantis
Accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
Experti: revocate animos, maestumque timorem
Mittite: forsan et haec olim meminisse iuvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae.

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert, curisque ingentibus aeger Spem voltu simulat, premit altum corde dolorem. Illi se praedae accingunt dapibusque futuris: Tergora deripiunt costis et viscera nudant; Pars in frusta secant veribusque trementia figunt; Litore aena locant alii, flammasque ministrant. Tum victu revocant viris, jusique per herbam Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae. Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae, Amissos longo socios sermone requirunt, Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant, Sive extrema pati nec iam exaudire vocatos. Praecipue pius Aeneas nunc acris Oronti, Nunc Amyci casum gemit et crudelia secum Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum. Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo

Despiciens mare velivolum terrasque iacentis Litoraque et latos populos, sic vertice caeli Constitit et Libyae defixit lumina regnis. Atque illum talis iactantem pectore curas Tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis

Adloquitur Venus: O qui res hominumque deumque Acternis regis inperiis, et fulmine terres, 230 Quid meus Aeneas in te committere tantum, Quid Troes potuere, quibus, tot funera passis. Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis? Certe hinc Romanos olim, volventibus annis, Hine fore ductores, revocato a sanguine Teueri. 935 Qui mare, qui terras omni dicione tenerent, Pollicitus, quae te, genitor, sententia vertit? Hoc equidem occasum Trojae tristisque ruinas Solabar, fatis contraria fata rependens; Nunc cadem fortuna viros tot casibus actos Insequitur. Quem das finem, rex magne, laborum! Antenor potuit, mediis elapsus Achivis, Illyricos penetrare sinus atque intima tutus Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi Unde per ora novem vasto cum murmure montis 245 It mare proruptum et pelago premit arva sonanti. Hie tamen ille urbem Patavi sedesque locavit Teucrorum, et genti nomen dedit armaque fixit Troia, nune placida conpostus pace quiescit: Nos, tua progenies, caeli quibus adnuis arcem. Navibus, infandum! amissis, unius ob iram Prodimur atque Italis longe disjungimur oris. Hic pietatis honos! sic nos in sceptra reponis! Olli subridens hominum sator atque deorum Voltu, quo caelum tempestatesque serenat, Oscula libavit natae, dehine talia fatur; Parce metu, Cytherea, manent inmota tuorum Fata tibi: cernes urbem et promissa Lavini Moenia, sublimenque feres ad sidera caeli Magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. 260 Hie tibi-fabor enim, quando hace te cura remordet, Longius et volvens fatorum arcana movebo-Bellum ingens geret Italia populosque ferocis Contundet, moresque viris et moenia ponet, Tertia dum Latio regnantem viderit aestas, 265 Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo Additur,—Ilus erat, dum res stetit Ilia regno-

300

Triginta magnos volvendis mensibus orbis Inperio explebit, regnumque ab sede Lavini 270 Transferet, et longam multa vi muniet Albam. Hie iam ter centum totos regnabitur annos Gente sub Hectorea, donec regina sacerdos Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem. Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus Romulus excipiet gentem, et Mayortia condet Moenia Romanosque suo de nomine dicet. His ego nec metas rerum nec tempora pono: Inperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno, Quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat, 280 Consilia in melius referet, mecunque fovebit Romanos, rerum dominos, gentemque togatam. Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas. Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas Servitio premet ac victis dominabitur Argis. 285 Nascetur pulchra Trojanus origine Caesar, Inperium Oceano, famam qui terminet astris, Iulius, a magno demissum nomen Iulo. Hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum, Accipies secura; vocabitur hic quoque votis. 290 Aspera tum positis mitescent saecula bellis; Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, Iura dabunt; dirae ferro et conpagibus artis Claudentur Belli portae; Furor impius intus Saeva sedens super arma et centum vinctus aenis Post tergum nodis fremet horridus ore cruento. Hace ait, et Maia genitum demittit ab alto, Ut terrae, utque novae pateant Karthaginis arces Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido

Ut terrae, utque novae pateant Karthaginis arces Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido Finibus arceret. Volat ille per aera magnum Remigio alarum, ac Libyae citus adstitit oris. Et iam iussa facit, ponuntque ferocia Poeni Corda volente deo; in primis regina quietum Accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima volvens, Ut primum lux alma data est, exire locosque Explorare novos, quas vento accesserit orus, Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene, Quaerere constituit, sociisque exacta referre Classem in convexo nemorum sub rupe cavata Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris Occulit; ipse uno graditur comitatus Achate. Bina manu lato crispans hastilia ferro. Cui mater media sese tulit obvia silva, Virginis os habitumque gerens et virginis arma. 315 Spartanae, vel qualis equos Threissa fatigat Harpalvee volucremque fuga praevertitur Hebrum. Namque humeris de more habilem suspenderat arcum Venatrix, dederatque comam diffundere ventis, Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis. Ac prior, Heus, inquit, iuvenes, monstrate, mearum Vidistis si quam hic errantem forte sororum, Succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis, Aut spumantis apri cursum clamore prementem.

Sie Venus: et Veneris contra sie filius orsus: 325
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.
O—quam te memorem, virgo t namque haud tibi voltus
Mortalis, nee vox hominem sonat: o, dea certe,
An Phoebi soror? an Nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves, quaecumque, laborem, 330
Et. quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
La temur, doceas, ignari hominumque locorumque
Erramus, vento hue vastis et fluctibus acti:
Multa tibi aute aras nostra cadet hostia dextra.

Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore;
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Inperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est iniuria. longae
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sychaeus erat. ditissimus agri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore,
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medius venit furor. Ille Sychaeum

Impius ante aras atque auri caecus amore Clam ferro incautum superat, securus amorum 350 Germanae; factumque din celavit, et aegram, Multa malus simulans, vana spe lusit amantem. Ipsa sed in somnis inhumati venit imago Coniugis, ora modis attollens pallida miris: Crudelis aras traiectaque pectora ferro Nudavit, caccumque domus scelus omne retexit. Tum celerare fugam patriaque excedere suadet, Auxiliumque viae veteris tellure recludit Thesauros, ignotum argenti pondus et auri. His commota fugam Dido sociosque parabat. Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni Aut metus acer erat; navis, quae forte paratae, Corripiunt, onerantque auro; portantur avari Pygmalionis opes pelago; dux femina facti. Devenere locos, ubi nunc ingentia cernis 365 Moenia surgentemque novae Karthaginis arcem, Mercatique solum, facti de nomine Byrsam, Taurino quantum possent circumdare tergo. Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris, Quove tenetis iter? Quaerenti talibus ille 370 Suspirans imoque trahens a pectore vocem:

O dea, si prima repetens ab origine pergam, Et vacet annalis nostrorum audire laborum, Ante diem clauso conponat Vesper Olympo. Nos Troia antiqua, si vestras forte per auris 375 Troiae nomen iit, diversa per acquora vectos Forte sua Libycis tempestas adpulit oris. Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penatis Classe veho meeum, fama super aethera notus. Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo. 350 Bis denis Phrygium conscendi navibus acquor, Matre dea monstrante viam, data fata secutus; Vix septem convolsae undis Euroque supersunt. Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro, Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem Passa Venus medio sic interfata dolore est:

Quisquis es, haud, credo, invisus caelestibus auras Vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem. Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer. Namoue tibi reduces socios classemque relatam Nuntio et in tutum versis aquilonibus actam. Ni frustra augurium vani docuere parentes. A spice bis senos laetantis agmine evenos. Aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto Turbabat caelo; nunc terras ordine longo 395 Aut capere aut captas iam despectare videntur: I't reduces illi ludunt stridentibus alis. Et coetu cinxere polum, cantusque dedere. Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo. 400 Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum. Dixit, et avertens rosea cervice refulsit, Ambrosiacque comae divinum vertice odorem Spiravere, pedes vestis defluxit ad imos, Et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem Adgnovit, tali fugientem est voce secutus: Quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram Non datur ac veras audire et reddere voces? Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit. At Venus obscuro gradientis aere saepsit. Et multo nebulae circum dea fudit amictu.

Cernere ne quis cos, neu quis contingere posset, Molirive moram, aut veniendi poscere caussas. Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit Laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo

Ture calent arae sertisque recentibus halant. Corripuere viam interea, qua semita monstrat.

Iamque ascendebant collem, qui plurimus urbi Imminet adversasque adspectat desuper arces. Miratur molem Aeneas, magalia quondam, Miratur portas strepitumque et strata viarum. Instant ardentes Tyrii pars ducere muros Molirique arcem et manibus subvolvere saxa, Pars optare locum tecto et concludere sulco: Iura magistratusque legunt sanctumque senatum; Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri Fundamenta locant alii, inmanisque columnas

420

425

Rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris. Qualis apes aestate nova per florea rura 430 Exercet sub sole labor, cum gentis adultos Educunt fetus, aut cum liquentia mella Stipant et dulci distendunt nectare cellas. Aut onera accipiunt venientum aut agmine facto Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent: 135 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella. O fortunati, quorum iam moenia surgunt! Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis. Infert se saeptus nebula -- mirabile dietu-Per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli. 440 Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae. Quo primum jactati undis et turbine Poeni Effodere loco signum, quod regia Iuno Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello Egregiam et facilem victu per saecula gentem. Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido Condebat, donis opulentum et numine divac. Aerea cui gradibus surgebant limina nexacque Aere trabes, foribus cardo stridebat aenis. Hoc primum in luco nova res oblata timorem 450 Leniit, hic primum Aeneas sperare salutem Ausus et adflictis melius confidere rebus. Vamque sub ingenti lustrat dum singula templo, Reginam opperiens, dum, quae Fortuna sit urbi, Artificumque manus inter se operumque laborem Miratur, videt Hiacas ex ordine pugnas Bellaque iam fama totum volgata per orbem, Atridas, Priamumque, et saevum ambobus Achillen. Constitit, et lacrimans. Quis iam locus, inquit, Achate, Quae regio in terris nostri non plena laboris! En Priamus. Sunt hic ctiam sua praemia laudi: Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt. Solve metus; feret hace aliquam tibi fama salutem. Sic ait, atque animum pictura pascit inani. Multa gemens, largoque hungectat flumine voltum. 465 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum Hae fugerent Graii, premeret Trojana inventus, Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.

Nee procul hine Rhesi niveis tentoria velis
Adgnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus,
Ardentisque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Troiae Xanthunque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer atque inpar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen; huic cervixque comaeque trahuntur

Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta. Interea ad templum non aequae Palladis ibant Crinibus Iliades passis peplumque ferebant, 480 Suppliciter tristes et tunsae pectora palmis; Diva solo fixos oculos aversa tenebat. Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros, Exanimumque auro corpus vendebat Achilles. Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo, 485 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, Tendentemque manus Priamum conspexit inermis. Se quoque principibus permixtum adgnovit Achivis, Eoasque acies et nigri Memmonis arma. Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490 Penthesilea furens, mediisque in milibus ardet, Aurea subnectens exsertae cingula mammae, Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haee dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno,
Regina ad templum, forma pulcherrima Dido,
Incessit, magna iuvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutae
Hine atque hine glomerantur Oreades; illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis:
Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se lacta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus divae, media testudine templi,
Saepta armis, solioque alte subnixa resedit.
Iura dabat legesque viris, operumque laborem

Partibus aequabat justis, ant sorte trahebat: Cum subito Aeneas concursu accedere magno Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum, 510 Teuerorumque alios, ater quos aequore turbo Dispulerat penitusque alias avexerat oras. Obstipuit simul ipse simul perculsus Achates Lactitiaque metuque; avidi coniungere dextras Ardebant: sed res animos incognita turbat. Dissimulant, et nube cava speculantur amicti, Quae fortuna viris, classem quo litore linguant, Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant, Orantes veniam, et templum clamore petebant. Postquam introgressi et coram data copia fandi. Maxumus Ilioneus placido sic pectore coepit: O Regina, novam cui condere Iuppiter urbem Instituaque dedit gentis frenare superbas, Troes te miseri, ventis maria omnia vecti, Oramus, prohibe infandos a navibus ignis,

Iustitiaque dedit gentis frenare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oranus, prohibe infandos a navibus ignis,
Parce pio generi, et propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penatis
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas;
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae;
Oenotri colucre viri; nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit: hue pauci vestris adnavinus oris.
Quod genus hoc hominum! quaeve hunc tam barbara

Hic cursus fuit:

morem
Permittit patria! hospitio prohibemur arenae;
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia tenmitis arma.
At sperate deos, memores fandi atque nefandi.
Rex erat Acneas nobis, quo iustior alter,
Nec pietate fuit nee bello maior et armis.

Quem si fata virum servant, si vescitur aura

Aetheria, neque adhue crudelibus occubat umbris. Non metus: officio nec te certasse priorem Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes Arvaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes. Quassatam ventis liceat subducere classem. Et silvis antare trabes et stringere remos. Si datur Italiam, sociis et rege recepto, Tendere, ut Italiam lacti Latiumque petamus, Sin absumpta salus, et te, pater optume Teucrum, Pontus habet Libvae, nec spes iam restat Iuli, At freta Sicaniae saltem sedesque paratas, Unde huc advecti, regemque petamus Acesten. Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant Dardanidae. 660 Tum breviter Dido, voltum demissa, profatur: Solvite corde metum, Teucri, secludite curas. Res dura et regni novitas me talia cogunt Moliri, et late finis custode tueri. Quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem. Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli? Non obtunsa adeo gestamus pectora l'oeni, Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe. Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,

Moliri, et late finis custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem,
Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtunsa adeo gestanus pectora Poeni,
Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,
Sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
Auxilio tutos dimittam, opibusque iuvabo.
Voltis et his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est; subducite navis;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse Noto compulsus codem
Adforet Aeneas! Equidem per litora certos
Dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
Si quibus ciectus silvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis et fortis Achates

570

His animum arrecti dictis et fortis Achates Et pater Acneas iamdudum crumpere nubem Ardebant. Prior Acnean compellat Achates: Nate dea, quae nunc animo sententia surgit? Omnia tuta vides, classem sociosque receptos. Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi Submersum: dictis respondent cetera matris. Vix ca fatus crat, cum circumfusa repente Scindit se nubes et in aethera purgat apertum. Restitit Aeneas claraque in luce refulsit. Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram Caesariem nato genetrix lumenque iuventae Purpureum et lactos oculis adflarat honores: Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo Argentum Pariusve lapis circumdatur auro. Tum sic reginam adloquitur, cunctisque repente Inprovisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum, 595 Troius Aeneas, Libveis creptus ab undis. O sola infandos Trojae miserata labores. Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos, Urbe, domo, socias, grates persolvere dignas Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem. Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid Usquam institia est et mens sibi conscia recti. Praemia digna ferant. Quae te tam lacta tulerunt 605 Saccula! qui tanti talem genuere parentes! In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet, Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt, Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, amicum Ilionea petit dextra, laevaque Serestum, Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum. Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido, Casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est: Quis te, nate dea, per tanta pericula casus

Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est;
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quae vis immanibus adplicat oris?
Tune ille Acneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
At que equidem Teucrum memini Sidona venire
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor dicione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.

Quare agite, o tectis, invenes, succedite nostris,

Me auoque per multos similis fortuna labores Lactatam hac demum voluit consistere terra. Non ignara mali miseris succurrere disco. 630 Sic memorat: simul Aenean in regia ducit Tecta, simul divom templis indicit honorem. Nec minus interea sociis ad litora mittit Viginti tauros, magnorum horrentia centum Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos, Munera laetitiamque dei. At domus interior regali splendida luxu Instruitur, mediisque parant convivia tectis: Arte laboratae vestes ostroque superbo, Ingens argentum mensis, caelataque in auro 640 Fortia facta patrum, series longissima rerum Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis. Aeneas-neque enim patrius consistere mentem Passus amor rapidum ad navis praemittit Achaten, Ascanio ferat hace, insumque ad moenia ducat;

Passus amor rapidum ad navis praemittit Achaten,
Ascanio ferat hace, ipsumque ad moenia ducat;
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum crocco velanen acantho,
Ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret inconcessosque Hymenacos,
Extulerat, matris Ledae mirabile domun:
Praeterea sceptrum. Ilione quod gesserat olim,
Maxuma natarum Priami, colloque monile
Bacatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Hace celerans iter ad navis tendebat Achates.

At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia, ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem; 660
Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilinguis;
Urit atrox Iuno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Nate, meae vires, mea magna potentia solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis,
Ad te confugio et supplex tua numina poseo.

Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum Litora iactetur odiis Iunonis iniquae, Nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore. Hunc Phoenissa tenet Dido blandisque moratur Vocibus; et vercor, quo se Iunonia vertant Hospitia; haud tanto cessabit cardine rerum. Quocirca capere ante dolis et cingere flamma Reginam meditor, ne quo se numine mutet, Sed magno Aeneae mecum teneatur amore. Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem: Regius accitu cari genitoris ad urbem Sidoniam puer ire parat, mea maxuma cura, Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojae: Hune ego sopitum somno super alta Cythera 680 Aut super Idalium sacrata sede recondam, Ne qua scire dolos mediusve occurrere possit. Tu faciem illius noctem non amplius unam Falle dolo, et notes pueri puer indue voltus, Ut, cum te gremio accipiet lactissima Dido 685 Regalis inter mensas laticemque Lyaeum, Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet. Occultum inspires ignem fallasque veneno. Paret Amor dictis carae genetricis, et alas Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli. 690 At Venus Ascanio placidam per membra quietem Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum Floribus et dulci adspirans complectitur umbra. Iamque ibat dicto parens et dona Cupido 695 Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate. Cum venit, aulaeis iam se regina superbis Aurea conposuit sponda mediamque locavit. Iam pater Aeneas et iam Troiana iuventus Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro. Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris Expedient, tonsisque ferunt mantelia villis. Quinquaginta intus famulae, quibus ordine longam Cura penum struere, et flammis adolere Penatis: Centum aliae totidemque pares aetate ministri, Qui dapibus mensas onerent et pocula ponant.

3

Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes Convenere, toris iussi discumbere pictis. Mirantur dona Acneae, mirantur Iulum Flagrantisque dei voltus simulataque verba. 710 Pallamque et pictum croceo velamen acantho. Praecipue infelix, pesti devota futurae, Expleri mentem nequit ardescitque tuendo Phoenissa, et pariter puero donisque movetur. Ille ubi conplexu Aeneae colloque pependit 715 Et magnum falsi inplevit genitoris amorem, Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto Haeret et interdum gremio fovet, inscia Dido, Insideat quantus miserae deus. At memor ille Matris Acidaliae paulatim abolere Sychaeum 720 Incipit, et vivo temptat praevertere amore Iam pridem resides animos desuetaque corda. Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae. Crateras magnos statuunt et vina coronant. Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant 723 Atria; dependent lychni laquearibus aureis Incensi, et noctem flammis funalia vincunt. Hic regina gravem gemmis auroque poposcit Inplevitque mero pateram, quam Belus et omnes A Belo soliti; tum facta silentia tectis: 730 Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur, Hunc lactum Tyriisque diem Troiaque profectis Esse velis, nostrosque huius meminisse minores. Adsit lactitiae Bacchus dator, et bona Iuno; Et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate faventes. Dixit. et in mensam laticum libavit honorem,

Primaque, libato, summo tenus attigit ore; Tum Bitiae dedit increpitans; ille inpiger hausit Spumantem pateram, et pleno se proluit auro; Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas Personat aurata, docuit quem maxumus Atlas. Hic canit errantem lunam solisque labores; Unde hominum genus et pecudes; unde imber et ignes; Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones;

740

Quid tantum Oceano properent se tinguere soles 745 Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur.

Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa; 750
Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis,
Nunc, quales Diomedis equi, nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos; nam te iam septuma portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER SECUNDUS.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant. Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

Infandum, Regina, iubes renovare dolorem,
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danai; quaeque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulixi
Temperet a lacrimis? et iam nox humida caelo
Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros
Et breviter Troiae supremum audire laborem,
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
Incipiam.

10

15

20

Fracti bello fatisque repulsi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum divina Palladis arte
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
Hue delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentis uterumque armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantum sinus et statio male fida carinis;
Huc se provecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teneria luetu.
Panduntur portae; iuvat ire et Dorica castra

Desertosque videre locos litusque relictum.

Hie Dolopum manus, hie saevus tendebat Achilles;
Classibus hie locus; hie acie certare solebant.

Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
Et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur et arce locari,
Sive dolo, seu iam Troiae sie fata ferebant.

At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare iubent, subiectisque urere flammis,
Aut terebrare cayas uteri et temptare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40 Laocoon ardens summa decurrit ab arce. Et procul: () miseri, quae tanta insania, cives? Creditis avectos hostis? aut ulla putatis Dona carere dolis Danaum ! sic notus Ulixes ! Aut hoe inclusi ligno occultantur Achivi. 45 Aut haec in nostros fabricata est machina muros Inspectura domos venturaque desuper urbi, Aut aliquis latet error ; equo ne credite, Teucri. Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis. Sie fatus validis ingentem viribus hastam 50 In latus inque feri curvam conpagibus alvum Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae. Et, si fata deum, si mens non laeva fuisset, Inpulerat ferro Argolicas foedare latebras, Troiaque, nunc stares, Priamique arx alta, maneres,

Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum Pastores magno ad regem clamore trahebant Dardanidae, qui se ignotum venientibus ultro, Hoe ipsum ut strueret Troiamque aperiret Achivis, 60 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus, Seu versare dolos, seu certae occumbere morti. Undique visendi studio Troiana iuventus Circumfusa ruit, certantque inludere capto. Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno 65 Disce omnis.

Namque ut conspectu in medio turbatus, inermis,

Constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit: Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat, 70 Cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt? Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis Impetus. Hortamur fari; quo sanguine cretus, Quidve ferat, memoret, quae sit fiducia capto. 75 [Ille hace, deposita tandem formidine, fatur:]

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor Vera, inquit; neque me Argolica de gente negabo; Hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget. Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris Belidae nomen Palamedis et incluta fama Gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi Insontem infando indicio, quia bella vetabat, Demisere neci, nunc cassum lumine lugent: 85 Illi me comitem et consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Dum stabat regno incolumis regumque vigebat Consiliis, et nos aliquod nomenque decusque Gessimus. Invidia postquam pellacis Ulixi-90 Haud ignota loquor-superis concessit ab oris Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam. Et casum insontis mecum indignabar amici. Nec tacui demens, et me, fors si qua tulisset, Si patrios umquam remeassem victor ad Argos. 95 Promisi ultorem, et verbis odia aspera movi. Hine mihi prima mali labes, hine semper Ulixes Criminibus terrere novis, hinc spargere voces In volgum ambiguas, et quaerere conscius arma. Nec requievit enim, donec Calchante ministro-Sed quid ego haec autem nequiquam ingrata revolvo? Quidve moror, si omnis uno ordine habetis Achivos, Idque audire sat est! Iamdudum sumite poenas; Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae. Tum vero ardemus scitari et quaerere caussas,

Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgae. Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:

Saepe fugam Danai Troia cupiere relicta Moliri et longo fessi discedere bello: Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti 110 Interclusit hiemps, et terruit Auster euntis. Praecipue, cum iam hie trabibus contextus acernis Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi. Suspensi Eurypylum scitantem oracula Phoebi Mittimus, isque advtis haec tristia dicta reportat: 115 "Sanguine placastis ventos et virgine caesa, Cum primum Iliacas, Danai, venistis ad oras: Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum Argolica." Volgi quae vox ut venit ad auris, Obstipuere animi, gelidusque per ima cucurrit 120 Ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo. Hie Ithaeus vatem magno Calchanta tumultu Protrahit in medios; quae sint ea numina divom, Flagitat. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis scelus, et taciti ventura videbant. Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat Prodere voce sua quemquam aut opponere morti. Vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus, Composito rumpit vocem, et me destinat arae. Adsensere omnes, et, quae sibi quisque timebat, 130 Unius in miseri exitium conversa tulere. Iamque dies infanda aderat; mihi sacra parari, Et salsae fruges, et circum tempora vittae; Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi. Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva Delitui, dum vela darent, si forte dedissent. Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi, Nec dulcis natos exoptatumque parentem; Quos illi fors et poenas ob nostra reposcent Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt. 110 Quod te per superos et conscia numina veri, Per, si qua est, quae restet adhue mortalibus usquam Intemerata fides, oro, miserere laborum Tantorum, miserere animi non digna ferentis, His lacrimis vitam damus, et miserescimus ultro.

Ipse viro primus manicas atque arta levari Vinela iubet Priamus, dictisque ita fatur amicis: Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios: Noster eris, milique haec edissere vera roganti: Quo molem banc inmanis equi statuere? quis auctor? 150 Quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli? Dixerat. Ille, dolis instructus et arte Pelasga, Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas: Vos. aeterni ignes, et non violabile vestrum Testor numen, ait, vos arae ensesque nefandi. Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi: Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura. Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras. Si qua tegunt; teneor patriae nec legibus ullis. Tu modo promissis maneas, servataque serves 160 Troia fidem, si vera feram, si magna rependam, Omnis spes Danaum et coepti fiducia belli Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo Tydides sed enim scelerumque inventor Ulixes, Fatale adgressi sacrato avellere templo Palladium, caesis summae custodibus arcis. Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis Virgineas ausi divae contingere vittas. Ex illo fluere ac retro sublapsa referri Spes Danaum, fractae vires, aversa deae mens. Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris, Vix positum castris simulacrum: arsere coruscae Luminibus flammae arrectis, salsusque per artus Sudor iit, terque ipsa solo -mirabile dictu-Emicuit, parmamque erens hastamque trementem. Extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas, Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis, Omina ni repetant Argis, numenque reducant, Quod pelago et curvis secum avexere carinis. Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas, 180 Arma deosque parant comités, pelagoque remenso Inprovisi aderunt./ Ita digerit omina Calchas. Hane pro Palladio moniti, pro numine laeso Effigiem statuere, nefas quae triste piaret. Hanc tamen inmensam Calchas attollere molem Roboribus textis caeloque educere iussit,

Ne recipi portis, aut duci in moenia possit,

Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervae,
Tum magnum exitium—quod di prius omen in ipsum 190
Convertant!—Priami inperio Phrygibusque futurum;
Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis periurique arte Sinonis Credita res, captique dol's lacrimisque coactis, Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles, Non anni donuere decem, non mille carinae.

Hie aliud maius miseris multoque tremendum

Objicitur magis, atque inprovida pectora turbat. 200 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos, Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras. Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta-Horresco referens-inmensis orbibus angues Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt: 205 Pectora quorum inter fluctus arrecta inbaeque Sanguineae superant undas; pars cetera pontum Pone legit sinuatque inmensa volumine terga. Fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant, Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni, Sibila lambebant linguis vibrantibus ora. Daffuginus visu exsangues. Illi agmine certo Laocoonta petunt; et primum parva duorum Corpora natorum serpens amplexus uterque Inplicat et miseros morsu depascitur artus; l'ost ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem, Corripiunt, spirisque ligant ingentibus; et iam Bis medium amplexi, bis collo squamea circum Terga dati, superant capite et cervicibus altis. Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220 Perfusus sanie vittas atroque venene, Clamores simul horrendos ad sidera tollit: Qualis mugitus, fugit cum saucius aram Taurus et incertam excussit cervice securim. At gemini lapsu delubra ad summa dracones Effugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem, Sub pedibusque deac clipcique sub orbe teguntur.

Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis Insinuat payor, et scelus expendisse merentem Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230 Laeserit et tergo sceleratam interserit has am. Ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae Numina conclamant. Dividimus muros et moenia pandimus urbis. Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235 Subjicient lapsus, et stuppea vincula collo Intendunt. Scandit fatalis machina muros, Feta armis. Pueri circum innuptaeque puellae Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent. Illa subit, mediaeque minans inlabitur urbi. 240 O patria, o divom domus Ilium, et incluta bello Moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere; Instamus tamen immemores caecique furore, Et monstrum infelix sacrata sistimus arce. 245 Tune etiam fatis aperit Cassandra futuris Ora, dei iussu non umquam credita Teucris. Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea caelum et ruit oceano Nox, Involvens umbra magna terramque polumque Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucri Conticuere; sopor fessos complectitur artus. Et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae Litora nota petens, flammas cum regia puppis Extulerat, fatisque deum defensus iniquis Inclusos utero Danaos et pinea furtim Laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras Reddit couns, lactique cavo se robore promunt-260 Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Ulixes, Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque, Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon, Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeus. Invadunt urbem somno vinoque sepultam; Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis Accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

305

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris Incipit et dono divom gratissima servit. In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector 270 Visus adesse mihi, largosque effundere fletus, Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento Pulvere, perque pedes traiectus lora tumentis. Hei mihi, qualis crat! quantum mutatus ab illo Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli. 775 Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis! Squalentem barbam et concretos sanguine crinis Volneraque illa gerens, quae circum plurima muros Accept patrios. Ultro flens ipse videbar Compellare virum et maestas expromere voces: , 280 O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum, Quae tantae tenuere morae! quibus Hector ab oris Exspectate venis! ut to post multa tuorum Funera, post varios hominumque urbisque labores Defessi aspicimus! quae caussa indigna serenos Foedavit voltus! aut cur haec volnera cerno! Ille nibil, nec me quaerentem vana moratur, Sed graviter gemitus imo de pectore ducens, Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis. Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia. 290 Sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra Defendi possent, etiam hae defensa fuissent: Sacra suosque tibi commendat Troia Penatis: Hos cape fatorum comites, his moenia quaere Magna, pererrato statues quae denique ponto. 295 Sic ait, et manibus vittas Vestamque potentem Acternumque adytis effert penetralibus ignem. Diverso interea miscentur moenia luctu,

Diverso interea iniscentur moenia tuetu, Et magis atque magis, quamquam secreta parentis Anchisae domus arboribusque obtecta recessit, Clarescunt sonitus, armorunque ingruit horror. Excutior somno, et summi fastigia teeti Ascensu supero, atque arrectis auribus adsto: In segetem veluti cum flamma furentibus austris Incidit, aut rapidus montano flumine torrens Sternit agros, sternit sata laeta boumque labores, Praecipitisque trahit silvas, stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
Insidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Volcano superante domus, iam proxumus ardet
Ucalegon; Sigea igni freta lata relucent.

Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.

Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
Sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
Cum sociis, ardent animi; furor iraque mentem
Praccipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus clapsus Achivom.

Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos, Sacra manu victosque deos parvumque nepotem Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit. Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem? Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit: Venit summa dies et incluctabile tempus Dardaniae. Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens Gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe. Arduns armatos mediis in moenibus adstans Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt, 330 Milia quot magnis umquam venere Mycenis; Obsedere alii telis angusta viarum Oppositi; stat ferri acies muerone corusco Stricta, parata neci; vix primi proclia temptant Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt Talibus Othrvadae dictis et numine divom In flammas et in arma feror, quo tristis Erinys, Quo fremitus vocat et sublatus ad aethera clamor. Addunt se socios Rhipeus et maxumus armis Epytus, oblati per lunam, Hypanisque Dymasque, Et lateri adglomerant nostro, invenisque Coroebus, Mygdonides. Illis ad Troiam forte diebus Venerat, insano Cassandrae incensus amore, Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat, Infelix, qui non sponsae praecepta furentis 345 Audierit. Quos ubi confertos audere in proelia vidi,

Incipio super his: Iuvenes, fortissima frustra Pectora, si vobis audentem extrema cupido Certa sequi, quae sit rebus fortuna videtis: 350 Excessere omnes, advtis arisque relictis. Di, quibus inperium hoc steterat; succurritis urbi Incensae; moriamur, et in media arma ruamus. Una salus victis, nullam sperare salutem. Sie animis iuvenum furor additus. Inde, lupi ceu 355 Raptores atra in nebula, quos inproba ventris Exegit caecos rabies, catulique relicti Faucibus exspectant siccis, per tela, per hostis Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus Urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra. 360 Quis cladem illius noctis, quis funera fando Explicet, aut possit lacrimis acquare labores? Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos; Plurima perque vias sternuntur inertia passim Corpora perque domos et religiosa deorum 385 Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri: Quondam etiam victis redit in praecordia virtus Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago. Primus se, Danaum magna comitante caterva, 370 Androgeos offert nobis, socia agmina credens Inscius, atque ultro verbis compellat amicis: Festinate, viri., Nam quae tam sera moratur Segnities ! alii rapiunt incensa feruntque Pergama; vos celsis nunc primum a navibus itis. 375 Dixit, et extemplo, neque enim responsa dabantur Fida satis, sensit medios delapsus in hostis. Obstipuit, retroque pedem cum voce repressit. Inprovisum aspris veluti qui sentibus anguem Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit 350 Attollentem iras et caerula colla tumentem: Hand secus Androgeos visu tremefactus abibat. Inruimus, densis et circumfundimur armis,

Ignarosque loci passim et formidine captos Sterninus. Adspirat primo fortuna labori. Atque hic successu exsultans animisque Coroebus,

O socii, qui prima, inquit, fortuna salutis

Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur: Mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis Antemus. Dolus an virtus, quis in hoste requirat? Arma dabunt ipsi. Sie fatus, deinde comantem Androgei galeam clipeique insigne decorum Induitur, laterique Argivum adcommodat ensem. Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas omnisque iuventus Laeta facit; spoliis se quisque recentibus armat. 395 Vadimus inmixti Danais haud numine nostro, Multaque per caecam congressi proclia noctem Conserimus, multos Danaum demittimus Orco. Diffugiunt alii ad navis, et litora cursu Fida petunt: pars ingentem formidine turpi Scandunt rursus equum et nota conduntur in alvo. Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis! Ecce trahebatur passis Priameia virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae, Ad caelum tendens ardentia lumina frustra, 405 Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas. Non tulit hane speciem furiata mente Coroebus. Et sese medium iniecit periturus in agmen. Consequimur cuncti et densis incurrimus armis. Hic primum ex alto delubri culmine telis Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes Armorum facie et Graiarum errore iubarum. Tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira Undique collecti invadunt, accrrimus Aiax, Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis; 415 Adversi rupto ceu quondam turbine venti Confligunt, Zephyrusque Notusque et lactus Eois Eurus equis; stridunt silvae, saevitque tridenti Spumeus atque imo Nercus ciet aequora fundo. Illi etiam, si quos obscura nocto per umbram 420 Fudimus insidiis totaque agitavimus urbe, Adparent; primi clipeos mentitaque tela Adgnoscunt, atque ora sono discordia signant. Ilicet obruimur numero; primusque Corocbus

Penelei dextra divae armipotentis ad aram

Procumbit; cadit et Rhipeus, iustissimus unus Qui fuit in Teucris et servantissimus aequi; 425

Dis aliter visum; pereunt Hypanisque Dymasque Confixi a sociis: nec te tua plurima, Panthu. Labentem pietas nec Apollinis infula texit. Iliaci cineres et flamma extrema meorum. Testor, in occasu vestro nec tela nec ullas Vitavisse vices Danaum, et, si fata fuissent. Ut caderem, meruisse manu. Divellimor inde. Iphitus et Pelias mecum, quorum Iphitus aevo 435 Iam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi: Protinus ad sedes Priami clamore vocati Hi: vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam Bella ferent, nulli tota morerentur in urbe. Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis 440 Cernimus obsessumque acta testudine limen. Haerent parietibus scalae, postisque sub ipsos Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris Protecti obiiciunt, prensant fastigia dextris. Dardanidae contra turris ac tecta dom rum 445 Culmina convellunt; his se, quando ultima cerment. Extrema iam in morte parant defendere telis: Auratasque trabes, veterum decora alta parentum. Devolvunt: alii strictis mucronibus imas Obsedere fores; has servant agmine denso. 450 Instaurati animi, regis succurrere tectis, Auxilioque levare viros, vimque addere victis. Limen erat caecaeque fores et pervius usus Tectorum inter se Priami, postesque relicti A tergo, infelix qua se, dum regna manebant, 455 Saepius Andromache ferre incomitata solebat Ad soceros, et avo puerum Astvanacta trahebat. Evado ad summi fastigia culminis, unde Tela manu miseri iactabant inrita Teucri. Turrim in praecipiti stantem summisque sub astra 400 Eductam tectis, unde omnis Troia videri Et Danaum solitae naves et Achaia castra, Adgressi ferro circum, qua summa labantis Luncturas tabulata dabant, convellimus altis Sedibus, inpulimusque; ea lapsa repente ruinam

Cum sonitu trahit et Danaum super agmina late Incidit. Ast alii subcunt, nec saxa, nec ullum Telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus Exsultat, telis et luce coruscus aena; Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus. ·Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat. Nunc, positis novus exuviis nitidusque iuventa, Lubrica convolvit sublato pectore terga Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis. Una ingens Periphas et equorum agitator Achillis, Armiger Automedon, una omnis Seyria pubes Succedunt tecto, et flammas ad culmina iactant. Ipse inter primos correpta dura bipenni Limina perrumpit, postisque a cardine vellit 480 Aeratos; iamque excisa trabe firma cavavit Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram. Advaret domus intus, et atria longa patescunt: Adparent Priami et veterum penetralia regum, Armatosque vident stantis in limine primo.

At domus interior gemitu miseroque tumultu Miscetur, penitusque cavae plangoribus aedes Femineis ululant; ferit aurea sidera clamor. Tum pavidae tectis matres ingentibus errant, Amplexaeque tenent postis atque oscula figunt. 490 Instat vi patria l'yrrhus; nec claustra, neque ipsi Custodes sufferre valent : labat ariete crebro Ianua, et emoti procumbunt cardine postes, Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant Inmissi Danai, et late loca milite complent. Non sic, aggeribus ruptis cum spumeus amnis Exiit oppositasque evicit gurgite moles, Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem Caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas; 7 500 Vidi Hecubam centumque nurus, Priamumque per aras Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis. Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum, Barbarico postes auro spoliisque superbi, Procubuere; tenent Danai, qua deficit ignis.

Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras. Urbis uti captae casum convolsaque vidit

Limina tectorum et medium in penetralibus hostem, Arma diu senior desueta trementibus aevo Circumdat nequiquam benefic inutile ferrum Cingitur, ac densos fortu moriturus in hostis. Aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe Ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus, Incumbens arae atque umbra conplexa Penatis. Hie Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515 Praecipites atra ceu tempestate columbae, Condensae et divom amplexae simulacra sedebant. Ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis Ut vidit, Quae mens tam dira, miserrime coniunx, Inpulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. 520 Non tali auxilio nec defensoribus istis Tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector. Huc tandem concede; haec ara tuebitur omnis, Aut moriere simul. Sic ore effata recepit Ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites, Unus natorum Priami, per tela, per hostis Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat Saucius: illum ardens infesto volnere Pyrrhus Insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta: 530 I't tandem ante oculos evasit et ora parentum, Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit. Hie Priamus, quamquam in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit, nec voci iracque pepercit: At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, Di, si qua est caelo pietas, quae talia curet, Persolvant grates dignas et praemia reddant Debita, qui nati coram me cernere letuin Fecisti et patrios foedasti funere voltus. At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540 Talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque Supplicis erubuit, corpusque exsaugue sepulchro Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit. Sie fatus senior, telumque inbelle sine ictu-Coniecit, rauco quod protinus aere repulsum

Et summo clipei nequiquam umbone pependit.

Cui Pyrrhus: Referes ergo haec et nuntius ibis

Pelidae genitori; illi mea tristia facta
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens altaria ad ipsa trementem
Traxit et in multo lapsantem sanguine nati,
Implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
Extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec finis Priami fatorum; hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiae. Iacet ingens litore truncus,
Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
At me tum primum saevus circumstetit horror.

Obstipui; subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli volnere vidi
Vitam exhalantem; subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et, quae sit me circum copia, lustro.
Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere aut ignibus aegra dedere.

560

565

Hamque adeo super unus eram, cum limina Vestae Servantem et tacitam secreta in sede latentem Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem Erranti passimque oculos per cuneta ferenti. Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros Et poenas Danaum et deserti coniugis iras Praemetuens, Troiae et patriae communis Erinys, Abdiderat sese atque aris invisa sedebat. Exarsere ignes animo; subit ira cadentem Ulcisci patriam et sceleratas sumere poenas. Scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenas Aspiciet? partoque ibit regina triumpho, Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit, Hiadum turba et Phrygiis comitata ministris? 580 Occiderit ferro Priamus! Troia arserit igni? Dardanium totiens sudarit sanguine litus? Non ita. Namque etsi nullum memorabile nomen Feminea in poena est nec habet victoria laudem, Exstinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis 585 Laudabor poenas, animumque explesse invabit Ultricis flammae, et cineres satiasse meorum.

Talia iactabam, et furiata mente ferebar,] Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam Obtulit et pura per noctem in luce refulsit 590 Alma parens, confessa deam, qualisque videri Caelicolis et quanta solet, dextraque prehensum Continuit, roseoque haec insuper addidit ore: Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras? Quid furis aut quonam nostri tibi cura recessit! 595 Non prius aspicies, ubi fessum aetate parentem Liqueris Anchisen ! superet coniunxne Creusa, Ascaniusque puer! quos omnis undique Graiae Circumerrant acies, et. ni mea cura resistat. Iam flammae tulerint inimicus et hauserit ensis. 600 Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae Culpatusve Paris, divom inclementia, divom. Has evertit opes sternitque a culmine Troiam. Aspice—namque omnem, quae nunc obducta tuenti Mortalis hebetat visus tibi et humida circum 605 Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis Iussa time, neu praeceptis parere recusa— Hic, ubi disiectas moles avolsaque saxis Saxa vides mixtoque undantem pulvere fumum, Neptunus muros magnoque emota tridenti Fundamenta quatit totamque a sedibus urbem Eruit. Hie Iuno Scaeas saevissima portas Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen Ferro accincta vocat. Iam summas arces Tritonia, respice, Pallas 615 Insedit, nimbo effulgens et Gorgone saeva. Ipse Pater Danais animos virisque secundas Sufficit, ipse deos in Dardana suscitat arma. Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori. Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam. Dixerat, et spissis noctis se condidit umbris. Adparent dirac facies inimicaque Troiae Numina magna deum. Tum vero omne mihi visum considere in ignis

Hium et ex imo verti Neptunia Troia; Ae veluti summis antiquam in montibus ornum Cum ferro accisanr crebrisque bipennibus instant Eruere agricolae certatim : illa usque minatur

Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Volneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit traxitque iugis avolsa ruinam.
Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis
Expedior; dant tela locum, flammacque recedunt.

Atque ubi iam patriae perventum ad limina sedis Antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos Optabam primum montis primumque petebam, Abnegat excisa vitam producere Troia Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer aevi Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires, Vos agitate fugam. 640 Me si caelicolae voluissent ducere vitam. Has mihi servassent sedes. Satis una superque Vidimus exscidia et captae superavimus urbi. Sic o, sic positum adfati discedite corpus. Ipse manu mortem inveniam; miserebitur hostis 645 Exuviasque petet: facilis iactura sepulchri. Iam pridem invisus divis et inutilis annos Demoror, ex quo me divom pater atque hominum rex Fulminis adflavit ventis et contigit igni.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650 Nos contra effusi lacrimis coniunxque Creusa A scaniusque omnisque domus, ne vertere secum Cuncta pater fatoque urguenti incumbere vellet. Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in isdem. Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto, Nam quod consilium aut quae iam fortuna dabatur? Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto Sperasti, tantumque nefas patrio excidit ore? Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui, Et sedet hoc animo, perituraeque addere Troiae Teque tuosque invat, patet isti ianua leto, Iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus, Gnatum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras. Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque Ascanium patremque meum iuxtaque Creusam Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?

Arma, viri, ferte arma; vocat lux ultima victos. Reddite me Danais; sinite instaurata revisam Proelia. Numquam omnes hodic moriemur inulti.

Hine ferro accingor rursus clipeoque sinistram Insertabam aptans meque extra tecta ferebam. Ecce autem conplexa pedes in limine coniunx Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum: Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;

Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum; 675 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis, Hane primum tutare domum. Cui parvus Iulus, Cui pater et coniunx quondam tua dicta relinquor?

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat, Cum subitum dictuque oritur mirabile monstrum. 680 Namque manus inter maestorumque ora parentum Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis Lambere flamma comas et circum tempora pasci. Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 685 Excutere et sanctos restinguere fontibus ignis. At pater Anchises oculos ad sidera lactus Extulit, et caelo palmas cum voce tetendit: Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis, Aspice nos; hoe tantum; et, si pietate meremur, Da deinde auxilium, pater, atque haec omina firma. Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore Intonuit laevum, et de caelo lapsa per umbras Stella facem ducens multa cum luce cucurrit. Illam, summa super labentem culmina tecti, Cernimus Idaea claram se condere silva Signantemque vias; tum longo limite sulcus Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant. Hic vero victus genitor se tollit ad auras, Adfaturque deos et sanctum sidus adorat. Iam iam nulla mora est; sequor, et, qua ducitis, adsum. Di patrii, servate domum, servate nepotem. Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troia est. Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.

Diverat ille; et iam per moenia clarior ignis Auditur, propinsque aestus incendia volvunt. Ergo age, care pater, cervici inponere nostrae; Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit;
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
Vos, famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, iuxtaque antiqua cupressus
Religione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu patriosque l'enatis;
Me, bello e tanto digressum et caede recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Hace fatus, latos humeros subiectaque colla Veste super fulvique insternor pelle leonis, Süccedoque oneri; dextrae se parvus Iulus Inplicuit sequiturque patrem non passibus aequis; Pone subit coniunx. Ferimur per opaca locorum; 725 Et me, quem dudum non ulla iniecta movebant Tela neque adverso glomerati ex agmine Graii, Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis Suspensum et pariter comitique onerique timentem.

Iamque propinguabam portis, omnemque videbar 730 Evasisse viam, subito cum creber ad auris Visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate; propinguant. Ardentis clipeos atque aera micantia cerno. Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum Confusam cripuit mentem. Namque avia cursu Dum sequor et nota excedo regione viarum. Heu! misero coniunx fatone erepta Creusa Substitit, erravitne via, seu lassa resedit. Incertum; nec post oculis est reddita nostris. Nec prius amissam respexi animumque reflexi, Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam Venimus; hie demum collectis omnibus una Defuit, et comites natumque virumque fefellit. Quem non incusavi amens hominumque deorumque, 715 Aut quid in eversa vidi erudelius urbe! Ascanium Anchisenque patrem Teuerosque Penatis

Commendo sociis et curva valle recondo; Ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis. Stat casus renovare omnis, omnemque reverti Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.

Principio muros obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto, et vestigia retro
Observata sequor per noetem et lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

75
Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero. Inruerant Danai, et tectum omne tenebant.

Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento Volvitur; exsuperant flammae, furit aestus ad auras.

Procedo et Priami sedes arcemque reviso. 760 Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo

Custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes

Praedam adservabant. Huc undique Troia gaza Incensis crepta adytis, mensacque deorum,

Crateresque auro solidi, captivaque vestis

Congeritur. Pueri et pavidae longo ordine matres

Ausus quin etiam voces iactare per umbram Inplevi clamore vias, maestusque Creusam Nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi. 770 Quaerenti et tectis urbis sine fine furenti Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae Visa mihi ante oculos et nota maior imago.

Obstipui, steteruntque conac et vox faucibus haesit.
Tum sic adfari et curas his demere dietis:

Quid tantum insano iuvat indulgere dolori, O duleis coniunx? non haee sine numine divom

Eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam Fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

Fas aut ille sinit superi regnator Olympi. Longa tibi exsilia, et vastum maris acquor arandum, 780

Longa tibi exsilia, et vastum maris aequor arandum, Et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva

Inter opima virum leni fluit agmine Thybris: Illic res laetae regnumque et regia coniunx

Parta tibi. Lacrimas dilectae pelle Creusae: Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785

Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo, Dardanis, et divac Veneris narus;

Dardanis, et divae veneris nurus

Sed me magna deum Genetrix his detinet oris.
Iamque vale, et nati serva communis amorem.
Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
Dicere deseruit, tenuisque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare bracchia circum:
Ter frustra conprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis volucrique simillima somno.

795

800

Sic demum socios consumpta nocte reviso. Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum Invenio admirans numerum, matresque, virosque, Collectam exsilio pubem, miserabile volgus. Undique convenere, animis opibusque parati, In quascumque velim pelago deducere terras. Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae Ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant Limina portarum, nee spes opis ulla dabatur; Cessi et sublato montis genitore netivi.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER TERTIUS.

Postouam res Asiae Priamique evertere gentem Inmeritam visum Superis, ceciditque superbum Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia. Diversa exsilia et desertas quaerere terras Auguriis agimur divom, classemque sub ipsa Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae, Incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur, Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas, Et pater Anchises dare fatis vela iubebat: Litora cum patriae lacrimans portusque relinquo 10 Et campos, ubi Troja fuit. Feror exsul in altum Cum sociis natoque Penatibus et magnis dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis, Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo, Hospitium antiquum Troiae sociique Penates, Dum Fortuna fuit. Feror hue, et litore curvo Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis, Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri divisque ferebam Auspicibus coeptorum operum, superoque nitentem 20 Caelicolum regi mactabam in litore taurum. Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo Virgulta et densis hastilibus horrida myrtus. Accessi, viridenque ab humo convellere silvam Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras, Horrendum et dietu video mirabile monstrum. Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbos Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae

25

35

40

45

Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. Rursus et alterius lentum convellere vimen Insequor et caussas penitus temptare latentis: Ater et alterius sequitur de cortice sanguis. Multa movens animo Nymphas venerabar agrestis Gradivumque patrem. Geticis qui praesidet arvis. Rite secundarent visus omenque levarent. Tertia sed postquam majore ĥastilia nisu Adgredior genibusque adversae obluctor arenae-Eloquar, an sileam !- gemitus lacrimabilis imo Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris: Quid miserum, Aenea, laceras! iam parce sepulto; Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troia Externum tulit, aut cruor hic de stipite manat. Heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum. Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit Telorum seges et jaculis increvit acutis.

Tum vere anciviti mentem formidine pressus Obstipui, steteruntque comae et vox faucibus haesit. Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno Infelix Priamus furtim mandarat alendum 50 Threicio regi, cum iam diffideret armis Dardaniae cingique urbem obsidione videret. Ille, ut opes fractae Teuerum, et Fortuna recessit, Res Agamemnonias victriciaque arma secutus, Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames! Postquam payor ossa reliquit, Delectos populi ad proceses primumque parentem Monstra deum refero, et, quae sit sententia, posco. Omnibus idem animus, scelerata excedere terra, Lingui pollutum hospitium, et dare classibus austros. Ergo instauramus Polydoro funus: et ingens Aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae, Caeruleis maestae vittis atraque cupresso, Et circum Iliades crinem de more solutae: 65 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte Sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro Condimus, et magna supremum voce ciemus.

.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti Dant maria et lenis crepitans vocat auster in altum. 70 Deducunt socii navis et litora complent. Provehimur portu, terraeque urbesque recedunt. Sacra mari colitur medio gratissima tellus Nereidum matri et Neptuno Acgaeo, Quam pius Arcitenens oras et litora circum Errantem Mycono e celsa Gyaroque revinxit, Inmotamque coli dedit et contemnere ventos. Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu Accipit. Egressi veneramur Apollinis urbem. Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos, 80 Vittis et sacra redimitus tempora lauro, Occurrit: veterem Anchisen adgnoscit amicum. Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus. Templa dei saxo venerabar structa vetusto: Da propriam, Thymbraee, domum; da moenia fessis 85

Et genus et mansuram urbem; serva altera Troiae Pergama, reliquias Danaum atque inmitis Achilli. Quem sequimur! quove ire iubes! ubi ponere sedes? Da. pater, augurium, atque animis inlabere nostris. 90

Vix ea fatus cram: tremere omnia visa repente, Liminaque laurusque dei, totusque moveri Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis. Submissi petimus terram, et vox fertur ad auris: Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto Accipiet reduces. Antiquam exquirite matrem. Hie domus Aeneae cunctis dominabitur oris, Et nati natorum, et qui nascentur ab illis. Haec Phoebus; mixtoque ingens exorta tumultu Laetitia, et cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt, 100 Quo Phoebus vocet errantis inbeatque reverti! Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum, Audite, o proceres, ait, et spes discite vestras: Creta Iovis magni medio iacet insula ponto; Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae. 105 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna; Maxumus unde pater, si rite audita recordor, Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad oras,

120 I. VERWILL MARONIS	
Optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces	
Pergameae steterant; habitabant vallibus imis.	110
Hinc mater cultrix Cybelae Corybantiaque aera	
Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris,	
Et iuncti currum dominae subiere leones.	
Ergo agite, et, divom ducunt qua iussa, sequamur;	
Placemus ventos et Gnosia regna petamus.	115
Nec longo distant cursu; modo Iuppiter adsit,	
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.	
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,	
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,	
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.	120
Fama volat pulsum regnis cessisse patérnis	
Idomenea ducem, desertaque litora Cretae,	
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.	
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,	
Bacchatamque iugis Naxon viridemque Donysam,	125
Olearon, niveamque Paron sparsasque per aequor	
Cycladas et crebris legimus freta consita terris.	
Nauticus exoritur vario certamine clamor;	
Hortantur socii: Cretam proavosque petamus.	
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,	130
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.	
Ergo avidus muros optatae molior urbis,	
Pergameamque voco, et lactam cognomine gentem	
Hortor amare focos arcemque attollere tectis.	
Iamque fere sieco subduetae litore puppes;	135
Connubiis arvisque novis operata inventus;	
Iura domosque dabam: subito cum tabida membris	,
Corrupto caeli tractu, miserandaque venit	
Arboribusque satisque lues et letifer annus.	
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant	140
Corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;	
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.	
Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque remenso	
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:	
Quam fessis finem rebus ferat: unde laborum	145
Temptare auxilium iubeat; quo vertere cursus.	

Nox erat, et terris animalia somnus habebat: Effigies sacrae divom Phrygiique Penates,

AENEIDOS LIB. III.	127
a Troia mediisque ex ignibus urbis	
isi ante oculos adstare iacentis	150
ulto manifesti lumine, qua se	
sertas fundebat luna fenestras;	
ri et curas his demere dictis:	
ato Ortygiam dicturus Apollo est,	
tua nos en ultro ad limina mittit.	155
ania incensa, tuaque arma secuti,	
sub te permensi classibus aequor,	
s tollemus in astra nepotes,	
urbi dabimus. Tu moenia magnis	
longumque fugae ne linque laborem.	160
les. Non haec tibi litora suasit	
retae iussit considere Apollo.	
speriam Graii cognomine dicunt,	
a, potens armis atque ubere glaebae;	
re viri; nunc fama minores	165
se ducis de nomine gentem:	
opriae sedes; hine Dardanus ortus,	
er, genus a quo principe nostrum.	
base loutes longaevo dieta parenti	

Italiam dixisse ducis de nomine gentem:
Hae nobis propriae sedes; hine Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haee lactus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum terrasque requirat 170
Ausonias. Dictaea negat tibi Iuppiter arva.

Quos mecum Extuleram, v In somnis, m Plena per ins Tum sie adfa Quod tibi del Hie canit, et Nos te. Dard Nos tumidum Idem venture Inperiumque Magna para, Mutandae ser Delius aut C Est locus, He Terra antiqua Oenotri coluc

Talibus attonitus visis et voce deorum— Nec sopor illud erat, sed coram adgnoscere voltus Velatasque comas praesentiaque ora videbar; Tum gelidus toto manabat corpore sudor— Corripio e stratis corpus, tendoque supinas

Ad caelum cum voce manus, et munera libo Intemerata focis. Perfecto lactus honore Anchisen facio certum, remque ordine pando. Adgnovit prolem ambiguam geminosque parentes, 190 Secure nevo veterum deceptum errore locorum.

Seque novo veterum deceptum errore locorum. Tum memorat: Nate. Iliacis exercite fatis, Sola mihi talis casus Cassandra canebat. Nunc repoto hace generi portendere debita nostro,

Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vocare. 185 Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros Crederet! aut quem tum vates Cassandra moveret! Cedamus Phoebo, et moniti meliora sequamur. Sic ait; et cuncti dicto paremus ovantes.

Hanc quoque descrimus sedem, paucisque relictis 190
Vela damus, vastumque cava trabe currimus acquer.

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius

ullae

Adparent terrae, caelum undique et undique pontus, Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber. Noctem hiemenque ferens, et inhorruit unda tenebris. Continuo venti volvunt mare magnaque surgunt Aequora: dispersi iactamur gurgite vasto: Involvere diem nimbi, et nox humida caelum Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes. Excutimur cursu, et caecis erramus in undis. 200 Ipse diem noctemque negat discernere caelo, Nec meminisse viae media Palinurus in unda. Tris adeo incertos caeca caligine soles Erramus pelago, totidem sine sidere noctes. Quarto terra die primum se attollere tandem Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum. Vela cadunt, remis insurgimus; haud mora, nautae Adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Servatum ex undis Strophadum me litora primum Accipiunt; Strophades Graio stant nomine dictae, 20 Insulae Ionio in magno, quas dira Celaeno Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam Clausa domus, mensasque metu liquere priores. Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla Pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis.

21 Virginei volucrum voltus, foedissima ventria Proluvics, uncaeque manus, et pallida semper Ora fame.

Hue ubi delati portus intravimus, ecce
Laeta boum passim campis armenta videmus
Caprigenumque pecus nullo custode per herbas.
Imruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
In partem praedamque Iovem; tum litore curvo
Exstruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
At subitae horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiae et magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes contactuque omnia foedant

Inmindo: tum vox taetrum dira inter odorem Rursum in secessu longo sub rupe cavata, Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris, 230 Instruimus mensas arisque reponimus ignem: Rursum ex diverso caeli caecisque latebris Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis, l'olluit ore dapes. Sociis tune, arma capessant, Edico, et dira bellum cum gente gerendum. 235 Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam Disponunt enses et scuta latentia condunt. Ergo ubi delapsae sonitum per curva dedere Litora, dat signum specula Misenus ab alta Aere cavo. Invadunt socii, et nova proelia temptant, Obscenas pelagi ferro foedare volucres. 917 Sed neque vim plumis ullam nec volnera tergo Accipiunt, celerique fuga sub sidera lapsae Semiesam praedam et vestigia foeda relinquunt. Una in praecelsa consedit rupe Celaeno, 245 Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem: Bellum etiam pro caede boam stratisque iuvencis. Laomedontiadae, bellumne inferre paratis Et patrio Harpyias insontis pellere regno? Accipite ergo animis atque hace mea figite dicta. 250 Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo Praedixit, vobis Furiarum ego maxuma pando. Italiam cursu petitis, ventisque vocatis Ibitis Italiam, portusque intrare licebit: Sed non ante datam cingetis moenibus urbem, Quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis Ambesas subigat malis absumere mensas. Dixit, et in silvam pennis ablata refugit. At sociis subita gelidus formidine sanguis Deriguit : cecidere animi, nec iam amplius armis, 200 Sed votis precibusque inhent exposcere pacem. Sive deae, seu sint dirae obscenaeque volucres. Et pater Anchises passis de litore palmis Numina magna vocat, meritosque indicit honores: Di, prohibete minas; di, talem avertite casum, Et placidi servate pios! Tum litore funem Deripere, excussosque inbet laxare rudentis.

Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis, Qua cursum ventusque gubernatorque vocabat. Iam medio adparet fluctu nemorosa Zacynthos 270 Dulichiumque Sameque et Neritos ardua saxis. Effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna, Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi. Moy et Leucatae nimbosa cacumina montis Et formidatus nautis aperitur Apollo. Hunc petimus fessi et parvae succedimus urbi; Ancora de prora jacitur, stant litore puppes. Ergo insperata tandem tellure potiti Lustramurque Iovi votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: 280 Exercent patrias oleo labente palaestras Nudati socii: iuvat evasisse tot urbes Argolicas mediosque fugam tenuisse per hostis. Interea magnum sol circumvolvitur annum, Et glacialis hiemps aquilonibus asperat undas. Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis, Postibus adversis figo, et rem carmine signo: AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA. Linguere tum portus iubeo et considere transtris. Certatim socii feriunt mare et aequora verrunt. 290 Protinus aerias Phaeacum abscondimus arces, Litoraque Epiri legimus portuque subimus Chaonio et celsam Buthroti accedimus urbem. Hic incredibilis rerum fama occupat auris Priamiden Helenum Graias regnare per urbes, 295 Coniugio Acacidae Pyrchi sceptrisque potitum, Et patrio Andromachen iterum cessisse marito. Obstipui, miroque incensum pectus amore, Compellare virum et casus cognoscere tantos. Progredior portu, classis et litora linquens; Sollemnis cum forte danes et tristia dona Ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam Libabat cineri Andromache Manisque vocabat Hectoreum ad tumulum, viridi quem caespite inanem Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras.

Ut me conspexit venientem et Troia circum Arma amens vidit, magnis exterrita monstris

Deriguit visu in medio, calor ossa reliquit; Labitur, et longo vix tandem tempore fatur: Verane te facies, verus mihi nuntius adfers, Nate dea? vivisne? aut. si lux alma recessit. Hector ubi est! dixit, lacrimasque effudit et omnem Implevit clamore locum. Vix pauca furenti Subjicio et raris turbatus vocibus hisco: Vivo cauidem, vitamque extrema per omnia duco; Ne dubita, nam vera vides. Heu! quis to casus deiectam coniuge tanto Excipit! aut quae digna satis fortuna revisit Hectoris Andromachen? Pyrrhin' connubia servas! Deiecit voltum et demissa voce locuta est: 320 O felix una ante alias Priameia virgo. Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis Iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos, Nec victoris heri tetigit captiva cubile! Nos, patria incensa diversa per aequora vectae, 325 Stirpis Achilleae fastus iuvenemque superbum, Servitio enixae, tulimus; qui deinde, secutus Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque hymenaeos, Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam. Ast illum, ereptae magno inflammatus amore 330 Coniugis et scelerum Furiis agitatus, Orestes Excipit incautum patriasque obtruneat ad aras, Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos Chaoniamque omnera Troiano a Chaone dixit, Pergamaque Iliacamque jugis hanc addidit arceni. Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere! Aut quisnam ignarum nostris deus adpulit oris! Quid puer Ascanius! superatne et vescitur aura, Quem tibi iam Troia-340 Ecqua tamen puero est amissae cura parentis? Ecquid in antiquam virtutem animosque virilis Et pater Aeneas et avunculus excitat Hector! Talia fundebat lacrimans longosque ciebat Incassum fletus, cum sese a moenibus heros 345 Priamides multis Helenus comitantibus adfert,

Adgnoscitque suos, laetusque ad limina ducit,

11

132 Et multum lacrimas verba inter singula fundit. Procedo, et parvam Troiam simulataque magnis Pergama et arentem Xanthi cognomine rivum 350 Adenosco, Scaeaeque amplector limina portae. Nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur. Illos porticibus rex accipiebat in amplis: Aulai medio libabant pocula Bacchi, Inpositis auro dapibus, paterasque tenebant. 355 lamque dies alterque dies processit, et aurae Vela vocant tumidoque inflatur carbasus austro: His vatem adgredior dictis ac talia quaeso: Troiugena, interpres divom, qui numina Phoebi, Qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis 360 Et volucrum linguas et praepetis omina pennae, Fare age-namque omnem cursum mihi prospera dixit Religio, et cuncti suaserunt numine divi Italiam petere et terras temptare repostas; Sola novum dictuque nefas Harpyia Celaeno 365 Prodigium canit, et tristis demuntiat iras, Obscenamque famem—quae prima pericula vito? Quidve sequens tantos possim superare labores? Hie Helenus, caesis primum de more iuvencis,

Exorat pacem divom, vittasque resolvit Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe, Ipse manu multo suspensum numine ducit, Atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos:

370

375

365

Nate dea,-nam te maioribus ire per altum Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex Sortitur, volvitque vices; is vertitur ordo-Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres Aequora et Ausonio possis considere portu, Expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae Scire Helenum farique vetat Saturnia Iuno. Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam Vicinosque, ignare, paras invadere portus, Longa procul longis via dividit invia terris. Ante et Trinacria lentandus remus in unda, Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor Infernique lacus Acacacque insula Circae, Quam tuta possis urbem conponere terra.

Signa tibi dicam: tu condita mente teneto: Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus Triginta capitum fetus enixa jacebit. Alba, solo recubans, albi circum ubera nati, Is locus urbis erit, requies ea certa laborum. Nec tu mensarum morsus horresce futuros: Fata viam invenient aderitque vocatus Apollo. 395 Has autem terras, Italique hanc litoris oram. Proxuma quae nostri perfunditur aequoris aestu. Effuge: cuneta malis habitantur moenia Graiis. Hic et Narvcii posucrunt moenia Locri. Et Sallentinos obsedit milite campos 400 Lyctius Idomeneus; hic illa ducis Meliboei Parva Philoctetae subnixa Petelia muro. Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes Et positis aris iam vota in litore solves. Purpureo velare comas adopertus amictu. 40.5 Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum Hostilis facies occurrat et omina turbet Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto: Hac casti maneant in religione nepotes, Ast ubi digressum Siculae te admoverit orae 410 Ventus et angusti rarescent claustra Pelori. Laeva tibi tellus et longo laeva petantur Aequora circuitu; dextrum fuge litus et undas. Haec loca vi quondam et vasta convolsa ruina-Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas-415 Dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus Una foret; venit medio vi pontus et undis Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes Litore diductas angusto interluit aestu. Dextrum Scylla latus, laevum inplacata Charybdis Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras Erigit alternos et sidera verberat unda. At Sevllam caecis cohibet spelunca latebris, Ora exsertantem et navis in saxa trahentem. 425 Prima hominis facies et pulchro pectore virgo

Pube tenus, postrema inmani corpore pristis,

Delphinum caudas utero commissa luporum. Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni Cessantem, longos et circumflectere cursus, 4:.0 Quam semel informem vasto vidisse sub antro Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa. Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati Si qua fides, animum si veris inplet Apollo, Unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum 435 Praedicam, et repeteus iterumque iterumque monebo: Iunonis magnae primum prece numen adora: Iunoni cane vota libens dominamque potentem Supplicibus supera donis: sic denique victor Trinacria finis Italos mittere relicta. 440 Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem Divinosque lacus et Averna sonantia silvis, Insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima Fata canit foliisque notas et nomina mandat. Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445 Digerit in numerum atque antro seclusa relinquit. Illa manent inmota locis neque ab ordine cedunt; Verum cadem, verso tenuis cum cardine ventus Inpulit et teneras turbavit ianua frondes, Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450 Nec revocare situs aut jungere carmina curat: Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae. Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti, Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum Vela vocet possisque sinus inplere secundos, 455 Quin adeas vatem precibusque oracula poscas Insa canat, vocemque volens atque ora resolvat. Illa tibi Italiae populos venturaque bella, Et que quemque mode fugiasque ferasque laborem, Expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460 Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri. Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Trojam. Quae postquam vates sic ore effatus amico est,

Dona dehine auro gravia sectoque elephanto
Inperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonacosque lebetas,
Loricam consertam hamis auroque trilicem,

465

Et conum insignis galeae cristasque comantis. Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti. Addit equos, additque duces; 470 Remigium supplet; socios simul instruit armis. Interea classem velis aptare iubebat Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti. Quem Phoebi interpres multo compellat honore: Coniugio, Anchise, Veneris dignate superbo. 17.5 Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis. Ecce tibi Ausoniae tellus; hanc arripe velis, Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est: Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo. Vade, ait, o felix nati pietate. Quid ultra 480 Provehor et fando surgentis demoror austros? Nec minus Andromache, digressu maesta supremo, Fert picturatas auri subtemine vestes Et Phrygiam Ascanio chlamydem, nec cedit honori, Textilibusque onerat donis, ac talia fatur. 445 Accipe et hace, manuum tibi quae monumenta mearum Sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem, Conjugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum. O mihi sola mei super Astvanactis imago. Sic oculos, sie ille manus, sie ora ferebat: 490 Et nune aequali tecum pubesceret aevo. Hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis: Vivite felices, quibus est fortuna peracta Iam sua; nos alia ex aliis in fata vocamur, Vobis parta quies; nullum maris acquor arandum, Arva neque Ausoniae semper cedentia retro Quaerenda. Effigiem Xanthi Troiamque videtis, Quam vestrae fecere manus, melioribus, opto, Auspiciis, et quae fuerit minus obvia Grajis. Si quando Thybrim vicinaque Thybridis arva 500 Intraro gentique meae data moenia cernam. Cognatas urbes olim populosque propinquos, Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor Atque idem casus, unam faciemus utramque Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes. 505

Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta, Unde iter Italiam cursusque brevissimus undis. Sol ruit interea et montes umbrantur opaci. Sternimur optatae gremio telluris ad undam, Sortiti remos, passimque in litore sieco 510 Corpora curamus; fessos sopor inrigat artus. Necdum orbem medium Nox horis acta subibat: Hand segnis strato surgit Palinurus et omnis Explorat ventos, atque auribus aera captat; Sidera cuncta notat tacito labentia caelo, 515 Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones, Armatumque auro circumspicit Oriona. Postquam cuncta videt caelo constare sereno, Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus, Temptamusque viam et velorum pandimus alas. langue rubescebat stellis Aurora fugatis, Cum procul obscuros collis humilemque videmus Italiam, Italiam primus conclamat Achates, Italiam lacto socii clamore salutant. Tum pater Anchises magnum cratera corona Induit implevitque mero, divosque vocavit Stans celsa in puppi: Di maris et terrae tempestatumque potentes. Ferte viam vento facilem et spirate secundi. Crebescunt optatae aurae, portusque patescit Iam propior, templumque adparet in arce Minervae. Vela legunt socii, et proras ad litora torquent. Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum; Objectae salsa spumant adspargine cautes; Ipse latet: gemino demittunt bracchia muro 535 Turriti scopuli, refugitque ab litore templum. Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi Tondentis campum late, candore nivali. Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas; Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur, 540 Sed tamen idem olim curru succedere sueti Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre: Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis, Et capita ante aras Phrygio velamur amictu; Praeceptisque Heleni, dederat quae maxuma, rite Iunoni Argivae iussos adolemus honores.

Haud mora, continuo perfectis ordine votis, Cornua velatarum obvertimus antennarum, Graiugenumque domos suspectaque linquimus arva. 550 Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti Cernitur; attollit se diva Lacinia contra. Caulonisque arces et navifragum Scylaceum. Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Actna. Et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa 555 Audimus longe fractasque ad litora voces, Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae. Et pater Anchises: Nimirum hace illa Charybdis: Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat. Eripite, o socii, pariterque insurgite remis. 560 Hand minus ac iussi faciunt, primusque rudentem Contorsit laevas proram Palinurus ad undas: Laevam cuncta cohors remis ventisque petivit. Tollimur in caelum curvato gurgite, et idem Subducta ad Manis imos desedimus unda. 565 Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere: Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra. Interea fessos ventus cum sole reliquit, Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris. Portus ab accessu ventorum inmotus et ingens 570 Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis, Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem, Turbine fumantem piceo et candente favilla, Attollitque globos flammarum et sidera lambit; Interdum scopulos avolsaque viscera montis 575 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub aaras Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo. Fama est Enceladi semiustum fulmine corpus Urgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam Inpositam ruptis flammam exspirare caminis; 580 Et fessum quotiens mutet latus, intremere omnem Murmure Trinacriam, et caelum subtexere fumo. Noctem illam tecti silvis inmania monstra Perferimus, nec, quae sonitum det caussa, videmus. Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra 585

Siderea polus, obscuro sed nubila caelo, Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera iamque dies primo surgebat Eo: Humentemque Aurora polo dimoverat umbram: Cum subito e silvis, macie confecta suprema, 590 Ignoti nova forma viri miseranda ne cultu Procedit supplexque manus ad litora tendit. Respicimus. Dira inluvies inmissaque barba, Consertum tegumen spinis; at cetera Graius, Et quondam patriis ad Trojam missus in armis. 595 Isque ubi Dardanios habitus et Troia vidit Arma procul, paulum aspectu conterritus haesit. Continuitque gradum; mox sese ad litora praeceps Cum fletu precibusque tulit: Per sidera testor. Per superos atque hoc caeli spirabile lumen. 600 Tollite me, Teueri; quascumque abducite terras: Hoe sat crit. Scio me Danais e classibus unum. Et bello Iliacos fateor petiisse Penatis. Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri. Spargite me in fluctus, vastoque inmergite ponto. 605 Si pereo, hominum manibus periisse iuvabit. Dixerat, et genua amplexus genibusque volutans Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus, Hortamur; quae deinde agitet fortuna, fateri. Ipse pater dextram Anchises, hand multa moratus, 610 Dat iuveni, atque animum praesenti pignore firmat. Ille haec, deposita tandem formidine, f. tur; Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi, Nomen Achemenides, Troiam genitore Adamasto Paupere-mansissetque utinam fortuna!-profectus. 615 Hic me, dum trepidi crudelia limina linguunt, Inmemores socii vasto Cyclopis in antro Deservere. Domus sanie dapibusque cruentis, Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat : idera -Di, talem terris avertite pestem!-620 Nec visu facilis nec dictu adfabilis ulli. Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro. Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro Prensa manu magna medio resupinus in antro Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent Limina; vidi atro cum membra fluentia tabo

Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.

Haud inpune quiden; nec talia passus Ulixes, Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto. Nam simul expletus dapibus vinoque sepultus 630 Cervicem inflexam posuit, iacuitque per antrum Immensus, saniem eructans et frusta cruento Per somnum commixta mero, nos, magna precati Numina sortitique vices, una undique circum Fundimur, et telo lumen terebramus acuto. Ingens, quod torva solum sub fronte latebat, Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar. Et tandem lacti sociorum ulciscimur umbras Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore funem Rumpite. Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro Lanigeras claudit pecudes atque ubera pressat, Centum alii curva hace habitant ad litora volgo Infandi Cyclopes et altis montibus errant. Tertia iam Lunae se cornua lumine complent, 645 Cum vitam in silvis inter deserta ferarum Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas Prospicio, sonit:unque pedum vocemque tremesco. Victum infelicem, bacas lapidosaque corna, Dant rami, et volsis pascunt radicibus herbac. Omnia confustrans, hanc primum ad litora classem Conspexi venientem. Huic me, quaecumque fuisset, Addixi: satis est gentem effugisse nefandam. Vos animam hane potius quocumque absumite leto.

Vix ea fatus crat, summo cum monte videmus 655
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen adempTrunca manu pinus regit et vestigia firmat; [tum.
Lamigerae comitantur oves; ea sola voluptas 660

Solamenque mali.

Postquam altos tetigit fluctus et ad aequora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graditurque per aequor
Jam medium, needum fluctus latera ardua tinxit.

Aes procal inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice sic merito, tacitique incidere funem;

Verrimus et proni certantibus aequora remis. Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit. Verum ubi nulla datur dextra adfectare potestas, 670 Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo, Clamorem inmensum tollit, quo pontus et omnes Contremuere undae, penitusque exterrita tellus Italiae, curvisque inmugiit Aetna cavernis. At genus e silvis Cyclopum et montibus altis Excitum ruit ad portus et litora complent. Cernimus adstantis nequiquam lumine torvo Aetnacos fratres, caelo capita alta ferentis. Concilium horrendum: quales cum vertice celso Aeriae quercus, aut coniferae cyparissi Constiterunt, silva alta Iovis, lucusve Dianae. Praecipitis metus acer agit quocumque rudentis Excutere, et ventis intendere vela secundis. Contra iussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim Inter utramque viam leti discrimine parvo BAS Ni teneant cursus; certum est dare lintea retro. Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori Missus adest. Vivo praetervehor ostia saxo Pantagiae Megarosque sinus Thapsumque iacentem. Talia monstrabat relegens errata retrorsus 690 Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi, Sicanio praetenta sinu iacet insula contra

Sicanio praetenta sinu iacet insula contra
Plemyrium undosum; nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare; qui nune
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
Iussi numina magna loci veneramur; et inde
Exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
Hine altas cautes proiectaque saxa Pachyni
Radimus, et fatis numquam concessa moveri
Adparet Camarina procul campique Geloi,
Inmanisque Gela fluvii cognomine dieta.
Arduus inde Acragas ostentat maxuma longe
Moenia, magnanimum quondam generator equorum;
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus,
Et vada dura lego saxis Lilybeia caecis.

Hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora

Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
Amitto Anchisen. Hic me, pater optume, fessum
Deseris, heu, tantis nequiquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus adpulit oris.

Sic pater Aeneas intentis omnibus unus Fata renarrabat divom, cursusque docebat. Conticuit tandem, factoque hic fine quievit,

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER QUARTUS.

AT regina gravi iamdudum saucia cura Volnus alit venis, et caeco carpitur igni: Multa viri virtus animo, multusque recursat Gentis honos; haerent infixi pectore voltus Verbaque, nec placidam men bris dat cura quietem. Postera Phoebea lustrabat lampade terras Humentemque Aurora polo dimoverat umbram, Cum sic unanimam adloquitur male sana sororem: Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent! Quis novus hie nostris successit sedibus hospes, Que a sese ore ferens, quam forti pectore et armis! Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum. Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille Iactatus fatis! quae bella exhausta canebat! Si mihi non animo fixum inmotumque sederet, 15 Ne cui me vinclo vellem sociare iugali. Postquam primus amor deceptam morte fefellit; Si non pertaesum thalami taedaeque fuisset, Huic uni forsan potui succumbere culpae. Anna, fatebor enim, miseri post fata Svchaei Conjugis et sparsos fraterna caede Penatis, Solus hic inflexit sensus, animumque labantem Inpulit. Adgnosco veteris vestigia flammae. Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat, Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, 25 Pallentis umbras Erebi noctemque profundam, Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura resolvo. Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores Abstulit; ille habeat seeum servetque sepulchro.

Sic effata sinum lacrimis inplevit obortis_ 30 Anna refert: O luce magis dilecta sorori, Solane perpetua maerens carpere iuventa, Nec dulcis natos, Veneris nec praemia noris? Id einerem aut Manis credis curare sepultos? Esto: aegram nulli quondam flexere mariti. 35 Non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis Dives alit: placitone etiam pugnabis amori? Nec venit in mentem, quorum consederis arvis! Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello, 40 Et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis; Hinc deserta siti regio, lateque furentes Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam, Germanique minas? Dis equidem auspicibus reor et lunone secunda Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas. Quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere regna Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis Punica se quantis attollet gloria rebus! Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis Indulge hospitio, caussasque innecte morandi, Dum pelago desaevit hiemps et aquosus Orion, Quassataeque rates, dum non tractabile caelum. His dietis incensum animum inflammavit amore. Spemque dedit dubiae menti, solvitque pudorem. l'rincipio delubra ade int, pacemque per aras

Exquirunt; mactant lectas de more bidentis Legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaco, Iunoni ante omnis, cui vincla ingalia curae. Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido Candentis vaccae media inter cornua fundit. Aut aute ora deum pinguis spatiatur ad aras, Instauratque diem donis, pecudumque reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta. Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem, 65 Quid delubra invant! Est mollis flamma medullas Interea, et tacitum vivit sub pectore volnus. Uritur infelix Dido totaque vagatur l'rbe furens, qualis coniecta cerva sagittà,

Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum Nescius; illa fuga silvas saltusque peragrat Dictaeos; haeret lateri letalis arundo. Nune media Aenean secum per moenia ducit, Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam: Incipit effari, mediaque in voce resistit: Nunc eadem labente die convivia quaerit. Iliacosque iterum demens audire labores Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore. Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80 Luna premit suadentque cadentia sidera somnos, Sola domo maeret vacua, stratisque relictis Incubat. Illum absens absentem auditque videtque, Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta, Detinet, infandum si fallere possit amorem. Non coeptae adsurgunt turres, non arma iuventus Exercet, portusve aut propugnacula bello Tuta parant; pendent opera interrupta minaeque Murorum ingentes aequataque machina caelo. Quam simul ac tali persensit peste teneri 90 Cara Iovis coniunx, nec famam obstare furori. Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis; Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis Tuque puerque tuus, magnum et memorabile nomen, Una dolo divom si femina victa duorum est. 95

Tuque puerque tuus, magnum et memorabile nomen,
Una dolo divom si femina victa duorum est.

Nec me adeo fallit veritam te moenia nostra
Suspectas habuisse domos Karthaginis altae.
Sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
Exercemus? habes, tota quod mente petisti:

Ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum paribusque regamus
Auspiciis; liceat Phrygio servire marito,

Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

Olli—sensit enim simulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras—
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello,
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur?

Sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam 310 Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis, Miscerive probet populos, aut foedera iungi. Tu conjunx; tibi fas animum temptare precando. Perge; sequar. Tum sic excepit regia Iuno: Meenin crit iste labor. Nunc qua ratione, quod instat, Confieri possit, paucis, adverte, docebo. Venatum Aeneas unaque miserrima Dido In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus Extulerit Titan radiisque retexerit orbem. His ego nigrantem commixta grandine nimbum, 120 Dum trepidant alae, saltusque indagine cingunt, Desuper infundam, et tonitru caelum omne ciebo. Diffugient comites et nocte tegentur opaca: Speluncam Dido dux et Troianus candem Devenient. Adero, et, tua si mihi certa voluntas. Connubio iungam stabili propriamque dicabo. Hic hymenaeus erit.—Non adversata petenti Admuit, atque dolis risit Cytherea repertis. Oceanum interea surgens Aurora reliquit. It portis inbare exorto delecta inventus; Retia rara, plagae, lato venabula ferro, Massylique ruunt equites et odora canum vis. Reginam thalamo cunctantem ad limina primi l'ocnorum exspectant, ostroque insignis et auro Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit. Tandem progreditur magna stipante caterva, Sidoniam pieto chlamydem circumdata limbo. Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum, Aurea purpaream subnectit fibula vestem. Nec non et l'hrvgii comites et lactus Iulus 140 Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnis Infert se socium Aeneas atque agmina iungit. Qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta Descrit ac Delum maternam invisit Apollo instauratque choros, mixtique altaria circum Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi; Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem Fronde premit crinem fingens atque inplicat auro, Tela sonant humeris: haud illo segnior ibat

Aencas; tantum egregio decus enitet ore.

Postquam altos ventum in montis atque invia lustra,
Ecce ferae, saxi deiectae vertice, caprae
Decurrere iugis; alia de parte patentis
Transmittunt cursu campos atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant montisque relinquunt.

At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, iamque hos cursu, iam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murnure caelum

Incipit; insequitur commixta grandino nimbus; Et Tyrii comites passim et Troiana iuventus Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros Teeta metu petiere; ruunt de montibus amnes. Speluncam Dido dux et Troianus eandem Deveniunt. Prima et Tellus et pronuba Iuno Dant signum; fulsere ignes et conscius aether Connubiis, summoque ulularunt vertice Nymphae. Ille dies primus leti primusque malorum Caussa fuit; neque enim specie famave movetur Nee iam furtivum Dido meditatur amorem; Coniugium vocat; hoc praetexit nomine culpam.

Extemplo Libyae magnas it Fama per urbes. Fama, malum qua non aliud velocius ullum: Mobilitate viget, virisque adquirit cundo; Parva metu primo; mox sese attollit in auras, Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit. Illam Terra parens, ira inritata deorum. Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem Progenuit, pedibus celerem et pernicibus alis, Monstrum horrendum, ingens, cui, quot sunt corpore Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu. Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris. Nocte volat caeli medio terraeque per umbram, Stridens, nec dulci declinat lumina somno; 195 Luce sedet custos aut summi culmine tecti, Turribus aut altis, et magnas territat urbes.

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri. Haec tum multiplici populos sermone replebat Gaudens et pariter facta atque infecta canelat: 190
Venisse Aenean, Troiano sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
Regnorum inmemores turpique cupidine captos.
Haee passim dea foeda virum diffundit in ora. 195
Protinus ad regem cursus detorquet larban,
Incenditque animum dictis atque aggerat iras.
Hie Hammone satus, rapta Garamantide Nympha,
Templa lovi centum latis inmania regnis,

Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem, Excubias divom aeternas, pecudumque cruore Pingue solum et variis florentia limina sertis. Isque amens animi et rumore accensus amaro Dicitur ante aras media inter numina divom Multa lovem manibus supplex orasse supinis: Impoiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis Gens epulata toris Lenaeum libat honorem. Aspicis hace! an te, genitor, cum fulmina torques, Nequiquam horremus, caecique in nubibus ignes Terrificant animos et inania murmura miscent? Femina, quae nostris errans in finibus urbem Exiguam pretio posuit, cui litus arandum Cuique loci leges dedimus, connubia nostra Reppulit ac dominum Aenean in regna recepit. Et nune ille l'aris cum semiviro comitatu, Maconia mentum mitra crinemque madentem Subnexus, rapto potitur: nos munera templis Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis arasque tenentem Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit Regia et oblitos famae melioris amantis.

Tum sie Mercurium adloquitur ac talia mandat: Vade age, nate, voca Zephyros et labere pennis, Pardaniumque ducem, Tyria Karthagine qui nunc Exspectat, fatisque datas non respicit urbes. Adloquere et celeris defer mea dicta per auras. Non illum nobis genetrix pulcherrima talem Promisit Graiumque ideo bis vindicat armis; Sed fore, qui gravidam inperiis belloque frementem

P. VERGILI MARONIS 148 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem. Si nulla accendit tantarum gloria rerum Nec super ipse sua molitur laude laborem, Ascanione pater Romanas invidet arces? Quid struit? aut qua spe, inimica in gente, moratur, 235 Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva? Naviget: hacc summa est; hic nostri nuntius esto. Dixerat. Ille patris magni parere parabat Inperio; et primum pedibus talaria nectit. Aurea, quae sublimem alis sive acquora supra 240 Seu terram rapido pariter cum flamine portant; Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco Pallentis, alias sub Tartara tristia mittit, Dat somnos adimitque, et lumma morte resignat. Illa fretus agit ventos, et turbida tranat Nubila; iamque volans apicem et latera ardua cernit Atlantis duri, cachum qui vertice fulcit, Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris Piniferum caput et vento pulsatur et imbri; Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento 250 Praecipitant senis, et glacie riget horrida barba. Hic primum paribus nitens Cyllenius alis Constitit; hime toto praeceps se corpore ad undas Misit, avi similis, quae circum litora, circum Piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta. Haud aliter terras inter caelumque volabat, Litus arenosum Libyae ventosque secabat Materno veniens ab avo Cyllenia proles. Ut primum alatis tetigit magalia plantis, Aenean fundantem arces ac tecta novantem 260 Conspicit: atque illi stellatus iaspide fulva Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena Demissa ex humeris, dives quae munera Dido Fecerat et tenui telas discreverat auro. Continuo invadit: Tu nune Karthaginis altae 265 Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem Exstruis! heu regni rerumque oblite tuarum!

Ipse deum tibi me claro demittit Olympo Regnator, caelum et terras qui numine torquet;

295

300

ipse hacc ferre iubet celeris mandata per auras: Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris? Si te nulla movet tantarum gloria rerum Nec super ipse tua moliris laude laborem, Ascanium surgentem et spes heredis Iuli Respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus Debentur. Tali Cyllenius ore locutus Mortalis visus medio sermone reliquit. Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram. At vero Aeneas aspectu obmutuit amens, Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit. 280 Ardet abire fuga dulcisque relinquere terras. Attonitus tanto monitu inperioque deorum. Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem Audeat adfatu? quae prima exordia sumat? Atque animum nune huc celerem, nunc dividit illue, 285 In partisque rapit varias perque omnia versat. Haee alternanti potior sententia visa est: Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum, Classem aptent taciti sociosque ad litora cogant, Arma parent, et, quae rebus sit caussa novandis, 290 Dissimulent; sese interea, quando optuma Dido

Nesciat et tantos rumpi non speret amores,
Temptaturum aditus, et quae mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Inperio laeti parent ac iussa facessunt.
At regina dolos—quis fallere possit amantem?—
Praesensit, motusque excepit prima futuros,

Omnia tuta timens. Eadem impia Fama furenti Detulit armari classem cursumque parari. Saevit inops animi, totamque incensa per urbem Bacchatur, qualis commotis excita sacris Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho Orgia nocturnusque vocat clamore Cithaeron. Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:

Dissimulare ctiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas, tacitusque mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data doxtera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,

Et mediis properas aquilonibus ire per altum. Crudelis? Quid? si non arva aliena domosque Ignotas peteres, et Troia antiqua maneret, Troia per undosum peteretur classibus aequor? Mene fugis? Per ego has lacrimas dextramque tuam te-Quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui-315 Per connubia nostra, per inceptos hymenaeos, Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quiequam Dulce meum, miserere domus labentis et istam, Oro, si quis adhue precibus locus, exue mentem. Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni Odere, infensi Tyrii; te propter eundem Exstinctus pudor et, qua sola sidera adibam, Fama prior. Cui me moribundam deseris, hospes? Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat. Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater 325 Destruat, aut captam ducat Gaetulus Jarbas ! Saltem si qua milii de te suscepta fuisset Ante fugam suboles, si quis mihi parvulus aula Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret. Non equidem omnino capta ac deserta viderer. Dixerat. Ille Iovis monitis inmota tenebat Lumina, et obnixus curam sub corde premebat, Tandem pauca refert: Ego te, quae plurima fando Enumerare vales, numquam, Regina, negabo Promeritam; nee me meminisse pigebit Elissae, Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus. Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abseondere furto Speravi, ne finge, fugam, nec coniugis umquam Praetendi taedas aut haec in foedera veni. Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspiciis et sponte mea conponere curas, Urbem Troianam primum duleisque meorum Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent. Et recidiva manu posuissem Pergama victis. Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 315 Italiam Lyciae iussere capessere sortes; Hie amor, hace patria est. Si te Karthaginis arces, Phoenissam, Libycaeque aspectus detinet urbis, Quae tandem, Ausonia Teucros considere terra.

Invidia est? Et nos fas extera quaerere regna. 350 Me patris Anchisae, quotiens humentibus umbris Nox operit terras, quotiens astra iguea surgunt, Admonet in somnis et turbida terret imago: Me puer Ascanius capitisque iniuria cari, Quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis. 355 Nunc etiam interpres divom, Iove missus ab ipso-Testor utrumque caput—celeris mandata per auras Detulit: ipse deum manifesto in lumine vidi Intrantem muros, vocemque his auribus hausi. Desine meque tuis incendere teque querelis; 360 Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem iamdudum aversa tuetur, Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat Luminibus tacitis, et sic accensa profatur: Nec tibi diya parens, generis nec Dardanus auctor, 365 Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hyreanaeque admorunt ubera tigres. Nam quid dissimulo! aut quae me ad maiora reservo! Num fletu ingemuit nostro! num lumina flexit! Num lacrimas victus dedit, aut miseratus amantem est? Quae quibus anteferam! Iam iam nec maxuma Iuno, 371 Nec Saturnius haec oculis pater aspicit acquis. Nusquam tuta fides. Electum litore, egentem Excepi et regni demens in parte locavi; Amissam classem, socios a morte reduxi. Hen furils incensa feror! Nune augur Apollo, Nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab'ipso Interpres divom fert horrida iussa per auras. Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello; 380 I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas. Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt, Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens, Et, cum frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero. Dabis, inprobe, poenas. Audiam, et hace Manis veniet mihi fama sub imos. His medium dictis sermonem abrumpit, et auras Aegra fugit, seque ex ocalis avertit et aufert.

Linquens multa metu cunctantem et multa parantem 390 Dicere. Suscipiunt famulae, conlapsaque membra Marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem Solando cupit et dictis avertere curas, Multa gemens magnoque animum labefactus amore, Iussa tamen divom exseguitur, classemque revisit. Tum vero Teucri incumbunt et litore celsas Deducunt toto navis. Natat uncta carina, Frondentisque ferunt remos et robora silvis Infabricata, fugae studio. 400 Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis. Ac velut ingentem formicae farris acervum Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt; It nigrum campis agmen, praedamque per herbas Convectant calle angusto; pars grandia trudunt 405 Obnixae frumenta humeris; pars agmina cogunt Castigantque moras; opere omnis semita fervet. Quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus, Quosve dabas gemitus, cum litora fervere late Prospiceres arce ex summa, totumque videres Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor? Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis? Ire iterum in lacrimas, iterum temptare precando Cogitur, et supplex animos submittere amori. Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. 415

Anna, vides toto properari litore? Circum
Undique convenere; vocat iam carbasus auras,
Puppibus et lacti nautae inposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum 420
Exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos ctiam tibi credere sensus;
Sola viri mollis aditus et tempora noras:
I, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
Non ego cum Danais Troianam exseindere gentem 425
Aulide iuravi, classemve ad Pergama misi,

Nec patris Anchisae cinerem Manisve revelli: Cur mea dicta negat duras demittere in auris? Quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti: Exspectct facilemque fugam ventosque ferentis.

Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
Nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat;
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Extremam hanc oro veniam—miserere sororis—;
Quam mibi cum dederis, cumulatam morte remittam.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
Fertque refertque soror. Sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit;
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.
Ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor, et altae
Consternunt terram concusso stipite frondes;
Ipsa haeret scopulis, et, quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Hand seeus adsiduis hine atque hine vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas;
Mens inmota manet; lacrimae volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido

Mortem orat: taedet caeli convexa tueri. Quo magis inceptum peragat lucemque relinquat. Vidit, turieremis cum dona inponeret aris-Horrendum dictu-latices nigrescere sacros Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem. 455 Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori. l'raeterea fuit in tectis de marmore templum Coniugis antiqui, miro quod honore colebat, Velleribus niveis et festa fronde revinctum: Hine exaudiri voces et verba vocantis 460 Visa viri, nox cum terras obscura teneret; Solaque culminibus ferali carmine bubo Saepe queri et longas in fletum ducere voces; Multaque praeterea vatum praedicta priorum Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem 465 In somnis ferus Aeneas; semperque relinqui Sola sibi, semper longam incomitata videtur Ire viam et Tyrios deserta quaerere terra. Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,

Et solem geminum et duplicis se ostendere Thebas; 470 Aut Agamemnonius scaenis agitatus Orestes Armatam facibus matrem et serpentibus atris Cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore Decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque Exigit, et, maestam dictis adgressa sororem, Consilium voltu tegit, ac spem fronte serenat: Inveni, germana, viam,—gratare sorori— Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem. Oceani finem iuxta solemque cadentem 480 Ultimus Acthiopum locus est, ubi maxumus Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum: Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos, Hesperidum templi custos, epulasque draconi Quae dabat et sacros servabat in arbore ramos. 455 Spargens humida mella soporiferumque papaver. Haec se carminibus promittit solvere mentes, Quas velit, ast aliis duras inmittere curas: Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro; Nocturnosque ciet Manis; mugire videbis Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos. Testor, cara, deos et te, germana, tuumque Dulce caput, magicas invitam accingier artis. Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reliquit Impius, exuviasque omnis, lectumque iugalem, Quo perii, superinponant: abolere nefandi Cuncta viri monumenta iuvat, monstratque sacerdos. Haec effata silet: pallor simul occupat ora. Non tamen Anna novis praetexere funere sacris Germanam credit, nec tantos mente furores Concipit, aut graviora timet, quam morte Svchaei. Ergo iussa parat.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras Erecta ingenti taedis atque ilice secta, Intenditque locum sertis et fronde coronat Funerea; super exuvias ensemque relictum Effigiemque toro locat, haud ignara futuri. Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos

530

Ter centum tonat ore deos, Erebumque Chaosque 510 Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae. Sparserat et latices simulatos fontis Averni. Falcibus et messae ad Lunam quaeruntur aenis Pubentes herbae nigri cum lacte veneni: Quaeritur et nascentis equi de fronte revolsus Et matri pracreptus amor. Ipsa mola manibusque piis altaria iuxta. Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta, Testatur moritura deos et conscia fati Sidera; tum, si quod non aequo foedere amantis Curae numen habet justumque memorque, precatur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem Corpora per terras, silvaeque et saeva quierant Aequora, cum medio volvuntur sidera lapsu, Cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres. Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis Rura tenent, somno positae sub nocte silenti | Lenibant curas, et corda oblita laborum |. At non infelix animi Phoenissa, nec umquam Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem Accipit: ingeminant curae, rursusque resurgens Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu. Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat: En, quid ago! rursusne procos inrisa priores Experiar, Nomadumque petam connubia supplex, Quos ego sim totiens iam dedignata maritos? Iliacas igitur classis atque ultima Teucrum Iussa sequar! quiane auxilio iuvat ante levatos. Et bene apud memores veteris stat gratia facti? Quis me autem, fac velle, sinet, ratibusve superbis 540 Invisam accipiet! nescis heu, perdita, necdum Laomedonteae sentis periuria gentis? Quid tum ! sola fuga nautas comitabor ovantis? An Tyriis omnique manu stipata meorum Inferar, et, quos Sidonia vix urbe revelli, 545 Rursus agam pelago, et ventis dare vela iubebo? Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem. Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem His, germana, malis oneras atque obiicis hosti,

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere, more ferae, talis nec tangere curas!
Non servata fides, cineri promissa Sychaeo!
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi. Carpebat somnos, rebus iam rite paratis. Huic se forma dei voltu redeuntis eodem Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est, Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque Et crinis flavos et membra decora iuventa: Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos, 500 Nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis, Demens, nec Zephyros audis spirare secundos? Illa dolos dirumque nefas in pectore versat, Certa mori, varioque irarum fluctuat aestu. Non fugis hinc pracceps, dum praccipitare potestas? 565 Iam mare turbari trabibus, saevasque videbis Conlucere faces, iam fervere litora flammis, Si te his attigerit terris Aurora morantem. Heia age, rumpe moras. Varium et mutabile semper Femina. Sic fatus nocti se inmiscuit atrae.

Tum vero Acneas, subitis exterritus umbris,
Corripit e somno corpus sociosque fatigat;
Praecipites vigilate, viri, et considite transtris;
Solvite vela citi. Deus aethere missus ab alto
Festinare fugam tortosque incidere funis
Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
Quisquis es, inperioque iterum paremus ovantes.
Adsis o placidusque iuves, et sidera caelo
Dextra feras. Dixit, vaginaque cripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque;
Litora deseruere; latet sub classibus aequor;
Adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Et iam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linqueus Aurora cubile.
Regina e speculis ut primum albescere lucem
Vidit et aequatis classem procedere velis,
Litoraque et vacuos sensit sine remige portus,
Terque quaterque manu pectus percussa decorum

585

Flaventisque abscissa comas, Pro Iuppiter! ibit 590 Hic, ait, et nostris inluserit advena regnis? Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur, Deripientque rates alii navalibus! Ite. Ferte citi flammas, date tela, inpellite remos!-Quid loquor ! aut ubi sum ? Quae mentem insania mutat? Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt! Tum decuit, cum sceptra dabas.—En dextra fidesque. Quem secum patrios aiunt portare Penatis, Quem subiisse humeris confectum aetate parentem!-Non potui abreptum divellere corpus et undis 600 Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?-Verum anceps pugnae fuerat fortuna.—Fuisset: Quem metui moritura? Faces in castra tulissem, Inplessemque foros flammis, natumque patremque Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.-Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras, Tuque harum interpres curarum et conscia Iuno, Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes, Et Dirac ultrices, et di morientis Elissae, 630 Accipite hace, meritumque malis advertite numen, Et nostras audite preces. Si tangere portus Infandum caput ac terris adnare necesse est, Et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret: At bello audacis populi vexatus et armis, 615 Finibus extorris, complexu avolsus Iuli, Auxilium imploret, videatque indigna suorum Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquae Tradiderit, regno aut optata luce fruatur; Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena. Haec precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo. Tum vos, o Tvrii, stirpem et genus omne futurum Exercete odiis, cinerique hace mittite nostro Nullus amor populis, nec foedera sunto. Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625 Qui face Dardanios ferroque seguare colonos, Nune, olim, quocumque dabunt se tempore vires. Litora litoribus contraria, fluctibus undas Inprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.

Haec ait, et partis animum versabat in omnis, Invisam quaerens quam primum abrumpere lucem. Tum breviter Barcen nutricem adfata Sychaei: Namque suam patria antiqua cinis ater habebat; Annam cara mihi nutrix hue siste sororem: Die corpus properet fluviali spargere lympha. 635 Et pecudes secum et monstrata piacula ducat: Sic veniat: tuque ipsa pia tege tempora vitta. Sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi. Perficere est animus, finemque inponere curis, Dardaniique rogum capicis permittere flammae. 640 Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili. At trepida, et coeptis inmanibus effera Dido, Sanguineam volvens aciem, maculisque trementis Interfusa genas, et pallida morte futura, Interiora domus inrumpit limina, et altos 645 Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit Dardanium, non hos quaesitum munus in usus. Hie, postquam Iliaeas vestes notumque cubile Conspexit, paulum lacrimis et mente morata. Incubuitque toro, dixitque novissima verba: Dulces exuviae, dum fata deusque sincbat, Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis. Vixi, et, quem dederat cursum fortuna, peregi; Et nunc magna mei sub terras ibit imago. Urbem praeclaram statui; mea moenia vidi; 655 Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi: Felix, heu nimium felix, si litora tantum Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae! Dixit, et, os inpressa toro, Moriemur inultae! Sed moriamur, ait. Sic, sic invat ire sub umbras. 6660 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis. Dixerat; atque illam media inter talia ferro Conlapsam aspiciunt comites, ensemque cruore Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta Eiris > Atria: concussam bacchatur Fama per urbem. Lamentis gemituque et femineo ululatu Tecta fremunt; resonat magnis plangoribus aether. Non aliter, quam si inmissis ruat hostibus omnis

Karthago aut antiqua Tyros, flammaeque furentes Culmina perque hominum volvantur perque deorum. Audiit examinis, trepidoque exterrità cursu Unguibus ora soror foedans et pectora pugnis Per medios ruit, ac morientem nomine clamat: Hoe illud, germana, fuit ! me fraude petebas ! 675 Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant! Quid primum deserta querar! comitemne sororem Sprevisti moriens! Eadem me ad fata vocasses; Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset, His etiam struxi manibus, patriosque vocavi 680 Voce deos, sie te ut posita crudelis abessem? Exstinxti te meque, soror, populumque patresque Sidonios urbemque tuam. Date volnera lymphis, Abluam, et, extremus si quis super halitus errat, Ore legam. Sic fata gradus evaserat altos, Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores. Illa, gravis oculos conata attollere, rursus Deficit: infixum stridit sub pectore volnus. Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit; 690 Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto Quaesivit caelo lucem, ingemuitque reperta. Tum luno omnipotens, longum miserata dolorem Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo, Quae luctantem animam nexosque resolveret artus. 695 Nam quia nee fato, merita nee morte peribat, Sed misera ante diem, subitoque accensa furore, Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Oreo. Ergo Iris croceis per caclum roscida pennis, Mille trahens varios adverso sole colores, Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo. Sie ait, et dextra crinem secat: omnis et una Diapsus calor, atque in ventos vita recessit.

P VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER QUINTUS.

INTEREA medium Aeneas iam classe tenebat Certus iter, fluctusque atros aquilone secabat, Moenia respiciens, quae iam infelicis Elissae Confucent flammis. Quae tantum accenderit ignem. Caussa latet: duri magno sed amore dolores Polluto, notumque, furens quid femina possit, Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt. Ut pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla

10

Occurrit tellus, maria undique et undique caelum, Olli caeruleus supra caput adstitit imber, Noctem hiemenique ferens, et inhorruit unda tenebris. Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta: Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi? Quidve, pater Neptune, paras! Sic deinde locutus Colligere arma jubet validisque incumbere remis, Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur: Magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter auctor Spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo. Mutati transversa fremunt et vespere ab atro Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aer. Nec nos obniti contra, nec tendere tantum Sufficieus. Superat quoniam Fortuna, sequamur, Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora longe Fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos, Si modo rite memor servata remetior astra. Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere ventos Iamdudum et frustra cerno te tendere contra. Fleete viam velis. An sit mihi gratior ulla,

Quove magis fessas optem demittere navis, Quam quae Dardanium tellus mihi servat Acesten, 30 Et patris Anchisae gremio conplectitur ossa? Haee ubi dicta, petunt portus, et vela secundi Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis, Et tandem laeti notae advertuntur arenae.

At procul excelso miratus vertice montis

Adventum sociasque rates occurrit Acestes,

Horridus in iaculis et pelle Libystidis ursae,

Troia Crimiso conceptum flumine mater

Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum

Gratatur reduces et gaza laetus agresti

40

Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cum primo stellas Oriente fugarat Clara dies, socios in coetum litore ab omni Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur: Dardanidae magni, genus alto a sanguine divom, 45 Annuus exactis completur mensibus orbis, Ex quo reliquias divinique ossa parentis Condidimus terra maestasque sacravimus aras. Iamque dies, nisi fallor, adest, quem semper acerbum, Semper honoratum—sic di voluistis -habebo. Hunc ego Gaetulis agerem si Syrtibus exsul, Argolicove mari deprensus et urbe Mycenae, Annua vota tamen sollemnisque ordine pompas Exsequerer, strueremque suis altaria donis. Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis, Haud equidem sine mente reor, sine numine divom, Adsumus et portus delati intramus amicos. Ergo agite, et lactum cuncti celebremus honorem; Poscamus ventos, atque haec me sacra quot annis Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis. 60 Bina boum vobis Troia generatus Acestes Dat numero capita in navis; adhibete Penatis Et patrios epulis et quos colit hospes Acestes. Praeterea, si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit radiisque retexerit orbem, 65 Prima citae Tencris ponam certamina classis; Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax Aut jaculo incedit melior levibusque sagittis,

P. VERGILI MARONIS Seu crudo fidit pugnam committere caestu. Cuncti adsint, meritaeque exspectent praemia palmae. Ore favete omnes, et cingite tempora ramis. Sic fatus velat materna tempora myrto. Hoc Helymus facit, hoc acvi maturus Acestes. Hoc puer Ascanius, sequitur quos cetera pubes. Ille e concilio multis cum milibus ibat. Ad tumulum, magna medius comitante caterva. Hic duo rite mero libans carchesia Baceho Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro, Purpureosque iacit flores, ac talia fatur: Salve, sancte parens, iterum: salvete, recepti Nequiquam cineres, animaeque umbraeque paternae. Non liquit finis Italos fataliaque arva. Nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thybrim-Dixerat hace, advtis cum lubricus anguis ab imis Septem ingens gyros, septena volumina traxit, 85 Amplexus placide tumulum lapsusque per aras, Caeruleae cui terga notae maculosus et auro Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus Mille jacit varios adverso sole colores. Obstipuit visu Aeneas. Ille agmine longo Tandem inter pateras et levia pocula serpens Libavitque dapes, rursusque innoxius imo Successit tumulo, et depasta altaria liquit. Hoc magis inceptos genitori instaurat honores, Incertus, Geniumne loci famulumne parentis 95 Esse putet; caedit binas de more bidentis. Totque sues, totidem nigrantis terga iuvencos: Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat Anchisae magni Manisque Acheronte remissos. Nec non et socii, quae cuique est copia, laeti 100 Dona ferunt, onerant aras, mactantque invencos: Ordine aena locant alii, fusique per herbam Subiiciunt veribus prunas et viscera torrent.

Exspectata dies aderat nonamque serena Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant, Famaque finitimos et clari nomen Acestae Excierat; lacto conplebant litora coetu, Visuri Acneadas, pars et certare parati.

105

Munera principio ante oculos circoque locantur In medio, sacri tripodes viridesque coronae 110 Et palmae pretium victoribus, armaque et ostro Perfusae vestes, argenti aurique talentum; Et tuba commissos medio canit aggere ludos. Prima pares incunt gravibus certamina remis Quattuor ex omni delectae classe carinae. Velocem Mnestheus agit acri remige Pristim, Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi, Ingentemque Gvas ingenti mole Chimaeram, Urbis opus, triplici pubes quam Dardana versu Inpellunt, terno consurgunt ordine remi; 120 Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen. Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus Caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti. Est procul in pelago saxum spumantia contra Litora, quod tumidis submersum tunditur olim 125 Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Cori; Tranquillo silet, inmotaque attollitur unda Campus et apricis statio gratissima mergis. Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam Constituit signum nautis pater, unde reverti 130 Scirent et longos ubi circumflectere cursus. Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro Ductores longe effulgent ostroque decori; Cetera populea velatur fronde inventus Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit. Considunt transtris, intentaque bracchia remis; Intenti exspectant signum, exsultantiaque haurit Corda pavor pulsans laudumque arrecta cupido. Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes, Haud mora, prosiluere suis; ferit aethera clamor Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis. Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit Convolsum remis rostrisque tridentibus acquor.

Concussere iugis pronique in verbera pendent. Tum plausu fremituque virum studiisque faventum

Non tam pra cipites biingo certamine campum Corripuere ruuntque effusi carcere currus, Nec sie inmissis aurigae undantia lora

Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant Litora, pulsati colles clamore resultant. 150 Effugit ante alios primisque elabitur undis Turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Cloanthus Consequitur, melior remis, sed pondere pinus Tarda tenet. Post hos aequo discrimine Pristis Centaurusque locum tendunt superare priorem: Et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens Centaurus, nunc una ambae iunctisque feruntur Frontibus et longa sulcant vada salsa carina. Iamque propinguabant scopulo metamque tenebant. Cum princeps medioque Gvas in gurgite victor Rectorem navis compellat voce Menoeten: Quo tantum mihi dexter abis! huc dirige gressum: Litus ama, et laevas stringat sine palmula cautes: Altum alii teneant. Dixit; sed caeca Menoetes Saxa timens proram pelagi detorquet ad undas. Quo diversus abis! iterum, l'ete saxa, Menoete! Cum clamore Gyas revocabat; et ecce Cloanthum Respicit instantem tergo, et propiora tenentem. Ille inter navemque Gyae scopulosque sonantis Radit iter laevum interior, subitoque priorem Praeterit et metis tenet aequora tuta relictis. Tum vero exarsit iuveni dolor ossibus ingens, Nec lacrimis caruere genae, segnemque Menoeten, Oblitus decorisque sui sociumque salutis, In mare praecipitem puppi deturbat ab alta; Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister, Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet. At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est, Iam senior madidaque fluens in veste Menoetes Summa petit scopuli siccaque in rupe resedit. 180 Illum et labentem Teucri et risere natantem, Et salsos rident revomentem pectore fluctus. Hic lacta extremis spes est accensa duobus. Sergesto Mnestheique, Gyan superare morantem. Sergestus capit ante locum scopuloque propinquat, 185 Nec tota tamen ille prior praecunte carina: Parte prior; partem rostro premit aemula Pristis. At media socios incedens nave per ipsos

Hortatur Mnestheus: Nune, nunc insurgite remis. Hectorei socii, Troiae quos sorte suprema 190 Delegi comites; nunc illas promite viris, Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi Ionioque mari Maleaeque sequacibus undis. Non iam prima peto Mnestheus, neque vincere certo: Quamquam o!-Sed superent, quibus hoc, Neptune. dedisti: Extremos pudeat rediisse; hoc vincite, cives, Et prohibete nefas. Olli certamine summo Procumbunt: vastis tremit ictibus acrea puppis, Subtrahiturque solum: tum creber anhelitus artus Aridaque ora quatit; sudor fluit undique rivis. 200 Attulit ipse viris optatum casus honorem. Namque furens animi dum proram ad saxa suburguet Interior spatioque subit Sergestus iniquo, Infelix saxis in procurrentibus haesit. Concussae cautes, et aeuto in murice remi 205 Obnixi erepuere, inlisaque prora pependit. Consurgunt nautae et magno clamore morantur, Ferratasque trudes et acuta cuspide contos Expedient, fractosque legent in gurgite remos. At lactus Muestheus successuque acrior ipso 210 Agmine remorum celeri ventisque vocatis Prona petit maria et pelago decurrit aperto. Qualis spelunea subito commota columba, Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi, Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis 215 Dat tecto ingentem, mox aere lapsa quieto Radit iter liquidum, celeris neque commovet alas: Sie Mnestheus, sie ipsa fuga secat ultima Pristis Acquora, sic illam fert impetus ipse volantem. Et primum in scopulo luctantem descrit alto 220 Sergestum brevibusque vadis frustraque vocantem Auxilia et fractis discentem currere remis. Inde Gyan ipsamque ingenti mole Chimaeram Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est. Solus iamque ipso superest in fine Cloanthus: Quem petit, et summis adnixus viribus urguet. Tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem

Instigant studiis, resonatque fragoribus aether. Hi proprium decus et partum indignantur honorem Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci: 230 Hos successus alit: possunt, quia posse videntur. Et fors aequatis cepissent praemia rostris, Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus Fudissetque preces, divosque in vota vocasset: Di, quibus inperium pelagi est, quorum aequora curro, Vobis lactus ego hoc candentem in litore taurum Constituam ante aras, voti reus, extaque salsos Porriciam in fluctus et vina liquentia fundam. Dixit, cumque imis sub fluctibus audiit omnis Nereidum Phorcique chorus Panopeaque virgo, 240 Et pater ipse manu magna Portunus cuntem Inpulit; illa Noto citius volucrique sagitta Ad terram fugit, et portu se condidit alto. Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis, Victorem magna praeconis voce Cloanthum 945 Declarat, viridique advelat tempora lauro; Muneraque in navis ternos optare iuvencos Vinaque et argenti magnum dat ferre talentum. Ipsis praecipuos ductoribus addit honores: Victori chlamydem auratam, quam plurima circum 250 Purpura Maeandro duplici Melibeca cucurrit, Intextusque puer frondosa regius Ida Velocis iaculo cervos cursuque fatigat, Acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis; Longaevi palmas nequiquam ad sidera tendunt Custodes, saevitque canum latratus in auras. At qui deinde locum tenuit virtute secundum, Levibus huic hamis consertam auroque trilicem Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto, Donat habere viro, decus et tutamen in armis. Vix illam famuli Phogeus Sagarisque ferebant Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim Demoleos cursu palantis Trons agebat. 965 Tertia dona facit geminos ex aere lebetas,

Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.

Iamque adeo donati omnes opibusque superbi Puniceis ibant evincti tempora taeniis. Cum saevo e scorulo multa vix arte revolsus, 270 Amissis remis atque ordine debilis uno. Inrisam sine honore ratem Sergestus agebat. Qualis saepe viae deprensus in aggere scrpens, Aerea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu Seminecem liquit saxo lacerumque viator, Nequiquam longos fugiens dat corpore tortus, Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla Arduus attollens: pars volnere clauda retentat Nexantem nodis seque in sua membra plicantem. Tali remigio navis se tarda movebat: 250 Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis. Sergestum Aeneas promisso munere donat, Servatam ob navem lactus sociosque reductos. Olli serva datur, operum haud ignara Minervae, Cressa genus, Pholoe, geminique sub ubere nati. 255 Hoc pius Aeneas misso certamine tendit Gramineum in campum, quem collibus undique curvis Cingebant silvae, mediaque in valle theatri Circus erat : quo se multis cum milibus heros Consessu medium tulit exstructoque resedit. 200 Hie, qui forte velint rapido contendere cursu, Invitat pretiis animos, et praemia ponit. Undique conveniunt Teucri mixtique Sicani, Nisus et Euryalus primi, Eurvalus forma insignis viridique iuventa, 205 Nisus amore pio pueri; quos deinde secutus Regius egregia Priami de stirpe Diores; Hunc Salius simul et Patron, quorum alter Acarnan, Alter ab Arcadio Tegeacae sanguine gentis; Tum duo Trinacrii iuvenes, Helymus Panopesque, 300 Adsueti silvis, comites senioris Acestae: Multi praeterea, quos fama obscura recondit. Aeneas quibus in mediis sie deinde locutus: Accipite hace animis, lactasque advertite mentes: Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. Gnosia bina dabo levato lucida ferro

Spicula caelatamque argento ferre bipennem;

Omnibus hic erit unus honos. Tres praemia primi Accipient, flavaque caput nectentur oliva. Primus equum phaleris insignem victor habeto. 310 Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis Threiciis, lato quam circumplectitur auro Balteus, et tereti subnectit fibula gemma; Tertius Argolica hac galea contentus abito. Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente 315 Corripiunt spatia audito, limenque relinquent, Effusi nimbo similes, simul ultima signant. Primus abit longeque ante omnia corpora Nisus Emicat, et ventis et fulminis ocior alis; Proxumus huic, longo sed proxumus intervallo, Insequitur Salius: spatio post deinde relicto Tertius Euryalus: Euryalumque Helymus sequitur; quo deinde sub inso Ecce volat calcemque terit iam calce Diores, Incumbens humero; spatia et si plura supersint, Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat. Iamque fere spatio extremo fessique sub ipsam Finem adventabant, levi cum sanguine Nisus Labitur infelix, caesis ut forte iuvencis Fusus humum viridisque super madefecerat herbas. Hic iuvenis iam victor ovans vestigia presso Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso Concidit inmundoque fimo sacroque cruore. Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum; Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens; 335 Ille autem spissa iacuit revolutus arena. Emicat Euryalus, et munere victor amici Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo. Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores. Hie totum caveae consessum ingentis et ora 340 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet. Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem. Tutatur favor Euryalum, lacrimaeque decorae, Gratior et pulchro venieus in corpore virtus. Adiuvat et magna proclamat voce Diores. 345 Qui subiit palmae, frustraque ad praemia venit

Ultima, si primi Salio reddantur honores.

Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera vobis Certa manent, pueri, et palmam movet ordine nemo: Me licent casus miserari insontis amici. Sic fatus tergum Gaetuli inmane leonis Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis. Hie Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia victis, Et te lapsorum miseret, quae munera Niso Digna dabis! primam merui qui laude coronam. 355 Ni me, quae Salium, fortuna inimica tulisset. Et simul his dietis faciem ostentabat et udo Turpia membra fimo. Risit pater optumus olli, Et clipeum efferri iussit, Didymaonis artis, Neptuni sacro Danais de poste refixum. 360 Hoc invenem egregium praestanti munere donat. Post, ubi confecti cursus, et dona peregit: Nunc, si cui virtus animusque in pectore praesens, Adsit, et evinctis attollat bracchia palmis, Sic ait et geminum pugnae proponit honorem, 365 Victori velatum auro vittisque iuvencum, Ensem atque insignem galeam solatia victo. Nec mora: continuo vastis cum viribus effert Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit; Solus qui Paridem solitus contendere contra, Idemque ad tumulum, quo maxumus occubat Hector, Victorem Buten inmani corpore, qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat. Perculit et fulva moribundum extendit arena. Talis prima Dares caput altum in proclia tollit, 375 Ostenditane humeros latos, alternaque jactat Bracchia protendens, et verberat ictibus auras. Quaeritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto Audet adire virum manibusque inducere caestus. Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma, 380 Aeneae stetit ante pedes, nec plura moratus Tum laeva taurum cornu tenet, atque ita fatur: Nate dea, si nemo audet se credere pugnac, Quae finis standi! quo me decet usque teneri! Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant 385 Dardanidae, reddique viro promissa iubebant.

Hie gravis Entellum dictis castigat Acestes,

Proxumus ut viridante toro consederat herbae: Entelle, heroum quondam fortissime frustra, Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390 Dona sines! ubi nunc nobis deus ille magister Nequiquam memoratus Ervx! ubi fama per omnem Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis? Ille sub hace: Non laudis amor, nee gloria cessit Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta 395 Sanguis hebet, frigentque effetae in corpore vires. Si mihi, quae quondam fuerat, quaque inprobus iste Exsultat fidens, si nunc foret illa juventas. Haud equidem pretio inductus pulchroque iuvenco Venissem, nec dona moror. Sic deinde locutus In medium geminos inmani pondere caestus Projecit, quibus acer Eryx in proelia suetus Ferre manum duroque intendere bracchia tergo. Obstipuere animi: tantorum ingentia septem Terga boum plumbo insuto terroque rigebant. Ante omnis stupet ipse Dares, longeque recusat; Magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa Huc illuc vinclorum inmensa volumina versat. Tum senior talis referebat pectore voces: Quid, si quis caestus ipsius et Herculis arma Vidisset tristemque hoc ipso in litore pugnam! Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat;-Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro :-His magnum Alciden contra stetit; his ego suctus. Dum melior viris sanguis dabat, aemula needum Temporibus geminis canchat sparsa senectus. Sed si nostra Dares haec Troius arma recusat. Idque pio sedet Aeneae, probat auctor Acestes, Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto; Solve metus; et tu Troianos exue caestus, 420 Haec fatus duplicem ex humeris rejecit amictum. Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque Exuit, atque ingens media consistit arena. Tum satus Anchisa caestus pater extulit aequos, Et paribus palmas amborum innexuit armis. 425 Constitit in digitos extemplo arrectus uterque, Bracchiaque ad superas interritus extulit auras.

Abduxere retro longe capita ardua ab ictu. Inmiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt. Ille pedum melior motu, fretusque iuventa, 430 Hic membris et mole valens: sed tarda trementi Genua labant, vastos quatit aeger anhelitus artus. Multa viri nequiquam inter se volnera jactant. Multa cavo lateri ingeminant et pectore vastos Dant sonitus, erratque auris et tempora circum 435 Crebra manus, duro crepitant sub volnere malae. Stat gravis Entellus nisuque inmotus codem, Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit. Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem. Aut montana sedet circum castella sub armis. 440 Nune hos, nune illos aditus, omnemque pererrat Arte locum, et variis adsultibus inritus urguet. Ostendit dextram insurgens Entellus et alte Extulit: ille ictum venientem a vertice velox Praevidit, celerique elapsus corpore cessit: 445 Entellus viris in ventum effudit, et ultro Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho. Aut Ida in magna, radicibus cruta pinus. Consurgunt studiis Teucri et Trinacria pubes; 450 It clamor caelo, primusque accurrit Acestes, Aequaeyumque ab humo miserans attollit amicum. At non tardatus casu neque territus heros Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitat ira. Tum pudor incendit viris et conscia virtus, 455 Praecipitemque Daren ardens agit aequore toto, Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra; Nec mora, nec requies: quam multa grandine nimbi Culminibus crepitant, sie densis ictibus heros Creber utraque manu pulsat versatque Dareta. 460 Tum pater Aeneas procedere longius iras Et saevire animis Entellum haud passus acerbis; Sed finem inposuit pugnae, fessumque Dareta Eripuit, mulcens dietis, ac talia fatur: Infelix, quae tanta animum dementia cepit? 465 Non viris alias conversaque numina sentis! Cede deo. Dixitque et proelia voce diremit.

14

Ast illum fidi aequales, genua aegra trahentem, lactantemque utroque caput, crassumque cruorem Ore ejectantem mixtosque in sanguine dentes, 470 Ducunt ad navis: galeamque ensemque vocati Accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt. Hie victor, superans animis tauroque superbus: Nate dea, vosque hace, inquit, cognoscite, Teucri, Et mihi quae fuerint iuvenali in corpore vires, 475 Et qua servetis revocatum a morte Dareta. Dixit, et adversi contra stetit ora iuvenci, Oui donum adstabat pugnae, durosque reducta Libravit dextra media inter cornua caestus. Arduus, effractoone inlisit in ossa cerebro. 480 Sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos. Ille super talis effundit pectore voces: Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis Persolvo: hic victor caestus artemque repono. Protinus Aeneas celeri certare sagitta 485

Invitat qui forte velint, et praemia ponit, Ingentique manu malum de nave Seresti Erigit, et volucrem traiecto in fune columbam, Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto. Convenere viri, deiectamque aerea sortem 490 Accepit galea: et primus clamore secundo Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis; Quem modo navali Mnestheus certamine victor Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva. Tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater, 495 l'andare, qui quondam, iussus confundere foedus, In medios telum torsisti primus Achivos. Extremus galeaque ima subsedit Acestes, Ausus et ipse manu iuvenum temptare laborem. Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500 Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris. Primaque per caelum nervo stridente sagitta Hyrtacidae iuvenis volucris diverberat auras; Et venit, adversique infigitur arbore mali. Intremuit malus, timuitque exterrita pennis Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.

Post acer Mnestheus adducto constitit arcu.

Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit Ast ipsam miserandus avem contingere ferro	
Non valuit; nodos et vincula linea rupit.	F7.0
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto;	510
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.	
Tum rapidus, iamdudum arcu contenta parato	
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,	
Iam vacuo laetam caelo speculatus, et alis	515
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.	919
Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris	
Aetheriis, fixamque refert delapsa sagittam.	
Amissa solus palma superabat Acestes;	
Qui tamen aerias telum contendit in auras,	520
Ostentans artemque pater arcumque sonantem.	320
Hie oculis subitum obiicitur magnoque futurum	
Augurio monstrum; docuit post exitus ingens,	
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.	
Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,	525
Signavitque viam flammis, tenuisque recessit	020
Consumpta in ventos; caelo ceu saepe refixa	
Transcurrunt crinemque volantia sidera ducunt.	
Attonitis haesere animis, Superosque precati	
Trinacrii Teucrique viri; nec maxumus omen	530
Abnuit Aeneas; sed lactum amplexus Acesten	
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:	
Sume, pater; nam te voluit rex magnus Olympi	
Talibus auspiciis exsortem ducere honorem.	
Ipsius Anchisae longaevi hoc munus habebis,	535
Cratera inpressum signis, quem Thracius olim	
Anchisae genitori in magno munere Cisseus	
Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.	
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro,	
Et primum ante omnis victorem appellat Acesten	. 540
Nec bonus Eurytion praelato invidit honori,	
Quamvis solus avem caelo deiecit ab alto.	
Proxumus ingreditur donis, qui vincula rupit,	
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.	
At pater Aeneas, nondum certamine misso,	545
Custodem ad sese comitemque inpubis Iuli	
Epytiden vocat, et fidam sie fatur ad aurem:	

Vade age, et Ascanio, si iam puerile paratum Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum, Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis. Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo Infusum populum, et campos iubet esse patentis. Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum Frenatis lucent in equis, quos omnis cuntis Trinacriae mirata fremit Trojaeque juventus. 555 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona: Cornea bina ferunt praefixa hastilia ferro; Pars levis humero pharetras; it pectore summo Flexilis obtorti per collum circulus auri, Tres equitum numero turmae, ternique vagantur Ductores; pueri bis seni quemque secuti Agmine partito fulgent paribusque magistris. Una acies iuvenum, ducit quam parvus ovantem Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite, Progenies, auctura Italos; quem Thracius albis SAG Portat equus bicolor maculis, vestigia primi Alba pedis frontemque ostentans arduus albam. Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini, Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo. Extremus, formaque ante omnis pulcher, Iulus Sidonio est invectus equo, quem candida Dido Esse sui dederat monumentum et pignus amoris. Cetera Trinacriis pubes senioris Acestae Fertur equis. Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes 575 Dardanidae, veterumque adgnoscunt ora parentum. Postquam omnem laeti consessum oculosque suorum Lustravere in equis, signum clamore paratis Envides longe dedit insonuitque flagello. Olli discurrere pares, atque agmina terni Diductis solvere choris, rursusque vocati Convertere vias infestaque tela tulere. Inde alios incunt cursus aliosque recursus Adversi spatiis, alternosque orbibus orbis Inpediunt, pugnaeque cient simulaera sub armis; Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt

Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.

Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta Parietibus textum caecis iter, ancipitemque Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi 590 Falleret indeprensus et inremeabilis error; Hand alio Teucrum nati vestigia cursu Inpediunt, texuntque fugas et proclia ludo, Delphinum similes, qui per maria humida nando Carpathium Libycumque secant [luduntque per undas]. Hune morem cursus atque haec certamina primus Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam, Rettulit et priscos docuit celebrare Latinos, One puer ipse mode, secum que Troia pubes; Albani docuere suos; hine maxuma porro 600 Accepit Roma, et patrium servavit honorem; Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen. Hac celebrata tenus sancto certamina patri.

Hie primum Fortuna fidem mutata novavit. Dum variis tumulo referent sollemnia ludis, 605 Irim de caelo misit Saturnia Iuno Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti, Multa movens, needum antiquum saturata dolorem. Illa, viam celerans per mille coloribus arcum, Nulli visa cito decurrit tramite virgo. 610 Conspicit ingentem concursum, et litora lustrat, Desertosque videt portus classemque relictam. At procul in sola secretae Troades acta Amissum Anchisen flebant, cunctaeque profundum Pontum adspectabant flentes. Heu tot vada fessis 615 Et tantum superesse maris! vox omnibus una. Urbem orant; taedet pelagi perferre laborem. Ergo inter medias sese haud ignara nocendi Coniicit, et faciemque deae vestemque reponit; Fit Beroe, Ismarii coniunx longaeva Dorveli, Cui genus et quondam nomen natique fuissent; Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert: O miserae, quas non manus, inquit, Achaica bello Traxerit ad letum patriae sub moenibus! o gens Infelix, cui te exitio Fortuna reservat ! 625 Septuma post Troiae exscidium iam vertitur aestas, Cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa

Sideraque emensae ferimur, dum per mare magnum Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis. Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes: 630 Quis prohibet muros iacere et dare civibus urbem? O patria et rapti nequiquam ex hoste Penates, Nullane iam Troiae dicentur moenia! nusquam Hectoreos annis, Xanthum et Simoenta, videbo? Quin agite et mecum infaustas exurite puppis. 635 Nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago Ardentis dare visa faces: Hic quaerite Trojam: Hic domus est, inquit, vobis. Iam tempus agi res. Nec tantis mora prodigiis. En quattuor arae Neptuno; deus ipse faces animumque ministrat. Haec memorans prima infensum vi corripit ignem. Sublataque procul dextra connixa coruscat. Et iacit. Arrectae mentes stupefactaque corda Iliadum. Hic una e multis, quae maxuma natu, Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645 Non Beroe vobis, non hace Rhoeteia, matres, Est Dorycli coniunx : divini signa decoris Ardentisque notate oculos; qui spiritus illi, Qui voltus, vocisque sonus, vel gressus cunti. Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui Aegram, indignantem, tali quod sola careret Munere, nec meritos Anchisae inferret honores. Haec effata. At matres primo ancipites, oculisque malignis Ambiguae spectare rates miserum inter amorem 655 Praesentis terrae fatisque vocantia regna: Cum dea se paribus per caelum sustulit alis Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum. Tum vero attonitae monstris actaeque furore Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem; 660 Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque Conficient. Furit inmissis Volcanus habenis Transtra per et remos et pictas abiete puppis. Nuntius Anchisae ad tumulum cuncosque theatri Incensas perfert navis Eumelus, et ipsi 665 Respicient atram in nimbo volitare favillam.

Primus et Ascapius, cursus ut laetus equestris

705

Ducebat, sic acer equo turbata petivit Castra, nec exanimes possunt retinere magistri. Quis furor isternovus? quo nune, quo tenditis, inquit, 670 Heu miserae cives? non hostem inimicaque castra Argivom, vestras spes uritis. En, ego vester Ascanius!-galeam ante pedes proiecit inanem, Qua ludo indutus belli simulacra ciebat. Adcelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum. Ast illae diversa metu per litora passim Diffugiunt, silvasque et sieubi concava furtim Saxa petunt; piget incepti lucisque, suosque Mutatae adenoscunt, excussaque pectore Iuno est. Sed non ideirco flammae atque incendia viris RSO Indomitas posuere; udo sub robore vivit Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas Est vapor, et toto descendit corpore pestis, Nec vires heroum infusaque flumina prosunt. Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem, 685 Auxilioque vocare deos, et tendere palmas: Importer omnipotens, si nondum exosus ad unum Trojanos, si quid pietas antiqua labores Respicit humanos, da flammam evadere classi Nunc, Pater, et tenuis Teucrum res cripe leto. 690 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti, Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra. Vix haec ediderat, cum effusis imbribus atra Tempestas sine more furit, tonitruque tremescunt Ardua terrarum et campi; ruit aethere toto Turbidus imber aqua densisque nigerrimus austris; Implenturque super puppes; semiusta madescunt Mobora; restinctus donec vapor omnis, et omnes, Quattuor amissis, servatae a peste carinae. 700

At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentis, nunc illue pectore curas
Mutabat versans, Siculisne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit multaque insignem reddicit arte—
Haec responsa dabat, vel quae portenderet ira
Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo—

Isque his Aenean solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur;
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. 710
Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium et coniunge volentem;
Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos
Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est;
Longaevosque senes ac fessas acquore matres,
Et quidquid tecum invalidum metuensque pericli est,
Delige, et his habeant terris sine moenia fessi;
Urbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Tolibus incensus dictis senioris amici

Delige, et his habeant terris sine moenia fessi; Urbem appellabunt permisso nomine Acestam. Talibus incensus dictis senioris amici. Tum vero in curas animo diducitur omnis. 720 Et Nox atra polum bigis subvecta tenebat: Visa dehine caelo facies delapsa parentis Anchisae subito talis effundere voces: Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat, Care magis, nate, Iliacis exercite fatis, Inperio Iovis huc venio, qui classibus ignem Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est. Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes Dat senior: lectos iuvenes, fortissima corda, Defer in Italiam; gens dura atque aspera cultu 730 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante Infernas accede domos, et Averna per alta Congressus pete, nate, meos. Non me impia namque Tartara habent tristesve umbrae, sed amoena piorum Concilia Elysiumque colo. Huc casta Sibvlla Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet. Tum genus omne tuum, et quae dentur moenia, disces. Iamque vale: torquet medios Nox humida cursus. Et me saevus equis Oriens adflavit anhelis. Dixerat, et tenuis fugit, ceu fumus, in auras. Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis! inquit, Quem fugis! aut quis te nostris complexibus arcet? Haec memorans cinerem et sopitos suscitat ignis. Pergameumque Larem et canae penetralia Vestae Farre pio et plena supplex veneratur acerra. 745

Extemplo socios primumque arcessit Acesten, Et Iovis inperium et cari praecepta parentis Edocet, et quae nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentis.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis, aptant remosque rudentisque,
Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Interea Acneas urbem designat aratro
Sortiturque domos; hoc Ilium et haec loca Troiam
Esse iubet. Gaudet regno Troianus Acestes,
Indicitque forum et patribus dat iura vocatis.
Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos
Ac lucus late sacer additur Anchiseo.

Iamque dies epulata novem gens omnis, et aris Factus honos: placidi straverunt aequora venti, Creber et adspirans rursus vocat Auster in altum. Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765 Complexi inter se noctemque diemque morantur. Ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam Visa maris facies et non tolerabile nomen. Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem. Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis, 770 Et consanguinco lacrimans commendat Acestae. Tris Eryci vitulos et Tempestatibus agnam Caedere deinde inbet, solvique ex ordine funem. Ipse, caput tonsae foliis evinctus olivae, Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos 775 Porrieit in fluctus ac vina liquentia fundit. Prosequitur surgens a puppi ventus cuntis. Certatim socii feriunt mare et aequora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
Addoquitur, talisque effundit pectore questus: 780
Iunonis gravis ira nec exsaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis;
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,
Nec Iovis inperio fatisque infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis 785
Urbem odiis satis est, nec poenam traxe per omnem:
Reliquias Troiae, cineres atque ossa peremptae

- 13

Insecuitur. Causas tanti sciat illa furoris. Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis Quam molem subito excierit: maria omnia caelo 790 Miscuit, Acoliis nequiquam freta procellis, In regnis hoc ausa tuis. Per scelus ecce etiam Trojanis matribus actis Exussit foede puppis, et classe subecit. Amissa socios ignotae linquere terrae. 795 Quod superest, oro, liceat dare tuta per undas Vela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim, Si concessa peto, si dant ca mocnia Parcae, Tum Saturnius bace domitor maris edidit alti-Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis. SOF Unde genus ducis. Merni quoque; saepe furores Compressi et rabiem tantam caelique marisque. Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque testor, Acneae milii cura tui. Cum Troja Achilles Exanimata sequens impingeret agmina muris, Milia multa daret leto, gemerentone repleti Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset In mare se Xanthus, Pelidae tune ego forti Congressum Aenean nec dis nec viribus aequis Nube cava rapui, cuperem cum vertere ab imo Structa meis manibus periurae moenia Troiae. Nunc quoque mens eadem perstat mihi; pelle timorem Tutus, quos optas, portus accedet Averni. Unus crit tautum, amissum quem gurgite quaeres; Unum pro multis dabitur caput. His ubi lacta deac permulsit pectora dictis, Iungit equos auro Genitor, spumantiaque addit Frena feris, manibusque omnis effundit habenas. Caeruleo per summa levis volat aequora curru; Subsidunt undae, tumidumque sub axe tonanti Sternitur acquor aquis, fugiunt vasto aethere nimbi. Tum variae comitum facies, inmania cete, Et senior Glauci chorus, Inousque Palaemon, Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis; Laeva tenet Thetis, et Melite, Panopeague virgo, Nesaee. Spioque, Thaliaque, Cymodoceque. Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim

Gaudia pertemptant mentem; jubet ocius omnis Attolli malos, intendi bracchia velis, Una omnes fecere pedem, pariterque sinistros, Nune dextros solvere sinus; una ardua torquent Cornua detorquentque; ferunt sua flamina classem. Princeps ante omnis densum Palinurus agebat Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi. Iamque fere mediam caeli Nox humida metam 835 Contigerat; placida laxabant membra quiete Sub remis fusi per dura sedilia nautae: Cum levis aetheriis delapsus Somnus ab astris Aera dimovit tenebrosum et dispulit umbras. Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans 840 Insonti; puppique deus consedit in alta, Phorbanti similis, funditque has ore loquelas: Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem; Acquatae spirant aurae; datur hora quieti. Pone caput, fessosque oculos furare labori. Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo. Cui vix attollens Palinurus lumina fatur: Mene salis placidi voltum fluctusque quietos Ignorare jubes! mene huic confidere monstro? Aenean credam quid enim fallacibus auris 850 Et caeli totiens deceptus fraude sereni? Talia dicta dabat, clavumque affixus et haerens Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat. Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem Vique soporatum Stygia super utraque quassat 855 Tempora, cunctantique natantia lumina solvit. Vix primos inopina quies laxaverat artus: Et superincumbens cum puppis parte revolsa Cumque gubernaclo liquidas proiecit in undas Praecipitem ac socios nequiquam saepe vocantem; 860 Ipse volans tenuis se sustulit ales ad auras. Currit iter tutum non setius aequore classis, Promissisque patris Neptuni interrita fertur. Iamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat, Difficilis quondam multorumque ossibus albos, 865 Tum rauca adsiduo longe sale saxa sonabant:

Cum pater amisso fluitantem errare magistro

Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis, Multa gemens, casuque animum concussus amici: O nimium caclo et pelago confise sereno, Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER SEXTUS.

Sic fatur lacrimans, classique inmittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.
Obvertunt pelago proras; tum dente tenaci
Ancora fundabat navis, et litora curvae
Praetexunt puppes. Iuvenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium; quaerit pars semina flammae
Abstrusa in venis silicis, pars densa ferarum
Tecta rapit silvas, inventaque flumina monstrat.
At pius Acneas arces, quibus altus Apollo
Praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae,
Praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae,
Delius inspirat vates aperitque futura.
Iam subeunt Triviae lucos atque aurea tecta.
Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia regna,

Praepetibus pennis ausus se credere caelo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phoebe, sacravit
Remigium alarum, posuitque immania templa.
In foribus letum Androgeo; tum pendere poenas
Geeropidae iussi—miserum!—septena quot annis
Corpora natorum; stat ductis sortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
Hie crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphae, mixtumque genus prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae;
Hie labor ille domus et inextricabilis error;
Magnum reginae sed enim miseratus annorem

Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit, Caeca regens filo vestigia. Tu quoque magnam Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes, Bis conatus erat casus effingere in auro: Bis patriae cecidere manus. Quin protinus omnia Perlegerent oculis, ni iam praemissus Achates Adforet atque una Phoebi Triviacque sacerdos. 35 Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi: Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit; Nunc grege de intacto septem mactare iuvencos Praestiterit, totidem lectas de more bidentis. Talibus adfata Aenean—nec sacra morantur 40 Iussa viri—Teucros vocat alta in templa sacerdos. Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum, Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum; Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllae. Ventum erat ad limen, cum virgo, l'oscere fata 45 Tempus, ait; deus, ecce, deus! Cui talia fanti Ante fores subito non voltus, non color unus,

Non comptae mansere comae; sed pectus anhelum, Et rabie fera corda tument; maiorque videri, Nec mortale sonans, adflata est numine quando 50 Iam propiore dei. Cessas in vota precesque, Tros, ait, Aenea? cessas! neque enim ante dehiscent Attonitae magna ora domus. Et talia fata Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit Ossa tremor, funditque preces rex pectore ab imo: 55 Phoebe, gravis Troiae semper miserate labores, Dardana qui Paridis direxti tela manusque Corpus in Acacidae, magnas obcuntia terras Tot maria intravi duce te penitusque repostas Massylum gentis practentaque Syrtibus arva, 60 Iam tandem Italiae fugientis prendimus oras; Hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta. Vos quoque Pergameae iam fas est parcere genti, Dique deaeque omnes, quibus obstitit Ilium et ingens Gloria Dardaniae. Tuque, o sanctissima vates. Praescia venturi, da, non indebita posco Regna meis fatis, Latio considere Teucros Errantisque deos agitataque numina Troiae.

Tum Phoebo et Triviae solido de marmore templum Instituam, festosque dies de nomine Phoebi. Te quoque magna manent regnis penetralia nostris, Hie ego namque tuas sortes arcanaque fata, Dicta meae genti, ponam, lectosque sacrabo, Alma, viros. Foliis tantum ne carmina manda, Ne turbata volent rapidis ludibria ventis: Ipsa canas oro. Finem dedit ore loquendi. At. Phoebi nondum patiens, inmanis in antro Bacchatur vates, magnum si pectore possit Excussisse deum; tanto magis ille fatigat Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo. Ostia iamque domus patuere ingentia centum Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras: O tandem magnis pelagi defuncte periclis! Sed terrae graviora manent. In regna Lavini Dardanidae venient : mitte hanc de pectore curam ; 85 Sed non et venisse volent. Bella, ĥorrida bella, Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno. Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra Defuerint; alius Latio iam partus Achilles, Natus et ipse dea; nec Teucris addita Iuno 90 Usquam aberit; cum tu supplex in rebus egenis Quas gentis Italum aut quas non oraveris urbes! Caussa mali tanti coniunx iterum hospita Teucris Externique iterum thalami. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, 95 Quam tua te Fortuna sinet. Via prima salutis, Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe. Talibus ex adyto dictis Cymaea Sibylla Horrendas canit ambages antroque remugit, Obscuris vera involvens: ea frena furenti Concutit, et stimulos sub pectore vertit Apollo. Ut primum cessit furor et rabida ora quierunt, Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum, O virgo, nova mi facies inopinave surgit; Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi. 105 Unum oro: quando hie inferni ianua regis Dicitur et tenebrosa palus Acheronte refuso,

Ire ad conspectum cari genitoris et ora

Contingat: doceas iter et sacra ostia pandas. Illum ego per flammas et mille sequentia tela 110 Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi: Ille meum comitatus iter maria omnia mecum Atque omnis pelagique minas caelique ferebat. Invalidus, viris ultra sortemque senectae. Quin, ut te supplex peterem et tua limina adirem. Idem orans mandata dabat. Gnatique patrisque, Alma, precor, miserere ;-potes namque omnia, nec te Nequiquam lucis Hecate praefecit Avernis:-Si potuit Manis arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris. Si fratrem Pollux alterna morte redemit. Itque reditque viam totiens. Quid Thesea, magnum Quid memorem Alciden! et mi genus ab Iove summo. Talibus orabat dictis, arasque tenebat, Cum sic orsa loqui vates: Sate sanguine divom, Tros Anchisiade, facilis descensus Averno; Noctes atque dies patet atri ianua Ditis; Sed revocare gradum superasque evadere ad auras, Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos aequus amavit Impoiter, aut ardens evexit ad aethera virtus. Dis geniti potuere. Tenent media omnia silvae. Cocytosque sinu labens circumvenit atro. Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est. Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre Tartara, et insano iuvat indulgere labori, Accipe, quae peragenda prius. Latet arbore opaca Aureus et foliis et lento vimine ramus, Iunoni infernae dictus sacer; hunc tegit omnis Lucus et obscuris claudunt convallibus umbrae. Sed non ante datur telluris operta subire, 140 Auricomos quam qui decerpserit arbore fetus. Hoe sibi pulchra suum ferri Proserpina munus Instituit. Primo avolso non deficit alter Aureus, et simili frondescit virga metallo. Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum Carpe manu; namque ipse volens facilisque sequetur. Si te fata vocant; aliter non viribus ullis Vincere, nec duro poteris convellere ferro.

AENEIDOS LIB.

187 Praeterea iacet exanimum tibi corpus amici-Hen nescis-totamque incestat funere classem. 150 Dum consulta petis nostroque in limine pendes. Sedibus hunc refer ante suis et conde sepulchro. Due nigras pecudes; ea prima piacula sunto. Sic demum lucos Stygis et regna invia vivis Aspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore. Acneas maesto defixus lumina voltu Ingreditur, linguens antrum, caecosque volutat Eventus animo secum. Cui fidus Achates It comes, et paribus curis vestigia figit. Multa inter sese vario sermone serebant, 160 Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum Diceret. Atque illi Misenum in litore sicco. Ut venere, vident indigna morte peremptum, Misenum Aeoliden, quo non praestantior alter Aere ciere viros, Martemque accendere cantu. Hectoris hie magni fuerat comes, Hectora circum Et lituo pugnas insignis obibat et hasta. Postquam illum vita victor spoliavit Achilles, Dardanio Aeneae sese fortissimus heros Addiderat socium, non inferiora secutus. Sed tum, forte cava dum personat acquora concha, Demens, et cantu vocat in certamina divos. Aemulus exceptum Triton, si credere dignum est. Inter saxa virum spumosa inmerserat unda, Ergo omnes magno circum clamore fremebant, Praecipue pius Aeneas. Tum iussa Sibvllae, Haud mora, festinant flentes, aramque sepulchri Congerere arboribus caeloque educere certant. Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum, Procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex, 180 Fraxineaeque trabes cuneis et fissile robur Scinditur, advolvunt ingentis montibus ornos. Nec non Aeneas opera inter talia primus Hortatur socios, paribusque accingitur armis. Atque hace ipse suo tristi cum corde volutat, Adspectans silvam inmensam, et sic voce precatur: Si nune se nobis ille aureus arbore ramus

Ostendat nemore in tanto! quando omnia vere

Heu nimium de te vates, Misene, locuta est, Vix ea fatus erat, geminae cum forte columbae 190 Ipsa sub ora viri caelo venere volantes. Et viridi sedere solo. Tum maxumus heres Maternas adgnoscit aves, lactusque precatur: Este duces, o, si qua via est, cursumque per auras Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat Ramus humum. Tuque, o, dubiis ne defice rebus. Diva parens. Sic effatus vestigia pressit, Observans, quae signa ferant, quo tendere pergant. l'ascentes illae tantum prodire volando. Quantum acie possent oculi servare sequentum. 200 Inde ubi venere ad fauces graveolentis Averni. Tollunt se celeres, liquidumque per aera lapsae Sedibus optatis geminae super arbore sidunt, Discolor unde auri per ramos aura refulsit. Quale solet silvis brumali frigore viscum 205 Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos, Et crocco fetu terețis circumdare truncos: Talis erat species auri frondentis opaca Ilice, sic leni crepitabat bractea vento. Corripit Acneas extemplo avidusque refringit 210 Cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllae.

Nec minus interea Misenum in litore Teucri Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant. Principio pinguem taedis et robore secto Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris Intexunt latera, et feralis ante cupressos Constituunt, decorantque super fulgentibus armis. Pars calidos latices et aena undantia flammis Expedient, corpusque lavant frigentis et unguunt. Fit gemitus. Tum membra toro defleta reponunt, 220 Purpureasque super vestes, velamina nota, Coniiciunt. Pars ingenti subiere feretro, Triste ministerium, et subjectam more parentum Aversi tenuere facem. Congesta cremantur Turea dona, dapes, fuso crateres olivo. 225 Postquam conlapsi cineres et flamma quievit, Reliquias vino et bibulam lavere favillam.

Ossaque lecta cado texit Corvnaeus aeno.

Idem ter socios pura circumtulit unda, Spargens rore levi et ramo felicis olivae, 230 Lustravitque viros, dixitque novissima verba. At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum Inponit, suaque arma viro remumque tubamque, Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo Dicitur, acternumque tenet per saccula nomen. 935 His actis propere exsequitur praecepta Sibvllae. Spelunca alta fuit vastoque inmanis hiatu. Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris, Quam super haud ullae poterant inpune volantes Tendere iter pennis: talis sese halitus atris 240 Faucibus effundens supera ad convexa ferebat: [Unde locum Graii dixerunt nomine Aornon.] Quattuor hic primum nigrantis terga iuvencos Constituit frontique invergit vina sacerdos. Et summas carpens media inter cornua saetas 245 Ignibus inponit sacris, libamina prima, Voce vocans Hecaten, Caeloque Ereboque potentem. Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem Succipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam Acneas matri Eumenidum magnacque sorori Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam. Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras, Et solida inponit taurorum viscera flammis. Pingue super oleum infundens ardentibus extis. Ecce autem, primi sub lumina solis et ortus Sub pedibus mugire solum, et iuga coepta moveri Silvarum, visaeque canes ululare per umbram, Adventante dea. Procul o, procul este, profani,

Conclamat vates, totoque absistite luco; Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum; 260 Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo. Tantum effata, furens antro se inmisit aperto; Ille ducem hand timidis vadentem passibus acquat.

Di, quibus inperium est animarum, Umbraeque silentes.

Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia late, 265 Sit mihi fas audita loqui; sit numine vestro Pandere res alta terra et caligine mersas.

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram, Perque domos Ditis vacuas et inania regna: Quale per incertam lunam sub luce maligna Est iter in silvis, ubi caelum condidit umbra Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem. Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci Luctus et ultrices posuere cubilia Curae: Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus, 275 Et Metus, et malesuada Fames, ac turpis Egestas, Terribiles visu formae, Letunque, Labosque; Tum consanguineus Leti Sopor, et mala mentis Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum, Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens. 280 Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

În medio ramos annosaque bracchia pandit Ulmus opaca, ingens, quam sedem Somnia volgo Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus haerent. Multaque praeterea variarum monstra ferarum Centauri in foribus stabulant Scyllacque biformes Et centumgeminus Briareus ac belua Lernae. Horrendum stridens, flammisque armata Chimaera. Gorgones Harpviaeque et forma tricorporis umbrae. Corripit hic subita trepidus formidine ferrum Aeneas, strictamque aciem venientibus offert, Et, ni docta comes tenuis sine corpore vitas Admoneat volitare cava sub imagine formae. Inruat, et frustra ferro diverberet umbras.

Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas. 295 Turbidus hic caeno vastaque voragine gurges Aestuat atque omnem Cocyto eructat arenam. Portitor has horrendus aquas et flumina servat Terribili squalore Charon, cui plurima mento Canities inculta iacet, stant lumina flamma. Sordidus ex humeris nodo dependet amictus. Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat. Et ferruginea subvectat corpora cymba, Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus. Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, Matres atque viri, defunctaque corpora vita Magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae.

300

Inpositique rogis iuvenes ante ora parentum: Quam multa in silvis autumni frigore primo Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto 310 Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus Trans pontum fugat et terris inmittit apricis. Stabant orantes primi transmittere cursum, Tendebantque manus ripae ulterioris amore. Navita sed tristis nunc hos nunc accipit illos, 315 Ast alios longe submotos arcet arena. Aeneas miratus enim motusque tumultu Die, ait, o virgo, quid volt concursus ad amnem? Quidve petunt animae! vel quo discrimine ripas Hae linguunt, illae remis vada livida verrunt? 320 Olli sic breviter fata est longaeva sacerdos: Anchisa generate, deum certissima proles. Cocyti stagna alta vides Stygiamque paludem, Di cuius iurare timent et fallere numen. Haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est; Portitor ille Charon; hi, quos vehit unda, sepulti. 326 Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt. Centum errant annos volitantque haec litora circum; Tum demum admissi stagna exoptata revisunt. Constitit Anchisa satus et vestigia pressit, Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam. Cernit ibi maestos et mortis honore carentis Leucaspim et Lyciae ductorem classis Oronten, Quos simul, a Troia ventosa per aequora vectos, 335 Obruit Auster, aqua involvens navemque virosque, Ecce gubernator sese Palinurus agebat.

Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi mediis effusus in undis.
Hune ubi vix multa maestum cognovit in umbra,
Sie prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque sub acquore mersit?
Die age. Namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo,
Qui fore te ponto incolumem, finisque canebat
Venturum Ausonios. En hace promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,

Dux Anchisiade, nec me deus aequore mersit. Namque gubernaclum multa vi forte revolsum, Cui datus haerebam custos cursusque regebam. 350 Praecipitans traxi mecum. Maria aspera iuro Non ullum pro me tantum cepisse timorem, Quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro, Deficeret tantis navis surgentibus undis. Tris Notus hibernas inmensa per aequora noctes 355 Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto Prospexi Italiam summa sublimis ab unda. Paulatim adnabam terrae; iam tuta tenebam, Ni gens crudelis madida cum veste gravatum Prensantemque uncis manibus capita aspera montis 360 Ferro invasisset, praedamque ignara putasset. Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti. Quod te per caeli iucundum lumen et auras, Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli, Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram 365 Iniice, namque potes, portusque require Velinos; Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix Ostendit-neque enim, credo, sine numine divom Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem-Da dextram misero, et tecum me tolle per undas, 370 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam. Talia fatus erat, coepit cum talia vates: Unde haec, o Palinure, tibi tam dira cupido? Tu Stygias inhumatus aquas amnemque severum Eumenidum aspicies, ripamye iniussus adibis? 375 Desine fata deum flecti sperare precando. Sed cape dieta memor, duri solatia casus. Nam tua finitimi, longe lateque per urbes Prodigiis acti caelestibus, ossa piabunt, Et statuent tumulum, et tumula sollemnia mittent. 380 Aeternumque locus Palinuri nomen habebit. His dictis curae emotae, pulsusque parumper Corde dolor tristi; gaudet cognomine terra. Ergo iter inceptum peragunt fluvioque propinquant.

Ergo iter inceptum peragunt fluvioque propinquant Navita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda 38 Per tacitum nemus ire pedemque advertere ripae, Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:

420

425

Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis. Fare age, quid venias, iam istine, et comprime gressum, Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporae; Corpora viva nefas Stycia vectare carina Nee vero Alciden me sum lactatus cuntem Accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque. Dis quamquam geniti atque invicti viribus essent. Tartareum ille manu custodem in vincla petivit. 395 Ipsius a solio regis, traxitque trementem: Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti. Quae contra breviter fata est Amphrysia vates: Nullae hic insidiae tales; absiste moveri; Nec vim tela ferunt; licet ingens ianitor antro 400 Acternum latrans exsanguis terreat umbras, Casta licet patrui servet Proserpina limen. Troius Aeneas, pietate insignis et armis, Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras. Si te nulla movet tantae pietatis imago, 405 At ramum hunc-aperit ramum, qui veste latebat-Adgnoscas. Tumida ex ira tum corda residunt. Nec plura his. Ille admirans venerabile donum Fatalis virgae, longo post tempore visum. Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat, 410 . Inde alias animas, quae per juga longa sedebant. Deturbat, laxatque foros; simul accipit alveo Ingentem Aenean. Gemuit sub pondere cymba Sutilis, et multam accepit rimosa paludem. Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque Informi limo glaucaque exponit in ulva.

Cerberus haec ingens latratu regna trifauci Personat, adverso recubans immanis in antro. Cui vates, horrere videns iam colla colubris, Melle soporatam et medicatis frugibus offam Obiicit. Ille fame rabida tria guttura pandens Corripit obiectam, atque immania terga resolvit Fusus humi, totoque ingens extenditur antro. Occupat Aeneas aditum custode sepulto, Evaditque celer ripam incemeabilis undae.

Continuo auditae voces vagitus et ingens Infantumque animae flentes in limine primo,

Quos dulcis vitae exsortis et ab ubere rantos Abstulit atra dies et funere mersit acerbo. Hos iuxta falso dannati crimine mortis. 430 Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes: Quaesitor Minos urnam movet; ille silentum Conciliumque vocat vitasque et crimina discit. Proxuma deinde tenent maesti loca, qui sibi letum Insontes peperere manu, lucemque perosi Projecere animas. Quam vellent aethere in alto Nunc et pauperiem et duros perferre labores! Fas obstat, tristique palus inamabilis unda Alligat, et noviens Styx interfusa coercet. Nec procul hine partem fusi monstrantur in omnem Lugentes campi; sic illos nomine dicunt. Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit, Secreti celant calles et myrtea circum Silva tegit; curae non ipsa in morte relinquent. His Phaedram Procrimque locis, maestamque Eriphylen. 445 Crudelis nati monstrantem volnera, cernit, Euadnenque et Pasiphaen; his Laodamia It comes, et iuvenis quondam, nunc femina, Caeneus,

Rursus et in veterem fato revoluta figuram. Inter quas Phoenissa recens a volnere Dido Errabat silva in magna; quam Troius heros Ut primum iuxta stetit adgnovitque per umbram Obscuram, qualem primo qui surgere mense Aut videt, aut vidisse putat per nubila Lunam, Demisit lacrimas, dulcique adfatus amore est: 455 Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo Venerat exstinctam, ferroque extrema secutam? Funeris heu tibi caussa fui! Per sidera iuro. Per superos et si qua fides tellure sub ima est, Invitus, regina, tuo de litore cessi. Sed me iussa deum, quae nunc has ire per umbras. Per loca senta situ cogunt noctemque profundam. Inperiis egere suis; nec credere quivi Hune tantum tibi me discessu ferre dolorem. Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro. Quem fugis ! extremum fato, quod te adloquor, hoc est.

470

473

Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dietis animum, lacrimasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat,
Nec magis incepto voltum sermone movetur,
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum, coniunx ubi pristinus illi
Respondet curis aequatque Sychaeus amorem.
Nec minus Aeneas, casu concussus iniquo,
Prosequitur lacrimans longe, et miseratur euntem.

Inde datum molitur iter. lamque arva tenebant Ultima, quae bello clari secreta frequentant. Hie illi occurrit Tydeus, hie inclutus armis Parthenopaeus et Adrasti pallentis imago: 490 Hic multum fleti ad superos belloque caduci Dardanidae, quos ille omnis longo ordine cernens Ingemuit, Glaucumque Medontaque Thersilochumque, Tris Antenoridas, Cererique sacrum Polyphoeten, Idacumque, ctiam currus, ctiam arma tenentem. 485 Circumstant animae dextra lagvaque frequentes. Nec vidisse semel satis est; iuvat usque morari. Et conferre gradum, et veniendi discere caussas. At Danaum proceses Agamemnoniaeque phalanges Ut videre virum fulgentiaque arma per umbras, Ingenti trepidare metu; pars vertere terga, Ceu quondam petiere rates; pars tollere vocem Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hie Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum videt et lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto volnere naris.
Vix adeo adgnovit pavitantem et dira tegentem
Supplicia, et notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudelis optavit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama suprema
Nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum
Procubuisse super confusae stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem
Constitui, et magna Manis ter voce vocavi.

Nomen et arma locum servant; te, amice, nequivi Conspicere et patria decedens ponere terra. Ad quae Priamides: Nihil o tibi amice relictum: Omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris. 510 Sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae His mersere malis; illa hacc monumenta reliquit. Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est Cum fatalis equus saltu super ardua venit Pergama et armatum peditem gravis attulit alvo. Illa, chorum simulans, euantis orgia circum Ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat. Tum me, confectum curis somnoque gravatum, 520 Infelix habuit thalamus, pressitque iacentem Dulcis et alta quies placidaeque simillima morti. Egregia interea coniunx arma omnia tectis Amovet, et fidum capiti subduxerat ensem: Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit, 525 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti. Et famam exstingui veterum sic posse malorum. Quid moror! inrumpunt thalamo; comes additur una Hortator scelerum Aeolides. Di, talia Graiis Instaurate, pio si poenas ore reposco. 530 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim. Attulerint. Pelagine venis erroribus actus. An monitu divom! an quae te Fortuna fatigat. Ut tristis sine sole domos, loca turbida, adires? Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis Iam medium aetherio cursu traiecerat axem; Et fors omne datum traherent per talia tempus; Sed comes admonuit breviterque adfata Sibylla est: Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas. Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas: 540 Dextera quae Ditis magni sub mocnia tendit, Hac iter Elysium nobis; at laeva malorum Exercet poenas, et ad impia Tartara mittit. Deiphobus contra: Ne saevi, magna sacerdos; Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris. I decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.

Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit. Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra Moenia lata videt, triplici circumdata muro, Quae rapidus flammis ambit torrentibus annis. 550 Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa. Porta adversa, ingens, solidoque adamante columnae. Vis ut nulla virum, non ipsi exscindere bello Caelicolae valeant; stat ferrea turris ad auras, Tisiphoneque sedeus, palla succincta cruenta, Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque. Hinc exaudiri gemitus, et saeva sonare Verbera; tum stridor ferri, tractaeque catenae. Constitit Acneas, strepituaue exterritus haesit. Quae scelerum facies! o virgo, effare: quibusve 560 Urguentur poenis! quis tantus plangor ad auras? Tum vates sie orsa loqui: Dux inclute Teucrum. Nulli fas casto sceleratum insistere limen: Sed me cum lucis Hecate praefecit Avernis, Ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit. 565 Gnosius haec Rhadamanthus habet, durissima regna, Castigatque auditque dolos, subigitque fateri, Quae quis apud superos, furto lactatus inani, Distulit in seram commissa piacula mortem. Continuo sontis ultrix accincta flagello 570 Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra Intentans anguis vocat agmina saeva sororum. Tum demum horrisono stridentes cardine sacrae Panduntur portae. Cernis, custodia qualis Vestibulo sedeat! facies quae limina servet! Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra Sacvior intus habet sedem. Tum Tartarus ipse Bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras, Quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum. Hie genus antiquum Terrae, Titania pubes, 590 Fulmine dejecti fundo volvantur in imo. Hie et Aloidas geminos inmania vidi Corpora, qui manibus magnum rescindere caelum Adgressi, superisque Iovem detrudere regnis. Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas, 585 Dum flammas Iovis et sonitus imitatur Olympi.

Quattuor hic invectus equis et lampada quassans Per Graium populos mediaeque per Elidis urbem Ibat ovans, divomque sibi poscebat honorem. Demens! qui nimbos et non imitabile fulmen 590 Aere et cornipedum pulsu simularet equorum. At pater omnipotens densa inter nubila telum Contorsit, non ille faces nec fumea taedis Lumina, praecipitemque inmani turbine adegit. Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum. 595 Cernere erat, per tota novem cui iugera corpus Porrigitur, rostroque inmanis voltur obunco Immortale ieeur tondens fecundaque poenis Viscera rimaturque epulis habitatque sub alto Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis. 600 Ouid memorem Lapithas, Ixiona Pirithoumque? Quos super atra silex iam iam lapsura cadentique Imminet adsimilis; lucent genialibus altis Aurea fulcra toris, epulaeque ante ora paratae Regifico luxu: Furiarum maxuma iuxta 605 Accubat, et manibus prohibet contingere mensas. Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore. Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat. Pulsatusve parens, et fraus innexa clienti, Aut qui divitiis soli incubuere repertis, Nec partem posuere suis, quae maxuma turba est. Quique ob adulterium caesi, quique arma secuti Impia nec veriti dominorum fallere dextras. Inclusi poenam exspectant. Ne quaere doceri, Quam poenam, aut quae forma viros fortunave mersit. Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum Districti pendent; sedet, acternunque sedebit, Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnis Admonet et magna testatur voce per umbras: "Discite iustitiam moniti, et non temmere divos." Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem Imposuit; fixit leges pretio atque refixit; Hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos; Ausi omnes inmane nefas, ausoque potiti. Non, mihi si linguae centum sint oraque centum, Ferrea vox, omnis scelerum conprendere formas,

GIO

665

Omnia poenarum percurrere nomina possim.

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva sacerdos: Sed iam age, carpe viam et susceptum perfice munus: Adceleremus, ait; Cyclopum educta caminis Moenia conspicio atque adverso fornice portas. Haec ubi nos praecepta iubent deponere dona. Dixerat, et pariter, gressi per opaca viarum,

Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant. Occupat Acneas aditum, corpusque recenti Spargit aqua, ramunque adverso in limine figit.

His demum exactis, perfecto munere divae,

Devenere locos lactos et amoena virecta Fortunatorum nemorum sedesque beatas. Largior hie campos aether et lumine vestit Purpureo, solemque suum, sua sidera norunt. Pars in gramineis exercent membra palaestris. Contendunt ludo et fulva luctantur arena; Pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt. Nec non Threicius longa cum veste sacerdos 645

Objequitur numeris septem discrimina vocum. Iamque cadem digitis, iam pectine pulsat eburno. Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,

Magnanimi heroes, nati melioribus annis, Ilusque Assaracusque et Troiae Dardanus auctor. 650

Arma procul currusque virum miratur inanis. Stant terra defixae hastae, passimque soluti Per campum pascuntur equi. Quae gratia curruum

Armorumque fuit vivis, quae cura nitentis Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Conspicit, eece, alios dextra laevaque per herbam Vescentis lactumque choro Pacana canentis Inter odoratum lauri nemus, unde superne Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.

Hic manus ob patriam pugnando volnera passi, Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,

Quique pii vates et l'hoebo digna locuti, Inventas aut qui vitam excoluere per artis, Quique sui memores alios fecere merendo; Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.

Quos circumfusos sic est adfata Sibvlla,

Musaeum ante omnis; medium nam plurma turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optume vates,
Quae regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo 670
Venimus et magnos Erebi tranavinus amnis.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
Riparumque toros et prata recentia rivis
Incolimus. Sed vos, si fert ita corde voluntas, 675
Hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.
Dixit, et ante tulit gressum, camposque nitentis
Desuper ostentat; dehinc summa cacumina linquunt.

At pater Anchises penitus convalle virenti Inclusas animas superumque ad lumen ituras Lustrabat studio recolens, omnemque suorum Forte recensebat numerum carosque nepotes, Fataque fortunasque virum moresque manusque. Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit Aenean, alacris palmas utrasque tetendit. Effusaeque genis lacrimae, et vox excidit ore: Venisti tandem, tuaque exspectata parenti Vicit iter durum pietas? datur ora tueri, Nate, tua, et notas audire et reddere voces? Sie equidem ducebam animo rebarque futurum, 6390 Tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit. Quas ego te terras et quanta per aequora vectum Accipio! quantis iactatum, nate, periclis! Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent! Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago, 695 Saepius occurrens, haec limina tendere adegit; Stant sale Tyrrheno classes. Da iungere dextram, Da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro. Sic memorans largo fletu simul ora rigabat. Ter conatus ibi collo dare bracchia circum. 700 Ter frustra conprensa manus effugit imago, Par levibus ventis volucrique simillima somno.

Interea videt Aeneas in valle reducta Seclusum nemus et virgulta sonantia silvis. Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amneu. Ilune circum innumerae gentes populique volabant;

Ac velut in pratis ubi apes aestate serena Floribus insidunt variis, et candida circum Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus. Horrescit visu subito, caussasque requirit 710 Inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro, Quive viri tanto complerint agmine ripas. Tum pater Anchises: Animae, quibus altera fato Corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam Securos latices et longa oblivia potant. Has equidem memorare tibi atque ostendere coram. Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum, Quo magis Italia mecum laetere reperta. () pater, anne aliquas ad caelum hine ire putandum est Sublimis animas, iterumque ad tarda reverti 720 Corpora! quae lucis miseris tam dira cupido? Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo: Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

Principio caelum ae terras camposque liquentis
Lucentemque globum Lunae Titaniaque astra 725
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus vitacque volantum
Et quae marmoreo fert monstra sub acquore pontus.
Igneus est ollis vigor et caelestis origo 730
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant
Terrenique hebetant artus moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, neque

Respiciunt clausae tenebris et carcere caeco.
Quin et supremo cum lumine vita reliquit, 735
Non tamen omne malum miseris nec funditus omnes
Corporeae excedunt pestes, penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliae panduntur inanis
Suspensae ad ventos; aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni;
Quisque suos patimur Manis; exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci laeta arva tenemus;
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,

Concretam exemit labem, purumque relinquit Aetherium sensum atque aurai simplicis ignem. Has omnis, ubi mille rotam volvere per annos, Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno, Scilicet immemores supera ut convexa revisant Rursus et incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises, natumque unaque Sibyllam Conventus trahit in medios turbamque sonantem, Et tumulum capit, unde omnis longo ordine possit Adversos legere, et venientum discere voltus.

Nunc age, Dardaniam prolem quae deinde sequatur Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes. Inlustris animas nostrumque in nomen ituras. Expediam dictis, et te tua fata docebo. Ille, vides, pura iuvenis qui nititur hasta, 760 Proxuma sorte tenet lucis loca, primus ad auras Aetherias Italo commixtus sanguine surget, Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles, Quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx Educet silvis regem regumque parentem, 765 Unde genus Longa nostrum dominabitur Alba. Proxumus ille Procas, Troianae gloria gentis, Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis Egregius, si umquam regnandam acceperit Albam. Qui iuvenes! quantas ostentant, aspice, viris, Atque umbrata gerunt civili tempora quercu! Hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam, Hi Collatinas inponent montibus arces, Pometios Castrumque Inui Bolamque Coramque. 775 Haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae. Quin et avo comitem sese Mayortius addet Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater Viden', ut geminae stant vertice cristae, Et pater ipse suo superum iam signat honore! 750 En, huius, nate, auspiciis illa incluta Roma Inperium terris, animos acquabit Olympo, Septemque una sibi muro circumdabit arces, Felix prole virum: qualis Berecyntia mater Invehitur curru Phrygias turrita per urbes, 785

Lacta deum partu, centum conplexa nepotes, Omnis caelicolas, omnis supera alta tenentis. Hue geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem Romanosque tuos. Hie Caesar et omnis Iuli Progenies, magnum caeli ventura sub axem. 790 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sacpius audis, Augustus Caesar, Divi genus, aurea condet Saecula qui rursus Latio regnata per arva Saturno quondam, super et Garamantas et Indos Proferct inperium; iacet extra sidera tellus, Extra anni solisque vias, ubi caelifer Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. Huius in adventum iam nunc et Caspia regna Responsis horrent divom et Maeotia tellus. Et septemgemini turbant trepida ostia Nili. 800 Nec vero Alcides tantum telluris obivit. Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu: Nec, qui pampineis victor iuga flectit habenis, Liber, agens celso Nysae de vertice tigris. 805 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis, Aut metus Ausonia prohibet consistere terra? Quis procul ille autem ramis insignis olivae Sacra ferens! Nosco crinis incanaque menta Regis Romani, primam qui legibus urbem Fundabit, Curibus parvis et paupere terra Missus in inperium magnum. Cui deinde subibit, Otia qui rumpet patriae residesque movebit Tullus in arma viros et iam desueta triumphis Agmina. Quem iuxta sequitur iactanfior Ancus, Nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris. Vis et Tarquinios reges, animamque superbam Ultoris Bruti, fascesque videre receptos ! Consulis inperium hic primus sacyasque secures Accipiet, natosque pater nova bella moventis 820 Ad poenam pulchra pro libertate vocabit. Infelix! Utcumque ferent ea facta minores, Vincet amor patriae laudumque inmensa cupido. Quin Decios Drusosque procul saevumque securi Aspice Torquatum et referentem signa Camillum.

Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis. Concordes animae nunc et dum nocte premuntur. Heu quantum inter se bellum, si lumina vitae Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt! Aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci 830 Descendens, gener adversis instructus Eois. Ne. pueri, ne tanta animis adsuescite bella Neu patriae validas in viscera vertite viris: Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo, Proiice tela manu, sanguis meus!-Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho Victor aget currum, caesis insignis Achivis. Eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenas. Ipsumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli. Ultus avos Trojae, templa et temerata Minervae. Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat? Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli. Scipiadas, cladem Libyae, parvoque potentem Fabricium, vel te sulco, Serrane, serentem? Quo fessum rapitis, Fabii! tu Maxumus ille es. Unus qui nobis cunctando restituis rem. Excudent alii spirantia mollius aera. Credo equidem, vivos ducent de marmore voltus. Orabunt caussas melius, caelique meatus Describent radio et surgentia sidera dicent: 850 Tu regere inperio populos, Romane, memento: Hae tibi erunt artes; pacisque inponere morem, Parcere subjectis, et debellare superbos. Sic pater Anchises, atque hace mirantibus addit:

Sie pater Anchises, atque hace mirantibus addit:
Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnis!
Hie rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet, eques sternet Poenos Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hie Acneas; una namque ire videbat
Egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,
Sed frons lacta parum, et deiecto lumina voltu:
Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur cuntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Quis strepitus circa comitum! quantum instar in ipso!

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra. 866 Tum pater Anchises, lacrimis ingressus obortis: () gnate, ingentem luctum ne quaere tuorum: Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra Esse sinent, Nimium vobis Romana propago 870 Visa potens, Superi, propria haec si dona fuissent. Quantos ille virum magnam Mayortis ad urbem Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis Funera, cum tumulum practerlabere recentem! Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875 In tantum spe tollet avos, nec Romula quondam Ullo se tantum tellus jactabit alumno Heu pietas, heu prisca fides, invietaque bello Dextera! non illi se quisquam inpune tulisset Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem. Seu spumantis equi foderet calcaribus armos. Heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas. Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis, Purpureos spargam flores, animamque nepotis His saltem adeumulem donis, et fungar inani 885 Munere. -- Sic tota passim regione vagantur Aeris in campis latis, atque omnia lustrant. Quae postquam Anchises natum per singula duxit. Incenditque animum famae venientis amore, Exin bella viro memorat quae deinde gerenda, 890 Laurentisque docet populos urbemque Latini, Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem. Sunt geminae Somni portae, quarum altera fertur

Cornea, qua veris facilis datur exitus Umbris: Altera candenti perfecta nitens elephanto, 895 Sed falsa ad caelum mittunt insomnia Manes. His ubi tum natum Anchises unaque Sibvllam Prosequitur dictis, portaque emittit eburna, Ille viam secat ad navis sociosque revisit: Tum se ad Caietae recto fert litore portum. 900

Ancora de prora iacitur; stant litore puppes.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER SEPTIMUS.

Tu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix, Acternam moriens famam, Caieta, dedisti; Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen Hesperia in magna, si qua est ca gloria, signat, At pius exsequiis Aeneas rite solutis, Aggere conposito tumuli, postquam alta quierunt Acquora, tendit iter velis, portumque relinquit. Adspirant aurae in noctem, nee candida cursus Luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus. Proxuma Circacae raduntur litora terrae. Dives inaccessos ubi Solis filia lucos Adsiduo resonat cantu, tectisque superbis Urit odoratam nocturna in lumina cedrum. Arguto tenuis percurrens pectine telas. Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum, Vincla recusantum et sera sub nocte rudentum. Sactigerique sues atque in praescpibus ursi Saevire, ac formae magnorum ululare luporum, Quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis Induerat Circe in voltus ac terga ferarum. Quae ne monstra pii paterentur talia Troes Delati in portus, neu litora dira subirent, Neptunus ventis inplevit vela secundis, Atque fugam dedit, et praeter vada fervida vexit. lamque rubescebat radiis mare, et aethere ab alto Aurora in roseis fulgebat lutea bigis: Cum venti posuere, omnisque repente resedit Flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.

30

35

Atque hic Acneas ingentem ex acquore lucum Prospicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amoeno, Verticibus rapidis, et multa flavus arena, In mare prorumpit. Variae circumque supraque Adsuetae ripis volucres et fluminis alveo Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant. Flectere iter sociis terracque advertere proras Inperat, et lactus fluvio succedit opaco. Nunc age, qui reges. Erato, quae tempora rerum,

Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem Cum primum Ausoniis exercitus adpulit oris. Expediam, et primae revocabo exordia pugnae. 10 Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam horrida bella. Dicam acies, actosque animis in funera reges, Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam Hesperiam. Maior rerum mihi nascitur ordo, Maius opus moveo. Rex arva Latinus et urbes 65 Iam senior longa placidas in pace regebat. Hune Fauno et nympha genitum Laurente Marica Accipimus; Fauno Picus pater; isque parentem Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor. Filius huie fato divom prolesque virilis 50 Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa est. Sola domum et tantas servabat filia sedes. Iam matura viro, iam plenis nubilis annis. Multi illam magno e Latio totaque petebant Ausonia; petit ante alios pulcherrimus omnis Turnus, avis atavisque potens, quem regia coniunx Adiungi generum miro properabat amore; Sed variis portenta deum terroribus obstant. Laurus crat tecti medio in penetralibus altis, Sacra comam, multosque metu servata per annos, Quam pater inventam, primas cum conderet arces. Ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus, Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis. Huius apes summum densae-mirabile dietu-Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae, 65 Obsedere apicem, et, pedibus per mutua nexis. Examen subitum ramo frondente pependit. Continuo vates, Externum cernimus, inquit,

Adventare virum, et partis petere agmen easdem Partibus ex isdem, et summa dominarier arce. Praeterea, castis adolet dum altaria taedis, Ut juxta genitorem adstat Lavinia virgo, Visa, nefas, longis conprendere crinibus ignem. Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari, Regalisque accensa comas, accensa coronam, Insignem gemmis; tum fumida lumine fulvo Involvi, ac totis Volcanum spargere tectis. Id vero horrendum ac visu mirabile ferri: Namque fore inlustrem fama fatisque canebant Ipsam, sed populo magnum portendere bellum. At rex sollicitus monstris, oracula Fauni. Fatidici genitoris, adit, lucosque sub alta Consulit Albunea, nemorum quae maxuma sacro Fonte sonat, saevamque exhalat opaca mephitim. Hinc Italae gentes omnisque Oenotria tellus In dubiis responsa petunt; huc dona sacerdos Cum tulit et caesarum ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis somnosque petivit, Multa modis simulacra videt volitantia miris, Et varias audit voces, fruiturque deorum 00 Conloquio, atque imis Acheronta adfatur Avernis. Ilie et tum pater ipse petens responsa Latinus Centum lanigeras mactabat rite bidentis. Atque harum effultus tergo stratisque iacebat Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est: 95 Ne pete connubiis natam sociare Latinis. O mea progenies, thalamis neu crede paratis; Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum Nomen in astra ferant, quorumque ab stirpe nepotes Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens Aspicit Oceanum, vertique regique videbunt. Haec responsa patris Fauni monitusque silenti Nocte datos non ipse suo premit ore Latinus, Sed circum late volitans iam Fama per urbes Ausonias tulerat, cum Laomedontia pubes 105 Gramineo ripae religavit ab aggere classem.

Aeneas primique duces et pulcher Iulus Corpora sub ramis deponunt arboris altae, Instituuntque danes, et adorea liba per herbam Subjiction coulis.—sic Iuppiter ille monebat— 110 Et Cereale solum pomis agrestibus augent. Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus Exiguam in Cererem penuria adegit edendi Et violare manu malisque audacibus orbem Fatalis crusti patulis nec parcere quadris, Heus, etiam mensas consumimus! inquit Iulus: Nec plura adludens. Ea vox audita laborum Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit. Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus, Vosque, ait, o fidi Troiae salvete Penates: Hie domus, haec patria est. Genitor mihi talia namque, Nunc repeto, Anchises fatorum areana reliquit: Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum Accisis coget dapibus consumere mensas, Tum sperare domos defessus ibique memento l'rima locare manu molirique aggere tecta. Hace erat illa fames; hace nos suprema manebat, Exitiis positura modum. Quare agite et primo laeti cum lumine solis, 130 Quae loca, puive habeant homines, ubi moenia gentis, Vestigemus, et a portu diversa petamus. Nunc pateras libate Iovi, precibusque vocate Anchisen genitorem, et vina reponite mensis, Sic deinde effatus frondenti tempora ramo Inplicat, et Geniumque loci primamque deorum Tellurem Nymphasque et adhuc ignota precatur Flumina, tum Noctem Noctisque orientia Signa Idaeumque Iovem Phrygiamque ex ordine Matrem Invocat, et duplicis Cacloque Ereboque parentes. Hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto Intonuit, radiisque ardentem lucis et auro Ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem. Diditur hie subito Troiana per agmina rumor, Advenisse diem, quo debita moenia condant. 145 Certatim instaurant epulas, atque omine magno Crateras lacti statuunt et vina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras

Orta dies, urbem et finis et litora gentis Diversi explorant: hacc fontis stagna Numici, 150 Hunc Thybrim fluvium, hie fortis habitare Latinos. Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni Centum oratores augusta ad moenia regis Ire jubet, ramis velatos Palladis omnis, Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris. Hand mora, festinant jussi rapidisque feruntur Passibus. Ipse humili designat moenia fossa, Moliturque locum, primasque in l'tore sedes Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit. lamque iter emensi turris ac tecta Latinorum 160 Ardua cernebant iuvenes, muroque subibant. Ante urbem pueri et primaevo flore iuventus Exercentur equis, domitantque in pulvere currus, Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis Spicula contorquent, cursuque ietuque lacessunt: 165 Cum praevectus equo longaevi regis ad auris Nuntius ingentis ignota in veste reportat Advenisse viros. Ille intra tecta vocari Inperat, et solio medius consedit avito. Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis, 170 Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici, Horrendum silvis et religione parentum. Hic sceptra accipere et primos attollere fasces Regibus omen erat; hoc illis curia templum, Hae sacris sedes epulis; hic ariete caeso Perpetuis soliti patres considere mensis. Quin ctiam veterum effigies ex ordine avorum Antiqua e cedro, Italusque paterque Sabinus Vitisator, curvam servans sub imagine falcem, Saturnusque senex Ianique bifrontis imago, 180 Vestibulo adstabant, alique ab origine reges, Martiaque ob patriam pugnando volnera passi. Multaque praeterea sacris in postibus arma, Captivi pendent currus, curvaeque secures, Et cristae capitum, et portarum ingentia claustra, 185 Spiculaque clipeique ereptaque rostra carinis. Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat Succinctus trabea, laevaque ancile gerebat

Picus, equum domitor; quem capta cupidine coniunx
Aarea percussum virga versumque venenis
Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
Tali intus templo divom patriaque Latinus
Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit;
Atque hace ingressis placido prior edidit ore:

Dicite. Dardanidae, neque enim nescimus et urbem Et genus, auditique advertitis aequore cursum, Quid petitis! quae caussa rates, aut cuius egentis Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit! Sive errore viae, seu tempestatibus acti, Qualia multa mari nautae patiuntur in alto, 200 Fluminis intrastis ripas portugue sedetis, Ne fugite hospitium, neve ignorate Latinos Saturni gentem, hand vinclo nec legibus aequam, Sponte sua veterisque dei se more tenentem. Atque equidem memini-fama est obscurior annis- 205 Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris Dardanus Idaeas Phrygiae penetrarit ad urbes Threiciamque Samon, quae nunc Samothracia fertur. Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum Aurea nunc solio stellantis regia caeli Accipit et numerum divorum altaribus addit.

Dixerat: et dicta Ilioneus sic voce secutus: Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos Atra subegit hiemps vestris succedere terris, Vec sidus regione viae litusve fefellit; Consilio hane omnes animisque volentibus urbem Adferimur, pulsi regnis, quae maxuma quondam Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo. Ab Iove principium generis; Iove Dardana pubes Gaudet avo; rex ipse Iovis de gente suprema, 220 Troius Acneas, tua nos ad limina misit. Quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis Tempestas ierit campos, quibus actus uterque Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis, Audiit, et si quem tellus extrema refuso Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum

Quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.

Diluvio ex illo tot vasta per acquora vecti

Dis sedem exiguam patriis litusque rogamus Innocuum et cunctis undamque auramque patentem, 230 Non crimus regno indecores, nec vestra feretur Fama levis, tantive abolescet gratia facti, Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit. Fata per Aeneae iuro dextramque potentem. Sive fide seu quis bello est expertus et armis: 235 Multi nos populi, multae-ne temne, quod ultro Praeferimus manibus vittas ac verba precantia-Et petiere sibi et voluere adiungere gentes; Sed nos fata deum vestras exquirere terras Inperiis egere suis. Hinc Dardanus ortus; Huc repetit iussisque ingentibus urguet Apollo Tyrrhenum ad Thybrim et fontis vada sacra Numici. Dat tibi praeterea Fortunae parva prioris Munera, reliquias Troia ex ardente receptas. Hoc pater Anchises auro libabat ad aras; 245 Hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis More daret populis, sceptrumque sacerque tiaras Iliadumque labor vestes.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus Obtutu tenet ora, soloque inmobilis haeret, Intentos volvens oculos. Nec purpura regem Picta movet, nec sceptra movent Priameia tantum, Quantum in connubio natae thalamoque moratur; Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem: Hunc illum fatis externa ab sede profectum Portendi generum, paribusque in regna vocari Auspiciis: hinc progeniem virtute futuram Egregiam, et totum quae viribus occupet orbem. Tandem lactus ait: Di nostra incepta secundent Auguriumque suum! Dabitur, Troiane, quod optas. Munera nec sperno. Non vobis, rege Latino, Divitis uber agri Troiaeve opulentia deerit. Ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupido est, Si iungi hospitio properat sociusque vocari, Adveniat, voltus neve exhorrescat amicos. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Vos contra regi mea nunc mandata referte.

Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostrae

Non patrio ex adyto sortes, non plurima caelo	
Monstra sinunt; generos externis adfore ab oris,	270
Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum	
Nomen in astra ferant. Hunc illum poscere fata	
Et reor, et, si quid veri mens augurat, opto.	
Haec effatus equos numero pater eligit omni.	
Stabant ter centum nitidi in praesepibus altis.	275
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci	210
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis;	
Aurea pectoribus demissa monilia pendent;	
Teeti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum;	
	0.10
Absenti Aeneae currum geminosque iugalis	280
Semine ab aetherio, spirantis naribus ignem,	
Illorum de gente, patri quos daedala Circe	
Supposita de matre nothos furata creavit.	
Talibus Aeneadae donis dictisque Latini	
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.	255
Ecce autem Inachiis sesc referebat ab Argis	
Saeva Iovis coniunx, aurasque invecta tenebat,	
Et lactum Aenean classemque ex acthere longe	
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.	
Moliri iam tecta videt, iam fidere terrae,	290
Descruisse rates. Stetit acri fixa dolore.	
Tum quassans caput hace effundit pectore dicta:	
Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris	
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,	
Num capti potuere capi! num incensa cremavit	295
Troia viros? medias acies mediosque per ignis	
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem	
Fessa iacent, odiis aut exsaturata quievi-	
Quin etiam patria excussos infesta per undas	
Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto.	300
Absumptae in Teueros vires caelique marisque.	
Quid Syrtes, aut Seylla mihi, quid vasta Charybdi	S
Profuit! optato conduntur Thybridis alveo,	
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem	
Immanem Lapithum valuit: concessit in iras	305
Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianae;	
	me-
rentem?	

Ast ego, magna Iovis coniunx, nil linquere inausum Quae potui infelix, quae memet in omnia verti, Vincor ab Aenea. Quod si mea numina non sunt 310 Magna satis, dubitem haud equidem inplorare quod usquam est.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
Atque inmota manet fatis Lavinia coniunx:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exscindere regum.
Hac gener atque socer cocant mercede suorum.
Sanguine Troiano et Rutulo dotabere, virgo,
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Cisseis praeguans ignis enixa iugalis;
Quin idem Veneri partus suus et l'aris alter,

Funestaeque iterum recidiva in Pergama taedae. Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:

Luctificam Allecto dirarum ab sede dearum
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella
Iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareae monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur:

130
Hune mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractave cedat
Fama loco, neu comnubiis ambire Latinum
Aeneadae possint, Italosve obsidere finis.
Tu potes unanimos armare in proelia fratres
Atque odiis versare domos, tu verbera tectis

Arma velit poscatque simul, rapiatque iuventus.

Exin Gorgoneis Allecto infecta venenis
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatae,
Quam super adventu Teuerum Turnique hymenaeis
Femineae ardentem curacque iracque coquebant.

Huic dea caeruleis unum de crinibus anguem

Funereasque inferre faces, tibi nomina mille, Mille nocendi artes. Fecundum concute pectus, Disiice compositam pacem, sere crimina belli:

380

385

Coniicit inque sinum praecordia ad intima subdit, Ono furibunda domum monstro permisceat omnem. Ille, inter vestes et levia pectora lapsus, Volvitur attactu nullo, fallitque furentem, 350 Vipeream inspirans animam; fit tortile collo Aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae, Innectitque comas, et membris lubricus errat. Ac dum prima lues udo sublapsa veneno Pertemptat sensus atque ossibus inplicat ignem, Needum animus toto percepit pectore flammam, Mollius, et solito matrum de more, locuta est, Multa super nata lacrimans Phrygiisque hymenaeis: Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris. O genitor ! nec te miseret gnataeque tuique ! Nee matris miseret, quam primo aquilone relinquet Perfidus, alta petens abducta virgine, praedo! At non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor Ledaeamque Helenam Troianas vexit ad urbes. Quid tua sancta fides ! quid cura antiqua tuorum 365 Et consanguineo totiens data dextera Turno! Si gener externa petitur de gente Latinis, Idque sedet, Faunique premunt te iussa parentis, Omnem equidem sceptris terram quae libera nostris Dissidet, externam reor, et sic dicerc divos. Et Turno, si prima domus repetatur origo, Inachus Acrisiusque patres mediaeque Mycenae. His ubi nequiquam dictis experta Latinum

Contra stare videt, penitusque in viscera lapsum Serpentis furiale malum, totamque pererrat, Tum vero infelix, ingentibus excita monstris, Immensam sine more furit lymphata per urbem: Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo, Quem pueri magno in gyro vacua atria circum Intenti ludo exercent; ille actus habena Curvatis fertur spatiis; stupet inseia supra Impubesque manus, mirata volubile buxum; Dant animos plagae. Non cursu segnior illo Per medias urbes agitur populosque ferocis. Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi, Maius adorta nefas maioremque orsa furorem,

Evolat, et natam frondosis montibus abdit, Quo thalamum cripiat Teucris taedasque moretur, Euoe Bacche, fremens, solum te virgine dignum Vociferans: etenim mollis tibi sumere thyrsos, 390 Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem. Fama volat, furiisque accensas pectore matres Idem omnis simul ardor agit, nova quaerere tecta. Deseruere domos, ventis dant colla comasque; Ast aliae tremulis ululatibus aethera complent, 395 Pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas. Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum Sustinct, ac natae Turnique canit hymenaeos, Sanguineam torquens aciem, torvumque repente Clamat: Io matres, audite, ubi quaeque, Latinae: 400 Si qua piis animis manet infelicis Amatae Gratia, si iuris materni cura remordet. Solvite crinalis vittas, capite orgia mecum. Talem inter silvas, inter deserta ferarum, Reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi. Postquam visa satis primos acuisse furores. Consiliumque omnemque domum vertisse Latini, Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem Acrisioneis Danae fundasse colonis. 410 Praecipiti delata Noto. Locus Ardea quondam Dietus avis; et nunc magnum tenet Ardea nomen; Sed Fortuna fuit. Teetis hic Turnus in altis Iam mediam nigra carpebat nocte quietem. Allecto torvam faciem et furialia membra 115 Exuit; in voltus sese transformat anilis Et frontem obseenam rugis arat; induit albos Cum vitta crinis; tum ramum innectit olivae; Fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos: Et iuveni ante oculos his se cum vocibus offert: Turne, tot incassum fusos patiere labores, Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis? Rex tibi coniugium et quaesitas sanguine dotes Abnegat, externusque in regnum quaeritur heres. I nune, ingratis offer te, inrise, perielis; 425 Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.

465

Haec adeo tibi me, placida cum nocte jaceres. Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit. Quare age, et armari pubem portisque moveri Laetus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchro Consedere, duces pictasque exure carinas, Caelestum vis magna inbet. Rex ipse Latinus, Ni dare conjugium et dicto parere fatetur, Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis. Hie iuvenis, vatem inridens, sie orsa vicissim 435 Ore refert: Classis invectas Thybridis undam Non, ut rere, meas effugit nuntius auris: Ne tantos mihi finge metus. Nec regia Iuno Inmemor est nostri: Sed te victa situ verique effeta senectus, 410 () mater, curis nequiquam exercet, et arma Regum inter falsa vatem formidine ludit. Cura tibi, divom effigies et templa tueri. Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda. Talibus Allecto dietis exarsit in iras. 445 At inveni oranti subitus tremor occupat artus: Deriguere oculi: tot Erinys sibilat hydris, Tantaque se facies aperit; tum flammea torquens Lumina cunctantem et quaerentem dicere plura . R ppulit, et geminos erexit crinibus anguis. 450 Verberaque insonuit, rabidoque hace addidit ore: En ego victa situ, quam veri effeta senectus Arma inter regum falsa formidine ludit: Respice ad haec: adsum dirarum ab sede sororum; Bella manu letumque gero. 155 Sic effata facem juveni conjecit, et atro Lumine fumantis fixit sub pectore taedas. Olli sommum ingens rumpit pavor, ossaque et artus Perfudit toto proruptus corpore sudor. Arma amens fremit, arma toro tectisque requirit; 460 Saevit amor ferri et scelerata insania belli,

Ira super: magno veluti cum flamma sonore Virgea suggeritur costis undantis aeni, Exsultantque aestu latices; furit intus aquai Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;

Nec iam se capit unda; volat vapor ater ad auras.

Ergo iter ad regem polluta pace Latinum Indicit primis iuvenum, et iubet arma parari, Tutari Italiam, detrudere finibus hostem; Se satis ambobus Teuerisque venire Latinisque. 470 Haec ubi dicta dedit divosque in vota vocavit. Certatim sese Rutuli exhortantur in arma. Hunc decus egregium formae movet atque iuventae, Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus inplet, 475 Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis. Arte nova speculata locum, quo litore pulcher Insidiis cursuque feras agitabat Iulus, Hie subitam canibus rabiem Coevtia virgo Obiicit et noto naris contingit odore, 480 Ut cervum ardentes agerent; quae prima laborum Caussa fuit belloque animos accendit agrestis. Cervus erat forma praestanti et cornibus ingens. Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum Nutribant Tyrrheusque pater, cui regia parent 485 Armenta, et late custodia credita campi. Adsuetum inperiis soror omni Silvia cura Mollibus intexens ornabat cornua sertis. Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat. Ille manum patiens mensaeque adsuetus herili 490 Errabat silvis rursusque ad limina nota Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat. Hunc procul errantem rabidae venantis Iuli Commovere canes, fluvio cum forte secundo Deflueret, ripaque aestus viridante levaret. 195 Ipse etiam, eximiae laudis succensus amore. Ascanius curvo direxit spicula cornu; Nec dextrae erranti deus afuit, actaque multo Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo. Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500 Successitque gemens stabulis, questuque cruentus Atque inploranti similis tectum omne replebat. Silvia prima soror, palmis percussa lacertos, Auxilium vocat et duros conclamat agrestis. Olli, pestis enim tacitis latet aspera silvis, Inprovisi adsunt, hic torre armatus obusto,

Stipitis hie gravidi nodis; quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus. Quadrifidam quereum cuneis ut forte coactis Scindebat, rapta spirans iumane securi. 510 At saeva e speculis tempus dea nacta nocendi Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo l'astorale canit signum, cornuque recurvo l'artaream intendit vocem, qua protinus omne Contremuit nemus et silvae insonuere profundae; Audiit et Triviae longe lacus: audiit amnis Sulfurea Nar albus aqua fontesque Velini, Et trepidae matres pressere ad pectora natos, Tum vero ad vocem celeres, qua bucina signum Dira dedit, raptis concurrunt undique telis Indomiti agricolae: nec non et Troia pubes Ascanio auxilium castris effundit apertis. Direxere acies. Non iam certamine agresti, Stipitibus duris agitur sudibusve praeustis, Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late Horveseit strictis seges ensibus, aeraque fulgent Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant: Fluctus uti primo coepit cum albescere vento, l'aulatim sese tollit mare et altius undas Erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo. Hic juvenis primam ante aciem stridente sagitta, Vatorum Tyrrhei fuerat qui maxumus, Almo, Sternitur; haesit enim sub gutture volnus et udae Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam. Corpora multa virum circa, seniorque Galaesus, Dum paci medium se offert, justissimus unus Qui fuit Ausoniisque olim ditissimus arvis: Quinque greges illi balantum, quina redibant Armenta, et terram centum vertebat aratris. Atque ea per campos acquo dum Marte geruntur, Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum

Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur, 540
Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit et primae commisit funera pugnae,
Deserit Hesperiam, et caeli conversa per auras
Iunonem victrix adfatur voce superba:
En, perfecta tibi bello discordia tristi;
Die, in amicitiam cocant et foedera iungant.

18

Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros, Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas: Finitimas in bella feram rumoribus urbes. Accendangue animos insani Martis amore Undique ut auxilio veniant: spargam arma per agros. Tum contra Iuno: Terrorum et fraudis abunde est. Stant belli caussae: pugnatur comminus armis: Quae fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma. Talia coniugia et talis celebrent hymenaeos 555 Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus. Te super aetherias errare licentius auras Haud Pater ille velit, summi regnator Olympi. Cede locis. Ego, si qua super fortuna laborum est, Ipsa regam. Talis dederat Saturnia voces: 560 Illa autem attollit stridentis anguibus alas, Cocytique petit sedem, supera ardua linguens. Est locus Italiae medio sub montibus altis. Nobilis et fama multis memoratus in oris. Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum Urguet utrimque latus nemoris, medioque fragosus Dat sonitum saxis et torto vertice torrens. Hic specus horrendum et saevi spiracula Ditis Monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago Pestiferas aperit fauces, quis condita Erinys, Invisum numen, terras cachunque levabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Inponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus, caesosque reportant
Almonem puerum foedatique ora Galaesi,
Inplorantque deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine caedis et igni
Terrorem ingeminat: Teueros in regna vocari;
Stirpem admisceri Phrygiam: se limine pelli.
Tum, quorum attonitae Baceho nemora avia matres
Insultant thiasis,—neque enim leve nomen Amatae,—
Undique collecti coeunt. Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuneti contra omina bellum,
Contra fata deum, perverso numine poscunt.
Certatim regis circumstant teeta Latini;
555
Ille velut pelagi rupes inmota resistit,

Ut pelagi rupes magno veniente fragore, Quae sese, multis circum latrantibus undis, Mole tenet: scopuli nequiquam et spumea circum Saxa fremunt, laterique inlisa refunditur alga. Verum ubi nulla datur caecum exsuperare potestas Consilium, et saevae nutu Iunonis eunt res. Multa deos aurasque pater testatus inanis, Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella! Ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas, O miseri. Te. Turne, nefas, te triste manebit Supplicium, votisque deos venerabere seris. Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus: Funere felici spolior. Nec plura locutus Saepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes Albanae coluere sacrum, nunc maxuma rerum Roma colit, cum prima movent in proelia Martem. Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum Hyreanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos 605 Auroramque sequi Parthosque reposcere signa: Sunt geminae Belli portae, sie nomine dicunt, Religione sacrae et saevi formidino Martis; Centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri Robora, nec custos absistit limine Ianus; 610 Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae, Ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino Insignis reserat stridentia limina Consul; lose vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes, Acreaque adsensu conspirant cornua rauco. Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus More inbehatur tristisque recludere portas. Abstinuit tactu pater, aversusque refugit Foeda ministeria, et caecis se condidit umbris. Tum regina deum caelo delapsa morantis Inpulit ipsa manu portas, et cardine verso Belli ferratos rumpit Saturnia postis. Ardet inexcita Ausonia atque inmobilis ante; Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis Pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt. 625 Pars levis clipeos et spicula lucida tergent

Arvina pingui, subiguntque in cote secures; Signaque ferre iuvat, sonitusque audire tubarum. Quinque adeo magnae positis incudibus urbes Tela novant, Atina potens Tiburque superbum, Ardea Crustumerique et turrigerae Antemnae. Tegmina tuta cavant capitum, flectuntoue salignas Umbonum cratis; alii thoracas aenos Aut levis ocreas lento ducunt argento: Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri 625 Cessit amor; recognunt patrios fornacibus enses. Classica jamque sonant: it bello tessera signum. Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementis Ad juga cogit cauos: clipeumque auroque trilicem Loricam induitur, fidoque accingitur ense. 640 Pandite nunc Helicona, deac, cantusque movete, Qui bello exciti reges, quae quemque secutae Conplerint campos acies, quibus Itala iam tum Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis;

Et meministis enim, divae, et memorare potestis; Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemptor divom Mezentius agminaque armat.
Filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus, equum domitor debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequiquam ex urbe secutos
Mille viros, dignus, patriis qui lactior esset
Inperiis, et cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palma per gramina currum

Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro

Pulcher Aventinus, clipeoque insigne paternum

Centum anguis cinetamque gerit serpentibus Hydram;

Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos

Furtivum partu sub luminis edidit oras,

Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor

Geryone exstincto Tirynthius attigit arva,

Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.

Pila manu saevosque gerunt in bella dolones, Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello. Ipse pedes, tegumen torquens inmane leonis, Terribili inpexum saeta, cum dentibus albis Indutus capiti, sic regia teeta subibat, Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia moenia linguunt,

870 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem, Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus. Et primam ante aciem densa inter tela feruntur: Ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto Descendent Centauri, Homolen Othrymque nivalem 675 Linguentes cursu rapido: dat cuntibus ingens Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.

Nec Praenestinae fundator defuit urbis. Volcano genitum pecora inter agrestia regem Inventumque focis omnis quem credidit actas, 680 Caeculus. Hunc legio late comitatur agrestis, Quique altum Praeneste viri, quique arva Gabinae Iunonis gelidumque Anienem et roscida rivis Hernica saxa colunt, quos dives Anagnia pascit, Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma, Nec clipci currusve sonant: pars maxuma glandes Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri Instituere pedis; crudus tegit altera pero. 690

At Messapus, equum domitor, Neptunia proles, Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro, Iam pridem resides populos desuetaque bello Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat. Hi Fescenninas acies Acquosque Faliscos, 695 Hi Soractis habent arces Flaviniaque arva, Et Cimini cum monte lacum lucosque Capenos. Ibant aequati numero, regemque canebant: Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni Cum sese e pastu referunt et longa canoros 700 Dant per colla modos; sonat amnis et Asia longe Pulsa palus.

Nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto Misceri putet, aeriam sed gurgite ab alto Urgueri volucrum raucarum ad litora aubem. Ecce, Sabinorum prisco de sanguine magnum

Agmen agens Clausus magnique ipse agminis instar, Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis. Una ingens Amiterna cohors priscique Quirites, 710 Ereti manus omnis oliviferaeque Mutuscae; Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini, Qui Tetricae horrentis rupes montemque Severum Casperianque colunt Forulosque et flumen Himellae; Qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit 715 Nursia, et Hortinae classes populique Latini; Quosque secans infaustum interluit Allia nomen: Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus, Saevus ubi Orion hibernis conditur undis; Vel cum sole novo densae torrentur aristae, 720 Aut Hermi campo, aut Lyciae flaventibus arvis. Scuta sonant, pulsuque pedum conterrita tellus. Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis, Curru iungit Halaesus equos, Turnoque ferocis

Armo Agamemonius, Troian nominis nostis,
Curru iungit Halaesus equos, Turnoque ferocis
Mille rapit populos, vertunt felicia Baceho
Massica qui rastris, et quos de collibus altis
Aurunei misere patres Sidicinaque iuxta
Acquora, quique Cales linquunt, ammisque vadosi
Accola Volturni, pariterque Saticulus asper
Oscorunque manus. Teretes sunt aclydes illis
Tela; sed haec lento mos est aptare flagello.
Laevas cetra tegit; falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret,
Iam senior; patriis sed non et filius arvis
Contentus late iam tum dicione premebat
Sarrastis populos et quae rigat acquora Sarnus,
Quique Rufras Batulumque tenent atque arva Celemnae,
Et quos maliferae despectant moenia Abellae,
Teutonico ritu soliti torquere cateias;
Tegmina quis capitum raptus de subere cortex,
Aeratacque micant peltae, micat acreus ensis.

Et te montosae misere in proclia Nersae, Ufens, insignem fama et felicibus armis; Horrida praecipue cui gens, adsuetaque multo

745

AENEIDOS LIB. VII.	225
Venatu nemorum, duris Aequicula glaebis.	
Armati terram exercent, semperque recentis	
Convectare invat praedas et vivere rapto.	
Quin et Marruvia venit de gente sacerdos,	750
Fronde super galeam et felici comptus oliva,	
Archippi regis missu, fortissimus Umbro,	
Vipereo generi et graviter spirantibus hydris	
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,	
Mulcebatque iras et morsus arte levabat.	755
Sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum	
Evaluit, neque cum iuvere in voluera cantus	
Somniferi et Marsis quaesitae montibus herbae.	
Te nemus Anguitiae, vitrea te Fueinus unda,	
Te liquidi flevere lacus.	760
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,	
Virbius, insignem quem mater Aricia misit,	
Eductum Egeriae lucis humentia circum	
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.	
Namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte	110-
vercae	765
Occiderit patriasque explerit sanguine poenas	
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus	
Aetheria et superas caeli venisse sub auras,	
Paeoniis revocatum herbis et amore Dianae.	
Tum Pater omnipotens, aliquem indignatus ab um	
Mortalem infernis ad lumina surgere vitae,	771
Ipse repertorem medicinae talis et artis	
Fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.	
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit	
Sedibus, et nymphae Egeriae nemorique relegat,	775
Solus ubi in silvis Italis ignobilis aevum	
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.	
Unde etiam templo Triviae lucisque sacratis	
Cornipedes arcentur equi, quod litore currum	
Et iuvenem monstris pavidi effudere marinis.	780
Filius ardentis hand setius acquore campi	
Exercebat eques curruque in bella ruebat.	
Ipse inter primos praestanti corpore Turnus	
Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.	MOF
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram	795

Sustinct, Actnacos efflantem faucibus ignis, Tam magis illa fremens et tristibus effera flammis, Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae. At levem clipeum sublatis cornibus Io Auro insignibat, iam saetis obsita, iam bos. 790 Argumentum ingens, et custos virginis Argus. Caelataque amuem fundens pater Inachus urna. Insequitur nimbus peditum, clipeataque totis Agmina densentur campis, Argivaque pubes Auruncaeque manus, Rutuli veteresque Sicani Et Sacranae acies et picti scuta Labici; Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici Litus arant. Rutulosque exercent voniere collis. Circaeumque iugum, quis Iuppiter Anxurus arvis Praesidet, et viridi gaudens Feronia luco: 800 Qua Saturae jacet atra palus, gelidusque per imas Quaerit iter vallis atque in mare conditur Ufens. Hos super advenit Volsca de gente Camilla, Agmen agens equitum et florentis aere catervas, Bellatrix, non illa colo calathisve Minervae 805 Femineas adsueta manus, sed proelia virgo Dura pati cursuque pedum praevertere ventos. Illa vel intactae segetis per summa volaret Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas: Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti Ferret iter, celeris nec tingueret acquore plantas. Illam omnis tectis agrisque effusa iuventus Turbaque miratur matrum et prospectat euntem,

Illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
Turbaque miratur matrum et prospectat euntem,
Attonitis inhians animis, ut regius ostro
Velet honos levis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram
Et pastoralem praefixa cuspide myrtum.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER OCTAVUS.

Ur belli signum Laurenti Turnus ab arce Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu, Utque acris concussit equos, utque inpulit arma, Extemplo turbati animi, simul omne tumultu Conjurat trepido Latium, saevitque inventus Effera. Ductores primi Messapus et Ufens Contemptorque deum Mezentius undique cogunt Auxilia, et latos vastant cultoribus agros. Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem, Oui petat auxilium, et, Latio consistere Teueros, 10 Advectum Aenean classi victosque Penatis Inferre et fatis regem se dicere posci, Edoceat, multasque viro se adiungere gentis Pardanio, et late Latio increbescere nomen. Quid struat his coeptis, quem, si Fortuna sequatur, Eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi. Quam Turno regi, aut regi adparere Latino. Talia per Latium. Quae Laomedontius heros Cuncta videns magno curarum fluctuat aestu;

Atque animum nune hue celerem, nune dividit illue, In partisque rapit varias perque omnia versat: Sient aquae tremulum labris ubi lumen aenis Sole repercussum aut radiantis imagine Lunae Omnia pervolitat late loca, iamque sub auras Erigitur summique ferit laquearia tecti.
Nox crat, et terras animalia fessa per omnis Alituum pecudumque genus sopor altus habebat: Cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe

Aeneas, tristi turbatus pectora bello, Procubuit seramque dedit per membra quietem. 30 Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno Populeas inter senior se attollere frondes Visus: cum tenuis glauco velabat amictu Carbasus, et crinis umbresa tegebat arundo: Tum sic adfari et curas his demere dictis: 35 O sate gente deun. Trojanam ex hostibus urbem Qui revehis nobis acternaque l'ergama servas, Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis. Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates: Neu belli terrere minis; tumor omnis et irae 40 Concessere deum.

Iamque tibi, ne vana putes hace fingere somnum. Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus, Triginta capitum fetus enixa, iacebit, Alba, solo recubans, albi circum ubera nati, Hic locus urbis crit, requies ca certa laborum, Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis Ascanius clari condet cognominis Albam. Haud incerta cano. Nunc qua ratione, quod instat. Expedias victor, paucis, adverte, docebo. Arcades his oris, genus a Pallante profectum, Qui regem Euandrum comites, qui signa secuti. Delegere locum et posuere in montibus urbem Pallantis proavi de nomine Pallanteum. Hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina; Hos castris adhibe socios, et foedera junge. Ipse ego te ripis et recto flumine ducam. Adversum remis superes subvectus ut amnem. Surge age, nate dea, primisque cadentibus astris Iunoni fer rite preces, iramque minasque Supplicibus supera votis. Mihi victor honorem Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis Stringentem ripas et pinguia culta secantem,

45

50

60

Dixit, deinde lacu Fluvius se condidit alto, Ima petens; nox Aenean somnusque reliquit. Surgit, et, aetherii spectans orientia Solis

Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit. 65

Caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis.

Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Sustinet, ac talis effundit ad aethera voces:
Nymphae, Laurentes Nymphae, genus amnibus unde est,
Tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite Aenean, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus, miserantem incommoda nostra,
Fonto tenet, quocumque solo pulcherrimus exis,
Semper honore meo, semper celebrabero donis,
Corniger Hesperidum Fluvius regnator aquarum.
Adsis o tantum et propius tua numina firmes.
Sie memorat, geminasque legit de classe biremis,
Remigioque aptat; socios simul instruit armis.

Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum, Candida per silvam cum fetu concolor albo Procubuit viridique in litore conspicitur sus: Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxuma Iuno. Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram. 85 Thybris ea flavium, quam longa est, nocte tumentem Leviit, et tacita refluens ita substitit unda. Mitis ut in morem stagni placidaeque paludis Sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset. Frgo iter inceptum celerant rumore secundo. cui Labitur unct i vadis abies; mirantur et undae, Miratur nemus insuetum fulgentia longe Scuta virum fluvio pictasque innare carinas. Olli remigio noctemque diemque fatigant. Et longos superant flexus, variisque teguntur Arboribus, viridisque secant placido acquore silvas. Sol medium caeli conscenderat igneus orbem, Cum muros arcemque procul ac rara domorum l'ecta vident; quae nune Romana potentia caelo \equavit; tum res inopes Euandrus habebat. 100 Ocius advertunt proras, urbique propinquant. Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem

Amphitryoniadae magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes iuvenum primi pauperque senatus
Tura dabant, tepidusque cruor fumabat ad arus.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, et tacitis incumbere remis,

Terrentur visu subito, cunctique relictis Consurgunt mensis. Audax quos rumpere Pallas 110 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse, Et procul e tumulo: Iuvenes, quae caussa subegit Ignotas temptare vias! quo tenditis! inquit. Qui genus ! unde domo ! pacemne hue fertis, an arma ? Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta. Paciferaeque manu ramum praetendit olivae: Troiugenas ac tela vides inimica Latinis. Quos illi bello profugos egere superbo. Euandrum petimus. Ferte haec, et dicite lectos Dardaniae venisse duces, socia arma rogantis. 120 Obstipuit tanto perculsus nontine Pallas: Egredere o quicumque es, ait, coramque parentem Adloquere, ac nostris succede penatibus hospes. Excepitque manu, dextramque amplexus inhaesit. Progressi subcunt luco, fluviumque relinguunt. 195 Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis: Optume Graiugenum, cui me Fortuna precari Et vitta comptos voluit praetendere ramos, Non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas Quodque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis: 130 Sed mea me virtus et sancta oracula divom, Cognatique patres, tua terris didita fama. Coniunxere tibi, et fatis egere volentem. Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor, Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus. Advehitur Teucros: Electram maxumus Atlas Edidit, aetherios humero qui sustinet orbis. Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia Cyllenae gelido conceptum vertice fudit; At Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlas, 1 10

At Maiam, auditis si quicquam credinus, Atlas, Idem Atlas generat, caeli qui sidera tollit. Sie genus amborum scindit se sanguine ab uno. His fretus non legatos neque prima per artem Temptamenta tui pepigi; me, me ipse meumque Obieci caput et supplex ad limina veni. Gens cadem, quae te, crudeli Daunia bello

Insequitur: nos si pellant, nihil afore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant,

1.45

Et mare, quod supra, teneant, quodque adluit infra. Accipe daque fidem. Sunt nobis fortia bello 150 Pectora, sunt animi et rebus spectata iuventus. Dixerat Aeneas. Ille os oculosque loquentis lamdudum et totum lustrabat lumine corpus. Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum, Accipio adgnoscoque libens! ut verba parentis Et vocem Anchisae magni voltumque recordor! Nam memini Hesionae visentem regna sororis Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem, Protinus Arcadiae gelidos invisere finis. Tum mihi prima genas vestibat flore iuventa; Mirabarque duces Teueros, mirabar et ipsum Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat Anchises. Mihi mens juvenali ardebat amore Compellare virum, et dextrae conjungere dextram; Accessi, et cupidus Phenei sub moenia duxi. Ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas Discedens chlamydemque auro dedit intertextam. Frenaque bina, meus quae nunc habet, aurea, l'allas. Ergo et, quam petitis, iuncta est mihi foedere dextra, Et, lux cum primum terris se crastina reddet, Auxilio lactos dimittam, opibusque iuvabo. Interea sacra haec, quando huc venistis amici. Annua, quae differre nefas, celebrate faventes Nobiscum, et iam nunc sociorum adsuescite mensis. Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili, Praecipuumque toro et villosi pelle leonis Accipit Aenean, solioque invitat acerno. Tum lecti invenes certatim araeque sacerdos Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris Dona laboratae Cereris, Bacchumque ministrant, Vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus

Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames et amor compressus edenci,
Rex Euandrus ait: Non haec sollemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Inposuit: saevis, hospes Troianc, periclis

Servati facimus meritosque novamus honores. Iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem. Disiectae procul ut moles, desertaque montis Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam. Hic spelunca fuit, vasto submota recessu. Semihominis Caci facies quam dira tenebat. Solis inaccessam radiis; semperque recenti 195 Caede tepebat humus, foribusque adfixa superbis Ora virum tristi pendebant pallida tabo. Huic monstro Volcanus erat pater: illius atros Ore vomens ignis magna se mole ferebat. Attulit et nobis aliquando optantibus aetas Auxilium adventumque dei. Nam maxumus ultor, Tergemini nece Geryonae spoliisque superbus. Alcides aderat, taurosque hac victor agebat Ingentis, vallemque boves amnemque tenebant. At furiis Caci mens effera, ne quid inausum Aut intractatum scelerisve dolive fuisset. Quattuor a stabulis praestanti corpore tauros Avertit, totidem forma superante iuvencas. Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis. Cauda in speluncam tractos versisque viarum Indiciis raptos saxo occultabat opaco. Quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant. Interea, cum iam stabulis saturata moveret Amphitryoniades armenta abitumque pararet. Discessu mugire boves, atque omne querelis Impleri nemus, et colles clamore relinqui. Reddidit una boum vocem vastoque sub antro Mugiit et Caci spem custodita fefellit. Hic vero Alcidae furiis exarserat atro Felle dolor; rapit arma manu nodisque gravatum Robur, et aerii cursu petit ardua montis. Tum primum nostri Cacum videre timentem Turbatumque oculis : fugit ilicet ocior Euro Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas. Ut sese inclusit, ruptisque inmane catenis 225 Deiecit saxum, ferro quod et arte paterna

Pendebat, fultosque emuniit obiice postis, Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque

AENEIDOS LIB. VIII.	233
Accessum lustrans huc ora ferebat et illuc,	
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira	230
Lustrat Aventini montem; ter saxea temptat	
Limina nequiquam; ter fessus valle resedit.	
Stubat acuta silex, praecisis undique saxis	
Speluncae dorso insurgens, altissima visu,	
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.	235
Hanc, ut prona iugo laevum incumbebat ad amnen	1,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis	
Avolsam solvit radicibus; inde repente	
Inpulit; inpulsu quo maxumus intonat aether,	
Dissultant ripae refluitque exterritus annis.	240
At specus et Caci detecta adparuit ingens	
Regia, et umbrosae penitus patuere cavernae:	
Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens	
Infernas reseret sedes et regna recludat	
Pallida, dis invisa, superque inmane barathrum	245
Cernatur, trepidentque inmisso lumine Munes.	
Ergo insperata deprensum in luce repente	
Inclusumque cavo saxo atque insueta rudentem	
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma	
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.	250
Ille autem, neque enim fuga iam super ulla pericli	•
Faucibus ingentem fumum, mirabile dietu,	
Evomit involvitque domum caligine caeca,	
Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro	
Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.	255
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem	
Praecipiti iecit saltu, qua plurimus undam	
Funus agit nebulaque ingens specus aestuat atra.	
Hie Cacum in tenebris incendia vana vomentem	
Corripit in nodum complexus, et angit inhacrens	260
Elisos oculos et siccum sanguine guttur.	

Panditur extemplo foribus domus atra revolsis, Abstractacque boves abiuratacque rapinae Caelo ostenduntur, pedibusque informe cadaver Protrahitur. Nequeunt expléri corda tuendo Terribilis oculos, voltum villosaque sactis Pectora semiferi atque exstinctos faucibus ignis. Ex illo celebratus honos, lactique minores

265

Servavere diem, primusque Potitius auctor
Et domus Herculei custos Pinaria sacri.
Hane aram luco statuit, quae Maxuma semper
Dicctur nobis, et erit quae maxuma semper.
Quare agite. o iuvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas et pocula porgite dextris
Communemque vocate deum et date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas foliisque innexa pependit,
Et sacer inplevit dextram scyphus. Ocius omnes
In mensam lacti libant divosque precantur.

Devexo interea propior fit Vesper Olympo: 280 Iamque sacerdotes primusque Potitius ibant. Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant. Instaurant epulas, et mensae grata secundae Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras. Tum Salii ad cantus incensa altaria circum Populeis adsunt evincti tempora ramis. Hie iuvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes Herculeas et facta ferunt: ut prima novercae Monstra manu geminosque premens eliserit anguis: Ut bello egregias idem disiecerit urbes. 290 Troiamque Oechaliamque: ut duros mille labores Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquae. Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembris. Hylacumque Pholumque, manu, tu Cresia mactas Prodigia et vastum Nemeae sub rupe leonem. Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci Ossa super recubans antro semiesa cruento; Nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus, . Arduus arma tenens: non te rationis egentem Lernaeus turba capitum circumstetit anguis. 300 Salve, vera Iovis proles, decus addite divis, Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo. Talia carminibus celebrant: super omnia Caci Speluncam adiiciunt, spirantemque ignibus ipsum. Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant. 305

Exin se cuncti divinis rebus ad urbem Perfectis referunt. Ibat rex obsitus aevo, Et comitem Aenean iuxta natumque tenebat

Ingrediens, varioque viam sermone levabat. Miratur facilisque oculos fert omnia circum 310 Aeneas, capiturque locis, et singula laetus Exquiritque auditque virum monumenta priorum. Tum rex Euandrus Romanae conditor arcis. Hacc nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant, Censque virum truncis et duro robore nata, Quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros, Aut conponere opes norant, aut parcere parto, Sed rami atone asper victu venatus alebat. Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo, Arma lovis fugiens et regnis exsul ademptis. Is genus indocile ac dispersum montibus altis Conposuit, legesque dedit, Latiumque vocari Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris. Aurea quae perhibent, illo sub rege fuere Saccula: sic placida populos in pace regebat; Deterior donce paulatim ac decolor actas Et belli rabies et amor successit habendi. Tum manus Ausonia et gentes venere Sicanae, Saepius et nomen posuit Saturnia tellus; Tum reges asperque immani corpore Thybris, 330 A quo post Itali fluvium cognomine Thybrim Diximus; amisit verum vetus Albula nomen. Me pulsum patria pelagique extrema sequentem Fortuna omnipotens et incluctabile fatum His posuere locis, matrisque egere tremenda Carmentis Nymphae monita et deus auctor Apollo. Vix ea dicta: dehine progressus monstrat et aram Et Carmentalem Romani nomine portam Quam memorant, Nymphae priscum Carmentis honorem, Vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros Aeneadas magnos et nobile l'allanteum. Hine lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum Rettulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal, Parrhasio dictum Panos de more Lycaei. Nec non et sacri monstrat nemus Argileti, 345 Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi. Hine ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit, Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Iam tum religio pavidos terrebat agrestis Dira loci: iam tum silvam saxumque tremebant. 350 Hoc nemus, hune, inquit, frondoso vertice collem, Quis deus incertum est, habitat deus; Arcades ipsum Credunt se vidisse Iovem, cum saepe nigrantem Aegida concuteret dextra, nimbosque cieret. Haec duo praeterea disiectis oppida muris, 355 Reliquias veterumque vides monumenta virorum. Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem: Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen. Talibus inter se dictis ad tecta subibant. Pauperis Euandri, passimque armenta videbant 360 Romanoque foro et lautis mugire Carinis. Ut ventum ad sedes: Haec, inquit, limina victor Alcides subiit, haec illum regia cepit. Aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum Finge deo, rebusque veni non asper egenis. Dixit, et angusti subter fastigia tecti Ingentem Aenean duxit, stratisque locavit Effultum foliis et pelle Libystidis ursae.

Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis. At Venus haud animo nequiquam exterrita mater. 370 Laurentumque minis et duro mota tumultu Volcanum adloquitur, thalamoque hace coniugis aureo Incipit, et dictis divinum adspirat amorem: Dum bello Argolici vastabant Pergama reges Debita casurasque inimicis ignibus arces, 375 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi Artis opisque tuae; nec te, carissime coniunx, Incassumve tuos volui exercere labores. Quamvis et Priami deberem plurima natis, Et durum Aeneae flevissem saepe laborem. Nunc Iovis inperiis Rutulorum constitit oris: Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi numen Arma rogo, genetrix nato. Te filia Nerei. Te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.

Aspice, qui coeant populi, quae moenia clausis 385 Ferrum acuant portis in me exscidiumque meorum. Dixerat, et niveis hinc atque hinc diva lacertis Cunctantem amplexu molli fovet. Ille repente

426

Accepit solitam flammam, notusque medullas Intravit calor, et labefacta per ossa cucurrit: 390 Non secus atque olim, tonitru cum rupta corusco Iguea rima micans percurrit lumine nimbos. Sensit laeta dolis et formae conscia conjuny. Tum pater aeterno fatur devinctus amore: Quid caussas petis ex alto? fiducia cessit 395 Quo tibi, diva, mei? Similis si cura fuisset, Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset: Nec Pater omnipotens Troiam nec fata vetabant Stare decemque alios Priamum superesse per annos. Et nune, si bellare paras atque hace tibi mens est, 400 Quidquid in arte mea possum promittere curae, Quod fieri ferro liquidove potest electro, Quantum ignes animaeque valent, absiste precando Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus Optatos dedit amplexus, placidumque petivit 405 Coniugis infusus gremio per membra soporem. Inde ubi prima quies medio iam noctis abactac

Curriculo expulerat somnum, cum femina primum, Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva Inpositum, cinerem et sopitos suscitat ignis, 410 Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo Exercet penso, castum ut servare cubile Coniugis et possit parvos educere natos: Hand seens Ignipotens nee tempore segnior illo Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit. 415 Insula Sicanium iuxta latus Acoliamque Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis. Quam subter specus et Cyclopum exesa caminis Antra Actuaca tonant, validique incudibus ictus Auditi referent gemitum, stridentque cavernis 420 Stricturae Chalybum, et fornacibus ignis anhelat, Volcani domus, et Volcania nomine tellus. Hoc tune Ignipotens caelo descendit ab alto. Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro, Brontesque Steropesque et nudus membra Pyraemon.

His informatum manibus iam parte polita

Fulmen erat, toto Genitor quae plurima caelo Deiicit in terras, pars inperfecta manebat.

Tris imbris torti radios, tris nubis aquosãe Addiderant, rutuli tris ignis et alitis Austri. 430 Fulgores nunc terrificos sonitumque metumque Miscebant operi flammisque sequacibus iras. Parte alia Marti currumque rotasque volucris Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes: Aegidaque horriferam, turbatae Palladis arma, 435 Certatim squamis serpentum auroque polibant, Connexosque anguis ipsamque in pectore divae Gorgona, desecto vertentem lumina collo. Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores, Aetnaci Cyclones, et huc advertite mentem: 440 Arma acri facienda viro. Nunc viribus usus. Nune manibus rapidis, omni nune arte magistra. Praecipitate moras. Nec plura effatus; at illi Ocius incubuere omnes pariterque laborem Sortiti. Fluit aes rivis aurique metallum. 445 Volnificusque chalybs vasta fornace liquescit. Ingentem clipeum informant, unum omnia contra Tela Latinorum, septenosque orbibus orbis Inpediunt. Alii ventosis follibus auras Accipiunt redduntque: alii stridentia tinguunt 450 Aera lacu. Gemit inpositis incudibus antrum. Illi inter sese multa vi bracchia tollunt In numerum, versantone tenaci forcipe massam. Haec pater Acoliis properat dum Lemnius oris, Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma 455 Et matutini volucrum sub culmine cantus. Consurgit senior, tunicaque inducitur artus, Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis: Tum lateri atque humeris Tegeacum subligat ensem, Demissa ab laeva pantherae terga retorquens. Nec non et gemini custodes limine ab alto Praecedunt gressumque canes comitantur herilem. Hospitis Acneae sedem et secreta petebat,

Sermonum memor et promissi muneris, heros. Nee minus Aeneas se matutinus agebat. Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates. Congressi iungunt dextras, mediisque residunt

465

Aedibus, et licito tandem sermone fruuntur.

Rex prior haec:

Maxume Teuerorum ductor, quo sospite numquam Res equidem Troiae victas aut regna fatebor. Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto Eviguae vires: hine Tusco claudimur amni, Hine Rutulus premit, et murum circumsonat armis, Sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis Iungere castra paro, quam fors inopina salutem Ostentat. Fatis huc te poscentibus adfers. Hand procul hine saxo incolitur fundata vetusto Urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam Gens, bello praeclara, jugis insedit Etruscis. 480 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo Imperio et saevis tenuit Mezentius armis. Quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni Effera? di capiti ipsius generique reservent! Mortua quin etiam iungebat corpora vivis, 485 Conponens manibusque manus atque oribus ora, Tormenti genus, et sanie taboque fluentis Complexu in misero longa sic morte necabat. At fessi tandem cives infanda furentem Armati circumsistunt ipsumque domumque, 490 Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant. Ille inter caedem Rutulorum clapsus in agros Confugere, et Turni defendier hospitis armis. Ergo omnis furiis surrevit Etruria instis: Regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt. His ego te, Aenea, ductorem milibus addam. Toto namque fremunt condensae litore puppes. Signaque ferre inbent; retinet longaevus haruspex Fata canens: O Maconiae delecta iuventus, Flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostem 500 Fert dolor et merita accendit Mezentius ira, Nulli fas Italo tantam subiungere gentem: Externos optate duces. Tum Etrusca resedit Hoe acies campo, monitis exterrita divom. Ipse oratores ad me regnique coronam Cum sceptro misit mandatque insignia Tarchon. Succedam eastris, Tyrrhenaque regna capessam.

Sed mihi tarda gelu sacclisque effeta senectus

Invidet inperium seraeque ad fortia vires.

Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriae traheret. Tu, cuius et annis
Et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
Ingredere, o Teuerum atque Italum fortissime ductor.
Hune tibi practerea, spes et solatia nostri,
Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro
Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
Adsuescat, primis et te miretur ab annis.

Areadas huic equites bis centam, robora pubis
Leeta, dabo, totidemque suo tibi nomine Pallas.

Lecta, dabo, totidemque suo tibi nomine Pallas. Vix ea fatus erat : defixique ora tenebant 520 Aeneas Anchisiades et fidus Achates: Multaque dura suo tristi cum corde putabant, Ni signum caelo Cytherea dedisset aperto. Namque inproviso vibratus ab aethere fulgor Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente, Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clangor. Suspiciunt; iterum atque iterum fragor increpat ingens. Arma inter nubem caeli in regione serena Per sudum rutilare vident et pulsa tonare. Obstipuere animis alii; sed Troius heros 530 Adgnovit sonitum et divae promissa parentis. Tum memorat: Ne vero, hospes, ne quaere profecto. Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo. Hoc signum cecinit missuram diva creatrix, Si bellum ingrueret, Volcaniaque arma per auras 535 Laturam auxilio.

Heu quantae miseris caedes Laurentibus instant! Quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas Scuta virum galeasque et fortia corpora volves, Thybri pater! Poscant acies, et foedera rumpant! 540

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto; Et primum Herculeis sopitas ignibus aras Excitat, hesternumque Larem parvosque Penatis Lactus adit; mactant lectas de more bidentis Euandrus pariter, pariter Troiana iuventus. Post hine ad navis graditur, sociosque revisit; Quorum de numero, qui sese in bella sequantur, Praestantis virtute legit; pars cetera prona

545

AENEIDOS LIB.	VIII.

241

585

Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni, Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque. 550 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva; Ducunt exsortem Aeneae, quem fulva leonis Pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis. Fama volat parvam subito volgata per urbem. Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis. 555 Vota metu duplicant matres, propiusque periclo It timor, et major Martis jam adparet imago, Tum pater Euandrus dextram conplexus euntis Haeret, inexpletus lacrimans, ac talia fatur ; () mihi praeteritos referat si Iuppiter annos, Qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa Stravi scutorumque incendi victor acervos, Et regem hac Erulum dextra sub Tartara misi, Nascenti cui tris animas Feronia mater-Horrendum dictu-dederat, terna arma movenda; Ter leto sternendus erat: cui tum tamen omnis Abstulit haec animas dextra, et totidem exuit armis: Non ego nunc dulci amplevu divellerer usquam. Nate, tuo; neque finitimo Mezentius umquam Huic capiti insultans tot ferro saeva dedisset 570 Funera, tam multis viduasset civibus urbem. At vos, o superi, et divom tu maxume rector Iuppiter, Arcadii, quaeso, miscrescite regis, Et patrias audite preces: Si numina vestra Incolumem l'allanta mihi, si fata reservant, Si visurus eum vivo et venturus in unum: Vitam oro; patior quemvis durare laborem. Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris: Nune, nune o liceat crudelem abrumpere vitam, Dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri, 580

lamque adeo exierat portis equitatus apertis, Aeneas inter primos et fidus Achates, Inde alii Troiae proceres; ipse agmine Pallas In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:

Dum te, care puer, mea sola et sera voluptas, Complexu teneo: gravior neu nuntius auris Volneret. Haec genitor digressu dicta supremo Fundebat; famuli conlapsum in teeta ferebant.

Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda, Quem Venus ante alios astrorum diligit ignis, 500 Extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit. Stant pavidae in muris matres, oculisque sequentur Pulveream nubem et fulgentis aere catervas. Olli per dumos, qua proxuma meta viarum, Armati tendunt: it clamor, et agmine facto 595 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. Est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem, Religione patrum late sacer; undique colles Inclusere cavi et nigra nemus abiete cincit. Silvano fama est veteris sacrasse Pelasgos, 600 Arvorum pecorisque deo, lucumque diemque, Qui primi finis aliquando habuere Latinos. Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant Castra locis, celsoque omnis de colle videri Iam poterat legio, et latis tendebat in arvis. Huc pater Aeneas et bello lecta iuventus Succedunt, fessique et cauos et corpora curant. At Venus aetherios inter dea candida nimbos

Dona ferens aderat: natumque in valle reducta Ut procul et gelido secretum flumine vidit. Talibus adfata est dictis, seque obtulit ultro: En perfecta mei promissa coniugis arte Munera; ne mox aut Laurentis, nate, superbos, Aut acrem dubites in proclia poscere Turnum. Dixit et amplexus nati ('ytherea petivit; Arma sub adversa posuit radiantia quercu. Ille, deae donis et tanto lactus honore, Expleri nequit atque oculos per singula volvit, Miraturque interque manus et bracchia versat Terribilem cristis galeam flammasque vomentem, Fatiferumque ensem, loricam ex aere rigentem, Sanguineam, ingentem, qualis cum caerula nubes Solis inardescit radiis longeque refulget; Tum levis ocreas electro auroque recocto, Hastamque, et clipei non enarrabile textum. Illic res Italas Romanorumque triumphos, Haud vatum ignarus venturique inscius aevi, Fecerat Ignipotens: illic genus omne futurae

615

620

Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella. Fecerat et viridi fetam Mayortis in autro 630 Procubuisse lupam; geminos huie ubera circum Ludere pendentis pueros, et lambere matrem Inpavidos; illam tereti cervice reflexam Mulcere alternos, et corpora fingere lingua, Nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas 635 Consessu caveae, magnis Circensibus actis. Addiderat, subitoque novum consurgere bellum Romulidis Tatioque seni Curibusque severis. Post idem inter se posito certamine reges Armati Iovis ante aram paterasque tenentes 641 Stabant et caesa jungebant foedera porca, Hand procul inde citae Mettum in diversa quadrigae Distulerant at tu dietis, Albane, maneres !-Raptabatque viri mendacis viscera Tullus Per silvam, et sparsi rorabant sanguine vepres. 645 Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat Accipere, ingentique urbem obsidione premebat : Acheadae in ferrum pro libertate ruebant. Illum indignanti similem, similemque minanti Aspiceres, pontem auderet quia vellere Cocles, Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis. In summo custos Tarpeiae Manlius arcis Stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat, Romuleoque recens horrebat regia culmo. Atque hic auratis volitans argenteus anser Porticibus Gallos in limine adesse canebat; Galli per dumos aderant, arcemque tenebant, Defensi tenebris et dono noctis opacae; Aurea caesaries ollis, atque aurea vestis; Virgatis lucent sagulis; tum lactea colla Auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant Gaesa manu, scutis protecti corpora longis. Hic exsultantis Salios, nudosque Lupercos, Lanigerosque apices, et lapsa ancilia caelo Extuderat; castae ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus. Hine procul addit Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis,

Et scelerum poenas, et te. Catilina, minaci

Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem; Secretosque pios: his dantem jura Catonem 670 Hace inter tumidi late maris ibat imago. Aurea, sed fluctu spumabant caerula cano: Et circum argento clari delphines in orbem Acquora verrebant caudis aestumque secabant. In medio classis aeratas, Actia bella, Cernere erat: totumque instructo Marte videres Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus. Hine Augustus agens Italos in proelia Caesar Cum Patribus Populoque, Penatibus et magnis Dis. Stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammas 680 Lacta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus. Parte alia ventis et dis Agrippa secundis Arduus agmen agens; cui, belli insigne superbum, Tempora navali fulgent rostrata corona. Hinc ope barbarica variisque Antonius armis. Victor ab Aurorae populis et litore rubro. Aegyptum virisque Orientis et ultima secum Bactra vehit; sequiturque, nefas! Aegyptia coniunx. Una omnes ruere, ac totum spumare reductis Convolsum remis rostrisque tridentibus aequor. 690 Alta petunt: pelago credas innare revolsas Cycladas, aut montis concurrere montibus altos: Tanta mole viri turritis puppibus instant. Stuppea flamma manu telisque volatile ferrum Spargitur: arva nova Neptunia caede rubescunt. 695 Regina in mediis patrio vocat agmina sistro: Needum etiam geminos a tergo respicit anguis. Omnigenumque deum monstra et latrator Anubis Contra Neptunum et Venerem contraque Minervam Tela tenent. Saevit medio in certamine Mayors Caelatus ferro, tristesque ex aethere Dirae: Et scissa gaudens vadit Discordia palla, Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello. Actius haec cernens arcum intendebat Apollo Desuper: omnis eo terrore Aegyptus et Indi, 705 Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei. Ipsa videbatur ventis regina vocatis

Vela dare, et laxos iam iamque inmittere funis.

Illam inter caedes pallentem morte futura Fecerat Ignipotens undis et lapyge ferri; 710 Contra autem magno maerentem corpore Nilum, Pandentemque sinus et tota veste vocantem Caeruleum in gremium latebrosaque flumina victos. At Caesar, triplici invectus Romana triumpho Moenia, dis Italis votum inmortale sacrabat, Maxuma ter centum totam delubra per Urbem. Lactitia ludisque viae plausuque fremebant: Omnibus in templis matrum chorus, omnibus arac: Ante aras terram caesi stravere invenci. Ipse, sedens niveo candentis limine Phoebi, 720 Dona recognoscit populorum aptatque superbis Postibus; incedunt victae longo ordine gentes, Quam variae linguis, habitu tam vestis et armis. Hie Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros, Hie Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos Finxerat; Euphrates ibat iam mollior undis; Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis; Indomitique Dahae, et pontem indignatus Araxes. Talia per clipeum Volcani, dona parentis, Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet, Attollens humero famamque et fata nepotum.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER NONUS.

ATQUE ea diversa penitus dum parte geruntur, Irim de caelo misit Saturnia Iuno Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis Pilun ni Turnus sacrata valle sedebat. Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est: Turne, quod optanti divom promittere nemo Auderet, volvenda dies, en, attulit ultro. Aeneas, urbe et sociis et classe relicta, Sceptra Palatini sedemque petit Euandri. Nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes, 10 Lydorumque manum collectos armat agrestis. Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus. Rumpe moras omnis et turbata arripe castra. Dixit, et in caclum paribus se sustulit alis, Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum. Adgnovit iuvenis, duplicisque ad sidera palmas Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus: Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam Detulit in terras? unde haec tam clara repente Tempestas! medium video discedere caelum, 20 Palantisque polo stellas. Sequor omina tanta, Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam Processit, summoque hausit de gurgite lymphas. Multa deos orans, oneravitque aethera votis. Iamque omnis campis exercitus ibat apertis. 25 Dives equum, dives pictai vestis et auri;

Messapus primas acies, postrema coercent Tyrrhidae iuvenes; medio dux agmine Turnus

[Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est]. Cen septem surgens sedatis annibus altus 30 Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus Cum refluit campis et iam se condidit alveo. Hie subitam nigro glomerari pulvere nubem Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis. Primus ab adversa conclamat mole Caicus: 35 Quis globus, o cives, caligine volvitur atra! Ferte citi ferrum, date tela, ascendite muros. Hostis adest, heia! Ingenti clamore per omnis Condunt se Teucri portas, et moen a conplent. Namque ita discedens praeceperat optumus armis Aeneas: si qua interea fortuna fuisset, Neu struere auderent aciem, neu credere campo: Castra modo et tutos servarent aggere muros. Ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat. Objiciunt portas tamen et praecepta facessunt. Armatique cavis exspectant turribus hostem. Turnus, ut ante volans tardum praecesserat agmen, Viginti lectis equitum comitatus et urbi Improvisus adest; maculis quem Thrac'us albis Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra. Ecquis crit, mecum, iuvenes, qui primus in hostem-? En, ait. Et iaculum attorquens emittit in auras, Principium pugnae, et campo sese arduus infort. Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur Horrisono; Teucrum mirantur inertia corda: Non aequo dare se campo, non obvia ferre Arma viros, sed eastra fovere. Hue turbidus atque hue Lustrat equo muros, aditumque per avia quaerit. Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili Cum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris, 60 Nocte super media; tuti sub matribus agni Balatum exercent; ille asper et inprobus ira Saevit in absentis; collecta fatigat edendi Ex longo rabies, et siccae sanguine fauces: Haud aliter Rutulo muros et castra tuenti 65 Ignescunt irac: duris dolor ossibus ardet. Qua temptet ratione aditus, et quae via clausos Excutiat Teneros vallo atque effundat in aequum.

Classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat. Aggeribus saeptam circum et fluvialibus undis. 70 Invadit, sociosque incendia poscit ovantis, Atque manum pinu flagranti fervidus implet. Tum vero incumbunt; urguet praesentia Turni; Atque omnis facibus pubes accingitur atris. Diripuere focos; piceum fert fumida lumen Taeda et commixtam Volcanus ad astra favillam. Quis deus, o Musae, tam saeva incendia Teucris Avertit! tantos ratibus quis depulit ignis? Dicite. Prisca fides facto, sed fama perennis. Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida 80 Aeneas classem, et pelagi petere alta parabat, Ipsa deum fertur genetrix Berecyntia magnum Vocibus his adfata Iovem : Da, nate, petenti, Quod tua cara parens domito te poscit Olympo. Pinea silva mihi, multos dilecta per annos: Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant, Nigranti picea trabibusque obscurus acernis: Has ego Dardanio iuveni, cum classis egeret, Laeta dedi; nunc sollicitam timor anxius angit. Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem. 90 Neu cursu quassatae ullo neu turbine venti Vincantur; prosit nostris in montibus ortas. Filius huic contra, torquet qui sidera mundi: () genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis? Mortaline manu factae inmortale carinae 95 Fas habeant? certusque incerta pericula lustret Aeneas! cui tanta deo permissa potestas! Immo, ubi defunctae finem portusque tenebunt Ausonios olim, quaecumque evaserit undis Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva, 100 Mortalem eripiam formam, magnique iubebo Acquoris esse deas, qualis Nereia Doto Et Galatea secant spumantem pectore poutum. Dixerat, idque ratum Stygii per flumina fratris. Per pice torrentis atraque voragine ripas 105

Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum. Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcae Debita conplerant: cum Turni iniuria Matrem

195

135

Admonuit ratibus sacris depellere taedas. Hie primum nova lux oculis offulsit, et ingens Visus ab Aurora caelum transcurrere nimbus, Idaeique chori; tum vox horrenda per auras Excidit et Troum Rutulorumque agmina complet: Ne trepidate meas, Teucri, defendere navis, Neve armate manus; maria ante exurere Turno. Quam sacras dabitur pinus. Vos ite solutae. Ite deae pelagi; genetrix inbet. Et sua quaeque Continuo puppes abrumpunt vincula ripis, Delphinumque modo demersis aequora rostris Ima petunt. Hinc virgineae, mirabile monstrum, Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur Quot prius aeratae steterant ad litora prorael. Obstipuere animis Rutuli; conterritus inse Turbatis Messapus equis; cunctatur et annis Ranca sonans, revocatque redem Tiberinus ab alto. At non audaci Turno fiducia cessit; Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro; Trojanos haec monstra petunt; his Iuppiter ipse Auxilium solitum cripuit, non tela neque ignis Exspectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris. Nec spes ulla fugae; rerum pars altera adempta est; Terra autem in nostris manibus; tot milia, gentes Arma ferunt Italae. Nil me fatalia terrent. Si qua Phryges prae se iactant, responsa deorum: Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva Fertilis Ausoniae Troes. Sunt et mea contra Fata mihi, ferro sceleratam exscindere gentem Coniuge praerepta; nec solos tangit Atridas Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis. Sed periisse semel satis est: peccare fuisset 110 Ante satis, penitus modo non genus omne perosos Femineum. Quibus hace medii fiducia valli Fossarumque morae, leti discrimina parva, Dant animos. At non viderunt moenia Troiac Neptuni fabricata manu considere in ignis ! 1 15 Sed vos, o lecti, ferro quis scindere vallum Apparat et mecum invadit trepidantia castra?

Non armis mihi Volcani, non mille carinis

Est opus in Teucros. Addant se protinus omnes Etrusci socios. Tenebras et inertia furta Palladii, caesis summae custodibus arcis. Ne timeant; nec equi caeca condemur in alvo: Luce, palam, certum est igni circumdare muros. Haud sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga Esse putent, decumum quos distulit Hector in annum. 155 Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei. Quod superest, lacti bene gestis corpora rebus Procurate, viri, et pugnam sperate parari. Interea vigilum excubiis obsidere portas Cura datur Messapo et moenia cingere flammis, Bis septem Rutuli, muros qui milite servent. Delecti; ast illos centeni quemque sequentur l'urpurei cristis iuvenes auroque corusci. Discurrent, variantque vices, fusique per herbam Indulgent vino, et vertunt crateras aenos. Confucent ignes: noctem custodia ducit Insomnem Indo

Haec super e vallo prospectant Troes, et armis
Alta tenent; nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontisque et propugnacula iungunt,
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerque Serestus,
Quos pater Aeneas, si quando adversa vocarent,
Rectores iuvenum et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio, sortita perielum,
Excubat exercetque vices, quod cuique tuendum est. 175
Nisus crat portae custos, acerrimus armis.

Alsus erat portae custos, acerrmus arms,
Hyrtacides, comitem Aeneae quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem levibusque sagittis;
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum Troiana neque induit arma,
Ora puer prima signans intonsa iuventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant;
Tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: Dine hune ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?

185
Aut pugnam, aut aliquid iamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est.
Cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum:

Lumina rara micant; somno vinoque soluti Procubuere; silent late loca. Percipe porro, Quid dubitem, et quae nune animo sententia surgat. Aenean acciri omnes, populusque patresque, Exposcunt, mittique viros, qui certa reportent. Si, tibi quae posco, promittunt,—nam mihi facti Fama sat est.—tumulo videor reperire sub illo 195 Posse viam ad muros et moenia Pallantea Obstipuit magno laudum percussus amore Eurvalus; simul his ardentem adfatur amicum; Mene igitur socium summis adiungere rebus, Nise, fugis! solum te in tanta pericula mittam? 200 Non ita me genitor, bellis adsuetus Opheltes, Argolicum terrorem inter Trojacque labores Sublatum erudiit : nec tecum talia gessi. Magnanimum Aenean et fata extrema secutus: Est hic, est animus lucis contemptor, et istum 205 Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem. Nisus ad hace: Equidem de te nil tale verebar, Nec fas; non: ita me referat tibi magnus ovantem Impoiter, aut quicumque oculis haec aspicit aequis. Sed si quis quae multa vides discrimine tali-Si quis in adversum rapiat casusve deusve, Te superesse velim: tua vita dignior actas. Sit, qui me raptum pugna pretiove redemptum Mandet humo, solita aut si qua id fortuna vetabit, Absenti ferat inferias, decoretque sepulchro. Neu matri miserae tanti sim caussa doloris, Quae te sola, puer, multis e matribus ausa Persequitur, magni nee moenia curat Acestae. Ille autem: Caussas nequiquam nectis inanis, Nec mea iam mutata loco sententia cedit. Adeeleremus, ait. Vigiles simul excitat. Succedunt servantque vices; statione relicta Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt. Cetera per terras omnis animalia somno Laxabant curas et corda oblita laborum: 225 Ductores Teucrum primi, delecta inventus,

Consilium summis regni de rebus habebant, Quid facerent, quisve Aeneae iam nuntius esset.

3(1)

202	
Stant longis adnixi hastis et scuta tenentes	
Castrorum et campi medio. Tum Nisus et una	230
Euryalus confestim alacres admittier orant;	**
Rem magnam, pretiumque morae fore. Primus Iu	lus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.	
Tum sic Hyrtacides: Audite o mentibus aequis,	
Aeneadae, neve hace nostris spectentur ab annis,	235
Quae ferimus. Rutuli somno vinoque soluti Conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi,	
Qui patet in bivio portae, quae proxuma ponto;	
Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus	
Erigitur; si fortuna permittitis uti,	240
Quaesitum Aenean et moenia Pallantea:	220
Mox hic cum spoliis, ingenti caede peracta,	
Adfore cernetis. Nec nos via fallit cuntis:	
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem	
Venatu adsiduo et totum cognovimus amnem.	245
Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:	
Di patrii, quorum semper sub numine Troia est,	
Non tamen omnino Teucros delere paratis,	
Cum talis animos iuvenum et tam certa tulistis	
Pectora. — Sic memorans, humeros dextrasque	te-
nebat	250
Amborum, et voltum lacrimis atque ora rigabat	
Quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis	
Praemia posse rear solvi? pulcherrima primum	
Di moresque dabunt vestri; tum cetera reddet	
Actutum pius Acneas atque integer aevi Ascanius, meriti tanti nou inmemor umquam.	255
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,	
Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis	
Assaracique Larem et canae penetralia Vestae	
Obtestor; quaecumque mihi fortuna fidesque est,	260
In vestris pono gremiis: revocate parentem,	200
Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.	
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis	
Pocula, devicta genitor quae cepit Arisba,	
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,	265
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.	
Si vero capere Italiam sceptrisque potiri	

Contigerit victori, et praedae dicere sortem: Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis Aureus; ipsum illum, clipeum cristasque rubentis 270 Excipiam sorti, iam nune tua praemia, Nise. Praeterea bis sex genitor lectissima matrum Corpora captivosque dabit, suaque omnibus arma; Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus. Te vero, mea quem spatiis propioribus actas Insequitur, venerande puer, iam pectore toto Accipio et comitem casus complector in omnis. Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus; Seu pacem seu bella geram, tibi maxuma rerum Verborumque fides. Contra quem talia fatur 280 Eurvalus: Me nulla dies tam fortibus ausis Dissimilem arguerit; tantum fortuna secunda Haud adversa cadat. Sed te super omnia dona Unum oro: genetrix Priami de gente vetusta Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus Mecum excedentem, non moenia regis Acestae. Hane ego nune ignaram huius quodcumque pericli est Inque salutatam linquo; Nox et tua testis Dextera, quod nequeum lacrimas perferre parentis. At tu, oro, solare inopem, et succurre relictae. 290 Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo In casus onnis. Percussa mente dedere Dardanidae lacrimas; ante omnis pulcher Iulus, Atque animum patriae strinxit pietatis imago. Tum sic effatur: 295 Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis. Namque erit ista mihi genetrix, nomenque Creusae Solum defuerit, nec partum gratia talem Parva manet. Casus factum quicumque sequentur, Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat: 300 Quae tibi polliceor reduci rebusque secundis, Haec eadem matrique tuae generique manebunt. Sie ait inlacrimans; humero simul exuit ensem, Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna. 305 Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis Exuvias; galeam fidus permutat Aletes.

Protinus armati incedunt; quos omnis euntis Primorum manus ad portas, iuvenumque senumque, Prosequitur votis. Nec non et pulcher Iulus, 310 Ante annos animumque gerens curamque virilem, Multa patri mandata dabat portanda. Sed aurae Omnia discerpunt, et nubibus inrita donant.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri 315 Exitio. Passim somno vinoque per herbam Corpora fusa vident, arrectos litore currus. Inter lora rotasque viros, simul arma jacere. Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus: Eurvale, audendum dextra; nune ipsa vocat res. Hac iter est. Tu, ne qua manus se attollere nobis A tergo possit, custodi et consule longe: Haec ego vasta dabo, et lato te limite ducam. Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum Rhamnetem adgreditur, qui forte tapetibus altis Exstructus toto proflabat pectore somnum. Rex idem, et regi Turno gratissimus augur: Sed non augurio potuit depellere pestem. Tris iuxta famulos temere inter tela iacentis Armigerumque Remi premit aurigamque sub ipsis Nactus equis, ferroque secat pendentia colla: Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit Sanguine singultantem; atro tepefacta cruore Terra torique madent. Nec non Lamyrumque Lamumque

Et iuvenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque iacebat
Membra deo victus; felix, si protinus illum
Aequasset nocti ludum in lucemque tulisset.
Inpastus ceu plena leo per ovilia turbans—
Suadet enim vesana fames—manditque trahitque
Molle pecus mutumque metu; fremit ore cruento.
Nec minor Euryali caedes; incensus et ipse
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadunque Herbesumque subit Rhoetumque Abarimque,

Ignaros; Rhoetum, vigilantem et cuncta videntem, 345

Sed magnum metuens se post cratera tegebat: Pectore in adverso totum cui comminus ensem Condidit adsurgenti, et multa morte recepit. Purpuream vomit ille animam, et cum sanguine mixta Vina refert moriens; hic furto fervidus instat. Iamque ad Messapi socios tendebat; ibi ignem Deficere extremum et religatos rite videbat Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus-Sensit enim nimia caede atque cupidine ferri-Absistamus, ait; nam lux inimica propinquat. Poenarum exhaustum satis est: via facta per hostis. Multa virum solido argento perfecta relinquent Armaque craterasque simul pulchrosque tapetas. Eurvalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim 360 Quae mittit dona, hospitio cum iungeret absens, Caedicus; ille suo moriens dat habere nepoti; Post mortem bello Rutuli pugnaque potiti; Hace rapit, atque humeris nequiquam fortibus aptat. Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram Induit. Excedunt castris, et tuta capessunt. Interea praemissi equites ex urbe Latina, Cetera dum legio campis instructa moratur,

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur,
Ibant'et Turno regi responsa ferebant,
Ter centum, scutati omnes. Volscente magistro.
Iamque propinquabant castris, muroque subibant,
Cum procul hos laevo flectentis limite cernunt,
Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
Prodidit immemorem radiisque adversa refulsit.
Haud temere est visum. Conclamat ab agmine Volscens:

State, viri; quae caussa viae? quive estis in armis? Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra, Sed celerare fugam in silvas et fidere nocti. Ol iiciunt equites sese ad divortia nota. Hine atque hine, omnemque abitum custode coronant. 350 Silva fuit late dumis atque ilice nigra. Horrida, quam densi complerant undique sentes; Rara per occultos lucebat semita calles. Eurvalum tenebrae ramorum onerosaque praeda.

Inpediunt, fallitque timor regione viarum. Nisus abit; iamque inprudens evaserat hostis Atque locos, qui post Albae de nomine dicti Albani, tum rex stabula alta Latinus habebat. Ut stetit, et frustra absentem respexit amicum. Eurvale infelix, qua te regione reliqui? 390 Quave sequar, rursus perplexum iter omne revolvens Fallacis silvae! Simul et vestigia retro Observata legit, dumisque silentibus errat. Audit equos, audit strepitus et signa sequentum. Nec longum in medio tempus, cum clamor ad auris 395 Pervenit, ac videt Euryalum; quem jam manus omnis. Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu. Oppressum rapit et conantem plurima frustra. Quid faciat! qua vi iuvenem, quibus audeat armis Eripere? an sese medios moriturus in enses Inferat, et pulchram properet per volnera mortem? Ocius adducto torquens hastile lacerto, Suspiciens altam ad Lunam, sie voce precatur: Tu. dea, tu praesens nostro succurre labori, Astrorum decus et nemorum Latonia custos: 405 Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi. Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi; Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras. Dixerat, et toto connixus corpore ferrum Coniicit. Hasta volans noctis diverberat umbras. Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique Frangitur, ac fisso transit praecordia ligno. Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat. 415 Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem Ecce aliud summa telum librabat ab aure. Dum trepidant, iit hasta Tago per tempus utrumque, Stridens, traiectoque haesit tenefacta cerebro. Saevit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam Auctorem, nec quo se ardens inmittere possit. Tu tamen interea calido mihi sanguine poenas Persolves amborum, inquit; simul ense recluso Ibat in Euryalum. Tum vero exterritus, amens.

150

460

Conclamat Nisus: nec se celare tenebris 425 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem: Me, me, adsum, qui feei, in me convertite ferrum. O Rutuli! mea fraus omnis; nihil iste nec ausus. Nec potuit : caelum hoc et conscia sidera testor ; Tantum infelicem nimium dilexit amicum. 430 Talia dieta dabat; sed viribus ensis adactus Transabiit costas et candida pectora rumpit. Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus It ernor, inque humeros cervix conlapsa recumbit: Purpureus veluti cum flos succisus aratro Languescit moriens, lassove papavera collo Demisere caput, pluvia cum forte gravantur. At Nisus ruit in medios, solumque per omnis Volscentem petit; in solo Volscente moratur. Quem circum glomerati hostes hine comminus atque hine 440 Proturbant. Instat non setius, ac rotat ensem

Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore Condi lit adverso, et moriens animam abstulit hosti. Tum super exanimum sese proiecit amicum Confossus, placidaque ibi demum morte quievit. -145

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt. Nulla dies umquam memori vos eximet aevo. Dum domus Aeneae Capitoh inmobile saxum Accolet, inperiumque pater Romanus habebit.

Victores praeda Rutuli spoliisque potiti, Volscentem exanimum flentes in castra ferebant. Nec minor in castris luctus Rhammete reperto Exsangui et primis una tot caede peremptis, Serranoque Numaque. Ingens concursus ad ipsa Corpora seminecisque viros tepidaque recentem \$55 Cacde locum et plenos spumanti sanguine rivos. Adgnoscunt spolia inter se galeamque nitentem Messapi et multo phaleras sudore receptas.

Et iam prima nove spargebat lumine terras Tithoni croceum linquens Aurora cubile: Iam sole infuso, iam rebus luce retectis, Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse, Suscitat, aeratasque acies in proclia cogit

485

Quisque suas, variisque acuunt rumoribus iras. Quin ipsa arrectis—visu miscrabile—in hastis Praefigunt capita et multo clamore sequuntur Euryali et Nisi.

Acneadae duri murorum in parte sinistra
Opposuere aciem,—nam dextera cingitur amni—
Ingentisque tenent fossas, et turribus altis
Stant maesti; simul ora virum praefixa movebant,
Nota nimis miseris atroque fluentia tabo.

Interea pavidam volitans pennata per urbem Nuntia Fama ruit, matrisque adlabitur auris Euryali. At subitus miserae calor ossa reliquit; Excussi manibus radii, revolutaque pensa. Evolat infelix, et femineo ululatu. Scissa comam, muros amens atque agmina cursu Prima petit, non illa virum, non illa perieli Telorumque memor; caelum dehine questibus implet: Hunc ego te, Euryale, aspicio! tune ille senectae Sera meae requies, potuisti linguere solam, Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum, Adfari extremum miserae data copia matri? Heu, terra ignota canibus date praeda Latinis Alitibusque iaces! nec te tua funera mater Produxi, pressive oculos, aut volnera lavi, Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque Urguebam et tela curas solabar anilis. Quo sequar? aut quae nunc artus avolsague membra Et funus lacerum tellus habet? Hoc mihi de te, Nate, refers? hoe sum terraque marique secuta? Figite me, si qua est pietas, in me omnia tela Coniicite, o Rutuli, me primam absumite ferro; Aut tu, magne pater divom, miserere, tuoque Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo, Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam. Hoc fletu concussi animi, maestusque per omnis It gemitus; torpent infractae ad proelia vires. Illam incendentem luctus Idaeus et Actor Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul aere canoro

Increpuit; sequitur clamor, caelumque remugit. Adeelerant acta pariter testudine Volsci; Et fossas inplere parant ac vellere vallum. Quaerunt pars aditum, et scalis ascendere muros. Qua rara est acies interlucetque corona Non tam spissa viris. Telorum effundere contra Omne genus Teucri ac duris detrudere contis. Adsucti longo muros defendere bello. Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua Possent tectam aciem perrumpere, cum tamen omnis Ferre invat subter densa testudine casus. Nec iam sufficient. Nam qua globus imminet ingens, Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque, Quae stravit Rutulos late, armorumque resolvit Tegmina. Nec curant cacco contendere Marte Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo Missilibus certant. l'arte alia horrendus visu quassabat Etruscam Pinum et fumiferos unfert Mezentius ignis: At Messapus equum domitor, Neptunia proles. Rescindit vallum et scalas in moenia poscit. Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti, Quas ibi tum ferro strages, quae funera Turnus E-liderit, quem quisque virum demiserit Orco: Et mecun ingentis oras evolvite belli, Et meministis enim, divae, et memorare potestis.] Turris erat vasto suspectu et pontibus altis, 530 Opportuna loco; summis quam viribus omnes Expugnare Itali summaque evertere opum vi Certabant, Troes contra defendere saxis l'erque cavas densi tela intorquere fenestras. 535

Princeps ardentem conjecit lampada Turnus, Et flammam adfixit lateri; quae plurima vento Corripuit tabulas et postibus haesit adesis. Turbati trepidare intus, frustraque malorum Velle fugam. Duni se glomerant, retroque residunt In partem, quae peste caret, tum pondere turris 540 Procubuit subito, et caelum tonat omne fragore. Se nineces ad terram, inmani mole secuta, Confixique suis telis et pectora duro

Transfossi ligno veniunt. Vix unus Helenor Et Lycus elapsi, quorum primaevus Helenor, 545 Maeonio regi quem serva Licymnia furtim Sustulerat vetitisque ad Trojam miserat armis. Ense levis nudo parmaque inglorius alba. Isque ubi se Turni media inter milia vidit. Hinc acies atque hinc acies adstare Latinas: Ut fera, quae, densa venantum saepta corona, Contra tela furit, sesegue haud nescia morti Iniicit et saltu supra venabula fertur, Hand aliter invenis medios moriturus in hostis Inruit, et, qua tela videt densissima, tendit. 555 At pedibus longe melior Lycus inter et hostis Inter et arma fuga muros tenet, altaque certat Prendere tecta manu sociumque attingere dextras. Quem Turnus, pariter cursu teloque secutus, Increpat his victor: Nostrasne evadere, demens, Sperasti te posse manus! simul arripit ipsum l'endentem, et magna muri cum parte revellit: Qualis ubi aut leporem aut candenti corpore evenum Sustulit alta petens pedibus Iovis armiger uneis, Quaesitum aut matri multis balatibus agnum Martius a stabulis rapuit lupus. Undique clamor Tollitur: invadunt et fossas aggere complent: Ardentis taedas alii ad fastigia iactant. Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis Lucetium, portae subcuntem ignisque ferentem, Emathiona Liger, Corvnaeum sternit Asilas, Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta; Ortygium Caeneus, victorem Caenea Turnus, Turnus Itym Cloniumque, Dioxippum Promolumque, Et Sagarim et summis stantem pro turribus Idan; 575 Privernum Capys. Hunc primo levis hasta Themillae Strinxerat: ille manum proiecto tegmine demens Ad volnus tulit; ergo alis adlapsa sagitta Et laevo adfixa est lateri manus, abditaque intus Spiramenta animae letali volnere rupit. 580 Stabat in egregiis Arcentis filius armis, Pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera, Insignis facie, genitor quem miscrat Arcens,

620

Eductum matris luco Symaethia circum Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici: 585 Stridentem fundam positis Mezentius hastis Ipse ter adducta circum caput egit habena, Et media adversi liquefacto tempora plumbo Diffidit, ac multa porrectum extendit arena. Tum primum bello celerem intendisse sagittam 590 Dicitur, ante feras solitus terrere fugacis. Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum; Cui Remulo cognomen crat, Turnique minorem Germanam nuper thalamo sociatus habebat. Is primam ante aciem digna atque indigna relatu 595 Vociferans tumidusque novo praecordia regno Ibat et ingentem sese clamore ferebat: Non pudet obsidione iterum valloque teneri, Bis capti Phryges, et morti praetendere muros? En, qui nostra sibi bello connubia poscunt! 600 Quis deus Italiam, quae vos dementia adegit! Non hie Atridae, nec fandi fictor Ulixes. Durum ab stirpe genus natos ad flumina primum Deferimus saevoque gelu duramus et undis; Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant; Flectere ludus equos et spicula tendere cornu. At patiens operum parvoque adsueta iuventus Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello. Omne aevum ferro teritur, versaque iuvencum Terga fatigamus hasta; nec tarda senectus Debilitat viris animi mutatque vigorem: Canitiem galea premimus; semperque recentis Conportare invat praedas et vivere rapto. Vobis pieta croco et fulgenti murice vestis; Desidiae cordi; iuvat indulgere choreis;

Et tunione manicas, et habent redimicula mitrae.

O vere Phrygiae, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma, ubi adsuetis biforem dat tibia cantum.

Tympana vos buxusque vocat Berecyntia Matris

Iducae: sinite arma viris, et cedite ferro.
Talia iaetantem dictis ac dira canentem
Non tulit Ascanius; nervoque obversus equino
Contendit telum, diversaque bracchia ducens

Constitit, ante Iovem supplex per vota precatus: Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis, Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona. Et statuam ante aras aurata fronte iuvencum. Candentem, pariterque caput cum matre ferentem, Iam cornu petat et pedibus qui spargat arenam. Audiit et caeli Genitor de parte serena Intonuit laevum: sonat una fatifer arens. Effugit horrendum stridens adducta sagitta. Perque caput Remuli venit et cava tempora ferro Traiicit. I, verbis virtutem inlude superbis! Bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt. Hoc tantum Ascanius; Teucri clamore sequentur Lactitiaque fremunt animosque ad sidera tollunt. Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo Desuper Ausonias acies urbemque videbat, Nube sedens, atque his victorem adfatur Iulum: 640 Macte nova virtute, puer; sic itur ad astra, Dis genite et geniture deos. Iure omnia bella Gente sub Assaraci fato ventura resident: Nec te Troia capit. Simul haec effatus ab alto Aethere se mittit, spirantis dimovet auras. 645 Ascaniumque petit. Formam tum vertitur oris Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisae Armiger ante fuit fidusque ad limina custos; Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo Omnia longaevo similis, vocemque coloremque Et crinis albos et saeva sonoribus arma, Atoue his ardentem dictis adfatur Inlum: Sit satis, Aenide, telis inpune Numanum Oppetiisse tuis; primam hane tibi magnus Apollo Concedit laudem, et paribus non invidet armis; 655 Cetera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo Mortalis medio aspectus sermone reliquit. Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram. Adgnovere deum proceres divinaque tela Dardanidae, pharetramque fuga sensere sonantem. 660 Ergo avidum pugnae dictis ac numine Phoebi Ascanium prohibent; ipsi in certamina rursus Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.

It clamor totis per propugnacula muris; Intendunt acris areus, amentaque torquent. Sternitur omne solum telis; tum scuta cavaeque Dant sonitum flictu galeae; pugna aspera surgit: Quantus ab occasu veniens pluvialibus Haedis Verberat imber humum; quam multa grandine nimbi In vada praecipitant, cum Iuppiter horridus austris 670 Torquet aquosam hiemem et caelo cava nubila rumpit.

l'andarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti, Quos Iovis eduxit luco silvestris Iaera. Abietibus iuvenes patriis et montibus aequos. Portam, quae ducis inperio commissa, recludunt, 675 Freti armis, ultroque invitant moenibus hostem. Ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant, Armati ferro et cristis capita alta corusci: Quales aeriae liquentia flumina circum. Sive Padi ripis, Athesim seu propter amoenum. GNO Consurgunt geminae quercus intonsaque caelo Attollunt capita et sublimi vertice nutant. Inrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis. Continuo Quercens et pulcher Aquicolus armis Et pracceps animi Tmarus et Mavortius Haemon 685 Agminibus totis aut versi terga dedere. Aut ipso portae posuere in limine vitam. Tum magis increscunt animis discordibus irae: Et iam collecti Troes glomerantur eodem. Et conferre manum et procurrere longius audent. 690 Ductori Turno, diversa in parte furenti

Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem Fervere caede nova, et portas praebere patentis. Descrit inceptum, atque inmani concitus ira Dardaniam ruit ad portam fratresque superbos. Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat, Thebana de matre nothum Sarpedonis alti, Coniecto sternit iaculo; volat Itala cornus Aera per tenerum, stomachoque infixa sub altum Pectus abit; reddit specus atri volneris undam 700 Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit. Tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit Aphidnum;

Tum Bitian ardentem oculis animisque frementem,
Non iaculo; neque enim iaculo vitam ille dedisset;
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo; quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis et auro
Sustinuit; conlapsa ruunt inmania membra.
Dat tellus gemitum, et clipeum super intonat ingens.
Talis in Euboico Baiarum litore quondam
710
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam ponto iaciunt: sic illa ruinam
Prona trahit, penitusque vadis inlisa recumbit;
Miscent se maria, et nigrae attolluntur arenae;
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
715
Inarime Iovis inperiis inposta Typhoco.

Hie Mars armipotens animum virisque Latinis Addidit, et stimulos acris sub pectore vertit; Inmisitque Fugam Teucris atrumque Timorem. Undique conveniunt, quoniam data copia pugnae, 720

Bellatorque animo deus incidit. Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit, Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res. Portam vi multa converso cardine torquet. Obnixus latis humeris, multosque suorum Moenibus exclusos duro in certamine linguit: Ast alios secum includit recipitate ruentis. Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem Viderit inrumpentem, ultroque incluserit urbi, Inmanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730 Continuo nova lux oculis effulsit, et arma Horrendum sonuere; tremunt in vertice cristae Sanguineae, clipeoque micantia fulmina mittit. Adenoscunt faciem invisam atque inmania membra Turbati subito Aeneadae. Tum Pandarus ingens 735 Emicat, et mortis fraternac fervidus ira Effatur: Non haec dotalis regia Amatae: Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum. Castra inimica vides; nulla hine exire potestas. Olli subridens sedato pectore Turnus: 740 Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram; Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillen.

Diverat. Ille rudem nodis et cortice crudo Interquet summis adnixus viribus hastam; Excepere aurae: volnus Saturnia Iuno 715 Detorsit veniens, portaeque infigitur hasta. At non hoc telum, mea quod vi dextera versat, Effugies; neque enim is teli nec volneris auctor. Sie ait, et sublatum alte consurgit in eusem, Et mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit inpubisque inmani volnere malas. Fit sonus; ingenti concussa est pondere tellus; Conlapsos artus atque arma cruenta cerebro Sternit humi moriens, atque illi partibus aequis Hue caput atque illuc humero ex utroque pependit. 755 Diffugiunt versi trepida formidine Troes. Et, si continuo victorem ea cura subisset, Rumpere claustra manu sociosque immittere portis, Ultimus ille dies bello gentique fuisset. Sed furor ardentem caedisque insana cupido 760 Egit in adversos. Principio Phalerim et succiso poplite Gygen Excipit; hine raptas fugientibus ingerit hastas In tergum: Iuno viris animumque ministrat. Addit Halvin comitem et confixa Phegea parma; 765 Ignaros deinde in muris Martemque cientis Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanimque. Lyncea tendentem contra sociosque vocantem Vibranti gladio connixus ab aggere dexter Occupat : huic uno deiectum comminus ictu Cum galea longe iacuit caput. Inde ferarum Vastatorem Amycum, quo non felicior alter Unguere tela manu ferrumque armare veneno; Et Clytium Acoliden, et amicum Crethea Musis, Crethen Musarum comitem, cui carmina semper Lit citharae cordi, numerosque intendere nervis: Semper equos atque arma virum pugnasque canebat.

Tandem ductores audita caede suorum Conveniunt Teneri, Mnestheus acerque Serestus; Palantisque vident socios hostemque receptum. 780 Et Mnestheus: Quo deinde fugam, quo tenditis? inquit. Quos alios muros, quae iam ultra moenia habetis?

Unus homo, et vestris, o cives, undique saeptus Aggeribus, tantas strages inpune per urbem Ediderit! iuvenum primos tot miserit Orco? 785 Non infelicis patriae veterumque deorum Et magni Acucae, segnes, miseretque pudetque? Talibus accensi firmantur, et agmine denso Consistunt. Turnus paulatim excedere puena Et fluvium petere ac partem, quae cingitur unda, 790 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno, Et glomerare manum: ceu saevum turba leonem Cum telis premit infensis: at territus ille. Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contra. Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque. Haud aliter retro dubius vestigia Turnus Inproperata refert, et mens exaestuat ira. Quin etiam bis tum medios invaserat hostis. Bis confusa fuga per muros agmina vertit: 800 Sed manus e castris propere coit omnis in unum. Nec contra viris audet Saturnia Inno Sufficere: aeriam caelo nam Iuppiter Irim Demisit, germanae haud mollia iussa ferentem. Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis. 805 Ergo nec clipco iuvenis subsistere tantum Nec dextra valet; iniectis sic undique telis Obruitur. Strepit adsiduo cava tempora circum Tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt: Discussaeque iubae capiti; nec sufficit umbo Ictibus; ingeminant hastis et Troes et ipse Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor Liquitur et piceum — nec respirare potestas— Flumen agit; fessos quatit aeger anhelitus artus. Tum demum praeceps saltu sese omnibus armis 815 In fluvium dedit. Ille suo cum gurgite flavo Accepit venientem ac mollibus extulit undis.

Et lactum sociis abluta caede remisit.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER DECIMUS.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,

Conciliumque vocat divom pater atque hominum rex Sideream in sedem, terras unde arduus omnis Castraque Dardanidum adspectat populosque Latinos. Consident tectis bipatentibus: incipit ipse: Caelicolae magni, quanam sententia vobis Versa retro, tantumque animis certatis iniquis? Abuteram bello Italiam concurrere Teueris. Quae contra vetitum discordia! quis metus aut hos Aut hos arma segui ferrumque lacessere suasit? Adveniet justum pugnae, ne arcessite, tempus, Cam fera Karthago Romanis arcibus olim Exitium magnum atque Alpes inmittet apertas: Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit. Nunc sinite, et placitum lacti conponite foedus. Impoiter haec paucis; at non Venus aurea contra Pauca refert : O Pater, o hominum rerumque acterna potestas! Namque aliud quid sit, quod iam implorare queamus! Cernis, ut insultent Rutuli, Turnusque feratur Per medios insignis equis tumidusque secundo Marte ruat ! Non clausa tegunt iam moenia Teucro Quin intra portas atque ipsis proclia miscent Aggeribus murorum, et inundant sanguine fossae. Acneas ignarus abest. Numquamne levari Obsidione sines! muris iterum imminet hostis Nascentis Troiae, nec non exercitus alter;

Atque iterum in Teucros Actolis surgit ab Arpis

Tydides. Equidem credo, mea volnera restant. Et tua progenies mortalia demoror arma! 30 Si sine pace tua atque invito numine Troes Italiam petiere: luant peccata, neque illos Iuveris auxilio: sin tot responsa secuti. Quae Superi Manesque dabant : cur nunc tua quisquam Vertere iussa potest! aut cur nova condere fata! Quid repetam exustas Erveino in litore classis? Quid tempestatum regem, ventosque furentis Aeolia excitos ! aut actam nubibus Irim ! Nunc etiam Manis—haec intemptata manebat Sors rerum-movet, et superis inmissa repente 10 Allecto, medias Italum bacchata per urbes. Nil super imperio moveor; speravimus ista, Dum fortuna fuit : vincant, quos vincere mavis. Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniunx Dura, per eversae, genitor, fumantia Troiae 45 Exscidia obtestor: liceat dimittere ab armis Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem. Acneas sane ignotis iactetur in undis, Et, quaecumque viam dederit Fortuna, sequatur: Hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae. Est Amathus, est celsa mihi Paphus atque Cythera, Idaliaeque domus: positis inglorius armis Exigat hie aevum. Magna dicione iubeto Karthago premat Ausoniam; nihil urbibus inde Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli Iuvit et Argolicos medium fugisse per ignis, Totque maris vastaeque exhausta pericula terrae, Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quaerunt! Non satius, cineres patriae insedisse supremos Atque solum, quo Troia fuit ! Xanthum et Simoenta 60 Redde, oro, miseris, iterumque revolvere casus Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Iuno Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis Rumpere et obductum verbis volgare dolorem? Aenean hominum quisquam divomque subegit Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino! Italiam petiit fatis auctoribus; esto: Cassandrae inpulsus furiis; num linguere castra

Hortati sumus, aut vitam committere ventis? Num puero summam belli, num credere muros! 70 Tyrrhenamoue fidem aut gentis agitare quietas ! Quis deus in fraudem, quae dura potentia nostri Egit! ubi hie Iuno, demissave nubibus Iris! Indianum est Italos Trojam circumdare flammis Nascentem, et patria Turnum consistere terra, Cui l'ilumnus avus, cui diva Venilia mater : Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis. Arva aliena jugo premere atque avertere praedas ! Quid soceros legere et gremiis abducere pactas, Pacem orare manu, praefigere puppibus arma! Tu potes Aenean manibus subducere Graium, Proque viro nebulam et ventos obtendere inanis, Et potes in totidem classem convertere Nymphas: Nos aliquid Rutulos contra iuvisse nefandum est? Acneas ignarus abest; ignarus et absit. 85 Est l'aphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera: Quid gravidam bellis urbem et corda aspera temptas ! Nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo Conamur! nos! an miseros qui Troas Achivis Object! Quae caussa fuit, consurgere in arma 90) Europamque Asiumque, et foedera solvere furto? Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter, Aut ego tela dedi, fovive ('upidine bella ! Tum decnit metuisse tuis : nune sera querelis Hand justis adsurgis, et inrita jurgia jactas. 95 Talibus orabat Inno, cunctique fremebant Caelicolae adsensu vario; ceu flamina prima Cum depreusa fremunt silvis, et caeca volutant Murmura, venturos mantis prodentia ventos, Tum l'ater omnipotens, rerum cui prima potestas, 100 Infit : eo dicente deum donus alta silescit, Et tremefacta solo tellus; silet arduus aether; Tum Zephyri posuere; premit placida aequora pontus. Accipite ergo animis atque hace mea figite dicta. Quandoquidem Ausonios coniungi foedere Teucris Hand licitum, nec vestra capit discordia finem: Quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem, Tros Rutulusne fuat, nullo discrimine habebo.

Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
Sive errore malo Troiae monitisque sinistris.

Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.

Hic finis fandi. Solio tum Iuppiter aureo
Surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum onnibus instant
Sternere caede viros, et moenia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugae. Miseri stant turribus altis

Nec spes ulla fugae. Miseri stant turribus altis
Nequiquam, et rara muros cinxere corona:
Asius Imbrasides Hicetaoniusque Thymoetes
Assaracique duo et senior cum Castore Thymbris,
Prima acies; hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus et Themon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput, ecce, puer detectus honestum,
Qualis gemma, micat, fulvum quae dividit aurum,
Aut collo decus aut capiti: vel quale per artem
Inclusum buxo aut Oricia terebintho
Lucet ebur; fusos cervix cui lactea erinis

Accipit et molli subnectit circulus auro.
Te quoque magnanimae viderunt, Ismare, gentes
Volnera dirigere, et calamos armare veneno,
Maconia generose dono ubi pinguia culta

Exercentque viri, Pactolusque inrigat auro. Adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni Aggere moerorum sublimem gloria tollit, Et Capys: hine nomen Campanae ducitur urbi.

Et Capys: hine nomen Campanae ducitur urbi. 145
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte secabat.
Namque, ut ab Euandro castris ingressus Etruscis.

Regem adit, et regi memorat nomenque genusque; Onidve petat, quidve ipse ferat : Mezentius arma 150 Ouse sibi conciliet, violentaque pectora Turni Edocet: humanis quae sit fiducia rebus, Admonet, inmiscetque preces; haud fit mora; Tarchon Inneit opes, foedusque ferit : tum libera fati Classem conscendit iussis gens Lydia divom, Externo commissa duci. Aencia puppis Prima tenet rostro Phrygios subjuncta leones: Imminet Ida super, profugis gratissima Teueris. Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat Eventus belli varios; Pallasque sinistro 160 Adfixus lateri jam quaerit sidera, opacae Noctis iter, iam quae passus terraque marique. Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete. Quae manus interea Tuscis comitetur ab oris Achean, armetque rates, pelagoque vehatur. 165 Massicus aerata princeps secat aequora Tigri; Sub quo mille manus iuvenum, qui moenia Clusi, Oni me urbem liquere Cosas; quis tela sagittae Gorytique leves humeris et letifer arcus. Una torvus Abas: huic totum insignibus armis 170 Agmen et aurato fulgebat Apolline puppis. Sexcentos illi dederat Populonia mater Expertos belli invenes; ast Ilva trecentos, Insula inexhaustis Chalvbum generosa metallis. Tertins, ille hominum divomque interpres Asilas, Cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent Et linguae volucrum et praesagi fulminis ignes, Mille rapit densos acie atque horrentibus hastis. Hos parere inbent Alpheae ab origine Pisae, Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astyr, 150

Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, 185 Transierim, Cinyra, et paucis comitate Cupavo, Cuius olorinae surgunt de vertice pennae, Crimen amor vestrum, formacque insigne paternae.

Ter centum adiiciunt,—mens omnibus una sequendi— Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis, Et Pyrgi veteres, intempestaeque Graviscae.

Astyr equo fidens et versicoloribus armis.

190

Namque ferunt luctu Cyenum Phaethentis amati, Populeas inter frondes umbramque sororum Dum canit et maestum Musa solatur amorem, Canentem molli pluma duxisse senectam, Linquentem terras et sidera voce sequentem. Filius, aequalis comitatus classe catervas, Ingentem remis Centaurum promovet: ille Instat aquae saxumque undis inmane minatur Arduus, et longa sulcat maria alta carina.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicae Mantus et Tusci filius ammis,
Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen, 200
Mantua, dives avis; sed non genus onmibus unum:
Gens illi triplex, populi sub gente quaterni;
Ipsa caput populis; Tusco de sanguine vires.
Iline quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infesta ducebat in aequora pinu.
It gravis Aulestes, centenaque arbore fluctum
Verberat adsurgens; spumant vada marmore verso.
Hune vehit inmanis Triton et caerula concha
Exterrens freta; cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem praefert, in pristim desinit alvus;
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.

Tot lecti proceres ter denis navibus ibant Subsidio Troiae, et campos salis acre secabant.

Iamque dies caelo concesserat, almaque curru Noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum:
Aeneas—neque enim membris dat cura quietem—Ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.
Atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum Occurrit comitum: Nymphae, quas alma Cybebe Numen habere maris Nymphasque e navibus esse Iusserat, innabant pariter fluctusque secabant, Quot prius aeratae steterant ad litora provae.
Adgnoscunt longe regem, lustrantque choreis.
Quarum quae fandi doctissima Cymodocea, 225
Pone sequens devtra puppim tenet, ipsaque dorso Eminet, ac laeva tacitis subremigat undis.
Tum sic ignarum adloquitur: Vigilasne, deum gens.

Acuca ! vigila, et velis immitte rudentis. Nos sumus, Idacae sacro de vertice pinus. 230 Nunc pelagi Nymphae, classis tua. Perfidus ut nos Praecipitis ferro Rutulus flammaque premebat. Rupimus invitae tua vincula, teque per aequor Quaerimus. Hanc Genetrix faciem miserata refecit. Et dedit esse deas, aevumque agitare sub undis. At puer Ascanius muro fossisque tenetur Tela inter media atque horrentis Marte Latinos. Iam loca iussa tenet forti permixtus Etrusco Areas eques. Medias illis opponere turmas, Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 2.10 Surge age, et Aurora socios veniente vocari Primus in arma jube, et clipeum cape, quem dedit ipse Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro. Crastina lux, mea si non inrita dieta putaris. Ingentis Rutulae spectabit caedis acervos. 245 Dixerat: et dextra discedens inpulit altam. Haud ignara modi, puppim. Fugit illa per undas Ocior et iaculo et ventos aequante sagitta. Inde aliae celerant cursus. Stupet inscius ipse Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit. 250 Tum breviter supera adstectans convexa precatur; Alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi Turrigeracque urbes bijugique ad frena leones, To mihi nune pugnae princeps, tu rite propincues Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo, 255 Tantum effatus. Et interea revoluta ruebat Matura iam luce dies, noctemque fugarat: Principio sociis edicit, signa sequantur, Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se. lamque in conspectu Teucros habet et sua castra, 260 Stans celsa in puppi, clipeum cum deinde sinistra Extulit ardentem. Clamorem ad sidera tollunt Dardanidae e muris; spes addita suscitat iras; Tela manu jaciunt: quales sub nubibus arris Strymoniae dant signa grues, atque aethera tranant 265 Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo. At Rutulo regi ducibusque ea mira videri Ausoniis, donec versas ad litora puppis

Respiciunt, totumque adlabi classibus aequor. Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignis: Non secus, ac liquida si quando nocte cometae Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor, Ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris, Nascitur et laevo contristat lumine caelum.

Haud tamen audaci Turno fiducia cessit Litora praecipere, et venientis pellere terra. [Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:] Quod votis optastis, adest, perfringere dextra. In manibus Mars ipse, viri. Nunc coniugis esto 280 Quisque suae tectique memor; nunc magna referto Facta, patrum laudes. Ultro occurranus ad undam, Dum trepidi, egressique labant vestigia prima. Audentis Fortuna invat.

285

Haec ait, et secum versat, quos ducere contra, Vel quibus obsessos possit concredere muros.

Interea Aeneas socios de puppibus altis Pontibus exponit. Multi servare recursus Languentis pelagi, et brevibus se credere saltu: Per remos alii. Speculatus litora Tarchon, 290 Qua vada non spirant nec fracta remurmurat unda Sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu. Advertit subito proras, sociosque precatur: Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis: Tollite, ferte rates: inimicam findite rostris 205 Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina. Frangere nec tali puppim statione recuso. Arrepta tellure semel. Quae talia postquam Effatus Tarchon, socii consurgere tonsis Spumantisque rates arvis inferre Latinis, 300 Donee rostra tenent siccum et sedere carinae Omnes innocuae. Sed non puppis tua, Tarchon. Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo. Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat, Solvitur, atque viros mediis exponit in undis; 305 Fragmina remorum quos et fluitantia transtra Inpediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.

Nec Turnum segnis retinet mora; sed rapit acer

Totam aciem in Teucros, et contra in litore sistit. Signa canunt. Primus turmas invasit agrestis 310 Acneas, omen pugnae, stravitque Latinos. Occiso Therone, virum qui maxumus ultro Aenean petit. Huic gladio perque aerea suta. Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum. Inde Lichan ferit, exsectum iam matre perempta, 315 Et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri Quod licuit parvo. Nec longe, Cissea durum Inmanemque Gyan, sternentis agmina clava. Dejecit leto: nihil illos Herculis arma, Nec validae iuvere manus genitorque Melampus, 320 Alcidae comes usque gravis dum terra labores Praebuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertis, Intorquens jaculum clamanti sistit in ore. Tu quoque, flaventem prima lanugine malas Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon, 325 Dardania stratus dextra, securus amorum, Qui iuvenum tibi semper erant, miserande iaccres, Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci Progenies, septem numero, septenaque tela Conficient; partim galea clipeoque resultant 330 Inrita, deflexit partim stringentia corpus Alma Venus. Fidum Aeneas adfatur Achaten: Suggere tela mihi: non ullum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quae in corpore Graium Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam, Et jacit: illa volans clipei transverberat aera Maconis, et thoraca simul cum pectore rumpit. Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem Sustentat dextra: traiecto missa lacerto Protinus hasta fugit servatque cruenta tenorem, Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit. Tum Numitor iaculo fratris de corpore rapto Aenean petiit; sed non et figere contra Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae. Hie Curibus, fidens primaevo corpore, Clausus 345 Advenit, et rigida Dryopem ferit eminus hasta Sub mentum, graviter pressa, pariterque loquentis Vocem animamque rapit traiecto gutture; at ille

Fronte ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
Tris quoque Threicios Boreae de gente suprema,
Et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
Per varios sternit casus. Accurrit Halaesus
Auruncaeque manus; subit et Neptunia proles,
Insignis Messapus equis. Expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso
Ausoniae. Magno discordes aethere venti
Proclia ceu tollunt animis et viribus aequis;
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
Anceps pugna diu; stant obnixa omnia contra:
Haud aliter Troianae acies aciesque Latinae
Concurrunt; haeret pede pes densusque viro vir.

At parte ex alia, qua saxa rotantia late Inpulerat torrens arbustaque diruta ripis, Arcadas, insuetos acies inferre pedestris. Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci,-365 Aspera quis natura loci dimittere quando Suasit equos,-unum quod rebus restat egenis, Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris: Quo fugitis, socii! per vos et fortia facta, Per ducis Euandri nomen devictaque bella. Spemque meam, patriae quae nunc subit aemula laudi, Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hostis Est via. Qua globus ille virum densissimus urguet, Hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit. Numina nulla premunt: mortali urguemur ab hoste Mortales: totidem nobis animaeque manusque. Ecce, maris magna claudit nos obiice pontus; Deest iam terra fugae: pelagus Trojamne petemus! Haec ait, et medius densos prorumpit in hostis. Obvius huic primum, fatis adductus iniquis, Fit Lagus; hunc, magno vellit dum pondere saxum, Intorto figit telo, discrimina costis Per medium qua spina dabat; hastamque receptat Ossibus haerentem. Quem non super occupat Hisbo, Ille quidem hoc sperans; nam Pallas ante ruentem, Dum furit, incautum crudeli morte sodalis, Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit. Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente vetusta

Anchemolum, thalamos ausum incestare novercae. Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis, 390 Daucia, Laride Thymberque, simillima proles, Indiscreta suis gratusque parentibus error; At nune dura dedit vobis discrimina Pallas: Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis; Te decisa suum, Laride, dextera quaerit, Semianimesque micant digiti ferrumque retractant. Arcadas, accensos monitu et praeclara tuentis Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostis. Tum Pallas bijugis fugientem Rhoetea praeter Traiicit. Hoc spatium tantumque morae fuit Ilo; 400 Ilo namque procul validam direxerat hastam: Quam medius Rhoeteus intercipit, optume Teuthra, Te fugiens fratremque Tyren; curruque volutus Caedit semianimis Rutulorum calcibus arva. Ac velut, optato ventis aestate coortis, 405 Dispersa inmittit silvis incendia pastor; Correptis subito mediis extenditur una Horrida per latos acies Volcania campos; Ille sedens victor flammas despectat ovantis: Non aliter socium virtus coit omnis in unum, 410 Teque iuvat, Palla. Sed bellis acer Halaesus Tendit in adversos, seque in sua colligit arma. Hic mactat Ladona Pheretaque Demodocumque; Strymonio dextram fulgenti deripit ense Elatam in iugulum: saxo ferit era Thoantis, 415 Ossaque dispersit cerebro permixta cruento. Fata canens silvis genitor celarat Halaesum; L't senior leto canentia lumina solvit, Iniccere manum Parcae, telisque sacrarunt Quem sic Pallas petit ante precatus: 420 Euandri. Da nune, Thybri pater, ferro, quod missile libro, Fortunam atque viam duri per pectus Halaesi. Haec arma exuviasque viri tua quercus habebit. Audiit illa deus ; dum texit Imaona Halaesus, Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425 At non caede viri tanta perterrita Lausus. Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem Oppositum interimit, pagare no lumque moramque.

Sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etrusci,
Et vos, o Graiis inperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque et viribus aequis.
Extremi addensent acies; nec turba moveri
Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat et urguet,
Hinc contra Lausus, nec multum discrepat aetas,
Egregii forma; sed quis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi;
Mox illos sua fata manent maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succedere Lauso

Turnum, qui volucri curru medium secat agmen. 410 Ut vidit socios: Tempus desistere pugnae: Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset. Haec ait; et socii cesserunt aequore iusso. At, Rutulum abscessu, iuvenis tum iussa superba Miratus stupet in Turno, corpusque per ingens Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu. Talibus et dictis it contra dicta tyranni: Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis. Aut leto insigni; sorti pater aequus utrique est. Tolle minas. Fatus medium procedit in aequor. Frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis. Desiluit Turnus bijugis; pedes apparat ire Comminus. Utque leo, specula cum vidit ab alta Stare procul campis meditantem in proelia taurum. Advolat: haud alia est Turni venientis imago. Hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae. Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum Viribus inparibus, magnumque ita ad aethera fatur: Per patris hospitium et mensas, quas advena adisti. 460 Te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis. Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta. Victoremque ferant morientia lumina Turni. Audiit Alcides iuvenem, magnumque sub imo Corde premit gemitum lacrimasque effundit inanis, 465 Tum Genitor natum dictis adfatur amicis: Stat sua cuique dies : breve et inreparabile tempus Omnibus est vitae; sed famam extendere factis.

Hoc virtutis opus. Troiae sub moenibus altis Tot gnati cecidere deum ; quin occidit una 170 Sarpedon, mea progenies. Etiam sua Turnum Fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi. Sic ait, atoue oculos Rutulorum relicit arvis. At Pallas magnis emittit viribus hastam, Vacinaque cava fulgentem diripit ensem. 475 Illa volans, humeri surgunt qua tegmina summa, Incidit, atque, viam clipei molita per oras, Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni, Hie Turnus ferro praefixum robur acuto In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur : Aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum. Dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot aeris, Quem pellis totiens obeat circumdata tauri, Vibranti medium cuspis transverberat ictu, Loricaeque moras et pectus perforat ingens. 485 Ille rapit calidum frustra de volnere telum : Una eademque via sanguis animusque sequuntur. Corruit in volnus; sonitum super arma dedere; Et terram hostilem moriens petit ore cruento. Quem Turnus super adsistens: 490 Arcades, haee, inquit, memores mea dicta referte Euandro: Qualem meruit, Pallanta remitto. Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est, Largior, Haud illi stabunt Aeneia parvo Et laevo pressit pede, talia fatus, 495 Exanimem, rapiens inmania pondera baltei, Inpressumque nefas: una sub nocte iugali Caesa manus iuvenum foede, thalamique cruenti; Quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro; Quo nune Turnus ovat spolio gaudetque potitus. 500 Nescia mens hominum fati sortisque futurae, Et servare modum, rebus sublata secundis! Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque Oderit. At socii multo gemitu lacrimisque 505 Inpositum scuto referent Pallanta frequentes. () dolor atque decus magnum rediture parenti! Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert,

Cum tamen ingentis Rutulorum linguis acervos! Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor Advolat Aeneae, tenui discrimine leti Esse suos: tempus, versis succurrere Teucris. Proxuma quaeque metit gladio, latumque per agmen Ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum Caede nova quaerens. Pallas, Euander, in insis 515 Omnia sunt oculis, mensae, quas advena primas Tunc adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos Quattuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens, Viventis rapit, inferias quos immolet umbris. Captivoque rogi perfundat sanguine flammas. 520 Inde Mago procul infensam contenderat hastam. Ille astu subit; at tremibunda supervolat hasta: Et genua amplectens effatur talia supplex: l'er patrios Manis et spes surgentis Iuli Te precor, hanc animam serves gnatoque patrique. 525 Est domus alta : iacent penitus defossa talenta Caelati argenti; sunt auri pondera facti Infectique mihi. Non hic victoria Teucrum Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta. Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit : 530 Argenti atque auri memoras quae multa talenta, Gnatis parce tuis. Belli commercia Turnus Sustulit ista prior iam tum Pallante perempto. Hoc patris Anchisae Manes, hoc sentit Iulus. Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem. Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos, Infula cui sacra redimibat tempora vitta. Totus confucens veste atque insignibus armis. Quem congressus agit campo, lapsumque superstans 540 Immolat, ingentique umbra tegit; arma Serestus Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropacum. Instaurant acies Volcani stirpe creatus Caeculus et veniens Marsorum montibus Umbro. Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram 545 Et totum clipei ferro deiecerat orbem ;-Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo Crediderat, caeloque animum fortasse ferebat,

Canitiemque sibi et longos promiserat annos:-Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis. 550 Silvicolae Fauno Drvope quem nympha crearat. Obvius ardenti sese obtulit. Ille reducta · Loricam clipcique ingens onus inpedit hasta; Tum caput orantis nequiquam et multa parantis Dicere deturbat terrae, truncumque tepentem Provolvens super haec inimico pectore fatur: Istic nunc, metuende, jace. Non te optuma mater Condet humo, patrioque onerabit membra sepulchro: Alitibus linguere feris, aut gurgite mersum Unda feret, piscesque inpasti volnera lambent. Protinus Antacum et Lucam, prima agmina Turni, Persequitur, fortemque Numam, fulyumque Camertem. Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri Qui fuit Ausonidum, et tacitis regnavit Amvelis. Aegaeon qualis, centum cui bracchia dicunt 565 Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem Pectoribusque arsisse, Iovis cum fulmina contra Tot paribus streperet clipeis, tot stringeret enses: Sic toto Aeneas desaevit in acquore victor, Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Niphaei Quadriiugis in equos adversague pectora tendit. Atque illi, longe gradientem et dira frementem I't videre, metu versi retroque ruentes Effundantque ducem, rapiuntque ad litora currus. Interea bijugis infert se Lucagus albis In medios, fraterque Liger; sed frater habenis Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem. Haud tulit Aeneas tanto fervore furentis: Inruit, adversaque ingens adparuit hasta. 580 Cui Liger: Non Diomedis equos, nec currum cernis Achilli, Aut Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi His dabitur terris. Vesano talia late Dicta volant Ligeri. Sed non et Troius heros Dieta parat contra; iaculum nam torquet in hostem. 585 Lucagus ut pronus pendens in verbera telo Admonuit bijugos, projecto dum pede laevo Aptat se pugnae, subit oras hasta per imas

Fulgentis clipei, tum laevum perforat inguen; Excussus curru moribundus volvitur arvis Quem pius Aeneas dictis adfatur amaris: Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum Prodidit, aut vanae vertere ex hostibus umbrae; Ipse rotis saliens juga deseris. Haec ita fatus Arripuit bijugos; frater tendebat inermis 595 Infelix palmas, curru delapsus codem: Per te, per qui te talem genuere parentes, Vir Troiane, sine hanc animam, et miserere precantis. Pluribus oranti Aeneas: Haud talia dudum Dicta dabas. Morere, et fratrem ne desere frater. GOO Tum, latebras animae, pectus mucrone recludit. Talia per campos edebat funera ductor Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri More furens. Tandem erumpunt et castra relinquunt Ascanius puer et nequiquam obsessa iuventus. Iunonem interea compellat Iuppiter ultro: O germana mihi atque eadem gratissima coniunx. Ut rebare, Venus-nec te sententia fallit-Troianas sustentat opes, non vivida bello Dextra viris animusque ferox patiensque pericli. 610 Cui Iuno submissa: Quid, o pulcherrime coniunx, Sollicitas aegram et tua tristia dicta timentem? Si mihi, quae quondam fuerat, quamque esse decebat, Vis in amore foret, non hoc mihi namque negares, Omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum, Et Dauno possem incolumem servare parenti. Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine poenas. Ille tamen nostra deducit origine nomen. Pilumnusque illi quartus pater; et tua larga Saepe manu multisque oneravit limina donis. Cui rex aetherii breviter sic fatus Olympi: Si mora praesentis leti tempusque caduco

Oratur iuveni, meque hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum atque instantibus cripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum, spes pascis inanis.
Et Iuno adlacrimans: Quid, si, quae voce gravaris,

Mente dares, atque hace Turno rata vita maneret ! Nunc manet insontem gravis exitus; aut ego veri Vana feror. Quod ut o potius formidine falsa Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas! Haec ubi dicta dedit, caclo se protinus alto Misit, agens hiemem nimbo succineta per auras, Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit. Tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram In faciem Aeneae-visu mirabile monstrum-Dardaniis ornat telis, clipeumque iubasque Divini adsimulat capitis, dat inania verba, Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis: Morte obita qualis fama est volitare figuras, Aut quae sopitos deludunt somnia sensus. At primas lacta ante acies exsultat imago, Inritatque virum telis et voce lacessit. Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam 645 Coniicit; illa dato vertit vestigia tergo. Tum vero Aenean aversum ut cedere Turnus Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem: Quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos; Hae dabitur dextra tellus quaesita per undas. 650 Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat Mucronem; nec ferre videt sua gaudia ventos. Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi Expositis stabat scalis et ponte parato, Qua rex Clusinis advectus Osinius oris. Hue sese trepida Aeneae fugientis imago Conffeit in latebras; nec Turnus segnior instat, Exsuperatque moras, et pontis transilit altos. Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem, Avolsamque rapit revoluta per acquora navem. 660 Illium autem Aeneas absentem in proelia poseit: Obvia multa virum demittit corpora morti. Tum levis haud ultra latebras iam quaerit imago, Sed sublime volans nubi se inmiscuit atrae: Cum Turnum medio interea fert acquore turbo. 665 Respicit ignarus rerum ingratusque salutis, Et duplicis cum voce manus ad sidera tendit: Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum

Duxisti, et talis voluisti expendere poenas? Quo feror ! unde abii ! quae me fuga, quemve reducit ? Laurentisne iterum muros aut castra videbo? Quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti? Quosne—nefas—omnis infanda in morte reliqui, Et nunc palantis video, gemitumque cadentum Accipio? Quid ago! aut quae iam satis ima dehiscat 675 Terra mihi! Vos o potius miserescite, venti: In rupes, in saxa—volens vos Turnus adoro— Ferte ratem, saevisque vadis inmittite Syrtis, Quo neque me Rutuli, nec conscia fama sequatur. Haec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc; 680 An sese mucrone ob tantum dedecus amens Induat, et crudum per costas exigat ensem : Fluctibus an iaciat mediis, et litora nando Curva petat, Teucrumque iterum se reddat in arma. Ter conatus utramque viam; ter maxuma Iuno Continuit, juvenemque animi miserata repressit. Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo, Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Iovis interea monitis Mezentius ardens Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantis. 690 Concurrent Tyrrhenae acies, atque omnibus uni, Uni odiisque viro telisque frequentibus instant. Ille, velut rupes, vastum quae prodit in aequor, Obvia ventorum furiis expostaque ponto, Vim cunctam atque minas perfert caelique marisque, Ipsa inmota manens; prolem Dolichaonis Hebrum Sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem, Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis Occupat os faciemque adversam, poplite Palmum Succiso volvi segnem sinit; armaque Lauso Donat habere humeris et vertice figere cristas. Nec non Euanthen Phrygium, Paridisque Mimanta Acqualem comitemque, una quem nocte Theano In lucem genitori Amyco dedit, et face praegnans Cisseis regina Parim creat : urbe paterna Occubat ; ignarum Laurens habet ora Mimanta. Ac velut ille canum morsu de montibus altis Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos

Defendit, multosque palus Laurentia, silva Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est. Substitit, infremuitque ferox et inhorruit armos; Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus, Sed iaculis tutisque procul clamoribus instant: Hand aliter, instae quibus est Mezentius irae. Non ulli est animus stricto concurrere ferro; Missilibus longe et vasto clamore lacessunt: Ille autem inpavidus partis cunctatur in omnis. Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas. Venerat antiquis Corvthi de finibus Acron. Graius homo, infectos linquens profugus hymenacos; 720 Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit, Purpureum pennis et pactae coniugis ostro: Inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans, Suadet enim vesana fames, si forte fugacem Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum. Gaudet, hians inmane, comasque arrexit, et haeret Visceribus super incumbens; lavit inproba taeter Ora cruor · Sie ruit in densos alacer Mezentius hostis.

Sternitur infelix Acron, et calcibus atram Tundit humum exspirans, infractaque tela cruentat. Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden Sternere, nec iacta caecum dare cuspide volnus : Obvius adversoque occurrit, seque viro vir Contulit, hand furto melior, sed fortibus armis. Tum super abiectum posito pede nixus et hasta: Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes. Conclamant socii laetum paeana secuti. Ille autem exspirans: Non me, quicumque es, inulto, Victor, nec longum lactabere; te quoque fata 710 Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis, Ad quem subridens mixta Mezentius ira: Nune morere. Ast de me divom pater atque hominum rex Viderit. Hoe dicens eduxit corpore telum. Olli dura quies oculos et ferreus urguet Sommus; in acternam clauduntur lumina noctem. Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen,

Partheniumque Rapo et praedurum viribus Orsen,

Messapus Cloniumque Lycaoniumque Ericeten, Illum infrenis equi lapsu tellure iacentem, 750 Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat Agis; Quem tamen hand expers Valerus virtutis avitae Deiicit: at Thronium Salius, Saliumque Nealces, Insignis iaculo et longe fallente sagitta.

760

785

Iam gravis aequabat luctus et mutua Mavors 755 Funera; caedebant pariter pariterque ruebant Victores victique; neque his fuga nota, neque illis. Di Iovis in tectis iram miserantur inanem Amborum, et tantos mortalibus esse labores: Hine Venus, hine contra spectat Saturnia Iuno. Pallida Tisiphone media inter milia saevit. At vero ingentem quatiens Mezentius hastam Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion, Cum pedes incedit medii per maxuma Nerci Stagna viam scindens, humero supereminet undas, 765 Aut, summis referens annosam montibus ornum. Ingrediturque solo et caput inter nubila condit: Talis se vastis infert Mezentius armis. Huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo, Obvius ire parat. Manet inperterritus ille, Hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat; Atque oculis spatium emensus, quantum satis hastae : Dextra mihi deus et telum, quod missile libro. Nunc adsint! Voveo praedonis corpore raptis Indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum Aeneae. Dixit, stridentemque eminus hastam Iecit; at illa volans clipco est excussa, proculque Egregium Antoren latus inter et ilia figit, Herculis Antoren comitem, qui missus ab Argis Haeserat Enandro, atque Itala consederat urbe. Sternitur infelix alieno volnere, caelumque Aspicit, et dulcis moriens reminiscitur Argos, Tum pius Aeneas hastam iacit; illa per orbem Aere cavum triplici, per linea terga, tribusque Transiit intextum tauris opus, imaque sedit Inguine; sed viris hand pertulit. Ocius ensem Aeneas, viso Tyrrheni sanguine laetus, Eripit a femine, et trepidanti fervidus instat.

Ingemuit cari graviter genitoris amore. Ut vidit, Lausus, lacrimaeque per ora volutae. 790 Hic mortis durae casum tuaque optuma facta, Si qua fidem tanto est operi latura vetustas, Non equidem, nec te, iuvenis memorande, silebo, Ille pedem referens et inutilis inque ligatus Cedebat, clipeoque inimicum hastile trahebat. Proripuit iuvenis seseque inmiscuit armis, lamque adsurgentis dextra plagamque ferentis Aeneae subiit mucronem, ipsumque morando Sustinuit; socii magno clamore sequentur, Dum genitor nati parma protectus abiret. 800 Telaque coniiciunt, proturbantque eminus hostem Missilibus. Furit Aeneas, tectusque tenet se. Ac velut effusa si quando grandine nimbi Praecipitant, omnis campis diffugit arator, Omnis et agricola, et tuta latet arce viator, 805 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi. Dum pluit in terris, ut possint sole reducto Exercere diem: sie obrutus undique telis Aeneas nubem belli, dum detonet omnis, Sustinct, et Lausum increpitat Lausoque minatur: Quo moriture ruis, maioraque viribus audes ! Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille Exsultat demens; saevae iamque altius irae Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso Parcae fila legunt: validum namque exigit ensem Per medium Aeneas iuvenem, totumque recondit. Transiit et parmam mucro, levia arma minacis, Et tunicam, molli mater quam neverat auro. Implevitque sinum sanguis; tum vita per auras Concessit maesta ad Manis, corpusque reliquit. At vero ut voltum vidit morientis et ora. Ora modis Anchisiades pallentia miris, Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit, Et mentem patriae subiit pietatis imago. Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis, 825 Quid pius Acneas tanta dabit indole dignum ? Arma, quibus lactatus, habe tua; teque parentum Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.

830

Hoe tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneae magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantis socios, et terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam Volnera siccabat lymphis, corpusque levabat Arboris adelinis trunco. Procul aerea ramis 835 Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt. Stant lecti circum iuvenes; ipse aeger, anhelans, Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam: Multa super Lauso rogitat, multosone remittit. Qui revocent, maestique ferant mandata parentis. 840 At Lausum socii exanimem super arma ferebant Flentes, ingentem atque ingenti volnere victum. Adgnovit longe gemitum praesaga mali mens. Canitiem multo deformat pulvere, et ambas Ad caelum tendit palmas, et corpore inhaeret. 845 Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas, Ut pro me hostili paterer succedere dextrae, Quem genui? Tuane hacc genitor per volnera servor, Morte tua vivens! Heu, nunc misero mihi demum Exsilium infelix! nunc alte volnus adactum! Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen, Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis. Debueram patriae poenas odiisque meorum: Omnis per mortis animam sontem ipse dedissem! Nune vivo, neque adhuc homines lucemque relinquo, 855 Sed linguam. Simul hoc dicens attollit in aggrum Se femur, et, quamquam vis alto volnere tardat, Haud deiectus equum duci inbet. Hoe decus illi. Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat Omnibus. Adloquitur maerentem, et talibus infit: 860 Rhaebe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est. Viximus. Aut hodie victor spolia illa cruenta Et caput Aeneae referes, Lausique dolorum Ultor eris mecum, aut, aperit si nulla viam vis. Occumbes pariter; neque enim, fortissime, credo, 865 Iussa aliena pati et dominos dignabere Teueros. Dixit, et exceptus tergo consueta locavit Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis.

Aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina. Sie cursum in medios rapidus dedit. Aestuat ingens 870 Uno in corde pudor mixtoque insania luctu. [Et furiis agitatus amor et conscia virtus.] Atque hic Aenean magna ter voce vocavit. Acneas adenovit cuim, lactusque precatur: Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo! 875 Incipias conferre manum. Tantum effatus, et infesta subit obvius hasta. Ille autem: Quid me erepto, saevissime, nato Terres ! haec via sola fuit, qua perdere posses. Nec mortem horremus, nec divom parcimus ulli. 880 Desine: nam venio moriturus, et haec tibi porto Dona prius. Dixit, telumque intersit in hostem; Inde aliud super atque aliud figitaue, volatque Ingenti gyro; sed sustinet aureus umbo. Ter circum adstantem laevos equitavit in orbis, 885 Tela manu jaciens; ter secum Trojus heros Inmanem aerato circumfert tegmine silvam. Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet Vellere, et urguetur pugna congressus iniqua, Multa movens animo iam tandem erumpit, et inter 890 Bellatoris equi cava tempora coniicit hastam. Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras Verberat, effusumque equitem super ipse secutus Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo. Clamore incendunt caclum Troesque Latinique. Advolat Aeneas, vaginaque eripit ensem, Et super hacc: Ubi nunc Mezentius acer, et illa Effera vis animi! Contra Tyrrhenus, ut auras Suspiciens hausit caclum, mentemque recepit: Hostis amare, quid increpitas mortemque minaris? 900 Nullum in caede nefas; nec sic ad proelia veni; Nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus. Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro: Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meorum Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem; 905 Et me consortem nati concede sepulchro. Haec loquitur, inguloque hand inseins accipit ensem, Undentique animam diffundit in arma cruore,

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER UNDECIMUS.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit: Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humandis Praecipitant curae, turbataque funere mens est, Vota deum primo victor solvebat Eoo. Ingentem quercum decisis undique ramis Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma, Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum, Bellipotens; aptat rorantis sanguine cristas Telaque trunca viri et bis sex thoraca petitum Perfossumque locis, clipeumque ex aere sinistrae 10 Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum. Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantis: Maxuma res effecta, viri; timor omnis abesto, Quod superest; hacc sunt spolia et de rege superbo Primitiae, manibusque meis Mezentius hic est. Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos. Arma parate animis, et spe praesumite bellum, Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa Adnuerint superi pubemque educere castris, 20 Inpediat, segnisve metu sententia tardet. Interea socios inhumataque corpora terrae Mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo est. Ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis Hanc patriam peperere suo, decorate supremis Muneribus, maestamque Euandri primus ad urbem Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem Abstulit atra dies et funere mersit acerbo.

Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gressum, Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes Servabat senior, qui Parrhasio Euandro Armiger ante fuit, sed non felicibus aeque Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno. Circum omnis famulumque manus Troianaque turba Et maestum Iliades crinem de more solutae. Ut vero Aeneas foribus sese intulit altis. Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt Pectoribus, maestoque inmugit regia luctu. Ipse, caput nivei fultum Pallantis et ora I't vidit levique patens in pectore volnus Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis: Tene, inquit, miserande puer, cum laeta veniret, Invidit Fortuna mihi, ne regna videres Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas? Non haec Euandro de te promissa parenti 15 Discedens dederam, cum me complexus euntem Mitteret in magnum inperium, metuensque moneret Acris esse viros, cum dura proclia gente. Et nunc ille quidem spe multum captus inani Fors et vota facit, cumulatque altaria donis; Nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis Debentem vano maesti comitamur honore. Infelix, nati funus crudele videbis! Hi nostri reditus, exspectatique triumphi? Haec mea magna fides! At non, Euandre, pudendis Volneribus pulsum aspicies; nec sospite dirum Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum Praesidium Ausonia et quantum tu perdis, Iule! Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus Inperat, et toto lectos ex agmine mittit 60 Mille viros, qui supremum comitentur honorem, Intersintque patris lacrimis, solatia luctus Exigna ingentis, misero sed debita patri. Haud segnes alii cratis et molle feretrum Arbuteis texunt virgis et vimine querno, 65 Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant. Hic invenem agresti sublimem stramine ponunt:

Qualem virgineo demessum pollice florem

23

Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi, Cui neque fulgor adhuc, nee dum sua forma recessit: 70 Non iam mater alit tellus, virisque ministrat. Tum geminas vestes auroque ostroque rigentis Extulit Aeneas, quas illi laeta laborum Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido Fecerat, et tenui telas discreverat auro. Harum unam iuveni supremum maestus honorem Induit, arsurasque comas obnubit amictu: Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae Aggerat, et longo praedam iubet ordine duci. Addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem. 80 Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris Inferias, caeso sparsurus sanguine flammam: Indutosque iubet truncos hostilibus armis Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi. Ducitur infelix aevo confectus Acoetes, Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora: Sternitur, et toto proiectus corpore terrae. Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus. Post bellator equus, positis insignibus, Aethon, It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora. 90 Hastam alii galeamque 'crunt; nam cetera Turnus Victor habet. Tum maesta phalanx Teucrique sequuntur

Tyrrhenique omnes et versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
Substitit Aeneas, gemituque haec addidit alto:
Nos alias hine ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant: salve aeternum mihi. maxume Palla,
Aeternumque vale. Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

95

100

105

Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleae, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
Redderet, ac tunulo sineret succedere terrae;
Nullum cum victis certamen et aethere cassis;
Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
Quos bonus Aeneas, haud aspernanda precantis,
Prosequitur venia, et verbis haec insuper addit:

Quaenam vos tanto fortuna indigna. Latini. Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos? Pacem me exanimis et Martis sorte peremptis Oratis! equidem et vivis concedere vellem. Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent; Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit Hospitia, et Turni potius se credidit armis. Acquius huic Turnum fuerat se opponere morti. Si bellum finire manu, si pellere Teucros Apparat, his mecum decuit concurrere telis; Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset. Nunc ite et miseris supponite civibus ignem. Dixerat Aeneas. Illi obstipuere silentes. Conversique oculos inter se atque ora tenebant. Tum senior, semperque odiis et crimine Drances Infensus inveni Turno sic ore vicissim Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis, Vir Trojane, quibus caelo te laudibus acquem? Justitiaene prius mirer, belline laborum? Nos vero hace patriam grati referemus ad urbem. Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino Iungemus regi. Quaerat sibi foedera Turnus. Quin et fatalis murorum attollere moles, 130 Saxaque subvectare humeris Troiana iuvabit. Dixerat haee, unoque omnes eadem ore fremebant. Bis senos pepigere dies, et pace sequestra l'er silvas Teucri mixtique inpune Latini Erravere iugis. Ferro sonat icta bipenni Fraxinus: evertunt actas ad sidera pinos; Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum, Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos. Et iam Fama volans, tanti praenuntia luctus, Euandrum Euandrique domos et moenia replet, 140 Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat. Arcades ad portas ruere, et de more vetusto Funereas rapuere faces; lucet via longo Ordine flammarum, et late discriminat agros. Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit Agmina. Quae postquam matres succedere tectis Viderunt, maestam incendunt clamoribus urbem.

At non Euandrum potis est vis ulla tenere; Sed venit in medios. Feretro Pallanta reposto Procubuit super, atque haeret lacrimansque gemensque, Et via vix tandem voci laxata dolore est: Non hace, o Palla, dederas promissa parenti, Cautius ut saevo velles te credere Marti. Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis Et praedulce decus primo certamine posset. Primitiae iuvenis miserae, bellique propinqui Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum Vota precesque meae! tuque, o sanctissima coniunx. Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem! Contra ego vivendo vici mea fata, superstes 760 Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem, Atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret! Nec vos arguerim, Teucri, nec foedera, nec quas Iunximus hospitio dextras; sors ista senectae Debita erat nostrae. Quod si inmatura manebat Mors gnatum, caesis Volscorum milibus ante Ducentem in Latium Teucros cecidisse invaret. Quin ego non alio digner te funere, Palla, Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quam 170 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis. Magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera leto: Tu quoque nunc stares inmanis truncus in armis. Esset par actas et idem si robur ab annis. Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis? Vadite et hace memores regi mandata referte: Quod vitam moror invisam, Pallante perempto, Dextera caussa tua est, Turnum gnatoque patrique Quam debere vides. Meritis vacat hie tibi solus Fortunaeque locus. Non vitae gaudia quaero: 190 Nec fas; sed gnato Manis perferre sub imos.

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores:
Iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon
Constituere pyras. Huc corpora quisque suorum
More tulere patrum; subjectisque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine caclum.

Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis. Decurrere rogos; ter maestum funeris ignem Lustravere in equis, ululatusque ore dedere. 190 Spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma, It caelo clamorque virum clangorque tubarum. Hine alii spolia occisis derepta Latinis Conficient igni, galeas ensesque decoros Frenaque ferventisque rotas: pars munera nota, Ipsorum clipeos et non felicia tela. Multa boum circa mactantur corpora morti, Sactigerosque sues raptasque ex omnibus agris In flammam jugulant pecudes. Tum litore toto Ardentis spectant socios, semiustaque servant 200 Busta, neque avelli possunt, nox humida donec Invertit caelum stellis ardentibus aptum. Nec minus et miseri diversa in parte Latini

Innumeras struxere pyras; et corpora partim Multa virum terrae infodiunt, avectaque partim 205 Finitimes tollunt in agres, urbique remittunt; Cetera, confusaeque ingentem caedis acervum, Nec numero nec honore cremant; tunc undique vasti Certatim crebris confucent ignibus agri. Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram: Macrentes altum cinerem et confusa ruebant Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terrae. lam vero in tectis, praedivitis urbe Latini, Praecipuus fragor et longi pars maxuma luctus. Hic matres miseraeque nurus, hic cara sororum 215 Pectora maerentum, puerique parentibus orbi, Dirum exsecrantur bellum Turnique hymenaeos; Ipsum armis, ipsumque iubent decernere ferro. Qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores. Ingravat haec saevus Drances, solumque vocari Testatur, solum posci in certamina Turnum. Multa simul contra variis sententia dictis Pro Turno: et magnum reginae nomen obumbrat; Multa virum meritis sustentat fama tropaeis. Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,

Ecce super maesti magna Diomedis ab urbe Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum

Tantorum inpensis operum; nil dona neque aurum Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis Quaerenda, aut pacem Troiano ab rege petendum. 230 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus. Fatalem Aenean manifesto numine ferri Admonet ira deum tumulique ante ora recentes. Ergo concilium magnum primosque suorum Inperio accitos alta intra limina cogit. Olli convenere, fluuntque ad regia plenis Teeta viis. Sedet in mediis et maxumus aevo Et primus sceptris, haud lacta fronte, Latinus, Atque hic legatos Aetola ex urbe remissos. Quae referant, fari iubet, et responsa reposcit 240 Ordine cuneta suo. Tum facta silentia linguis. Et Venulus dicto parens ita farier infit: Vidimus, o cives, Diomedem Argivaque castra. Atque iter emensi casus superavimus omnis. Contiginusque manum, qua concidit Ilia tellus. 9.45 Ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis Victor Gargani condebat Iapvgis agris. Postquam introgressi et coram data copia fandi, Munera praeferimus, nomen patriamque docemus; Qui bellum intulerint, quae caussa attraxerit Arpos 250 Auditis ille hace placido sic reddidit ore: O fortunatae gentes, Saturnia regna, Antiqui Ausonii, quae vos fortuna quietos Sollicitat, suadetque ignota lacessere bella? Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,-255 Mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis. Quos Simois premat ille viros infanda per orbem Supplicia et scelerum poenas expendimus omnes, Vel Priamo miseranda manus; scit triste Minervae Sidus et Euboicae cautes ultorque Caphereus, 200 Militia ex illa diversum ad litus abacti Atrides Protei Menelaus adusque columnas Exsulat, Actnacos vidit Cyclopas Ulixes. Regna Neoptolemi referam, versosque penatis Idomenei! Libycone habitantis litore Locros? 265 Ipse Mycenaeus magnorum ductor Achivom Coniugis infandae prima intra limina dextra

306

Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter. Invidisse deos, patriis ut redditus aris Conjugium optatum et pulchram Calydona viderem? 270 Nunc etiam horribili visu portenta sequentur. Et socii amissi petierunt aethera pennis Fluminibusque vagantur aves -heu dira meorum Supplicia!-et scopulos lacrimosis vocibus inplent. Haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt Tempore, cum ferro caelestia corpora demens Adpetii et Veneris violavi volnere dextram. Ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas. Nec mihi cum Teucris ullum post cruta bellum Pergama: nec veterum memini laetorve malorum. 2×0 Munera, quae patriis ad me portatis ab oris, Vertite ad Aenean. Stetimus tela aspera contra, Contulinusque manus; experto credite, quantus In clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam. Si duo praeterea talis Idaea tulisset 285 Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus, et versis lugeret Graecia fatis, Onidouid apud durae cessatum est moenia Troiae, Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium Haesit et in decumum vestigia rettulit annum. 200 Ambo animis, ambo insignes praestantibus armis; Hie pietate prior. Cocant in foedera dextrae, Qua datur; ast armis concurrant arma cavete. Et responsa simul quae sint, rex optume, regis Audisti, et quae sit magno sententia bello. 295 Vix ea legati: variusque per ora cucurrit

Ausonidum turbata fremor; ceu saxa morantur Cum rapidos annis, fit clauso gurgite murmur, Vicinacque fremunt ripae crepitantibus undis. Ut primum placati animi, et trepida ora quierunt, 300 Praefatus divos solio rex infit ab alto:

Ante equidem summa de re statuisse, Latini, Et vellem, et fuerat melius; non tempore tali Cogere concilium, cum muros adsidet hostis. Bellum inportunum, cives, cum gente deorum Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant Proelia, nec victi possunt absistere ferro.

Spem si quam adscitis Actolum habuistis in armis. Ponite. Spes sibi quisque; sed haec quam angusta, videtis. Cetera qua rerum iaceant perculsa ruina. Ante oculos interque manus sunt omnia vestras. Nee quemquam incuso: potuit quae plurima virtus Esse, fuit; toto certatum est corpore regui. Nunc adeo, quae sit dubiae sententia menti. Expediam et paucis—animos adhibete—docebo. 315 Est antiquus ager Tusco mihi proxumus'amni, Longus in occasum, finis super usane Sicanos: Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros Exercent collis, atque horum asperrima pascunt. Haec omnis regio et celsi plaga pinea montis 320 Cedat amicitiae Teucrorum; et foederis aequas Dicamus leges, sociosque in regna vocemus: Consident, si tantus amor, et moenia condent. Sin alios finis aliamque capessere gentem Est animus, possuntque solo decedere nostro: Bis denas Italo texamus robore navis, Seu pluris complere valent: iacet omnis ad undam Materies; ipsi numerumque modumque carinis Praecipiant; nos aera, manus, navalia demus, Praeterea, qui dicta ferant et foedera firment, 330 Centum oratores prima de gente Latinos Ire placet, pacisque manu praetendere ramos, Munera portantis aurique eborisque talenta Et sellam regni trabeamque insignia nostri. Consulite in medium, et rebus succurrite fessis, 335 Tum Drances, idem infensus, quem gloria Turni Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris, Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello Dextera, consiliis habitus non futilis auctor, Seditione potens: genus huic materna superbum 310 Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat; Surgit, et histonerat dictis atque aggerat iras: Rem nulli obscuram, nostrae nec vocis egentem, Consulis, o bone rex: cuncti se scire fatentur. Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant. 345 Det libertatem fandi, flatusque remittat, Cuius ob auspicium infaustum moresque sinistrosDicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur-Lumina tot cecidisse ducum totamque videmus Consedisse urbem luctu, dum Troia temptat Castra, fugae fidens, et caelum territat armis. Unum etiam donis istis, quae plurima mitti Dardanidis dicique iubes, unum, optume regum, Adiicias; nec te ullius violentia vincat, Quin natam egregio genero dignisque hymenaeis Des pater, et pacem hanc acterno foedere firmes. Quod si tantus habet mentes et pectora terror, Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso: Cedat, ius proprium regi patriaeque remittat. Quid miseros totiens in aperta pericula civis 360 Proficis, o Latio caput horum et caussa malorum? Nulla salus bello; pacem te poscimus omnes, Turne, simul pacis solum inviolabile pignus. Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse Nil moror, en supplex venio. Misercre tuorum. 365 Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi Vidimus, ingentis et desolavimus agros. Aut, si fama movet, si tantum pectore robur Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est, Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370 Scilicet, ut Turno contingat regia coniunx, Nos, animae viles, inhumata infletaque turba, Sternamur campis. Etiam tu, si qua tibi vis, Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra, Qui vocat. 375 Talibus exarsit dictis violentia Turni: Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces: Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi Tum, cum bella manus poscunt; patribusque vocatis

Talibus exarsit dictis violentia Turni;
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
Tum, cum bella manus poscunt; patribusque vocatis
Primus ades. Sed non replenda est curia verbis, 380
Quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger murorum, nee imundant sanguine fossae.
Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
Argue tu. Drance, quando tot stragis acervos
Tenerorum tua dextra dedit, passimque tropacis
Insignis agros. Possit quid vivida virtus,
Experiare licet; nee longe scilicet hostes

Quaerendi nobis: circumstant undique muros. Imus in adversos! quid cessas? an tibi Mayors Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390 Semper erit? Pulsus ego! aut quisquam merito, foedissime, pulsum Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim Sanguine et Euandri totam cum stirpe videbit Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis ? 395 Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens. Et quos mille die victor sub Tartara misi Inclusus muris hostilique aggere saeptus. "Nulla salus bello." Capiti cane talia, demens, Dardanio rebusque tuis. Proinde omnia magno 400 Ne cessa turbare metu, atque extollere viris Gentis bis victae, contra premere arma Latini. Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremescunt Nunc et Tydides et Larissaeus Achilles, Annis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405 Vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit Artificis scelus, et formidine crimen acerbat. Numquam animam talem dextra hac-absiste moveri-Amittes; habitet tecum, et sit pectore in isto. Nune ad te, et tua magna, pater, consulta revertor. Si nullam nostris ultra spem ponis in armis, Si tam deserti sumus, et semel agmine verso Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum. Oremus pacem, et dextras tendamus inermis. Quamquam o si solitae quicquam virtutis adesset! 415 Ille mihi ante alios fortunatusque laborum Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret, Procubuit moriens, et humum semel ore momordit. Sin et opes nobis et adhuc intacta iuventus, Auxilioque urbes Italae populique supersunt, 420 Sin et Troianis cum multo gloria venit Sanguine: - sunt illis sua funera, parque per omnis Tempestas -cur indecores in limine primo Deficionus! cur ante tubam tremor occupat artus? Multa dies variique labor mutabilis aevi 425 Rettulit in melius: multos alterna revisens

Lusit et in solido rursus Fortuna locavit

Non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi: At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos Tot populi misere duces; nec parva sequetur 430 Gloria delectos Latio et Laurentibus agris. Est et Volscorum egregia de gente Camilla, Agmen agens equitum et florentis aere catervas. Quod si me solum Teucri in certamina poscunt, Idque placet, tantumque bonis communibus obsto, 435 Non adeo has exosa manus Victoria fugit, I't tanta quiequam pro spe temptare recusem. Ibo animis contra, vel magnum praestet Achillen Factaque Volcani manibus paria induat arma Ille licet. Vobis animam hanc soceroque Latino 440 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus, Devovi. "Solum Aeneas vocat." Et vocet oro; Nec Drances potius, sive est haec ira deorum. Morte luat, sive est virtus et gloria, tollat. Illi haec inter se dubiis de rebus agebant 445 Certantes: castra Acneas aciemque movebat. Nuntius ingenti per regia tecta tumultu Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet: Instructos acie Tiberino a flumine Teucros 450

Tyrrhenamque manum totis descendere campis. Extemplo turbati animi concussaque volgi Pectora, et arrectae stimulis haud mollibus irae. Arma manu trepidi poscunt; fremit arma iuventus, Flent maesti mussantque patres. Hic undique clamor Dissensu vario magnus se tollit ad auras: 455 Haud secus atque alto in luco cum forte catervae Consedere avium, piscosove amne Padusae Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni. Immo, ait, o cives, arrepto tempore Turnus, Cogite concilium, et pacem laudate sedentes: 460 Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus Corripuit sese et tectis citus extulit altis. Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis: Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Messapus, in armis, Et cum fratre Coras, latis diffundite campis. 465 Pars aditus urbis firmet, turrisque capessat; Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.

Ilicet in muros tota discurritur urbe. Concilium ipse pater et magna incepta Latinus Descrit ac tristi turbatus tempore differt, 470 Multaque se incusat, qui non acceperit ultro Dardanium Aenean, generumque adsciverit urbi. Praefodiunt alii portas, aut saxa sudesque Subvectant. Bello dat signum rauca cruentum Bucina Tum muros varia cinvere corona 475 Matronae puerique: vocat labor ultimus omnis. Nec non ad templum summasque ad Palladis arces Subvehitur magna matrum regina caterva, Dona ferens, iuxtaque comes Lavinia virgo, Caussa mali tanti, oculos deiecta decoros. 180 Succedunt matres, et templum ture vaporant, Et maestas alto fundunt de limine voces: Armipotens, praeses belli, Tritonia virgo, Frange manu telum Phrygii praedonis, et ipsum Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis. 195 Cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus. Iamque adeo Rutulum thoraca indutus aenis Horrebat squamis, surasque incluserat auro, Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem, Fulgebatque alta decurrens aureus arce. 100 Exsultatone animis, et spe iam praccipit hostem: Qualis ubi abruptis fugit praesepia vinclis Tandem liber equus, campoque potitus aperto Aut ille in pastus armentaque tendit equarum, Aut adsuetus aquae perfundi flumine noto 495 Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte Luxurians, luduntque iubae per colla, per armos. Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis Desiluit, quam tota cohors imitata relictis 500 Ad terram defluxit equis; tum talia fatur: Turne, sui merito si qua est fiducia forti, Audeo et Aeneadum promitto occurrere turmae Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra. Me sine prima manu temptare pericula belli: 505 Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serva. Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:

O decus Italiae virgo, quas dicere grates, Quasve referre parem! sed nunc, est omnia quando Iste animus supra, mecum partire laborem, Acneas, ut fama fidem missique reportant Exploratores, equitum levia inprobus arma Praemisit, quaterent campos; ipse ardua montis Per deserta jugo superans adventat ad urbem. Furta paro belli convexo in tramite silvae, Ut bivias armato obsidam milite fauces. Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis: Tecum acer Messapus erit, turmaeque Latinac, Tiburtique manus: ducis et tu concipe curam, Sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis Hortatur sociosque duces, et pergit in hostem. Est curvo anfractu valles, adcommoda fraudi Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum Urguet utrimque latus, tenuis quo semita ducit Angustaeque ferunt fauces aditusque maligni. Hane super in speculis summoque in vertice montis l'lanities ignota facet, tutique recessus, Seu dextra lacvaque velis occurrere pugnae, Sive instare iugis et grandia volvere saxa. Hue invenis nota fertur regione viarum, 530 Arripuitque locum et silvis insedit iniquis. Velocem interea superis in sedibus Opim, Unam ex virginibus sociis sacraque caterva, Compellabat et has tristis Latonia voces Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, O virgo, et nostris nequiquam cingitur armis, Cara mihi ante alias. Neque enim novus iste Dianae Venit amor, subitaque animum dulcedine movit. Pulsus ob invidiam regno virisque superbas Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540 Infantem fugiens media inter proclia belli Sustulit exsilio comitem, matrisque vocavit Nomine Casmillae, mutata parte, Camillam. Ipse sinu prae se portans iuga longa petebat Solorum nemorum; tela undique saeva premebant, 545 Et circumfuso volitabant milite Volsci. Ecce, fugae medio, summis Amasenus abundans

Spumabat ripis; tantus se nubibus imber Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum Versanti subito vix haec sententia sedit: Telum inmane, manu valida quod forte gerebat Bellator, solidum nodis et robore cocto, Huic natam, libro et silvestri subere clausam. Implicat, atque habilem mediae circumligat hastae: 555 Quam dextra ingenti librans ita ad aethera fatur: Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo, Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor, Diva, tuam, quae nunc dubiis committitur auris. Dixit, et adducto contortum hastile lacerto Inmittit: sonuere undae; rapidum super amnem Infelix fugit in iaculo stridente Camilla. At Metabus, magna propius iam urguente caterva, Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565 Gramineo donum Triviae de caespite vellit. Non illum tectis ullae, non moembus urbes Accepere, neque ipse manus feritate dedisset: Pastorum et solis exegit montibus aevum. Hic natam in dumis interque horrentia lustra Armentalis equae mammis et lacte ferino Nutribat, teneris immulgens ubera labris. Utque pedum primis infans vestigia plantis Institerat, iaculo palmas armavit acuto, Spiculaque ex humero parvae suspendit et arcum. Pro crinali auro, pro longae tegmine pallae. Tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent. Tela manu iam tum tenera puerilia torsit, Et fundam tereti circum caput egit habena, Strymoniamque gruem, aut album deiecit olorem. 580 Multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres Optavere nurum; sola contenta Diana Acternum telorum et virginitatis amorem Intemerata colit. Vellem hand correpta fuisset Militia tali, conata lacessere Teucros: Cara mihi comitumque foret nunc una mearum. Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,

Labere, Nympha, polo, finisque invise Latinos,
Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Haec cape, et ultricem pharetra deprome sagittam: 590
Hae, quicumque sacrum violarit volnere corpus,
Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas.
Post ego nube cava miserandae corpus et arma
Inspoliata feram tumulo, patriaeque reponam.
Dixit: at illa levis cacli delapsa per auras
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat

Etruscique duces equitumque exercitus omnis, Conpositi numero in turmas. Fremit acquore toto Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis 600 Huc obversus et huc: tum late ferreus hastis Horret ager, campique armis sublimibus ardent. Nec non Messapus contra celeresque Latini Et cum fratre Coras et virginis ala Camillae Adversi campo adparent, hastasque reductis Protendunt longe dextris, et spicula vibrant; Adventusque virum fremitusque ardescit equorum. lamque intra iactum teli progressus uterque Constiterat: subito erumpunt clamore, furentisque Exhortantur equos; fundunt simul undique tela, Crebra nivis ritu, caelumque obtexitur umbra. Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus Connixi incurrent hastis, primique ruinam Pant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum Pectora pectoribus rumpunt; excussus Aconteus Fulminis in morem aut tormento ponderis acti, Praecipitat longe, et vitam dispergit in auras. Extemplo turbatae acies, versique Latini Reiiciunt parmas et equos ad moenia vertunt. Troes agunt: princeps turmas inducit Asilas. 620 lamque propinquabant portis, rursusque Latini Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt: Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis. Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus Nunc ruit ad terram, scopulosque superiacit unda Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam; Nunc rapidus retro atque aestu revoluta resorbens

Saxa fugit, litusque vado labente relinquit. Bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos: Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630 Tertia sed postquam congressi in proelia totas Implicuere inter se acies, legitque virum vir: Tum vero et gemitus morientum, et sanguine in alto Armaque corporaque et permixti caede virorum Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit. Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire. Hastam intersit eque, ferrumque sub aure reliquit. Quo sonipes ietu furit arduus, altaque iaetat Volneris inpatiens arrecto pectore crura. Volvitur ille excussus humi. Catillus Iollan. 64) Ingentemque animis, ingentem corpore et armis Deiicit Herminium, nudo cui vertice fulva Caesaries, nudique humeri; nec volnera terrent: Lantus in arma patet. Latos huic hasta per armos Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore. Funditur ater ubique cruor : dant funera ferro Certantes, pulchramque petunt per volnera mortem.

At medias inter caedes exsultat Amazon,
Unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla;
Et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem;
Aureus ex humero sonat arcus et arma Dianae.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.
At circum lectae comites, Larinaque virgo
Tullaque et aeratam quatiens Tarpeia securim,
Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras:
Quales Threiciae cum flumina Thermodontis

Pulsant et pietis bellantur Amazones armis, 6 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu Feminea exsultant lunatis agmina peltis. Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,

Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo, Deiicis ! aut quot humi morientia corpora fundis ! 665 Euneum Clytio primum patre ; cuius apertum

GGO

Adversi longa transverberat abiete pectus.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam Mandit humum, moriensque suo se in volnere versat. Tum Lirim, Pagasumque super; quorum alter habenas Suffosso revolutus equo dum colligit, alter Dum subit ac dextram labenti tendit inermem, Praecipites pariterque ruunt. His addit Amastrum Hippotaden, sequiturque incumbens eminus hasta Tereaque Harpalycumque et Demophoonta Chromim-Quotque emissa manu contorsit spicula virgo. Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus armis Ignotis et equo venator lapyge fertur. Cui pellis latos humeros erepta iuvenco Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus Et malae texere lupi cum dentibus albis, Agrestisque manus armat sparus; ipse catervis Vertitur in mediis, et toto vertice supra est, Hune illa exceptum, neque enim labor agmine verso, Traiicit, et super hacc inimico pectore fatur : Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti? Advenit qui vestra dies muliebribus armis Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillae. Protinus Orsilochum et Buten, duo maxuma Teuerum Corpora: sed Buten aversum cuspide fixit Loricam galeamque inter, qua colla sedentis Lucent, et laevo dependet parma lacerto: Orsilochum, fugiens magnunque agitata per orbem. Eludit gyro interior, sequiturque sequentem; Tum validam perque arma viro perque ossa securim, Altior exsurgens, oranti et multa precanti

Congeminat; volnus calido rigat ora cerebro. Incidit huic subitoque aspectu territus haesit Appenninicolae bellator filius Auni, Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.

l'osse neque instantem reginam avertere cernit, Consilio versare dolos ingressus et astu. Incipit hace: Quid tam egregium, si femina forti 705 Fidis equo! Dimitte fugam, et te comminus aequo

Isque, ubi se nullo iam cursu evadere pugnae

Mecum crede solo, pugnaeque accinge pedestri: Iam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem. Dixit; at illa furens acrique accensa dolore Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis, Ense pedes nudo, puraque interrita parma. At iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse, Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis, Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat. Vane Ligus, frustraque animis elate superbis, Nequiquam patrias temptasti lubricus artis, Nec fraus te incolumeni fallaci perferet Auno. Haec fatur virgo, et pernicibus ignea plantis Transit equum cursu, frenisque adversa prehensis Congreditur poenasque inimico ex sanguine sumit: Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto Consequitur pennis sublimem in nube columbam, Conprensanque tenet, pedibusque eviscerat uncis; Tum cruor et volsae labuntur ab aethere plumae.

At non hacc nullis hominum sator atque deorum Observans oculis summo sedet altus Olympo. Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeva Suscitat, et stimulis hand mollibus iniicit iras. Ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon Fertur equo, variisque instigat vocibus alas, Nomine quemque vocans, reficitque in proelia pulsos. Quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit! Femina palantis agit, atque haec agmina vertit ! Quo ferrum, quidve hace gerimus tela inrita dextris? At non in Venerem segnes nocturnaque bella, Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi, Exspectare dapes et plenae pocula mensae,-Hic amor, hoc studium -dum sacra secundus haruspex Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. Hace effatus equum in medios, moriturus et ipse, Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert, Dereptumque ab equo dextra conplectitur hostem Et gremium ante suum multa vi concitus aufert. Tollitur in eaclum clamor, cunctique Latini Convertere oculos. Volat igneus acquore Tarchon,

785

Arma virumque ferens; tum summa ipsius ab hasta Defringit ferrum, et partis rimatur apertas, Qua volnus letale ferat; contra ille repugnans Sustinet a iugulo dextram, et vim viribus exit. 750 Utque volans alte raptum cum fulva draconem Fert aquila, inplicuitque pedes, atque unguibus haesit; Saucius at serpens sinuosa volumina versat, Arrectisque horret squamis, et sibilat ore, Arduus insurgens; illa haud minus urguet obunco 755 Luctantem rostro; simul aethera verberat alis: Haud aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon Portat ovans. Dueis-exemplum eventumque secuti Maconidae incurrent. Tum fatis debitus Arruns Velocem iaculo et multa prior arte Camillam Circuit, et, quae sit fortuna facillima, temptat. Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo. Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat : Qua victrix redit illa pedemque ex hoste reportat. Hac invenis furtim celeris detorquet habenas. Hos aditus, iamque hos aditus, omnemque pererrat Undique circuitum, et certam quatit inprobus hastam. Forte sacer Cybelae Chloreus olimque sacerdos Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis. Spumantemoue agitabat equum, quem pellis aenis In plumam squamis auro conserta tegebat. Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro, Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu: Aureus ex humero sonat arcus, et aurea vati Cassida: tum croceam chlamydemque sinusque crepantis Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro, Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum. Hune virgo, sive ut templis praefigeret arma Troia, captivo sive ut se ferret in auro, Venatrix unum ex omni certamine pugnae 780 Caeca sequebatur, totumque incauta per agmen Femineo praedac et spoliorum ardebat amore: Telum ex insidiis cum tandem tempore capto Concitat et superos Arruns sic voce precatur: Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,

Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo Pascitur, et medium freti pietate per ignem Cultores multa premimus vestigia pruna, Da. Pater, hoc nostris aboleri dedecus armis, Omnipotens. Non exuvias pulsaeve tropaeum 790 Virginis, aut spolia ulla peto; mihi cetera laudem Facta ferent : hace dira meo dum volnere pestis Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes. Audiit et voti Phoebus succedere partem Mente dedit, partem volucris dispersit in auras: 795 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam, Admuit oranti; reducem ut patria alta videret, Non dedit, inque notos vocem vertere procellae. Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras, Convertere animos acris oculosque tulere Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa nec aurae Nec sonitus memor aut venientis ab aethere teli, Hasta sub exsertam donec perlata papillam Haesit, virgineumque alte bibit acta cruorem. Concurrent trepidae comites, dominamque ruentem 805 Suscipiunt. Fugit ante omnis exterritus Arruns, Laetitia mixtoque metu, nec iam amplius hastae Credere, nec telis occurrere virginis audet. Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur, Continuo in montis sese avius abdidit altos 810 Occiso pastore lupus magnove iuvenco, Conscius audacis facti, caudamque remulcens Subject pavitantem utero, silvasque petivit: Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns, Contentusque fuga mediis se inmiscuit armis. 815 Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter Ferreus ad costas alto stat volnere mucro. Labitur exsanguis; labuntur frigida leto Lumina; purpureus quondam color ora reliquit. Tum sic exspirans Accam, ex aequalibus unam, 820 Adloquitur; fida ante alias quae sola Camillae. Quicum partiri curas; atque hace ita fatur: Hactenus, Acca soror, potui; nunc volnus acerbum Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum. Effage et hacc Turno mandata novissima perfer:

865

Succedat pugnae Troianosque arceat urbe. lamque vale. Simul his dictis linquebat habenas. Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla Et captum leto posuit caput, arma relinquens, 830 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras. Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor Sidera: deiecta crudescit pugna Camilla: Incurrunt densi simul onmis copia Teuerum Tyrrhenique duces Euandrique Arcades alae. 835 At Triviae custos iamdudum in montibus Opis Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas. Utque procul medio iuvenum in clamore furentum Prospexit tristi multatam morte Camillam, Ingemuitque deditque has imo pectore voces: 840 Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti Supplicium, Teucros conata lacessere bello! Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam Profuit, aut nostras humero gessisse sagittas. Non tamen indecorem tua te regina reliquit Extrema iam in morte; neque hoc sine nomine letum Per gentis erit, aut famam patieris inultae. Nam quicumque tuum violavit volnere corpus, Morte luct merita. Fuit ingens moute sub alto Regis Dercenni terreno ex aggere bustum Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum; Hie dea se primum rapido pulcherrima nisu Sistit et Arruntem tumulo speculatur ab alto. I't vidit fulgentem armis ac vana tumentem; Cur, inquit, diversus abis ! huc dirige gressum, 855 Huc periture veni, capias ut digna Camillae Praemia. Tune etiam telis moriere Dianae ? Dixit, et aurata volucrem Threissa sagittam Deprompsit pharetra, cornuque infensa tetendit. Et duxit longe, donce curvata coirent 860 Inter se capita, et manibus iam tangeret acquis, Laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam. Extemplo teli stridorem aurasque sonantis Audit una Arruns, haesitque in corpore ferrum.

Illum exspirantem socii atque extrema gementem

Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt; Opis ad aetherium pennis aufertur Olympum.

Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillae; Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas, Disjectique duces desolatique manipli 870 Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt. Nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis Sustentare valet telis, aut sistere contra; Sed laxos referent humeris languentibus arcus, Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum. Volvitur ad muros caligine turbidus atra Pulvis, et e speculis percussae pectora matres Femineum clamorem ad caeli sidera tollunt. Qui cursu portas primi inrupere patentis, Hos inimica super mixto premit agmine turba; 880 Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso Moenibus in patriis atque inter tuta domorum Confixi exspirant animas. Pars claudere portas; Nec sociis aperire viam, nec moenibus audent Accipere orantis; oriturque miserrima caedes Defendentum armis aditus, inque arma ruentum. Exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum Pars in praecipitis fossas urguente ruina Volvitur, inmissis pars caeca et concita frenis Arietat in portas et duros obiice postis. 890 lpsae de muris summo certamine matres,-Monstrat amor verus patriae—ut videre Camillam, Tela manu trepidae iaciunt, ac robore duro Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis Praecipites, primaeque mori pro moenibus ardent.

Interea Turnum in silvis saevissimus inplet Nuntius, et iuveni ingentem fert Acca tunultum: Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam, Ingruere infensos hostis, et Marte secundo Omnia corripuisse, metum iam ad moenia ferri. Ille furens –et saeva Iovis sic numina poscunt—Deserit obsessos collis, nemora aspera linquit. Vix e conspectu exierat campumque tenebat, Cum pater Aeneas, saltus ingressus apertos, Exsuperatque iugum silvaque evadit opaca.

900

905

AENEIDOS LIB. XI.

318

Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur Agmine, nec longis inter se passibus absunt, Ac simul Aeneas fumantis pulvere campos Prospexit longe Laurentiaque agmina vidit, Et saevum Aenean adgnovit Turnus in armis Adventumque pedum flatusque audivit equorum. Continuoque ineant pugnas et proelia temptent, Ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hibero Tinguat equos noctemque die labente reducat. Considunt castris ante urbem et moenia vallant.

910

915

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER DUODECIMUS.

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos

Defecisse videt, sua nunc promissa reposci; Se signari oculis, ultro inplacabilis ardet, Attollitque animos. Poenorum qualis in arvis Saucius ille gravi venantum volnere pectus Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis Excutiens cervice toros, fixumque latronis Inpavidus frangit telum, et fremit ore cruento: Haud secus accenso gliscit violentia Turno. Tum sic adfatur regem, atque ita turbidus infit: Nulla mora in Turno; nihil est, quod dicta retractent Ignavi Acneadae, nec, quae pepigere, recusent. Congredior. Fer sacra, pater, et concipe foedus. Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam, Desertorem Asiae, sedeant spectentque Latini-Et solus ferro crimen commune refellam: Aut habeat victos, cedat Lavinia coniunx. Olli sedato respondit corde Latinus: O praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci Virtute exsuperas, tanto me inpensius aequum est Consulere, atque omnis metuentem expendere casus. Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta Multa manu; nec non aurumque animusque Latino est. Sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus agris, Nee genus indecores. Sine me haec haud mollia fatu

Sublatis aperire dolis; simul hoc animo hauri:
Me natam nulli veterum sociare procorum

Fas erat, idque omnes divique hominesque canebant.

60

Victus amore tui, cognato sanguine victus. Coniugis et maestae lacrimis, vincla omnia rupi: 30 Promissam eripui genero; arma impia sumpsi. Ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur Bella, vides, quantos primus patiare labores, Bis magna victi pugna vix urbe tuemur Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta 35 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent. Quo referor totiens? quae mentem insania mutat? Si Turno exstincto socios sum adscire paratus. Cur non incolumi potius certamina tollo? Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet 40 Italia, ad mortem si te-Fors dicta refutet!-Prodiderim, natam et connubia nostra petentem ! Respice res bello varias; miserere parentis Longaevi, quem nunc maestum patria Ardea longe Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni Flectitur; exsuperat magis, aegrescitque medendo. I't primum fari potuit, sie institit ore: Quam pro me curam geris, hanc precor, optume, pro me Deponas, letumque sinas pro laude pacisci. Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra Spargimus; et nostro sequitur de volnere sanguis. Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem Feminea tegat, et vanis sese occulat umbris.

At regina, nova pugnae conterrita sorte, Flebat, et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per si quis Amatae Tangit honos animum,—spes tu nune una, senectae Tu requies miserae; decus inperiumque Latini Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit—Unum oro: desiste manum committere Teueris.
Qui te cumque manent isto certamine casus, Et me, Turne, manent; simul haec invisa relinquam Lunina, nee generum Aenean captiva videbo. Accepit vocem lacrimis Lavinia matris Flagrantis perfusa genas, cui plurimus ignem Subiceit rubor, et calefacta per ora cucurrit. Indum sanguineo veluti violaverit ostro Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa

2:

Alba rosa: talis virgo dabat ore colores. Illum turbat amor, figitque in virgine voltus. Ardet in arma magis, paucisque adfatur Amatam: Ne, quaeso, ne me lacrimis, neve omine tanto Prosequere in duri certamina Martis euntem, O mater: neque enim Turno mora libera mortis. Nuntius haec, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno 75 Haud placitura refer: Cum primum crastina caelo Puniceis invecta rotis Aurora rubebit. Non Teucros agat in Rutulos; Teucrum arma quiescant, Et Rutuli: nostro dirimamus sanguine bellum: Illo quaeratur coniunx Lavinia campo. Haec ubi dicta dedit: rapidusque in tecta recessit:

Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementis, Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia. Qui candore nives anteirent, cursibus auras. Circumstant properi aurigae manibusque lacessunt Pectora plausa cavis et colla comantia pectunt. Ipse dehine auro squalentem alboque orichalco Circumdat loricam humeris: simul aptat habendo Ensemque clipeumque et rubrae cornua cristae; Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti Fecerat et Stygia candentem tinxerat unda. Exin, quae mediis ingenti adnixa columnae Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam, Actoris Aurunci spolium, quassatque trementem, Vociferans: Nunc, o numquam frustrata vocatus Hasta meos, nunc tempus adest; te maxumus Actor, Te Turni nunc dextra gerit : da sternere corpus Loricamque manu valida lacerare revolsam Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crinis Vibratos calido ferro murraque madentis. His agitur furiis; totoque ardentis ab ore Scintillae absistunt; oculis micat acribus ignis. Mugitus veluti cum prima in proelia taurus Terrificos ciet atque irasci in cornua temptat. Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit Ictibus, aut sparsa ad pugnam proludit arena.

90

100

105

Nec minus interea maternis saevus in armis Aeneas acuit Martem et se suscitat ira.

145

Oblato gaudens conponi foedere bellum.

Tum socios maestique metum solatur Iuli,
Fata docens, regique iubet responsa Latino
Conta reform vivos, et meis dicere leges

Certa referre viros, et pacis dicere leges. Postera vix summos spargebat lumine montis Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt Solis equi, lucemque elatis naribus efflant. Campum ad certamen magnae sub moenibus urbis Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant, In medioque focos et dis communibus aras Gramineas. Alii fontemque ignemque ferebant, Velati limo, et verbena tempora vincti. Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis Agmina se fundant portis. Hinc Troius omnis Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis, Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis Pugna vocet. Nec non mediis in milibus ipsi Ductores auro volitant ostroque superbi, Et genus Assaraci Muestheus, et fortis Asilas, Et Messapus equum domitor, Neptunia proles. Utque dato signo spatia in sua quisque recessit, Defigunt telluri hastas et scuta reclinant. 130 Tum studio effusae matres et volgus inermum Invalidique senes turris et tecta domorum Obsedere, alii portis sublimibus adstant.

Obsedere, alii portis sublimibus adstant.

At luno e summo, qui nunc Albanus habetur,—
Tum neque nomen crat nec honos aut gloria monti—
Prospiciens tumulo campum aspectabat et ambas
Laurentum Troumque acies urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est adfata sororem,
Diva deum, stagnis quae fluminibusque sonoris
Praesidet: hune illi rex aetheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacravit:
Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Seis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
Magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,

Practulerim, caclique libens in parte locarim:

Disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem. Qua visa est fortuna pati Parcaeque sinebant Cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi:

Nunc iuvenem inparibus video concurrere fatis. Parcarumque dies et vis inimica propinquat. Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum. Tu pro germano si quid praesentius audes. Perge; decet. Forsan miseros meliora sequentur. Vix ea: cum lacrimas oculis luturna profudit, Terque quaterque manu pectus percussit honestum. 155 Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Iuno: Adcelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti; Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus. Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit Incertam et tristi turbatam volnere mentis. 160 Interea reges, ingenti mole Latinus Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum Aurati bis sex radii fulgentia cingunt, Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis. Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165 Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo, Sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis, Et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae, Procedunt castris, puraque in veste sacerdos Saetigerae fetum suis intonsamque bidentem Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris. Illi ad surgentem conversi lumina solem Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro Summa notant pecudum, paterisque altaria libant. Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur: 175 Esto nunc Sol testis et haec mihi Terra vocanti, Quam propter tantos potui perferre labores, Et Pater omnipotens, et tu Saturnia coniunx, Iam melior, iam, diva, precor; tuque inclute Mayors, Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques: 180 Fontisque Fluviosque voco, quaeque actheris alti Religio, et quae caeruleo sunt numina ponto: Cesserit Ausonio si fors victoria Turno, Convenit Euandri victos discedere ad urbem; Cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles 185 Aeneadae referent, ferrove haec regna lacessent. Sin nostrum adnuerit nobis Victoria Martem,-

Ut potius reor, et potius di numine firment-

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo. Nec mihi regna peto; paribus se legibus ambae 190 Invictae gentes aeterna in foedera mittant. Sacra deosque dabo; socer arma Latinus habeto. Inperium sollemne socer: mihi moenia Tencri Constituent, urbique dabit Lavinia nomen. Sic prior Aeneas : sequitur sic deinde Latinus. 195 Suspiciens caelum, tenditque ad sidera dextram: Hace cadem, Aenea, Terram, Mare, Sidera, iuro, Latonaeque genus duplex, Ianumque bifrontem, Vimoue deum infernam et duri sacraria Ditis: Audiat haec Genitor, qui foedera fulmine sancit. 200 Tango aras, medios ignis et numina testor: Nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet, Quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem Avertet, non, si tellurem effundat in undas, Diluvio miscens, caelumque in Tartara solvat; 205 Ut sceptrum hoc-dextra sceptrum nam forte gerebat-Numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras. Cum semel in silvis imo de stirpe recisum Matre caret, posuitque comas et bracchia ferro: Olim arbos; nunc artificis manus aere decoro Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis. Talibus inter se firmabant foedera dictis Conspectu in medio procerum. Tum rite sacratas In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215

At vero Rutulis inpar ea pugna videri
Iamdudum, et vario misceri pectora motu;
Tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis.
Adiuvat incessu tacito progressus et aram
suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentesque genae et nivenali in corpore pallor.
Quem simul ac Iuturna soror crebescere vidit
Sermonem, et volgi variare labantia corda,
In medias acies, formam adsimulata Camerti,—
Cui genus a proavis ingens, clarunque paternae
Nomen erat virtutis, et ipse accerrimus armis—
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque serit varios, ac talia fatur:

Non pudet, o Rutuli, pro cunetis talibus unam Obiectare animam! numerone an viribus aequi 230 Non sumus ! En, omnes et Troes et Arcades hi sunt, Fatalisque manus, infensa Etruria Turno. Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus, Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris, Succedet fama, vivusque per ora feretur; Nos, patria amissa, dominis parere superbis Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis. Talibus incensa est iuvenum sententia dictis Iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur; Ipsi Laurentes mutati ipsique Latini, 24) Qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem Sperabant, nunc arma volunt, foedusque precantur Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam. His aliud maius Iuturna adiungit, et alto Dat signum caelo, quo non praesentius ullum 245 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit. Namque volans rubra fulvus Iovis ales in aethra Litoreas agitabat aves turbamque sonantem Agminis aligeri: subito cum lapsus ad undas Cycnum excellentem pedibus rapit inprobus uncis, 250 Arrexère animos Itali, cunctaeque volucres Convertunt clamore fugam, mirabile visu, Aetheraque obscurant pennis, hostemque per auras Facta nube premunt, donec vi victus et ipso Pondere defecit, praedamque ex unguibus ales Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit. Tum vero augurium Rutuli clamore salutant, Expedientque manus; primusque Tolumnius augur. Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod saepe petivi. Accipio, adgnoscoque deos; me, me duce ferrum Corripite, o miseri, quos inprobus advena bello Territat, invalidas ut aves, et litora vestra Vi populat. Petet ille fugam, penitusque profundo Vela dabit. Vos unanimi densate catervas, Et regem vobis pugna defendite raptum. Dixit, et adversos telum contorsit in hostis Procurrens; sonitum dat stridula cornus, et auras Certa secat. Simul hoc, simul ingens clamor, et omnes

Turbati cunei, calefactaque corda tumultu. Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270 Corpora constiterant contra, quos fida crearat Una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Gylippo, Horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo Balteus et laterum iuncturas fibula mordet. Egregium forma iuvenem et fulgentibus armis, Transadigit costas, fulvaque effundit arena. At fratres, animosa phalanx accensaque luctu, Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum Corripiunt, caecique ruunt. Quos agmina contra Procurrent Laurentum: hinc densi rursus inundant 280 Troes Agyllinique et pictis Arcades armis. Sic omnis amor unus habet decernere ferro. Diripuere aras; it toto turbida caelo Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber: Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus 285 Pulsatos referens infecto foedere divos. Infremant alii currus, aut corpora saltu Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt. Messapus regem regisque insigne gerentem, Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere foedus. 290 Adverso proterret equo; ruit ille recedens. Et miser oppositis a tergo involvitur aris In caput inque humeros. At fervidus advolat hasta Messapus, teloque orantem multa trabali Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: Hoe habet; hace melior magnis data victima divis. Concurrent Itali, spoliantque calentia membra. Obvius ambustum torrem Corynaeus ab ara Corripit, et venienti Ebyso plagamque fercuti Occupat os flammis; olli ingens barba reluxit, 300 Nidoremque ambusta dedit : super ipse secutus Caesariem laeva turbati corripit hostis, Inpressoque genu nitens terrae adplicat ipsum; Sie rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum, Pastorem, primaque acie per tela ruentem. Ense sequens nudo superimminet: ille securi Adversi frontem mediam mentunque reducta

Disiicit, et sparso late rigat arma cruore.

Olli dura quies oculos et ferreus urguet Somnus: in acternam clauduntur lumina noctem.

At pius Aeneas dextram tendebat inermem Nudato capite, atque suos clamore vocabat: . . Quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit? O cohibete iras! ictum iam foedus, et omnes Conpositae leges; mihi ius concurrere soli; Me sinite, atque auferte metus : ego foedera faxo Firma manu; Turnum debent hacc iam mihi sacra. Has inter voces, media inter talia verba, Ecce, viro stridens alis adlapsa sagitta est, Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta, Quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne. Attulerit ; pressa est insignis gloria facti, Nec sese Aeneae jactavit volnere quisquam. Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet; 325 Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus Emicat in currum, et manibus molitur habenas, Multa virum volitans dat fortia corpora leto: Seminecis volvit multos, aut agmina curru Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri Sanguineus Mayors clipeo increpat, atque furentis Bella movens inmittit equos; illi aequore aperto Ante Notos Zephyrumque volant; gemit ultima pulsu Thraca pedum; circumque atrae Formidinis ora, Iraeque, Insidiaeque, dei comitatus, aguntur : Talis equos alacer media inter proelia Turnus Fumantis sudore quatit, miserabile caesis Hostibus insultans; spargit rapida ungula rores Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. 340 Iamque neci Sthenelumque dedit Thamvrimque Pho-

lumque,
Hunc congressus et hunc, illum eminus; eminus ambo
Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis,
Vel conferre manum, vel equo praevertere ventos.
Parte alia media Eumedes in proclia fertur,

Antiqui proles bello praeclara Dolonis,

385

Nomine avum referens, animo manibusque parentem, Oni anondam, castra ut Danaum speculator adiret, Ausus Pelidae pretium sibi poscere currus; Illum Tydides alio pro talibus ausis Adfecit pretio, nec equis adspirat Achillis. Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto. Ante levi iaculo longum per inane secutus, Sistit eques bijugis et curru desilit, atque 355 Semianimi lapsoque supervenit, et pede collo Inpresso, dextrae mucronem extorquet et alto Fulgentem tinguit jugulo, atque hace insuper addit: En, agros, et, quam bello, Troiane, petisti, Hesperiam metire iacens : haec praemia, qui me 360 Ferro ausi temptare, ferunt; sic moenia condunt. Huic comitem Asbyten conjecta cuspide mittit, Chloreague Sybarimque Daretaque Thersilochumque Et sternacis equi lansum cervice Thymoeten. Ac velut Edoni Boreae cum spiritus alto 365 Insonat Aegaeo, sequiturque ad litora fluctus: Qua venti incubuere, fugam dant nubila caelo; Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt Conversaeque ruunt acies ; fert impetus insum. Et cristam adverso curru quatit aura volantem. Non tulit instantem Phegeus animisque frementem; Obiecit sese ad currum, et spumantia frenis Ora citatorum dextra detorsit equorum. Dum trahitur pendetque iugis, hunc lata retectum Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem 375 Loricam, et summum degustat volnere corpus. Ille tamen clipeo obiecto conversus in hostem Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat ; Cum rota praecipitem et procursu concitus axis Inpulit effunditque solo, Turnusque secutus 380 Imam inter galeam summi thoracis et oras Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenae. Atque ea dum cumpis victor dat funera Turnus, Interea Aenean Mnestheus et fidus Achates

Ascaniusque comes castris statuere cruentum, Alternos longa nitentem cuspide gressus. Saevit, et infracta luctatur arundine telum

390

395

400

405

415

Eripere, auxilioque viam, quae proxuma, poscit: Ense secent lato volnus, telique latebram Rescindant penitus, sesegue in bella remittant. Iamque aderat Phoebo ante alios dilectus Iapis lasides, acri quondam cui captus amore Ipse suas artis, sua munera, lactus Apollo Augurium citharamque dabat celerisque sagittas. Ille, ut depositi proferret fata parentis, Scirc potestates herbarum usumque medendi Maluit et mutas agitare inglorius artis. Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam Aeneas, magno iuvenum et maerentis Iuli Concursu, lacrimis immobilis. Ille retorto Paconium in morem senior succinctus amictu, Multa manu medica Phoebique potentibus herbis Nequiquam trepidat, nequiquam spicula dextra Sollicitat prensatque tenaci forcipe ferrum. Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo Subvenit; et saevus campis magis ac magis horror Crebescit, propiusque malum est. Iam pulvere caelum Stare vident, subcuntoue equites, et spicula castris Densa cadunt mediis. It tristis ad aethera clamor Bellantum iuvenum et duro sub Marte cadentum. 410 Hie Venus, indigno nati concussa dolore, Dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida, Puberibus caulem foliis et flore comantem Purpureo: non illa feris incognita capris Gramina, cum tergo volucres haesere sagittae. Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo, Detulit: hoc fusum labris splendentibus amnem Inficit, occulte medicans, spargitque salubris Ambrosiae sucos et odoriferam panaceam. Fovit ea volnus lympha longaevus lapis Ignorans, subitoque omnis de corpore fugit Quippe dolor, omnis stetit imo volnere sanguis. lamque secuta manum, nullo cogente, sagitta Excidit, atque novae rediere in pristina vires. Arma citi properate viro! quid statis! Iapis Conclamat, primusque animos accendit in hostem. Non haec humanis opibus, non arte magistra

Proveniunt, neque te, Aenea, mea dextera servat; Major agit deus atque opera ad majora remittit. Ille avidus pugnae suras incluserat auro 430 Hine atque hine, oditque moras, hastamque coruscat. Postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est. Ascanium fusis circum complectitur armis. Summaque per galeam delibans oscula fatur: Disce, puer, virtutem ex me verumque laborem. Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello Defensum dabit, et magna inter praemia ducet: Tu facito, mox cum matura adoleverit actas, Sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum Et pater Acneas et avunculus excitet Hector. Hace ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens, Telum inmane manu quatiens : simul agmine denso Antheusque Mnestheusque ruunt, omnisque relictis Turba fluit castris. Tum caeco pulvere campus Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 445 Vidit ab adverso venientis aggere Turnus, Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit Ossa tremor; prima ante omnis Iuturna Latinos

Audiit adenovitoue sonum, et tremefacta refugit. Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto. Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus It more per medium; miseris, heu, praescia longe Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late; Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti: Talis in adversos ductor Rhoeteius hostis Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis Adglomerant. Ferit ense gravem Thymbraeus Osirim, Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates, Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur. Primus in adversos telum qui torserat hostis. Tollitur in caelum clamor, versique vicissim Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros. Inse neque aversos dignatur sternere merti, Nec pede congressos aequo nec tela ferentis 1 15 Insequitur; solum densa in caligine Turnum Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

Hoc concussa metu mentem Iuturna virago Aurigam Turni media inter lora Metiscum Excutit, et longe lapsum temone relinquit: 470 Ipsa subit, manibusque undantis flectit habenas. Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci. Nigra velut magnas domini cum divitis aedes Pervolat et pennis alta atria lustrat hirundo. Pabula parva legens nidisque loquacibus escas; 475 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostis Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru; Iamque hic germanum, iamque hic ostentat ovantem; Nec conferre manum patitur ; volat avia longe. Haud minus Aeneas tortos legit obvius orbis, Vestigatque virum et disiecta per agmina magna Voce vocat. Quotiens oculos conjecit in hostem. Alipedumque fugam cursu temptavit equorum. Aversos totiens currus Iuturna retorsit. 485 Heu, quid agat? Vario nequiquam fluctuat aestu, Diversacque vocant animum in contraria curae. Huic Messapus, uti laeva duo forte gerebat Lenta, levis cursu, praefixa hastilia ferro. Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 400 Substitit Acneas, et se collegit in arma, Poplite subsidens; apicem tamen incita summum Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas, Tum vero adsurgunt irae; insidiisque subactus, Diversos ubi sentit equos currumque referri. 495 Multa Iovem et laesi testatus foederis aras. Iam tandem invadit medios, et Marte secundo Terribilis saevam nullo discrimine caedem Suscitat, irarumque omnis effundit habenas.

Quis milii nunc tot acerba deus, quis carmine caedes Diversas, obitumque ducum, quos aequore toto Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros, Expediat? tanton' placuit concurrere motu, Iuppiter, aeterna gentis in pace futuras?

Aeneas Rutulum Sucronem,—ea prima ruentis 505

Pugna loco statuit Teucros—haud multa morantem,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum

Transadigit costas et cratis pectoris ensem. Turnus equo deiectum Amycum fratremque Diorem, Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa, Hune mucrone ferit curruque abscisa duorum Suspendit capita, et rorantia sanguine portat. Ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum. Tris uno congressu, et maestum mittit Oniten, Nomine Echionium matrisque genus Peridiae; 515 Hie fratres Lycia missos et Apollinis agris. Et iuvenem exosum nequiquam bella Menoeten, Areada, piscosae cui circum flumina Lernae Ars fuerat pauperque domus, nec nota potentum Munera, conductaque pater tellure serebat. 520 Ac velut inmissi diversis partibus ignes Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro: Aut ubi decursu rapido de montibus altis Dant sonitum spumosi amnes, et in acquora currunt Quisque suum populatus iter: non segnius ambo Aeneas Turnusque ruunt per proelia; nunc, nunc Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci Pectora; nunc totis in volnera viribus itur. Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem Nomina, per regesque actum genus omne Latinos, Praecipitem scopulo atque ingentis turbine saxi Excutit, effunditque solo; hunc lora et iuga subter Provolvere rotae; crebro super ungula pulsu Incita nec domini memorum proculcat equorum. Lile ruenti Hyllo animisque inmane frementi 535 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet: Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro, Dextera nec tua te, Graium fortissime, Cretheu. Eripuit Turno; nec di texere Cupencum, Aenea veniente, sui : dedit obvia ferro 540 l'ectora, nec misero clipei mora profuit acrei. Te quoque Laurentes viderunt, Acole, campi Oppetere et late terram consternere tergo; Occidis, Argivae quem non potuere phalanges Sternere, nee Priami regnorum eversor Achilles; 545 Hic tibi mortis erant metae, domus alta sub Ida, Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.

Totae adeo conversae acies, omnesque Latini, Omnes Dardanidae, Mnestheus, acerque Serestus, Et Messapus equum domitor, et fortis Asilas, Tuscorumque phalanx, Euandrique Arcades alae, Pro se quisque viri summa nituntur opum vi;

550

Nec mora, nec requies; vasto certamine tendunt. Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima misit. Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen Ocins et subita turbaret clade Latinos. Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum Hue atque hue acies circumtulit, aspicit urbem Immunem tanti belli atque inpune quietam. Continuo pugnae accendit maioris imago: 560 Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum Ductores, tumulumque capit, qua cetera Teucrum Concurrit legio, nec scuta aut spicula densi Deponunt. Celso medius stans aggere fatur: Ne qua meis esto dictis mora : Impiter hac stat ; 565 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito. Urbem hodie, caussam belli, regna ipsa Latini, Ni frenum accipere et victi parere fatentur, Eruam, et aequa solo fumantia culmina ponam. Scilicet exspectem, libeat dum proelia Turno Nostra pati, rursusque velit concurrere victus? Hoe caput, o cives, haec belli summa nefandi. Ferte faces propere, foedusque reposcite flammis. Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes Dant cuneum, densague ad muros mole feruntur. Scalae inproviso subitusque adparuit ignis. Discurrent alii ad portas primosque trucidant, Ferrum alii torquent et obumbrant aethera telis. Ipse inter primos dextram sub moenia tendit Acneas, magnaque incusat voce Latinum. 590 Testaturque deos iterum se ad proclia cogi, Bis iam Italos hostis, hace iam altera foedera rumpi, Exoritur trepidos inter discordia civis: Urbem alii reserare iubent et pandere portas Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia regem; Arma ferunt alii et pergunt defendere muros: Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor

620

625

Vestigavit apes, fumoque inplevit amaro; Illae intus trepidae rerum per cerea castra Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras; Volvitur ater odor tectis; tum murmure caeco Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.

Accidit haec fessis etiam fortuna Latinis, Quae totam luctu concussit funditus urbem. Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595 Incessi muros, ignis ad tecta volare, Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni : Infelix pugnae iuvenem in certamine credit Exstinctum, et, subito mentem turbata dolore, Se caussam clamat crimenque caputque malorum, Multaque per maestum demens effata furorem, Purpureos moritura manu discindit amictus, Et nodum informis leti trabe nectit ab alta. Quam cladem miserae postquam accepere Latinae, Filia prima manu flavos Lavinia crinis 605 Et roseas laniata genas, tum cetera circum Turba furit; resonant late plangoribus aedes. Hine totam infelix volgatur fama per urbem. Demittunt mentes; it scissa veste Latinus,

Turba furit; resonant late plangoribus actes.

Hinc totam infelix volgatur fama per urbem.

Demittunt mentes: it seissa veste Latinus,

Coningis attonitus fatis urbisque ruina,

Canitiem innundo perfusam pulvere turpans

[Multaque se incusat, qui non acceperit ante

Dardanium Aenean, generumque adsciverit ultro].

Interea extremo bellator in aequore Turnus Palantis sequitur paucos iam segnior, atque Iam minus atque minus successu laetus equorum. Attulit hume illi caecis terroribus aura Commixtum clamorem, arrectasque inpulit auris Confusae sonus urbis et inlactabile murmur. Hei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu! Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe! Sie ait, adductisque amens subsistit habenis. Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci Aurigae currumque et equos et lora regebat, Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur Troiugenas, qua prima viam victoria pandit; Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.

Ingruit Aeneas Italis et proclia miscet, Et nos saeva manu mittamus funera Teucris. Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes. Turnus ad haec: O soror, et dudum adgnovi, cum prima per artem Foedera turbasti teque haec in bella dedisti.

Foedera turbasti teque hacc in bella dedisti, Et nunc nequiquam fallis dea. Sed quis Olympo Demissam tantos voluit te ferre labores! An fratris miseri letum ut crudele videres? Nam quid ago! aut quae iam spondet Fortuna salufem? Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem Murranum, quo non superat mihi carior alter. Oppetere ingentem atque ingenti voluere victum. Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens Aspiceret; Teucri potiuntur corpore et armis. Exscindine domos, id rebus defuit unum. Perpetiar ! dextra nec Drancis dicta refellam ? Terga dabo, et Turnum fugientem haec terra videbit? 615 Usque adeone mori miserum est? Vos o mihi Manes Este boni, quoniam Superis aversa voluntas. Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpae

Descendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus crat: medios volat, ecce, per hostis
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
Fulminat Aeneas armis, summasque minatur
Deiecturum arces Italum exscidioque daturum;
Iamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quae sese ad foedera flectat.

Practerea regina, tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucenque exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrimque phalanges
Stant densae, strictisque seges mucronibus horret

Perrea: tu currum deserto in gramine versas.

Obstipuit varia confusus imagine rerum

Turnus, et obtutu tacito stetit; aestuat ingens

685

Uno in corde pudor mixtoque insania luctu

Et furiis agitatus amor et conscia virtus. Ut primum discussae umbrae et lux reddita menti, Ardentis oculorum orbis ad moenia torsit. Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem. Ecce autem, flammis inter tabulata volutus Ad caelum undabat vertex turrimque tenebat, Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse Subdideratque rotas pontisque instraverat altos. 67. Iam iam fata, soror superant; absiste morari; Quo deus et quo dura vocat Fortuna, sequamur. Stat conferre manum Aeneae, stat, quidquid acerbi est. Morte pati; neque me indecorem, germana, videbis Amplius. Hunc, oro, sine me furere ante furorem. Dixit, et e curru saltum dedit ocius arvis, Perque hostis, per tela ruit, maestamque sororem Descrit, ac rapido cursu media agmina rumpit. Ac veluti montis saxum de vertice pracceps · Cum ruit, avolsum vento, seu turbidus imber 885 Probit, aut annis solvit sublapsa vetustas; Fertur in abruptum magno mons inprobus actu, Exsultatque solo, silvas armenta virosque Involvens secum : disiecta per agmina Turnus Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso Sanguine terra madet, striduntque hastilibus aurae; Significatque manu, et magno simul incipit ore: l'arcite iam, Rutuli, et vos tela inhibete, Latini; Quaecumque est Fortuna, mea est; me verius unum l'ro vobis foedus luere, et decernere ferro. 6885 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Descrit et muros, et summas descrit arces,
Praccipitatque moras omnis, opera omnia rumpit,
Lactitia exsultans, horrendumque intonat armis: 700
Quertus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Appeaninus ad auras.
Lam vero et Rutuli certatim et Troes et omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant 705
Moenia, quique imos pulsabant ariete muros,
Armaque deposuere humeris. Stupet ipse Latinus

Ingentis, genitos diversis partibus orbis, Inter se coiisse viros et cernere ferro. Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi, 710 Procursu rapido, coniectis eminus hastis, Invadunt Martem clipeis atque aere sonoro. Dat gemitum tellus; tum crebros ensibus ictus Congeminant; fors et virtus miscentur in unum. Ac velut ingenti Sila summove Taburno Cum duo conversis inimica in proelia tauri Frontibus incurrunt; pavidi cessere magistri; Stat pecus omne metu mutum, mussantque iuvencae, Quis nemori inperitet, quem tota armenta sequantur; Illi inter sese multa vi volnera miscent, Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine largo Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit; Non aliter Tros Aeneas et Daunius heros Concurrent clipeis; ingens fragor aethera complet. Importer ipse duas acquato examine lances 725 Sustinet, et fata inponit diversa duorum, Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum. Emicat hic, inpune putans, et corpore toto Alte sublatum consurgit Turnus in ensem. Et ferit. Exclamant Troes trepidique Latini, Arrectaeque amborum acies. At perfidus ensis Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu, Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocior Euro, Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem. Fama est, praecipitem, cum prima in proelia iunctos Conscendebat equos, patrio muerone relicto, Dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci; Idque diu, dum terga dabant palantia Teueri, Suffecit; postquam arma dei ad Volcania ventum est, Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu Dissiluit: fulva resplendet fragmen arena. Ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus, Et nune hue, inde hue incertos inplicat orbis; Undique enim Teucri densa inclusere corona, Atque hine vasta palus, hine ardua moenia cingunt. Nec minus Acneas, quamquam tardante sagitta

Interdum genua impediunt cursumque recusant.

Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet: Inclusum veluti si quando flumine nactus Cervum aut puniceae saeptum formidine pennae 750 Venator cursu canis et latratibus instat: Ille autem, insidiis et ripa territus alta, Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber Haeret hians, iam iamque tenet, similisque tenenti Increpuit malis, morsuque elusus inani est. Tum vero exoritur clamor, ripaeque lacusque Responsant circa, et caelum tonat omne tumultu. Ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnis, Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensem. Aeneas mortem contra praesensque minatur Exitium, si quisquam adeat, terretque trementis, Excisurum urbem minitans, et saucius instat. Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt Hue illue; neque enim levia aut ludicra petuntur Praemia, sed Turni de vita et sanguine certant. Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris Hic steterat, nautis olim venerabile lignum, Servati ex undis ubi figere dona solebant Laurenti divo et votas suspendere vestes; Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum Sustulerant, puro ut possent concurrere campo. Hie hasta Aeneae stabat; hue impetus illam Detulerat, fixam et lenta in radice tenebat. Incubuit voluitque manu convellere ferrum Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus, Faune, precor, miserere, inquit tuque optuma ferrum Terra tene, colui vestros si semper honores, Quos contra Aeneadae bello fecere profanos. Dixit, opemque dei non cassa in vota vocavit. 740 Namque diu luctans lentoque in stirpe moratus Viribus haud ullis valuit discludere morsus Roboris Aeneas. Dum nititur acer et instat, Rursus in aurigae faciem mutata Metisci Procurrit fratrique ensem den Daunia reddit. 735 Quod Venus audaci Nymphae indignata licere, Accessit, telumque alta ab radice revellit.

Olli sublimes, armis animisque refecti, Hic gladio fidens, hie acer et arduus hasta, Adsistunt contra certamine Martis anheli.

Iunonem interea Rex omnipotentis Olympi Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem; Quae iam finis crit, conjunx ! quid denique restat ? Indigetem Achean seis insa, et seire fateris,

Deberi caelo, fatisque ad sidera tolli. Quid struis! aut qua spe gelidis in nubibus hacres!

Mortalin' decuit violari volnere divum ! ' Aut ensem—quid enim sine te Iuturna valeret!— Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis!

Desine iam tandem, precibusque inflectere nostris:

Nec te tantus edat tacitam dolor, et mihi curae Saepe tuo dulci tristes ex ore recurse: ..

Ventum ad supremum est. Terris agitare vel undis Troianos potuisti, infandum accendere bellum,

Deformare domum, et luctu miscere hymenaeos: Ulterius temptare veto, Sie Iuppiter orsus;

Sic dea submisso contra Saturnia voltu: Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,

Impoiter, et Turnum et terras invita reliqui; Nec tu me aeria solam nunc sede videres

Digna indigna pati, sed flammis cineta sub ipsa Starem acie traheremque inimica in proelia Teucros.

Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri Suasi, et pro vita maiora audere probavi :

Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum; Adiuro Stygii caput implacabile fontis,

Una superstitio superis quae reddita divis. Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.

Illud te, nulla fati quod lege tenetur, Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum:

Cum iam connubiis pacem felicibus, esto, Conponent, cum iam leges et foedera iungent,

Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troas fieri inbeas Teucrosque vocari,

Aut vocem mutare viros, aut vertere vestem.

Sit Latium, sint Albani per saecula reges, Sit Romana potens Itala virtute propago;

790

795

900

H20

Occidit, occideritque sinas cum nomine Troia. Olli subridens hominum rerumque repertor: Es germana Iovis Saturnique altera proles: Irarum tantos volvis sub pectore fluctus! Verum age et inceptum frustra submitte furorem: Do, quod vis, et me victusque volensque remitto. Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt. Utque est, nomen erit: commixti corpore tantum 835 Subsident Teueri:-morem ritusque sacrorum Adiiciam :- faciamque omnis uno ore Latinos. Hine genus Ausonio mixtum quod sanguine surget, Supra homines, supra ire deos pietate videbis, Nec gens ulla tuos aeque celebrabit honores. Admit his Iuno, et mentem laetata retorsit. Interea excedit caelo, nubemque relinquit.

His actis alind Genitor secum ipse volutat, luturnamque parat fratris dimittere ab armis. Dicuntur geminae pestes cognomine Dirae, Quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram Uno codemque tulit partu, paribusque revinxit Serpentum spiris, ventosasque addidit alas: Hae Iovis ad solium saevique in limine regis Adparent, acuuntque metum mortalibus aegris, 850 Si quando letum horrificum morbosque deum rex Molitur, meritas aut bello territat urbes. Harum unam celerem demisit ab aethere summo Imppiter, inque omen Iuturnae occurrere iussit. Illa volat, celerique ad terram turbine fertur. Non secus, ac nervo per nubem inpulsa sagitta, Armatam saevi Parthus quam felle veneni, Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit, Stridens et celeris incognita transilit umbras: Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit. 860 Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni, Alitis in parvae subitam collecta figuram, Quae quondam in bustis aut culminibus desertis Nocte sedens serum canit inportuna per umbras: Hanc versa in faciem Turni se pestis ob ora Fertque refertque sonans, clipeumque everberat alis. Illi membra novus solvit formidine torpor,

Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit. At, procul ut Dirae stridorem adgnovit et alas, Infelix crinis scindit Inturna solutos. Unguibus ora soror foedans et pectora pugnis: Quid nunc te tua, Turne, potest germana iuvare ? Aut quid iam durae superat mihi! qua tibi lucem Arte morer? talin' possum me opponere monstro? Iam iam linguo acies. Ne me terrete timentem, 875 Obscenae volucres: alarum verbera nosco Letalemque sonum: nec fallant iussa superba Magnanimi Iovis. Haec pro virginitate reponit? Quo vitam dedit acternam? cur mortis adempta est Condicio? possem tantos finire dolores Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras. Inmortalis ego? aut quiequam mihi dulce meorum Te sine, frater, crit? O quae satis alta dehiscat Terra mihi, Manisque deam demittat ad imos! Tantum effata, caput glanco contexit amictu. 885 Multa gemens, et se fluvio dea condidit alto,

Aeneas instat contra telumque coruscat, Ingens, arboreum, et saevo sic pectore fatur: Quae nunc deinde mora est! aut quid iam, Turne, retractas?

Non cursu, saevis certandum est comminus armis. 5.0 Verte omnis tete in facies, et contrahe, quidquid Sive animis sive arte vales; opta ardua pennis Astra segui, clausumque cava te condere terra. Ille caput quassans: Non me tua fervida terrent Dicta, ferox: di me terrent et Iuppiter hostis, 895 Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens, Saxum antiquum, ingens, campo quod forte iacebat. Limes agro positus, litem ut discerneret arvis; Vix illud lecti bis sex cervice subirent, Qualia nune hominum producit corpora tellus; 900 Ille manu raptam trepida torquebat in hostem, Altior insurgens et cursu concitus heros. Sed neque currentem se nec cognoscit euntem, Tollentemve manu saxumque inmane moventem; Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905

Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,

Nec spatium evasit totum, neque pertulit ictum. Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit Nocte quies, nequiquam avidos extendere cursus Velle videmur, et in mediis conatibus aegri Succidimus; non lingua valet, non corpore notae Sufficient vires, nec vox aut verba sequentur: Sic Turno, quacumque viam virtute petivit, Successum dea dira negat. Tum pectore sensus Vertuntur varii: Rutulos adspectat et urbem, 915 ('unetaturque metu, telumque instare tremescit; Nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem, Nec currus usquam videt aurigamque sororem. Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat. Sortitus fortunam oculis, et corpore toto 920 Eminus intorquet. Murali concita numquam Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit Loricae et clipei extremos septemplicis orbis. 925 Per medium stridens transit femur. Incidit ictus Ingens ad terram duplicato poplite Turnus. Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt. Ille humilis supplexque oculos dextramque precan-Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit;

Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis Tangere cura potest, oro,—fuit et tibi talis Anchises genitor-Dauni miserere senectae. Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis, 935 Redde meis. Vicisti, et victum tendere palmas Ausonii videre: tua est Lavinia coniunx: Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis Acneas, volvens oculos, dextramque repressit; Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo Coeperat, infelix humero cum adparuit alto Balteus et notis fulserunt cingula bullis Pallantis pueri, victum quem volnere Turnus Straverat atque humeris inimicum insigne gerebat. Ille, oculis postquam saevi monumenta doloris 9.15 Exuviasque hausit, furiis accensus, et ira

'AENEIDOS LIB. XII.

338 Terribilis: Tune hine spoliis indute meorum Eripiare mihi? Pallas te hoe volnere, Pallas Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit. Hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

950

